

1556

~~2 h 1/2~~

BIBLIOTECA DE LOYOLA
Sala 1 Estante 2 Plúteo 2

28,2

~~2-1012~~
F

ELVCIDATIO

PARAPHRASTICA

IN *2-4-12*

Sanctum Christi Euan-
GELIVM, SECVN-
DVM IOANNEM,

CUM ANNOTATIO-
NIBVS IN ALIQVOT
CAPITA.

Per F. Franciscum Titelmannum,
Hassellensem, ordinis fratrum
Minorum.

Edidit G. W. D. de Loeper in h. librari.

M. D. LVI.

*COLLEGE
LOUVAIN*

EPISTOLA

EXIMIA PIETATE VIR O:
 ET SUMMO VIRTUTVM SPLENDORE
 clarissimo domino, magistro Ruaro Tappart, Enchusiano,
 sacre Theologie Professore eruditissimo, insignis colle-
 giata Ecclesia diui Petri Louaniensis Decano,
 ac præclara Academiæ Louaniensis Can-
 cellario dignissimo: Necnon Here-
 tica prauitatis Inquisitori ad-
 uigilantissimo Præceptoris
 suo, Petrus Titelman-
 nus indignus di-
 scipulus

S. D.

VM abhinc annos aliquot piæ memo-
 riæ, tui Titelmanni, mei olim fratris
 charissimi, lucubrationes magno cum
 pietatis fructu legi passim aduertissem,
 præceptor obseruande, nec vlllo tem-
 poris tractu earundem lectionem tepe-
 scere: (vti eius rei locuples est testis ipsa typographorum
 diligentia: noctes atque dies Titelmannum concrepans.)
 Id summe in votis fuit: vt & reliqua adhuc opuscula que
 nescio vbinam terrarum latitabant, in publicum prodirent:
 quod tamen illico præstare nõ potui, eo quod hos-
 pite ignoto seruabantur. Cui rei causa fuit: partim tui
 Titelmanni mors præmatura: partim ipsa tam magna
 loci intercapedo. Non tamen sine magno animi mero-
 re hucusque latuerunt. Auxit hinc dolorem cotidiana
 typographorum importuna sollicitatio, quæ mihi adeo
 fuit molesta: vt quidnam agerem, animus dubitaret. Cu-
 piebam enim

NVNCPATORIA.

enim votis eorum facere satis, nec licuit. Ad hu-
 ius molestiæ cumulum accessit, quod vel deieranti non
 crederent, penes me non esse quod petebant: mihi veluti
 hæreditario successu, quicquid reliquum esset laborum
 Titelmanni vendicantes. Quæ querelæ dum nullum fa-
 ciunt finem, ad eò vt huiusmodi hominũ consortium fru-
 stra fugerem, eo animum impellunt, vt quacunque via
 aut ratione id fieri possit, nec amicis: nec sumptibus par-
 cendo, tandem è tenebris in lucem, ab exilio in patriam
 reuocare statuerim: Quod animi decretum veluti indi-
 gnatione conceptũ, flaccescere fortè potuisset: nisi indies
 magis ac magis ex vltimis Hispaniæ, Galliæ, Italiæq; fini-
 bus opera prius per ipsum ædita ante annos decem aut eo
 amplius viderem peti, ex hoc nostro Antuerpiano Em-
 porio longè celeberrimo, à Titelmanni tui studiois.
 Qua in re id mihi sentire videntur, quod eximius ille Ec-
 clesiæ Doctor beatus Ambrosius nempe hominem non
 in vita, sed post mortem esse laudandum, & post con-
 summationem esse magnificandum. Sic nimirum nunc
 demum defunctus Titelmannus tuus viuere videtur gra-
 uissimorum virorum lectione. quorum omnium tam
 piis votis, ac Christianis afflagitationibus quãto studio,
 quot molestiis, quanti sumptibus, quãve industria co-
 natus sum satisfacere, haud facillè dixerò. Postquam igitur
 voti compos factus, lucubrationes aliquot ad manus
 nostras venerunt, non fuit consilium diutius piæ mentes
 suo desiderio fraudari. Quare tuo vnus exactissimo iu-
 dicio fretus qui (absit adulatio) lumen est Theologiæ,
 atq; adeo totius studij vniuersalis Louaniensis decus, siue
 eruditionem spectes, siue vitæ integritatem. Hoc Ioãnis
 Evangelii, Titelmanni labore elucidatũ, ausus sum æde-
 re. Cui

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

re. Cui vni si placet, aliis displicere non potest. Tu igitur obseruande præceptor accipe animo candido quod Titelmannus offert, opus exiguum tuo nomini dicatum: quanuis magnificentia tua & eximia eruditione indignum, non tamen tuæ humanitatj ingratum: quæ non tam munera, quàm dantis animum considerare solet. Reddit quod accepit, maiora lubens daturus. In eo nil esse fateor, quod insigni tuæ eruditioni accedat: non deerit tamen quod animum tuum ingeniumque grauisimis rebus pressum reficiat. Denique sit istud velutj pinguem & memoria perpetua charissimi tui Titelmanni, quem tuæ magnificentia defendendum trado, contra morsus inuidiorum, si qui fortè calumnientur quod tua magnificentia probauit. Quod si cum fructu legi, & benigno animo à lectore pio suscipi senterimus: curabimus, & reliqua Euangelia vna cum commentarijs in Iob, & in cantica canticorum in medium proferri: & si quid præterea ad manus nostras venerit. Hisce precor

Deum optimum maximum, vt te præceptor obseruande seruet incolumem in annos plurimos multo pietatis augmento.

Datum Rothnaci, sexto

Calendas Ianuarij.

Anno

1543.

PSALMVVS NVNCVPATORIVS,
AD HONOREM SANCTI IOANNIS
Apostoli & Euangelista. Pro operis sequen-
tis nuncupatione, cum iubilo omni-
potenti Deo decantatus, septem
scandens gradibus.

GRADVS PRIMVS. De peculiari electione & singulari
dilectione qua fuit à Christo electus & dilectus
Ioannes Apostolus.

Agnifica ò anima mea, quos facit magnos qui solus est magnus: exalta & prædica in iubilo vo- cis quos ille facis excelsos in abundantia dono- rum suorum.

Contemplare admirabilem in sanctis suis sanctorum omnium dominum: diuitias libera- litatis & munificentia eius. in illos admirari nunquam desinas.

Inter cætera verò misericordia vasa quæ ille in gloria suam præ- parauit, plurima numero & præ iò dignissima: electum illud attentius contemplant virginalis pudicitia vasculum, quod omni odore bono impleuit sinus eius qui in sinu patris requiescit ab initio.

Illum loquor virginem electum, discipulum dilectum, magnum Apostolum, scribam fidelem, theologum inclytum: Iohanna nomen apertissimum, indidit ei piscator Zebedæus, genitor carnis eius,

Adolescètem humilem & simplicem agnouit veniens in carnem vnigenitus filius Dei: laborantem in nauj & retibus cum Zebedæo patre, vidit ipse iuxta mare deambulans, & vocauit eum.

Attendit verè Israëlitam, in quo non erat dolus malus, & ex pesca- tore piscium piscatorem fieri voluit hominum.

Non est passus maritali opere humiliari eum: ante ratas nuptias illum sibi alciuit comitem indiuiduum & assecclam inseparabilem.

Rebus nempe magnis & eximijs super cõsocio omnes iam tunc destinabat illum: propterea ne honesti quidem thori commertio hu- miliari passus est illum.

Videlicet æditum illum parabat mundissimo dignissimoque sacratio suo: arcam testamèti deauratã in qua totum erat diuinitatis mysteriũ, & vnã auream manna cælesti grauidã, daturus ei erat in custodia.

PSALMVS NVNCVPATORIVS.

Insuper & secretorum suorum conscium, testem ac notoriū præcipuum habere illum elegit, per quem nota mundo fierent admittantur diuinitatis sacramenta, quæ nulli exterorum data fuerunt eloqui.

Propterea dum viueret in carne filius Dei, singulari quodam peculiari amoris & familiaritatis amice priuilegio dignatus est eum: sciens quantis eum rebus iam tum destinabat, quantis eum decoraturus olim erat ministeriis.

Omitto quòd cum Simone collegij principe & Iacobo fratre in monte vidit transfigurati gloriam, in horto conturbati angustiam: quòd insuper solus ipse cum Simone missus fuerit ad soluendum in mysterio pullum & asinam, quòd cum illo omnium capite solus vltimam apparere cœnam missus fuerit & pascha nouissimum.

Quæcunque huic cum vllò aliorum fuere cœmuniã, & si verè magnis omnia grauida mysteriis, non impræsentiarū iuuat verbis extollere: quæ verò vni huic peculiaria sunt exhibita amoris singularis indicia, hæc cœm memorare delectat amplius.

Quando aduenit hora, vt peracto cursu sui ministerij transfret ex hoc mundo ad patrem qui inter homines homo vixerat, vnigenitus filius Dei: ibi scilicet peculiari amoris signa patuere, ibi familiarioris dignationis apparere testimonia.

Conuiuio accumbens nobili, memorabile sæculis omaibus cœnam celebrans gallina illa in medio pullorum trepidantiū, quos sub maternis sibi aggregauerat alis: accipitrem heu pessimum in medio pullorum, vrsū fœuentem & leonem ferocientem sub exuuiis innocentis ouiculæ, verbo designauit, qui sciebat corda omnium.

Rigescunt statim & obstupescunt, ad execrandi sceleris auditum, innocua pectora: metu percellunt omnes, vox hæret faucibus graui mœrore turbata silent omnia. Hic virgo ille nobilis, discipulus quem diligebat magister bonus, præ amoris teneritudine seipsum non sustinens: caput virginum in pectus illud reclinat sacratissimū, in quo totius inhabitat plenitudo diuinitatis corporaliter.

Inde videlicet tunc hausit auidè, quod postmodum effudit abunde fluenti sacri Euangelij, quibus omnes Asiæ plantauit, totius orbis post modū rigauit Ecclesiæ, de pectoris dominici fonte potauit.

Hausit aquas in gaudio de fontibus Saluatoris: quibus subueniret in terra deserta & in aquosa siti periclitantibus & pereuntibus animabus hominum.

Considerauit liberalem & munificum dominum, seruus & dispensator fidelis: prompsit non avarus de vase pleno liberaliter, mensuram confertam & cogitatam & supererulentem, quam effunderet pincerna

PSALMVS NVNCVPATORIVS.

eterna diues conseruis sitientibus, ad omnem abundantiam.
Gloria patri & filio: & spiritui sancto. Sicut erat in princip. &c.

GRADVS SECVNDVS. De peculiari dilectionis signo quod in cruce pendens Christus Ioanni ostendit.

DENIQUE exaltatus iam à terra, appensus in ligno maledicto, æneus ille Mosis serpens, vt viuifico sacri sanguinis veneno mortuum mundum reuocaret ad vitam.

Vide obsecro te, quisquis hoc legis canticum: vide quanta Ioan-nem suum dignatione ibi agens animam nobilis magister reddidit nobilem, & sæculis omnibus honorabilem.

Stabat iuxta arborem paradisi, iuxta lignum vitæ quod pomum ferebat viuificum, virgo mater virgo Deipara: mœrore graui saucia, amaris plena doloribus, felle sarura, ebria absyntio, nunc vere Marah quondam Noëmi, Miriam illa incluta.

Simeonis ille gladius diro vulnere perpenetrabat virginei pectoris intima: cum in ligno maledictionis exaltatus ante omnium oculos videret fructum benedictum, quem de cælo cœceperat in uterum suum.

Huic astabat materni doloris testis & consolator discipulus dilectus, pectus fidele demostans præceptor: quem nec in extremo abnegare voluit aut deserere supplicio.

Ad locum ignominie, ceteris omnibus condiscipulis in propria dispersis, adduxit illum fides erga præceptorem integra: fides inuicta, spes inconcussa, & inextinguibilis charitas, quam neque tantarum impetus aquarum profus valuit extinguere.

Vidit igitur qui pendebat in ligno astantem sibi in amaritudinem matrem, verè nunc ex Noëmi Maram vidit astantem ad matris obsequia & solatia discipulum fidelem, quem non immerito peculiari semper amore dilexerat.

Non se potuit ultra continere diuini cordis inæstimabilis pietas: quos in vita peculiari super omnes prosequutus fuerat amore, in finem quoque moriens familiari dilectionis symbolo gaudere voluit.

Testamentum breue iam à moriturus de cruce dulcis condidit Iesus: imò donatione magis inter viuos donauit vtrisque quod voluit.

Mulier (ad matrem inquit) ecce filius tuus: ad discipulum verò, Ecce (ait) mater tua: sic breui verbulo testamentum clausit, & sanguine ob-signatum proprio post paululum moriens effecit ratum ac validum.

Sic vtrique opportuna sapienter prouidit solaria: vt neque virgo mater necessario destituta relinqueretur obsequio, neque virgo discipulus parentali profusus orbatu magisterio.

PSALMVS NVNCVPATORIYS.

Et illi enim pro fragilitate sexus, ac virginei pudoris verecundia fido erat opus custode, deuotóque famulo: & huic pro instructione magnarum rerú quibus erat destinatus, fideli opus erat magisterio Gloria patri & filio: & spiritui sancto. Sicut erat in princi. &c

GRADVS TERTIVS. De commendatione excellentiæ sancti Ioannis præ alijs Apostolis, in eo quod virginem matrem in suam commendationem à Christo accepit.

GAUDE piscator humilis, lætare virgo nobilis, in tanto ministerio, exulta adolescens in clyte, & iubila ei qui te ad tantam prouexit gloriam.

Nobilis quidem in clauibus suis & fascibus Simon ille bar-Iona, super gregem agnorum, & caulas ouium: in ouili suo gloriosus ille, ligans & soluens, innodans, pro arbitrio.

Tua verò quanto est excellentior dignitas, cuius sunt commissa fidei sancta sanctorum: in quæ non nisi summo sacerdotalis ordinis apicidatus vnaquam fuit introitus.

Tibi tradita est in custodiam nobilis arca testamenti, de impubili fabricata ligno, & auro superestita purissimo propitiatoriú clementiæ Dei, quod obumbrant Cherubin gloriæ eius.

Virga Aaron diuino in testimonium sempiternam florida miraculo, tabulæ testamenti quas inscripsit digitus Dei: thuribulum aureum quo propitiatio fieri debuit pro peccatis populi, aurea quoque vna, manna seruans impubibile.

Hæ (inquam) omnia, tam multa numero, tam magna pretio: tibi vni à magno præceptore sunt credita.

Profecto tibi ceciderunt funes in præclaris, feliciter tibi cecidere funiculi distributionis: egregie opima est portio tua, bene præclara hæreditas, quam moriens tibi pater Iacob testamento disposuit extra fratres tuos.

Siquidem & tibi fasces fuerunt & claues, æque ac cæteris omnibus fratribus tuis: nec fuit his in rebus deterior pars tua sorte condiscipulorum tuorum.

Super hæc verò, singularis amoris priuato priuilegio, donatione ista extra cæteros tuam voluit honestare pudicitiam magister bonus: vniuersum suum quod in mundo possidebat peculium, effudit in sinum tuum: matrem dilectissimam, thesaurum incomparabilem, tuæ commendans fideli custodiz.

Neque verò præceptoris falsum est in te iudicium: commissum tibi munus ab hora illa amaræ separationis ad finem vsque, ad implesti

stren-

PSALMVS NVNCVPATORIYS.

strenuè.

Donec superesset in illa halitus vitæ, non discessisti à ministerio illius: quasi filius obedientissimus matri deiparæ obsequeris, solitudinæ impiger, labore infatigabilis.

Vicissim illa pro grato ministerio necessarium tibi rependebat magisterium, de iis quæ in se pro salute mundi gesta sciebat: quæcumque ab initio magni mysterij conferens in corde suo virgo prudens abscondita tenebat, à capite ad calcem vsq; plenissime te erudiebat omnia.

Sic te illa doctorè formabat populis, ducem & præceptorem gentibus, vt per te illuminaretur orbis vniuersus, ad agnitionem salutis.

Gloria patri & filio: & spiritui sancto. Sicut erat in princip. &c.

GRADVS QVARTVS. De fideli ministerio prædicationis post defunctam matrem Christi, & de exilio Apostoli.

DENIQUE, post matris felicem vocante filio transitum, gubernacula suscepisti populorum multorum, prudens architectus superstitionis delubra demolies: religionis sacre fundasti Ecclesias per amplissimas augustæ Asiæ prouincias.

Quæ super arenam malè locata erant, subuertisti phana ruinosa, impia delubra: illisque euersis, supra firmam petram ædificasti turres inuictissimas, virtutis & salutis fundasti propugnacula.

Eradicabas mala zizania, plantabas bona germina, rigabas arbuta crescentia: seminabas agros, plantabas vineas, & fructú fecerunt, Deo prosperante, plantationes nouellæ horti deliciarum tuarum.

Ne vero esset in vilo tuus locus inferior fratribus, etiã passionum tibi data fuere cæramina: ne non esset consummata corona beatitudinis tuæ, datum est tibi, sicut cæteris, pro nomine Iesu pati contumeliam, & persequutionem, propter iustitiam.

Pro fideli confessione cæsus virgis, gaudens ibas à conspectu concilij: quoniã dignus habitus esses pro nomine Iesu pati contumeliam. In seruentis olei dolium miti te præcepit ius potestatis iniuræ: sed & hinc velut athleta vinctus non adustus, sine omni nocimento exiisti illæsus.

Exulem denique Pathmos dura suscepit insula: sed neque illic tibi absuit dilectus tuus, pro cuius bona confessione ferebas grauias.

Sicut abundabant in te Christi passiones, sic per Christum abundabat consolatio tua: secundum multitudinem dolorú quos ferebas in carne tenera, consolationes internæ sanctam lætificabant animam.

Universidad de

PSALMVS NVNCVPATORIVS.

Miranda illic tibi exulanti ostendit dilectus tuus altissima theologia mysteria: Apocalypsim sacram datum est videre tibi in spiritu: Ecclesie statum vniuersum, ad consummationem vsque seculi, quasi in tabella legere depictam.

Quae vidisti sublimiter & intellexisti subtiliter, in libro descripsisti iudeiteri: quibus inest spiritus ille qui reuelat mysteria, ipsi intelligunt, ipsi sapiunt magnitudinem tantorum mirabilium.

Porcis margaritae istae sunt absconditae, canibus sunt occultata sancta mysteria: animalibus & carnalibus est ob signatus liber iste sigillis multis, ne possint eum vel legere vel intropicere.

Gloria patri & filio: & spiritui sancto. Sicut erat in princip. &c.

GRADVS QVINTVS. De Euangelio quod post reuer-
sionem ab exilio descripsit, altissima Theologia pleno.

TANDAM ab iniquo diuina cura reuocatus exilio, inuisisti quas dilecto tuo plantaueras in horto deliciarum, areolas aromatum: fructum odoris boni offerre illi cupiens, in naribus gratissimum.

Tunc vero demolitores vulpes, syluestres apros, & feras singulares reperisti in vinea: lupos in caulis offendisti dissipantes gregem electum magistrum tui, mordentes, furantes, mactantes, per dentes innoxias ouiculas.

Ibi te zelus domus Dei armavit in praellum, lorica induisti quasi giga: apprehendisti arma & scutum, vt exurgeres oppressis in auxiliu.

Ibi videlicet bona ergem te vere demostrasti, tonitruum filium aduersum haeresiarum impios effundens valida tonitrua & eiacularans vrentia fulmina.

Atque, vt finem semel vniuersis imponeres commentis impiis, sanae fidei regulam, in testimonium sempiternum, descripsisti Ecclesis per orbem vniuersis: Euangelium sanctum, orthodoxae veritatis immobilem columnam: firmissimum fundamentum, validissimum firmamentum, rubricam rectissimam, certissimam regulam, gnominem commodissimum.

In hac regula diudicatur omnis aedificatio bona aut mala: quicquid ab ea dissonat vel in minimo, incuruum deprehenditur, fallumque & mendax redarguitur.

Cherinthus & Ebion, Sabellius & Arrius, Samosateno & Eunomius, & quicquid est, monstrorum huiusmodi mendacium, te scribente confusa & confecta sunt in calamo tuo arundineo multiplicata incidisti colla hydrarum, draconum immanium comminuisti capita.

Scriptura

PSALMVS NVNCVPATORIVS.

Scriptura digitorum tuorum vsque hodie gladius est biceps, sarculus electus, in manibus sponsae: quicquid aduersus veritatem orthodoxae enascitur impij dogmatis, celerrime purgatur & praeciditur in illo.

Et magni quidem etiam illa faciendae sunt quae dederit scripta Ecclesis caeterorum calami conferbarum tuorum: quaecumque descripsit notarij veritatis, Euangelio graphi sancti, vsque ad iora paruulum aut minimum apiculum, vniuersa sunt veritate plena, fide certa, attentione & obseruatione dignissima.

Quae vero tu de materni cordis mystico sacrario congesta, imo de pectoris domini fonte potata, eructasti & euomisti viuentium aquarum flumina: longe nimium superant altitudine, praecellunt dignitate, ponderis vincunt magnitudine & suauitatis integre exuberant dulcedine.

Nobilis inter publicanos Matthaeus, teloniorum ad vnam vocationem proiectis libris & syngraphis: primus scribere res magnas aggressus, ab humanae generationis linea scripturae suae sumpsit initium.

Post haec, inter sacerdotes egregius ab Alexandria Marcus, allecla Simonis: copendio perstringens quae ille dixerat fusius, a voce praconis viam parans venturo domino scribendi sibi fecit initium.

Post hos, ab Antiochia Lucas, arte insignis medica, sermonis disertus facundia, valis electi indiuiduo comitatu celebris: magni mysterij altius repetens originem, a sacerdote praecursoris genitore, descriptionis lux sumpsit exordium.

Tu vero piscator humilis & ignobilis, non publicae administrationis officio notus, non sacerdotij dignitate eminentis, non arte vlla liberali insignis: superasti tamen in scriptura manus tuae illorum scripta omnia, vicisti in exaltatione vocis tuae illorum dicta vniuersa.

Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, sic incipit narrationem Publicanus Iudaeus: Alexandrinus sacerdos a propheticis de praecursoris voce testimonio exorditur hystoriam.

Fuit in diebus Herodis regis Iudaeae sacerdos quidam sic post magnificum disertumque praemium, orditur narrationis filium Antiochenus medicus.

Ita quidem illi saeculari prudentia ac dignitate celebres viri, exorsunt quae de magnis mysteriis voluerunt describere volumina: principium altius nulli illorum dedit omnium distributor donorum spiritus, sine quo non describitur vlla pagina sacra.

Tibi vero piscatori ignobili & illiterato, de principio sine principio datum est principium altissimum: quo sublimius nihil exprimi, nihil ab vlla mente potuit excogitari diuinius.

In principio

PSALMVS NVNCVPATORIVS.

In principio, inquis, erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt: huiusmodi tu verba de verbo abbreviato profundis, tam grandia in ipso statim vestibulo.

Ab altissima Theologia tuæ scripturæ dedit initium moderator calami spiritus dilecti tui: propterea vni tibi peculiari attributione, nomen Theologi ascripserunt patres orthodoxi ab Ecclesiæ nascentis exordio.

Insuper & totum ipsum filium texturæ tuæ subtilissimum, de occultis est diuinitatis mysteriis: secundum altitudinem principij correspondent media, respondent & nouissima.

Quæ ab alijs conscribis tuis prætermissa fuerant, nostræ eruditioni ad salutem vtilia, tuum calamum non potuerunt effugere, quæ nobis deerant ex illis, per te impleri nobis voluit artifex omnium spiritus, cuius perfecta sunt opera. Gloria patri & filio: & spiritui sancto. Sicut erat in principio, &c.

GRADVS SEXTVS. *De excellentia Ioannis super Euangelistas ceteros, quodq; ea excellentia conuenienter signata fuerit per visionem Aquilæ.*

SCILICET hæc illa era volantis aquilæ facies, quam in visione mystica quatuor animalium desuper eminentem conspiciebat huius cognitor & figurator mysterij: hanc ille tum prophetico notabat spiritu, prophetico præscribere eloquio, scripturæ tuæ in sacramentis diuinitatis singulare præcellentiam.

In humana facie monstratus est, qui ab humana hominis Dei genealogia accepit scribendi initium: quæq; ab humano Deo, ad morum instructionem, dicta fuere aut facta hominibus studiosè contexit.

In leonis apparuit vultu, qui à rugitu præconis libri sui fecit exordium: in super & triumphantis de tribu Iuda leonis, verè leoninæ, cæteris accuratius fategit conscribere victoriam.

In facie bouis aut vituli signatus est, cuius libri est principium à descriptione sacerdotij, immolantis idoneas hostias: finis verò cæteris omnibus clarius vituli electi pingit immolationem bouis in area horti sudantis labores & passiones scribit distinctius.

Tibi verò magno theologo, pro altitudine scriptorum, figura cõpetebat altior: cuius qua non est alia siue visu perspicacior, siue volatu fortior, tuæ celsitudinis est constituta symbolum.

Repit humi & infernè cõmorantur homo, leo, bos, animalia terrestria, nec se valent in altum atollere: sola aquila beneficio subuectæ alarum

PSALMVS NVNCVPATORIVS.

alarum conscendit excelsa, & in altissimis sibi nidum constituit:

Eadem quoque, contra oppositam è regione micantem solis rotæ irreuerberatis contuetur luminibus: præfulgidum illustrantis omnia syderis iubar illæsis oculis aspicit sola, nec vllum inde accipit incommodum.

Ita tibi Ioannes sancte, excellètia ista munere peculiari collata est alarum magnarum & oculorum valentium: relictis terrarum imis, vsque in altissimum patris sinum auolans, de ingeniti vnigenito cõtemplatus est, quæ supra sensum hominum sunt, multa mirabilia.

Gloriosius quidem in raptu suo & auditu arcanorum verborum gentium ille magister, vas electionis: verum si ad tuam conferatur excellentiam, exigua videbitur & obscura ista gloria,

Ad tertium vsque cælum raptus ille peruenit egre, non transit vltra: illic audiuit, raptus nõ vidit (cuius erant obducti squammis oculi) mirabilia: denique, audita non illi fuit licitum eloqui, non homini humana lingua patefacere.

Te verò longè supra omnes cælus, ad patris ingeniti sinum, adduxit impetus alarum tuarum: quod in secretissimo illo sinu ab æterno latebat absconditum, non audisti auribus, sed ipsis vidisti limpidissimis oculorum luminibus.

Denique, super iis quæ vidisti vel audisti, nequaquam tibi sunt oclusa labia, non est impositum silentium: fas utique & liberum licitumque tibi fuit, quæcunque vidisses vel audisses, lingua eloqui præsentibus, calamo describere absentibus.

Te vocauit sursum cælestis tuba, à facie sedetis in throno progrediens: huc, inquires, ascende in spiritu, & ostendam tibi: huc veni, & videbis mirabilia: ac rursum. Quod vides, ait, scribe in libro, & mitte Ecclesiis: scribe, ait, quæ vidisti, & quæ post hæc oportet fieri.

Ita tu quidem cælesti obediens iussioni, quæ nostræ valentis vtilia saluta, descripsisti fidelissimè: familiæ sponsi de pleno horreo tritici mensuram de diuite penu vini portionem, dispensator fidelis distribuis in opportuno tempore.

Quod fuit ab initio, quod audisti, imò quod vidisti tuis oculis, quod perspexisti & contrectasti manibus de verbo vitæ, & vita manifestata est: ut vidisti ita testatus es, & annuntiaisti nobis, vitam æternam quæ apud patrem erat ab æterno, & apparuit nobis in tempore.

Quod vidisti & audisti annuntiaisti nobis, ut & nos societatem habeamus tecum: sicque vna tecum nobis sit societas, cum patre ingenito & Iesu Christo eius vnigenito.

Veritatem ob rerum magnitudinem, quæ à te descripta sunt, tenuibus

PSALMVS NVNCVPATORIVS.

nibus ingeniis capti sunt difficilia: multo opus est studio, meditatione longa, affectu deuoto opus est volentibus paginarum tuo illarum atramento penetrare intelligentiam.

Hinc quidem ad lectionem studiosam ipsa rerum inuitat maiestas, copiosa allicit vitilitas, imò cogit quæ à demolitoribus vineæ callidis vulspeculis procedit necessitas: illinc remoratur dictorum sublimitas, reuocat laboris difficultas, deterret quod curiosis solet maiestatis, perferuatoribus euenire certum periculum.

Quomodo imperitis artis nauticæ non est securum indomitos sulcare fluctus, aut vasta sine remige nauigare maria: sic iis qui in catholico dogmate inexercitatos habent sensus & mentem instabilem, sensu pueris & fide paruulis, ab altitudine verborum tuorum non paruum est periculum.

Succurrit tamen ex parte huic periculo orthodoxorum patrum quos vnus tecum impleuit spiritus, laboriosa diligentia & officiosa charitas: quos feruens in Deum amor, & ardens ad fratrum profectum dilectio, sudare fecit in explicandis nodis, quos volens in altum piscatrix æqui la perplexis vnguibus inuoluit & implexiuit, haud facile solubiles.

Qui alta nauigant maria, donec littora quæta immotis tenent oculis, aut fixa in celo sidera fixis obseruant luminibus scyllas & charydes, & vniuersa simul effugiunt nauigationis pericula.

Ita qui in altitudine versantur cuiuslibet pagine sacræ, eius potissimum quam sacris subtiliter depinxit vnguibus aquila dilectæ: fulgentium in firmamento militantis Ecclesiæ siderum inhaerentes luminosis radiis, probatis orthodoxorum infixi sensibus, nauigant feliciter in gaudio.

Ab omni impietate & errore liberi subibunt optatos portus in gaudio: diu multumque desiderata littora obtinebunt gaudentes, & possidebunt ouantes, in securitate perfecta & sempiterna letitia.

Gloria patri & filio: & spiritui sancto. Sicut erat in principio & nunc & semper, &c.

GRADVS SEPTIMVS. *Deuota nuncupatione sancto Apostolo labor offertur presentis operis, & pia supplicatione eiusdem postulat intercessio.*

DIVINORVM patrum studiosè obseruantes sacra vestigia ad elucidandam scripturæ huius paginam, laboris non nihil nos quoque adiecimus: pro data pusillo mihi puero gratia, propter sublimium verborum reuerentiam & simpliciorum fratrum commoda, visum est & mihi hac in re paucillum quidam conferre

PSALMVS NVNCVPATORIVS.

ferre, quod forte superno munere poteram.

Non quasi aspernantes aut paruifacientes aliorum vetera, noua nostra superbi cudiimus: vestigia potius adoramus illorum, qui priores laborauerunt in agro, quorum nos indigni sumus calciamenta vel portare vel soluere.

Illi laborauerunt ac sudauerunt priores in opere domini, & nos in eorum labores ingredimur: pondus diei & æstus in se ferentes, fœcilem nobis & suauem suis reddidere sudoribus laborem residuum.

Aurum & argenteum, coccum, byssum, & purpuram omnemque pretiosum lapidè, apertis thesauris suis principes viri illi obtulerunt in ædificationem & ornatum tabernaculi: ego plebeius & semipaganus quod habeo, mète deuota offero, pillos caprarum exigui pretij.

Illi de eo quo abundabant, multa & magna in dominicam gazophilacium misere muneræ: ego pauper & inops, egenus & mendicus, qui ad portas diuitum stipem mendico exiguam, ara miuata duo offero libenter, confero gaudenter, victum meum omnem & vniuersam substantiam.

Si tibi aquila sublimis, virgo nobilis, discipule dilecte, magne scriba, tibi, inquam, Ioannes sancte sit gratus iste labor agrestis operarij: per te quoque dilecto tuo, domino meo, fiat commendatus & placatus, ante conspectum throni gloriæ eius.

Tibi, Ioannes sancte, nostram hanc deuoto corde nuncupamus, porrectis exhibemus manibus quam descriptæ per te sacræ pagine impendimus operam: tu eam animo benigno, frôte læta, obuiis vniuersis excipe dignanter, de manibus supplicantis seruuli deuotiq; clientuli.

Sub tuo patrocinio ingrediatur ante oculos eius, qui tibi sinum suum molle fecit ceruical & suauè reclinatorium: per te agnoscat liberè, quod de pauperuli ingenij vena exili & curta supellectili, ab hilari darore, imò redditore proficiscitur, exiguum munusculum.

Sordidas ego habeo manus, sordidis amictus vestimentis, nudus prodire non audeo coram eo qui diligit munditiàm, propterea sub candidum virginæ tuæ puritatis supplex confugio pallium, vt honeste in decore & nitore munliæ tuæ.

Aduocatum, te docente, cognouimus apud patrem nobis esse fidelem, Iesum iustum: qui etiam propitiatio dignatus est fieri pro peccatis nostris in pretio magno quo nos redemit, in glorioso sanguine suo.

Apud hunc te precamur oratorè benignum, intercessorem fieri nobis fidelem: te enim peculiari diligit amore, quomodo olim in carne viuens passibili, ita etiam nunc multo magis in immarcescibili fulgens

gens gloria.

Ora pro nobis, amice spōsi, dilecte Christi, vas munditiæ, puritatis virginæ, incorruptum speculum: florem pudicitia, pro nobis interpellata, qui inter candida totus ipse candidus commoratur & paciscitur lilia.

Intercede pro nobis, virgo purissima, hircis sordentibus, lasciuientibus vitulis, inutilibus hœdis, iumentis putrefactis in stercore suo: impetra nobis pia interuentione apud agnum Dei sine macula, peccatorum omnium nostrorum, vt pondere grauium, ita multorum numero, veniam.

Mentis castitatem & corporis puritatem, ab eo qui castitatis est author & amator ipse castissimus, conciliet nobis oratio tua: qui te copiosis huiusmodi donis fecit insigniter diuitem & nobilem, nobis tua prece vel exigua (quantum vt illi placeamus opus esse nostri) donet eorum portiunculam.

Ita tuo seruulo fiet in lætitiâ & exultationem labor iste, quem tibi nuncupat deuotio cordis aridi: & forsitan tuæ liberalitatis munificentia prouocari poterit animus male requiei impatiens, osque pessimi otij, ad operas vel meliores, vel consimiles.

Si tibi discipulo dilecto, ac per te magistro dilectissimo, gratum fuisse munusculum istud persenserint fibræ cordis, heu, modo duri nimium & aridi: non me post hac vllius pigebit honesti laboris, non capiet tædium operis sancti, non me, ab exercitio pio vllum deterrebit fastidium.

Gaudens gaudebo in domino, & exultabit cor meum in Deo Iesu meo: cantabo domino, qui bona liberaliter tribuet mihi: cātabo semper & laborabo nomini sancto eius, quod est benedictum in sæcula.

Gloria ingenito patri & vnigenito filio: & paracletto spiritui sancto. Sicut erat in principio, &c.

*Finit Psalmus ad honorem sancti Ioānis Apostoli
& Euangelistæ, omnipotenti Deo pro operis
huius nuncupatione decan-
tatus.*

Elucidatio paraphrastica

SANCTI EVANGELII

SECUNDVM IOANNEM,

Per F. Franciscum Titelmannum, Has-
sellsensem, ordinis fratrum
Minorum.

ELUCIDATIO CAP. I.

B initio & ante sæ-
cula, ab æterno, &
ante omne princi-
pium temporis, erat
verbum increatum
mentis paternæ, æ-
terni patris, coæter-
nus filius, secun-
da in deitate perso-
na. ^b Verbum au- ^b & verbum
tem hoc non solita- ^c erat apud Deū,
rium erat, sed apud

Deum patrem, & cum Deo patre semper erat, sic ab
eo personaliter distinctum, vt tamen secundum essen-
tiam non sit vlla distinctio. ^c Vnde & ipsum verbum ^c & Deus erat
ab æterno non tantum apud Deum, sed etiam Deus ^d verbum.
erat vnus, idemque cum patre, non alius Deus à pa-
tre, sicut vtriusque vna & eadem est, non alia atque
alia substantia. ^d Hoc, inquam verbum increatum sic ^d Hoc erat in
ab æterno ante omne principium temporis erat cum ^d principio apud
ipso Deo patre suo, à quo secundum æternam genera-
tionem semper procedit, omnē essentia plenitudinē,
& omnis bonitatis perfectionem ab ipso accipiens.

^e Per hoc etiam verbum omnis creatura in tempore ^e Omnia per ip-
existentiæ suæ cœpit initium: quoniam pater per ver- ^e sum facta sunt:
bum sum omnem fecit creaturam, ^f ita vt nihil in ^f & sine ipso se
rebus creatis sit factum, quod non per ipsum verbum ^f elum est nihil.
B sit

ELUCIDATIO CAP. I.

fit factum, atq; in sua natura & perfectione dispositu: imò neq; possit fieri aliquid non per ipsum verbum, quonia in diuisa sunt patris & sui verbi opera. c Omnia autem quæ in tempore per verbu facta sunt, antè quàm in se, & in propria natura subsisteret, multo nobiliori modo præfuerunt in ipso verbo, tanquam in originali principio, & viuo, sempiternoq; exemplari: vnde quæ in sua natura tantu entia & viuètia dicuntur secundu aliquam entitatis & vitæ participatione, in ipso verbo ab æterno erant essentia ipsa, & vita infinita. b Atq; hæc vita prima & infinita, tametsi omnibus omnino creaturis dederit essendi principiu, specialiter tamè inter omnes corporeas creaturas hominem insigniuit lumine naturalis rationis, creas illum ad imaginè & similitudinè suã: nec solù lumine rationis naturalis hominè donauit: sed lumine insup gratiæ quotidie visitare dignatur. e Et lux ista beatissima à qua lumè omne tã nature q̃ gratiæ effluit, in hoc mûdo (q̃ ex se est plenus erroru tenebris) lucere nõ desinit, per oes generationes in animos hominũ suos radios spargès, & illuminãdo erudiès. d Veru excresecete indies hominũ malitia, tã densè facte sunt tenebre huius mûdi, vt lucè illã in sua puritate nõ voluerint cõprehèdere, neq; eius influxu & illuminatione potuerint homines malitia & errorib⁹ excæcati suscipere. f In tẽporis autè plenitudine, quãdo lux ista clari⁹ debuit manifestari, voluit Deus in mûdu præmittere hominè quẽdã pueru, sed virtutib⁹ & gratiã insignè, cui ex Dei impositione angelo nũtiãte nomè inditũ est, præcellètiq; eius significatiuũ, nepe Ioãnes: qd̃ vocabitũ sonat, eũ in quo est gratia Dei. f Hic homo missus à Deo, venit in mûdu, tanq̃ præcursor & testis, ad perhibendũ testimoniũ veritatis: videlicet vt de vera illa luce, quẽ post ipsum erat hominib⁹ in assumpta natura hominis manifestãda testimoniũ phiberet, & lucè illã quẽ & quãta, & vnde esset hominib⁹ sua prædicatiõne declararet, b vt per eius talè præcursoriõnẽ & præuiã prædicatiõnẽ, omnis populus, luce illa posteri⁹ adueniente, inueniretur paratus plena eã fide suscipere. h Non erat quidẽ Ioãnes lux illa prima, æterna & infinita

b & vita erat lux hominum.

c & lux in tenebris lucet.

d & tenebra eam non comprehendunt.

e Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes.

f Hic venit in testimonium, vt testimoniu perhiberet de lumine.

g vt omnes crederent per illu. h Non erat illa lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine.

IN IOANNEM.

finita, in quam credere deberet homines: sed tantum lucis illius præcursor ac prænuntius, & quasi oriētis solis rutilans aurora præcessit, hoc habes officij, vt lucè illam suo testimonio hominibus predicaret & comẽdaret, eosq; ad credendũ in illã induceret. a Vera autè lux illa erat, quẽ non solũ vnã aliquam mundi portionẽ, nec vno solũ tempore illuminat, quẽadmodum Ioãnes in sola Iudea & modico luxit tẽpore: sed quẽ mundũ vniuersum omni tẽpore, & vult & potest illuminare, omnẽ scilicet hominẽ qui vel natus est vel nascetur in mundo. Hæc lux verbũ est patris, quod in omnes homines participiũ suæ lucis, lumen naturalis rationis infundit: lumè quoq; spiritualis visitationis, & interne illuminationis in omnibus generationibus semper præptè infundit humanis mētibus, ita vt quãtu in ipso est hæc etiã illuminatione omnes illuminet. Deniq; nihil omnino est luminis in quoquã, vel naturæ vel gratiæ quod nõ ab illa vna & prima luce effluerit. b Et hæc quidẽ lux, siue hoc verbũ in mûdo erat, ab initio ex quo creatus est mundus, cæli & terræ suæ essentia, præsentia, atq; potentia adimplens. c Nimirũ in initio tẽporis per ipsum factus est mundus, sicut & per ipsum donec subsistit, sustentari, & manu teneri debet. d Attamen homines mundũ inhabitãtes, illũ à quo & esse suũ & omne bonũ habent (tametsi ita sibi semp præsentissimũ) nõ cognouerũt, malitia excæcati ita vt pro creatore adoraret creaturas. e Deinde verò lux illa aut verbũ illud secũdũ assumptã serui formã, à patre descẽdens ad propria venit, super terrã apparès, quã in principio creauerat, & peculiariter in terra Iudee, quã in speciale peculiũ elegerat: sed veniẽs ita f & sui eum nõ verbũ à suis nõ est agnitũ, non est creator à creaturis, receperunt, dominũ à seruis, debito susceptus honore: imò nec ab illo suo peculiari populo, quẽ præter cõmune creatiõis beneficiũ aliis multis sibi deuinxerat, reuerentiã decerit exceptus. g Quicũq; verò istud verbũ sic in mũdo adueniẽs, fide & deuotiõne cõgrua receperunt, ei⁹: tem re. eperunt in finẽ vsq; fideliter adhererint, cuiuscũq; tadẽ sint cõditionis aut status, sine psonarũ acceptiõne, per filiũ testatẽ filios naturalẽ ad tantã gloriã puehẽtur, vt fieri possint etiã Dei fieri,

a Erat lux vera, que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

b In mûdo erat. c Et mûdus per ipsum factus est.

d Et mundus eius non cognouit.

e In propria venit.

f & sui eum nõ receperunt.

g Quisquot autem crediderunt ei⁹, tem re. eperunt in finẽ vsq; fideliter adhererint, cuiuscũq; tadẽ sint cõditionis aut status, sine psonarũ acceptiõne, per filiũ testatẽ filios naturalẽ ad tantã gloriã puehẽtur, vt fieri possint etiã Dei fieri,

ipſi filij Dei ſecundum adoptionem & gratiam, qui alioqui ex natura erant filij iræ: ^a hi, inquam, qui per fidem ei adherent. Nam is eſt modus quo vult & debet ſuſcipi in mundum veniens filius Dei, per fidem ſcilicet in credentium cordibus. ^b Iſti verò qui ſic credendo efficiuntur filij Dei, non tales ſunt per generationem naturalem, qua ex parentibus ſunt generati in eſſe naturæ: in qua generatiōe ſit cōmixtio ſeminū maris & ſœminæ, quæ ex ſubſtantia ſanguinis per decoctionem naturalem formantur: ^c neque tales nati ſunt ex concupiſcentia mollis & carnis mulieris, aut ex concupiſcentia viri, non ex coitu illo carnali parētum, quo ad inuicem in concupiſcentiæ ſuæ ardore cōmiſcentur, habēt vt ſunt filij Dei, ſed potius vt filij ſunt iræ, mortis, & diaboli. ^d Tales autem, id eſt, filij Dei ſunt, per aliam generationem ſpiritualem & ſupernaturalem, qua ex Deo homo renaſcitur, & regeneratur, dum per fidem anima Deo coniungitur. Quemadmodum enim carnalis generatio ex coniunctione maris & ſœminæ procedit, ſic generatio diuina ex coniunctione animæ cū Deo per fidem. Quod ſi quis requirat, vnde tāta dignitas homini procedat, vt fieri poſſit filius Dei, cū tanta ſit inter Deum & hominem diſtantia, ſciat ille ex verbo hoc de quo iam multa diximus, totum iſtud nobis procedere. ^e Verbum enim hoc ab æterno exiſtens apud patrē, in temporis ad hoc conſtituti plenitudine, humanā naturam dignatum eſt aſſumere in ſuppoſiti vnitate: & filius patri cōæternus, in tempore factus eſt caro & ſanguis, id eſt, verus & viuus homo: ^f & habitauit in medio noſtri, tanquam vnus quilibet aliorum hominum, eadē humanæ vitæ opera exercens, quæ nos puri homines, & nihil aliud quàm homines exercemus. Atq; ita per hunc: qui vtraq; in ſe ſuſcepit & conciliauit naturā, poteſtatem accepit homo, vt fiat filius Dei: per hunc ſimul hominē & Deū, illa nobis hominibus puris cōfertur diuina regeneratio. ^g Ne verò hac de re, vt impoſſibili aut non veriſimili, quiſquā dubitet, nos qui cum eo per multū temporis cōuerſati ſumus, ego qui hæc ſcribo, & mecum alij plures, nos illum vidimus oculis

oculis noſtris in mundo conuerſantem nobiſcum: ^a & a gloriæ quaſi tantam eius perpeximus, in ſignis diuine potentie, & in doctrina diuine ſapientie, tantum gloriæ tre, atque in doctrina diuine ſapientie, tantum gloriæ tre, longē omni creaturæ imparem præcellentiam, vt manifeſtè ex ea comprobātū ſit, & euidenter demonſtratum, quòd ipſe quomodo dixit, ita verè ſit vnigenitus filius, à patre æternaliter procedens, & ab eodem temporaliter miſſus in mundū. ^b Verbum illud, inquam, ^b Plenum gratiæ & veritatis. factum eſt caro, & in nobis habitauit, plenum exiſtens etiam in aſſumpta humana natura, gratiæ & veritatis: quoniam in ipſo inhabitabat plenitudo totius diuinitatis corporaliter, & ſpiritu ſancto non ad menſuram erat plenus, eratque ipſe veritas, & omnis veritatis cognitione ab exordio ſuæ conceptionis pleniffimus. Neque verò nos ſolum de eo teſtificamur, ſed etiam Ioānes ille Prophetæ magnus, & ab omni populo merito eſtimatus maximi, à Deo edoctus, teſtimonium ipſi perhibuit, dum Chriſtum præſentē demonſtrans, clara voce in aures omnium clamauit, & dixit: ^d Ecce nunc illū, de quo priuſquam vobis oſtenderetur, multa & præclara vobis prædixi, & hoc ſignāter, præ aliis frequenter inculcaui. ^e Poſtquam ego ad tempus aliquantum vobis prædicauero, alius veniet, & quaſi ſuccedet mihi in prædicationis officio, qui tamen à Deo patre lōgiſſimo interuallo mihi prepoſitus eſt, & cui ego ſecundum infinitam diſtantiam ſum poſtpoſitus: ^f nimirum quia me & duratione & omnimoda dignitate prior erat: ab æterno cū patre vnus Deus exiſtens, cum ego tantum ſim creatura vilis, & in tempore ad eius obſequium deſtinatus. Iure igitur mihi eſt in tempore præferendus & prælatus, qui me ſecundum æternitatem prior eſt. ^g Tanta autem ſuit perfectio plenitudinis eius, vt ex ea quæ eſt non ad menſuram, ſed in ſinita & inexhauſta, nos omnes ad menſuram ſecundū participationem aliquā acceperimus, quicunq; in nomine eius credidimus, ſintq; item accepturi ex eadē quicunq; in poſteris generationibus credent in eum. ^h Quæſi autem eximium beneficium, & toti humano generi vniuerſale, per verbum hoc incarnatū accepimus gratiam teſtamenti noui, longē præſtatiōrē, loco

a his qui creditur
in nomine eius.

b Qui non ex
sanguinibus

c neque ex volun-
tate carnis,
neque ex volun-
tate viri,

d sed ex Deo
nati sunt.

e Et verbum ca-
ro factum est,

f & habitauit
in nobis

g Et vidimus
gloriam eius,

c Ioannes testi-
monium perhi-
bet de ipſo, &
clamat, dicens:
d Hic erat quē
dixi:

e Qui poſt me
uenturus eſt,
ante me factus
eſt,

f quia prior me
erat.

g Et de plenitu-
dine eius nos om-
nes accepimus,

h & gratiam
pro gratia,

ELUCIDATIO CAP. I.

testamenti veteris: quæ & ipsa non parua erat gratia, sed cõparatione ad gratiam noui testameti (in quam per verbum incarnatum commutata est) perexigua: quum in comparatione ad eam, non sit nisi vt figura ad rem figuratam, signũ ad rem signatam, vmbra ad veritatem, seruitus ad libertatem, imperfectũ ad perfectũ. ^a Lex enim vetus olim per Mosẽ, tanquam per ministrum & famulum, ac nuntiũ inter Deum & populum, à Deo data est: gratia autẽ & veritas in institutione noui testamenti, per Iesum Christum, non famulũ sed filium Dei, perfecta est, vt pote per quem ea quæ prius legalib⁹ oraculis repromissa, & cæremoniis fuerat præsignata, opere & re ipsa sunt exhibitæ: quando ablato iugo seruitutis antiquæ, libertas noua Euangelij successit, & vmbra cedente, veritas manifesta perceptibilis. ^b Quod si quis fortè nos interroget, vnde nobis ista possint haberi comperta, quæ ex Dei secreto consilio pendere, & homini per se nõ posse comprehendi videntur, huic respondebimus, Deum quidem in sua natura diuina à nemine hominum corporeis oculis vnquam visum esse, sicut nec videri potest, quum sit inuisibilis: neque item corporeis auribus vnquam à quoquam in seipso auditum esse, vel audiri posse, cum nullo sensu simpliciter sit perceptibilis. ^c Sed patris verbum illud, de quo supra diximus, ipse existens vnigenitus filius Dei patris, qui & in sinu eius, ab æterno requiescit (id est, ab eius semper fecunditate æterna generatione procedit, & apud eum perpetua perfectissimãque fruitur beatitudine.) ^e ipse ad nos descendens, & in assumptã forma visibilis apparens, nos qui cum eo familiariter sumus cõuersati, tanquã præceptor discipulos, de omnibus his fideliter & apertè edocuit, nobisque patris omne cõsiliũ, & propositum, vt amicis & fratribus, lucidissimè declarauit. ^e Et quoniã paucis supra de testimonio Ioannis diximus, nunc latius ipsum ad fidei Iudæi ab Hiero- dem veritatis firmendam explicabimus. Quum enim solymis sacerdotũ aliquandiu manifestatus fuisset mundo Ioannes, tum baptizando, & tantæ æstimationis haberi inciperet apud plebẽ, vt à nõ paucis Messias

a quia lex per Mosẽ data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.

b Deum nemo vidit vnquam.

c Vnigenitus filius qui est in sinu patris,

d ipse enarrauit.

e Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hiero- dem veritatis firmendam explicabimus. Quum enim solymis sacerdotũ aliquandiu manifestatus fuisset mundo Ioannes, tum baptizando, & tantæ æstimationis haberi inciperet apud plebẽ, vt à nõ paucis Messias

IN IOANNE.

7

fiat esse putaretur, Iudæorũ primores ab Hierosolymis (vt certum aliquid cognosceret) nuntios solenes, nempe sacerdotes & leuitas, miserunt. ^a Qui ad eum a vi interrogati peruenientes, ex nomine Iudæorum à quibus fuerat missi, eum interrogauerunt, dicentes: Quis tu es, & cuius es? ^b Et confessus negauit, neque in villo contradixit veritati. Et hoc significat ante omnia, & super omnia apertissimè est confessus, quod nõ ipse esset qui expectabatur Messias: ne vi delictet alienæ gloriæ sibi raperet, & domino suo debitu honorem præcursor ac seruus in se transferret. ^c Postquam autẽ confessus esset Ioannes se Messiam non esse, aliam ei proponunt quæstionem, interrogauerunt eum, Quid res, num fortè Elias esset, qui & ipse ex vaticinio Malachie Prophete Iudæis expectabatur vêturus, antequam adueniret dies domini. ^d Etiam huic interrogationi per negationem Ioannes respondit, dicens, se sum: Eliam non esse, iuxta intellectum quærètiũ: personam videlicet à se abnegans Eliæ, officium autẽ non recusans. ^e Rursum illi interrogabant: Nunquid tu es vnus aliquis es ex antiquis Prophetis, aut peculiariter tu? ^f Respondit iterũ Ioannes, nec ex antiquis Prophetis, qui olim vixerant aliquem se esse, nec peculiarem illi in lege promissum Prophetam. ^g Quum itaque illi multis interrogationibus propositis, non aliud quàm negatiuam responsonem à Ioanne accepissent, certum & definitum aliquid discere cupientes, ita eum interrogauerunt: ^h Si neque Christus es, neque Elias, neque vnus Prophetarum aliquis, neque peculiaris ille Propheta, dic igitur nobis, quisiuam tu sis, & quod tuũ officium, aut quæ & vnde tibi commissã autoritas: vt certum aliquid respondere valeamus principibus nostris, qui nos huc miserunt istius rei à te perquirenda gratia.

b Et confessus negauit, neque in villo contradixit veritati. Et hoc significat ante omnia, & super omnia apertissimè est confessus, quod nõ ipse esset qui expectabatur Messias: ne vi delictet alienæ gloriæ sibi raperet, & domino suo debitu honorem præcursor ac seruus in se transferret.

c Postquam autẽ confessus esset Ioannes se Messiam non esse, aliam ei proponunt quæstionem, interrogauerunt eum, Quid res, num fortè Elias esset, qui & ipse ex vaticinio Malachie Prophete Iudæis expectabatur vêturus, antequam adueniret dies domini.

d Etiam huic interrogationi per negationem Ioannes respondit, dicens, se sum:

e Eliam non esse, iuxta intellectum quærètiũ: personam videlicet à se abnegans Eliæ, officium autẽ non recusans.

f Rursum illi interrogabant: Nunquid tu es vnus aliquis es ex antiquis Prophetis, aut peculiariter tu? Respondit iterũ Ioannes, nec ex antiquis Prophetis, qui olim vixerant aliquem se esse, nec peculiarem illi in lege promissum Prophetam.

g Quum itaque illi multis interrogationibus propositis, non aliud quàm negatiuam responsonem à Ioanne accepissent, certum & definitum aliquid discere cupientes, ita eum interrogauerunt:

h Si neque Christus es, neque Elias, neque vnus Prophetarum aliquis, neque peculiaris ille Propheta, dic igitur nobis, quisiuam tu sis, & quod tuũ officium, aut quæ & vnde tibi commissã autoritas: vt certum aliquid respondere valeamus principibus nostris, qui nos huc miserunt istius rei à te perquirenda gratia.

a Quid dicis de teipso? **b** Quem aut quale aut cuius officij & potestatis teipsum prædicas? **b** Tunc Ioannes qui eatenus particulariter interrogantibus singulariter responderat proposita questione generali, generalem ite & plenam cum authoritate adhibuit respon- sionem, dicens: **c** Ego ille sum de quo Esaias Prophe- ta multo antè prædixit in temporis plenitudine, antè quam reuelaretur gloria Domini, filius altissimi pa- tris audiendâ esse vocem cuiusdâ præconis, qui in de- sertis clara voce omni populo ad se confluenti pœni- tentiam prædicaret, docerétque homines venturo do- mino via parare, id est, in aduentû & occursum eius qui post paululû esset venturus, seipsum per pœni- tentiam peccatorum dignè præparare. **d** Nuntij autem fuerant isti, qui missi fuerant ad Ioannem ex secta erant Pha- risæorum: quæ suæ iustitiæ nimium fidens, Ioannis præ- dicationem & consilium spreuit. **e** Quem deinde con- temptum satis isti expriment, dum post clarâ respon- sionem, inuidia nesciente quiescere, odiosam iterum quæstionem velut indignantes proponunt: **f** Quid ergo tu, inquit, ita nouo ritu populum hic in deser- to baptizare præsumis, si neq; Messias es, neq; Elias, neque Propheeta aliquis: quemadmodum ex tua iam confessione audiimus? Profectò non medio cris vi- dentur ista præsumptionis, sic populum in desertum conuocare, illicque noua & insolita præter consuetu- dinem prædicare, ac deinde aqua baptizare, cuiusmo- di ante te nemo tetauit: maxime cum citra authori- tatem eorum ad quos eiusmodi rerum spectat admis- sio, hæc omnia facias. **g** Ioannes cum multa modestia simplicem eis veritatem pro responzione aperuit, di- cens: Ego quidem in aqua tantum baptizo, baptismo tali quod corpus abluat, sed à peccatis emundandi vir- tutem non habet, tantû in signum & præparationem quâdam baptismi subsequuturi per alium. Est autem alius quidâ me maior, q̄ inter homines homo, in me- diis hominum turbis couersatur, qui que inter vos & Deum medius assistit, mediator Dei & hominû, ipse Deus & homo, quem vos ignoratis, & mundus adhuc ignorat, post paululum tamen per me manifestandus,

Ipse

a Ipse est, qui iuxta Dei patris dispositionem post me venturus est, & mundo ostendendus: qui vt filius patri coæternus ab eo æterna generatione secûdum diui- nam naturam procedens, iure mihi prælator est, atq; præpositus, dignitate & gloria tanquam creator crea- tura, tanquâ seruo dominus: **b** qui tam incomparabi- liter est me dignior, vt meipsum nõ reputè dignum, vel infimum quodlibet, & omniū quæ possunt co- gitari vilissimû ei impendere obsequiû siue ministe- riû: quale est calceamentorû corrigiâ soluere, aut cal- ceamenta portare, aut aliquid huiusmodi. Atque hic adueniens cum se mundo manifestauerit, baptismo longè nobiliori credentes baptizabit, ad quem meus iste baptismus in aqua non est nisi præparatio quædâ, & velut assuefactio præuia. Propter quòd, indignari vos nõ debetis aduersus me, meumq; baptismum: sed illû qui venturus est & eius nobiliorè baptismû, cum humilitate & patientia expectare. **c** Hæc autem que- stio à nuntiis Iudæorû cum Ioanne habita est in Bethania, nõ illa quidem quæ est iuxta Hierusalem, vbi Martha morabatur & Maria, sed vltra Iordanem, in loco illo vbi Ioannes tû agebat, populum docens, at- que baptizans. **d** Postera autem die, quum perstaret Ioannes in officio, prædicationique & baptizatiõni sedulo instaret, venit dominus Iesus, tanquam vnus aliquis ex vulgo, ad locum vbi agebat Ioannes, tum vt officium eius sua præsentia comprobaret, tum vt humilitatis nobis exemplû monstraret, libenter etiâ eos qui videntur inferiores, modò bona prædicantes, audire. **e** Quem videns Ioannes & spiritu quis esset agnoscens, digito eleuato eum cõmonstrans, & clara voce proclamans, dixit ad turbas circûstantes: **f** Ecce agnus Dei, ecce illû qui venit auferre peccata mundi. Videte hic in assumpta humana forma innocentè filiû Dei: qui sicut agnus mæuetus, victima efficietur pro salute totius mûdi, ad satisfaciendû diuinæ iusti- tiæ, per sanguinis sui effusionè, pro omnibus omniû sæculorum peccatis. **g** Iste est de quo iam antè cre- brò dixi vobis: Postquam ego ad aliquantû tempus prædicauero, manifestabitur mûdo alius quidam vir

B 5 ma-

a Ipse est qui post me veni- rus est, qui ante me factus est: **b** Cuius ego nõ sum dignus, vt soluam eius cor- rigiam calcea- menti.

c Hæc in Betha- nia facta sunt trans Iordanem vbi erat Ioannes baptizans.

d Altera die vidit Ioannes Ie- sum venientem ad se.

e & ait.

f Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.

g Hic est de quo dixi: Post me ve- nit vir, qui ante me factus est.

magnus, simul homo & Deus: qui tãquam ab æterno à patre secundum æternam generationem procedēs iure mihi ante positus est & prælatus, tãquam dominus seruo, tanquam iudex præconi, tanquam saluator præcursori. ^a Nec mirum si in tempore mihi præfatur, quoniam ab æterno prior me erat, & dignior existens ab æterno Deus, cum nondum ego in rerum natura subsisterem. ^b Et ego quidem, quantũ ad humanam cognitionem, illum quis esset non cognoscebam, cuius personã mihi in deserto hic à pueritia agẽti fuit incognita, & cum quo nullam vnquam duxi familiarẽ conuersationẽ. ^c Attamen propter hoc ego à Deo patre, tanquam seruus illius & præcursor, sum præmissus ad prædicandum & baptizandum præparatorio hoc aquã baptismi, vt ipse per me fiat populo Israëlítico manifestus. Hęc est summa mei officij, illum tanto me præcellentiorẽ, verum mudi saluatorem, prædicando & demonstrando, populo facere manifestum, & ad credendum in eum populorum corda præparare. ^d Amplius quoque & apertius de illo Ioãnes testificatus est, palãm omnibus, dicens: Testimonium quod ego de hoc agno Dei perhibeo, non humanum est, sed diuinum, utpote quod ego non ab homine, sed à Deo per miraculi diuini indicium acceperim. ^e Vidi nanque spiritum sanctum in specie columbæ de celo à patre descendentem, & super eum requiescentem: in testimonium verę diuinitatis eius, quod in eo inhabitare non ad mensuram spiritus, & quod in eo totius diuinitatis inhabitaret plenitudo corporaliter. ^f Vnde & ego prius quidem eum non cognoscebam, humana notitia aut conuersatione familiarari. ^g Sed Deus pater, qui mihi in hoc prædicandi & in aqua baptizandi iniunxit officium, is mihi per internam inspirationẽ, & spiritus instructionem signũ videri spiritũ dedit, quo eum cognoscerem, dicens: ^h Super quem descendente & in media turba videris spiritum sanctum descendentem super te in specie columbæ, & requiescentem super eum, cum, hic est qui scito hunc esse verum illum mundi saluatorem, & baptizat in spiritu sancto.

a quia prior me erat.

b Et ego nesciebam eum.

c sed vt manifestetur in Israel: propterea veni ego in aqua baptizans.

d Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens:

e Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de celo, & mansit super eum.

f Et ego nesciebam eum.

g Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit:

h Super quem videris spiritum descendente & in media turba videris spiritum sanctum descendentem super te in specie columbæ, & requiescentem super eum, cum, hic est qui scito hunc esse verum illum mundi saluatorem, & baptizat in spiritu sancto.

re prædicabit mundo, & credẽtes baptizabit, non (vt tu facis) aquã tãtum baptismi, in protestationẽ penitentiã, & expectationem venturi saluatoris, sed baptismi longẽ nobiliori, per quem in fide suscipientibus conferetur à Deo spiritus sanctus, ad peccatorum omnium remissionẽ, & gratiã spiritualis infusionem, ad plenam perfectãque in spiritu regenerationem. ^a Ego iuxta signum hoc mihi à Deo datum, vidi super hunc hominem spiritum sanctum descendentem in columbæ specie, & super eum requiescentẽ: hinc cognoui edoctis à Deo, non ab homine: & sicut cognoui, ita testificor, absq; vlla hæsitacione, quoniam hic est verẽ agnus Dei, & filius Dei, saluator mundi, in quẽ vos omnes vt credatis hortor, & vt ab eo salutem veram expectetis, per Deum qui mihi ad vestrum omnium commotionẽ hæc reuelauit, sanctẽ obstructor. ^b Factum quoque est post hæc, die altera, vt iterum staret ad sui officij strenuam executionem parum rarus Ioannes, astarentque ei duo ex discipulis ipsius, ad audiendum ex eius ore doctrinam salutis. ^c Videns itaque Ioannes Iesum inter turbas, ita vt prius in humilitate ambulantem, atque ad se tanquam vnũ similem ex vulgo venientem, iterum testimonium simile quale prius de eo perhibuit, discipulis illis audiẽtibus dicẽs: ^d Hic quem vobis eleuato digito comẽstro, est innocens & sine omni peccato filius Dei, ad hoc missus à patre in mundum, vt tanquam agnus & victima offeratur pro expiatione omnium scelerum mundi. Ipse est verẽ Messias, & saluator mundi. ^e Audiẽtes verò discipuli qui astabant à præceptore suo Ioanne, cuius commendationem non poterant non magnifacere, Christũ tantis efferi præconiis, in magnã admirationem adducti de tanta præcellentia, cõperũt illum abeuntem prosequi, tanquam cupientes se illi insinuare, & familiaritatem aliquam cum eo inire. ^f Pius autem Iesus, qui se affectu simplici quæretes nunquam abiicit, nec fastidit, vult ad eos conuertẽs, & sequentes eos considerans, vt eos ad secum colloquendum (quod vehementissime desiderabant) inuitaret, benignẽ eos alloquutus est, dicens: ^g Quid est,

a Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.

a Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo.

e Et respiciens Iesum ambulantem, dicit:

d Ecce agnus Dei,

e Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & sequenti sunt eũ.

f Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis: Quid queritis?

est, o boni pueri, quod me prosequimini? an forte est quod a me vobis praestari velitis? ^a Illi gaudetes tantum viru vltro sibi antequam interrogaretur loquutum esse, & hinc futurae familiaritatis amplioem summentes fiduciam, responderunt ei: ^b Rabbi, id est, magister (ea est enim nominis illius Hebraici significatio & interpretatio) scire desideramus, vbinam tua sit habitatio, aut vbi moram trahas, hospitiumque accipias, vt nobis liceat te familiariter (si tibi non erit molestum) inuisere, atq; a te verba salutis audire. ^c Cui tam pio desiderio fauens & annuens piissimus dominus, dixit ad illos: Venite mecum, & ipsi oculis vestris locum videte mansionis meae. ^d Statim illi gaudetes tam benignum se inuenisse magistrum, Iesum comitaturus, & ad locum hospitij vbi manebat cum eo peruenerunt. ^e Adeoque illis coepit in ipso statim initio dulcescere Christi praesentia, vt eo die non possent aut vellent ab eo separari: sed apud eum eodem in hospitio sunt demorati, beatos se aestimantes, quod tam breui tempore, cum tanto magistro, tam pulchra futurae familiaritatis consequuti essent initia. ^f Iam vero ad vesperam dies declinabat: erat enim quasi decima diei hora, quam illi dominum sequeretur. In quo magnus eorum erga Iesum feruor declaratur, quod neque noctis imminuentis occasione ab eo diuelli se patiebantur. ^g Alter autem duorum horum discipulorum, qui (vt iam diximus) audito testimonio Iohannis de Christi praecellentia, eum fuerant insequuti, Andreas erat frater Simonis Petri: qui & postmodum vnus ex Apostolis duodecim designatus fuit. Hic non contentus sua beatitudine, nec propriis tantum commodis intentus, statim de fratre suo Petro (quo nihil habebat charius) fuit sollicitus, vt eum quoque ad Christum adduceret, faceretque huius gaudij & fructus participem. Quapropter illum sollicitè perquirens (nam & ipse tunc temporis illic aderat) prior inuenit, laetumque ei nuntium cum exultatione referens, ait: ^h Nescis frater animo meo charissime, quantum gaudij, & fructus quantum simus consequuti. Iam enim ex magistris Iohannis indicio inuenimus & cognouimus Messiam illum, in lege

a Qui dixerunt ei:

b Rabbi (quod dicitur interpretati, magister) vbi habitas?

c Dicit eis, venite, & videte.

d Venerunt & viderunt, vbi maneret:

e & apud eum manserunt die illo.

f Hora autem erat quasi decima.

g Erat autem Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant a Iohanne, & sequenti fuerant eum.

h Inuenit hic primus fratrem suum Simonem, & dicit ei:

& Prophetis promissum, & patribus tãtopere desideratum. ^a Messias autem Hebraum vocabulũ, idem Hebraeis quod Graecis Christus, Latinis vnctus significat. ^b Statimque gaudens gaudentem adduxit ad Iesum. ^c Quem pius magister oculo pietatis suae, quo homines bonae voluntatis intueri solet, aspiciens, & futurum in eo fidei sanctae feruorem (cuius iam semina aliqua, imò initia, in eo videbat) diuinitatis suae omniscientia contemplans dixit ad eum: ^d Noui te ex nomine, & quis olim futurus. Tu enim Simon es, filius Iona siue Iohanna: quae nominatio tibi bene competit, quoniam obediens es salutem tibi monstrati (quae est interpretatio nominis Simon) & filius es colubae, propter simplicitatem animi, item & gratiae Dei, propter electionem: quae sunt interpretationes nominum, Iona & Iohanna. ^e Posterius autem suo tempore imponam ego tibi nomen alterum, vt voceris Cephas, id est, Petrus: a petra videlicet, siue firmitate fidei, quã tu confiteberis, vbi post aliquantum temporis plenius instructus fueris: Sic Iesus Petro, & ea quae sibi humana via erant incognita patefecit, & quae futura hominibus omnibus occulta, per diuinitatis suae omniscientiam praedixit. ^f Postridie vero eius diei quo haec gesta sunt, parabat dominus reditum a Iudaea, ad qua ascenderat vt Ioannis praedicationem audiret, & comprobaret, itemque vt testimonium ab eo iuxta patris voluntatem susciperet, in Galilaeam, vbi adhuc morabatur. ^g Sicque reditum parans, inuenit virum quendam, Philippum nomine, qui & ipse postmodum Apostolorum collegio erat annumerandus: & vocas eum dixit: Sequere me, & vnã cum istis te adiungas, vt mihi discipulus fieri incipias. ^h Philippus autem iste originem trahebat ex Bethsaida ciuitate Galilaeae: qua etiã Andreas, & Petrus erant oriundi, & forsitan horum cura & instructione ille ad domum Iesum venit, vt ab eo vocari mereretur. ⁱ Philippus autem iste, postquam dominum cognouisset, & intellexisset, inueniens alium quendam sibi probè notum, nomine Nathanaelem, qui & ipse Galilaeus erat,

a Inuenimus Messiam, quod est interpretatio Christi.

b Et adduxit eum ad Iesum. c Intuitus autem cum Iesum, dixit: Tu es Simon filius Iona:

d Tu es Simon filius Iona: e tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.

f In crastinum voluit exire in Galilaeam,

g & inuenit Philippum. Et dicit ei Iesus: Sequere me.

h Erat autem Philippus a Bethsaida, ciuitatis & Petri.

i Inuenit Philippus Nathanaelem, & dicit ei:

& Pro

Quæ scripsit Moses in lege, & Propheta, inuenimus Iesum filium Ioseph, à Nazareth.

Et dixit ei Nathanaël: à Nazareth potest aliquid boni esse?

Vidit Iesus Nathanaël venientem ad se, & dicit de eo: Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est.

Dicit ei Nathanaël: Vnde me nosti?

Respondit Iesus, & dicit ei: Prius quàm tu te Philippus vocet, cum esses sub ficu, vidi te.

natus in Cana Galilææ, sollicitus fuit adducere eum ad Iesum, dixitque ad eum: ^a De quo Moses iuxta sapientium enarrationem fertur scripsisse in lege, & de quo Propheta sancti multa scripserunt, hunc nos inuenimus, & quis sit cognouimus, nimirum Iesum illū, qui æstimatur filius Ioseph, Nazarenum. ^b Audiens hæc Nathanaël homo (quantum videtur) in lege eruditus secum admirās, & quasi contra obiciens, dixit: *Et dixit ei Nathanaël: à Nazareth potest aliquid boni esse?* An putas ex Nazareth Galilææ tantum boni posse Israëlítico populo surgere? Nonne magis ex Iudæa & Bethleë ciuitate Dauid, iuxta propheticam scripturam, expectari debet Messias aduentus? ^c Philippus verò nodum sufficiens in his rebus institutus, postposita verborum disputatione, hortatur simplici animo Nathanaëlem, vt ad Christum ipse accedat, atque ab eo audiat plenam veritatem, nihil dubitans, quin eius obiectionibus ille facillè satisfaceret. Nec mora: acquiescēs Nathanaël Philippi consilio in simplicitate cordis eum sequitur, vt ad dominū pergat. ^d Quem videns dominus Iesus ad se venientem, prius quàm eum eo miscuisset sermonem, de eo loquutus est, iis qui coram aderant audientibus. ^e Ecce (inquit) verè Israëlita, in quo nulla est duplicitas animi, aut fictio simulationis, quæ in plerisque huius conditionis hominibus (id est, eruditis in lege) solet inueniri: sed est simplex iste & rectus, bene in hoc patrem Iacob representans, vt merito semen Israël verum secundum carnem possit nominari. ^f Nathanaël verò audiens Iesum sic de intimis suæ conscientie aperte pronuntiantem, admirans ait ad eum: Vnde te domine me nosti, vt ista de me tam definitè pronunties? Non enim arbitror vnquam te antehac nostro vel conuictu vsum vel colloquio. ^g Dominus Iesus, ostendens se non humana cognitione (quæ ex sensibus oritur) eum cognoscere, sed per diuinam omniscientiam, dixit ad eum: ^h Non nunc primum vbi te video, caret, cum esses incipio agnoscere præsentem: sed cum absens adhuc esses, & nullo sensu te valerem apprehendere, cum esses adhuc sub arbore ficu, antequàm te Philippus

lippus huc adduceret, iam te cognoscebam corpore absentem, & loco distantem, non minus quàm nunc præsentem. ^a Ex quibus verbis aduertens Nathanaël, *a Respondit ei dominū Iesum absentia atque præsentia, præterita, atque futura, aperta, atque oeculta, æquè cognoscere, ait:* atque hinc omnia scientem Deum interna spiritus instructione cognoscens, postpositis argumentis & obiectionibus, pulchram cōfessionem ingenuè protulit, dicens: ^b Magister bone, nunc credo, quòd verè *b Rabbi, tu es filius Dei, qui omnium habes scientiam, qui etiam corda scrutaris & renes, quòdque verè sis tu Messias rex Israël.* ille nobis promissus & expectatus, vt super Israël regnes imperpetuum. ^c Quoniam verò tam facillè suæ dubitationi cedet, & veritati tam modica instructione promptè acquiescentè, conspexit illum dominus copiosa sua benignitate maioris & manifestioris signi vtro ei adiecit certitudinem, dicens: ^d Tu quidem pro tua simplicitate, ex modico tantum verbo quod non multi ponderis animo duro videri possit, credis & cōfiteris me esse filium Dei, nimirum ex eo tantū quod dixi, te mihi prius cognitum fuisse, quàm te Philippus vocaret, cū adhuc sub ficu esses, præter hanc tuam tam promptam fidem, aliud testimonium veræ diuinitatis meæ, longè maius & clarius videre mereberis. ^e Atque ad hoc signum explicandum, adiecit dicens: ^f Cū firma & indubitata veritatis assertione, non tibi soli, sed & his nunc astantibus polliceor futurum aliquādo, vt cælos mihi videatis patere, angelosque super me ascendere & descendere, tantum, & angelos suum & regem à patre missos. Vobis & iis qui tunc mihi erūt à secretis, post mortem & resurrectionem meam, quādo tempus aduenerit mei abscessus à mundo, & reditus ad patrem: vobis, inquam, videntibus, tunc ego eleuabor, atque per nubes assumar in caelum, cum multo angelorum comitatu, quos mihi pater obuios mittet, vt me ipsorum dominum suum filium, cum victoria redeitem in triumpho adducant, & decenti gloria: quod erit meæ diuinitatis signum, efficacissimum, & euidentissimum testimonium,

a Respondit ei dominū Iesum absentia atque præsentia, præterita, atque futura, aperta, atque oeculta, æquè cognoscere, ait:

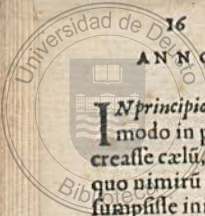
b Rabbi, tu es filius Dei, qui omnium habes scientiam, qui etiam corda scrutaris & renes, quòdque verè sis tu Messias rex Israël.

c Respondit Iesus, & dicit ei:

d Quia dixi tibi, vidi te sub ficu, credis, maius

e Et dicit ei:

f Amen amen dico vobis, videritis cælum aper- tum, & angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.

ANNOTATIONES IN CAP. PRIMVM Euangelij secundum Ioannem.

In principio erat verbum.) Cave intelligas, in principio tēporis quomodo in principio Genesis dicitur, in principio temporis Deum creasse calū, & terrā. Hic enim sensus palam impius est & hereticus: quo nimirū significatur, verbū patris simul cum tempore, existendi suāpisse initiū. Orthodoxi verò duobus modis, quod hoc dicitur, in principio, exponūt. Quidam per principium intelligunt patrem, ex quo aeternaliter procedit, & in quo aeternaliter permanet, verbū. Sic posteriori loco manifestè interpretatur diuus Cyrillus, & itē Augustinus. Verūm hæc intelligentia non vsque adeo ad literā commoda videtur, eo quòd statim subsequatur per replicationem: *Hoc erat in principio, apud Deum*: ubi nō videtur principium pro patre accipi. Alio qui per vtranque particulā idem diceretur, & in eadē oratione idem videretur superuacaneè repeti. Idē enim esset in principio, & apud patrē. Vnde conuenientius videtur, vt per illud, esse in principio, significetur aeternitas durationis, nimirū vt idem valeat, in principio, quod à principio, vel ab initio: per quē in scriptura etiā alibi aeternitas significari solet. Vt cū in Prouerbijs dicit sapientia: *Dominus posedit me in initio viarum suarum, antequam quiequam faceret in principio*. Ab aeterno ordinata sum, & ex antiquis totum ad aeternitatem refertur. Idem est apud Ecclesiasticum ab initio, cū dicitur: *Ab initio & ante secula creata sum*. Nā id quod sequitur, *ante secula*, exponunt præcedens, *ab initio*. Ioannes quoque Apost. in 1. sua Canonica, in eadem significatione verbo illo vtitur, dicēs: *Quod fuit ab initio, &c.* Sic & apud Micheam de filio dicitur: *Egressus eius à principio à diebus aeternitatis*. Nos proinde hanc intelligentiam in Elucidatione prælegimus, vt literæ magis consentaneam, quam etiā veteribus inuenimus probatā. Nam & ipse Cyrillus priori loco eam satis indicat, quum ait, principio nihil esse antiquius, neque posse principi: principii cogitari. Et cū deinde subiungit: Si enim erat in principio, quæ mens poterit vnquā vltra illud, erat conuolare? Aut quando illud erat mente ita tenebimus, vt cogitationes nostras non antecedit? Chrysostomus verò hanc aperte ponit, & solā ponit intelligentiam: in principio esse, exponens, sine principio esse, & aeternū, ac per hoc quod dicitur, esse in principio significari dicēs, aeternitatē, sicut per id quod dicitur: *Hoc erat in principio apud Deum*, coaeternitatē cum patre. Omnium autem apertissimè Theophylactus nostrā sententiam explicat, dicens: *In principio erat*, hoc est, à principio erat. Quod enim à principio est, eius omnino nullum tempus inuentum, quando non erat,

Ioā.

Con

Confirmatque hanc intelligentiam, per id quod supra citauimus, ex ipsius Ioannis Canonica epistola. Intelligit ad eundem modū Hilarius lib. 2. de Trinitate: & Augustin⁹ lib. 6. de Trinitate: In principio, id est, ante omnia, exponēs. Concorditer & Basilius magnus, aeternitatem verbo isto signari asserit. *Et sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso vita erat*. Huius loci, etiā apud veteres, Græcos atq; Latinos, varia inuenitur distinctio. Græci codices, qui nūc sunt in manibus, textū presentem ita distinguunt: *Et sine ipso factū est nihil quod factū est*. Ac deinde: *In ipso vita erat*. Iuxta quā distinctionē, Chrysostomus & Theophylactus apertissimè enarrant, volētēs, propter spiritū sanctū à creatione excludendū, adiectū esse illud, quod factum est, ne videlicet etiā spiritus sanctus credatur per ipsum verbū esse factus. Distinctionem autem illam quæ in nostris Latinis passim inuenitur exemplaribus, adeò duo isti Græci interpretes persequuntur, vt omnino eam reiiciant, quasi hereticorum figmentū. Macedoniani enim hæretici spiritū esse creaturā contendentes (quos ea ratione orthodoxi *trouuatores* pneumatomachos, id est, contra spiritum pugnantes appellabant) iuxta morem nostrum distinguentes, per id quod factū est, spiritum intelligebant. Verūm ista hereticorū peruerfitas nostrę distinctioni, prorsus nihil obest, si modo rectè & catholicè secundū eam textus exponatur: id quod non solum Latini patres fecerunt, verum etiam aliquot ex Græcis. Augustinus enim apertissimè & legit & interpretatur locum præsentem secundum modum nostrę distinctionis, prolixè & subtiliter declarās, quomodo creatura sit in verbo vita, licet nō sit vita in semetipsa. Quia (inquit) sapientia Dei, per quā facta sunt omnia, secundum artem continet omnia, antequam fabricet omnia hinc quæ sunt per ipsam artem, nō continuò vita sunt: sed quidquid factū est, vita in illo est. Foris (inquit) corpora sunt, in arte vita sunt. Amplius verò & Cyrillus author Græcus, ipsis quoq; Chrysostomo & Theophylacto vetustior, iuxta eam consuetudinem nostrę distinctionis legit & interpretatur clarissimè. Verūtamē sensum posterioris illius partis, Quod factum est, in ipso vita erat, longè aliū assignat, quā expresserit Augustinus, aut nostra Elucidatio. Sic enim ille accepit hanc orationem, vt relatiuū, ipso, nō referat, verbum, sed immediate præcedens, Quod factum est: & pro supposito verbi erat, non sumit totum illud, quod factum est, sed nudum verbi vocabulū, iuxta hanc cōstructionem: Quod factum est, verbum erat in ipso vita, id est, verbū vita erat in ipsis quæ facta sunt. Vbi, quod factum est, quasi absolutè positū sine rectore appposito accipi debet, quomodo fit in oratione ista: *Dominus in celo sedes eius*. Eritque iuxta hanc cōstru-

Psal. 10

C

ctiōnem,

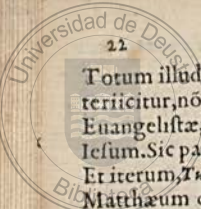
tionem, sensus huius orationis, in omnibus creaturis ipsum verbum esse vitam eorum, id est verbum intime omnibus creatis inesse, & vitam atque esse omnibus influere: quod ipsum sit vita per essentiam, creata autem solum per participationem eius. Quem sensum ipse aperitissime indicat. Non solum, inquit, per ipsum facta sunt vniuersa, sed quae cumq; facta sunt, vniuersus filius Dei principium, & substantia omnium, tam visibilium, quam invisibilium, in ipsis vita erat. Quam etiam sententiam prolixè prosequitur, & aduersum haereticos ex ea validè sumit argumentum, quod Dei filius non creaturis debeat connumerari, sed extra numerum creaturarum seponi, & vna cum Deo patre substantia estimari. Quid ad haec (ait subsequenter) haereticorum insania dicet, cum spiritus sancti Evangelicam vocem audiat, quod in creatis omnibus verbum Dei quod in principio est, vita erat: & cetera quae in hac sententia verbis & rationibus pluribus differit. Sanctus autem Hieronymus lib. ii. de Trinitate, aliam à praedictis ponit punctuationem huius sequatur: *vita erat*. Cuius distinctionis etiam Theophylactus meminit, nec eam resellit. Nos tamen breuitatis gratia, ab illa expendenda aut latius explicanda superfedemus. *¶ Erat lux vera quae illuminat omnem hominem, &c.* Querat fortasse aliquis, quomodo omnes homines lux diuina illuminet, quum multi excæcati & obscurati remaneant. Tribus modis id dissoluitur. Primum quidem, per illuminationem naturalem, quatenus omnem hominem Deus ad imaginem suam rationalem condidit. Secundo, intelligendo Deum, quantum in se est, omnem hominem illuminare: plerisque autem suo vitio manere excæcatos: sine lumine gratiae, quod indignos se reddat. Priorem sensum vnicum ponit Cyrillus, dicens, verbum illuminare creaturam omnem hominem, quatenus omnem hominem creat rationalem. Chrysostomus solum habet postea dictos tertium adicit, hunc illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: subaudi, quae illuminatur, ita ut nemo in hoc mundo possit illuminari, nisi per verbum. Nos in Elucidatione nihil horum omisimus. *¶ Tu propria venit, & sui eum non receperunt.* Potest hoc intelligi, vel generaliter de mundi inhabitatoribus: vel peculiariter de populo Iudaico. Verumque sensum indicant Augustinus & Theophylactus. Cyrillus & Chrysostomus tantum posteriore. Vtraque autem sententia est commoda, & in vtraque quod sequitur praecedenti addit exaggerationem. Iuxta priorem, ad hunc modum: Ab initio quidem creaturae verbum patris secundum diuinitatem erat in mundo, & homines mundi incolae ipsum non cognouerunt. In tempore

autem

autem plenitudine, etiam in assumpta forma serui: notis modo venit in mundum, & ne sic quidem a suis est agnitum, aut susceptum. Iuxta alterum sensum, sic fiet exaggeratio ex sententia patris Cyrilli. Ferè dum illud forsitan, & qualicumq; venia dignum, homines gentiles non cognouisse verbum. Illud verò grauius & intolerabilius, quod ipsi quoque Iudaei, populus eius peculiaris, verbum ipsum etiam in carne veniens, & se visibiliter manifestans, contempserunt. *¶ Gloriam, quasi unigeniti à patre.* Diligenter est notandum, quod admonent Chrylasmus & Theophylactus, verbum (quasi) hoc in loco non esse similitudinis, neque parabolae siue comparationis, sed confirmationis & determinationis indubitatae, certissimaeque, definitionis, ad gloriae maiestatem & incomparabilem excellentiam significandam. Veluti cum videmus regis alicuius gloriae, quam particulatim exprimere non sufficimus: dicimus, quod concedat ut rex id est, quod verè sit rex, & verè regè se monstret in apparatu suo. Ceterum, quod in fine dicitur, à patre, quidam ad gloriam referunt, in hunc sensum: Vidimus gloriae eius à patre, quasi gloriam unigeniti: ut indicetur, gloria istam filij à patre processisse, & patre glorificasse filium. Cyrillus verò & Theophylactus, magis videntur ipsum adiunxisse immediate praecedenti vocabulo, unigeniti, ut sit sensus: Vidimus gloriae eius, ut gloriae unigeniti filij à patre procedentis, cum quo est vna substantia. *¶ Plenum gratia & veritate.* Plenum manifestè patet ex textu Graeco, vbi verbum & plenum ambo ponuntur in casu nominatiuo & genere masculino, λόγος ὁ ἀληθής, sermo plenus, tanquam si Latine sic diceremus: Sermo caro factus est, &c. Plenus gratiae & veritatis. Ad hoc indicandum, nos in elucidatione repetiimus illud, *Verbum caro factum est.* *¶ Qui post me venturus est, ante me factus est.* Non secundum antecessiorem temporis, Christus ante Ioannem factus est, cum (ut ex Lucae Evangelio cognoscitur) sex mensibus eo posterior fuerit: sed antecessio intelligitur & praelatio dignitatis, & praecellentia gloriae, qua erat Christus supra Ioannem inter homines glorificandus, iuxta id quod ipse Ioannes ait: *Ilum oportet crescere, me autem minui.* Vnde quod dicitur, *ante me factus est*, tantumde valet ac si dicas: Praepositus est mihi, supra me exaltatus est, maior me factus est. Atque hoc pacto vno ore veteres omnes interpretantur. *¶ Et de plenitudine eius, &c.* Theophylactus etiam haec verba Ioannis Baptistae esse putat, usque ad locum illum. Et hoc est testimonium Ioannis. Cyrillus verò & Chrysostomus haec verba Evangelisti esse dicunt, confirmantis ea quae à Ioanne dicta sunt. Quae sententia magis veritatis consentanea videtur, propter illud quod sequitur: *Unigeniti*

nitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Non enim Baptiste quicquam adhuc enarrauerat Christus, cum de se testificaretur, sed Apostolis ipsis posterius enarrauit omnia. Iuxta illud quod in Canonica epistola idem ait: *quod vidimus & audiuimus, annuntiamus vobis vitam aeternam, quae erat apud patrem, & apparuit nobis.* ¶ *Et gratiam pro gratia.* Augustinus pie interpretatur, gratiam, quae ex fide iustificamur, pro gratia remunerationis aeternae, quae à Deo gratis coronamur. Iuxta illud Apostoli, *Gratia Dei, vita aeterna.* Verum communior expositio gratia noui testamenti, pro gratia veteris testamenti datam intelligit, quam veteres magis approbant, Cyrillus, Chryostomus & Theophylactus, & nos in elucidatione sequuti sumus. ¶ *Propheta es in? Non sum.* Graeci authores, Cyrillus, Chryostomus, Theophylactus, vim faciunt in articulo Graeco ad nomen Prophetae appposito, vt non de quolibet generaliter Propheta proponatur quaestio, sed de illo peculiari & insigni quem in lege promissit Moses, dicens: *Prophetam suscitabit vobis Deus, & c. ipsum sicut me audietis.* Atque ita Ioannes respondisse dicunt, vt non se Prophetam absolute negauerit, sed illum Prophetam, & prophetarum omnium dominum, qui expectabatur. Augustinus verò generaliter intelligit, Ioannem non esse Prophetam, quoniam (iuxta domini testimoniū) esset plusquam Propheta, eo quod non more ceterorum venturū prenuntiandi tantum, sed etiam praesentem demonstrandi haberet officium. Potest & tertia addi expositio, vt intelligatur Ioannes interrogari, num ipse vnus ex antiquis Prophetis sit: quae admodū postmodū de Christo nonnulli sunt opinati, vt patet ex aliis Euangelij locis. Nos in Elucidatione duplicē sensum, primum illum, & hunc postremum expressimus. ¶ *Medius autem vestrum stetit, &c.* Duplicem attigimus expositionem, quarū vtriusque sancti enarratores, meminerunt. Prior tamen, quae est de cōmuni cōuersatione Christi inter homines, magis ad propositū facit & apud doctores sanctos est celebratio. ¶ *Cuius non sum dignus soluere corrigiā calceamenti eius.* Secundum literam, hoc prouerbiali modo loquendi humilitatem suam tantum Baptista insinuat, & quam sit Christo inferior demonstrat: afferens, se indignum esse, qui vel infimum aliquod obsequiū Christo impendat. Nec aliter interpretatur Cyrillus, Augustinus, Chryostomus, Gregorius verò, & alij nonnulli, mysticas alias superaddunt enarrationes, quibus superfedeo. ¶ *Hac in Bethania facta sunt.* Codices Graeci qui nunc sunt in manibus, pro Bethania, habent Bethabara, atque ita in emendationibus exemplaribus haberi annotarunt Chryostomus & Theophylactus. Vnde apparet etiam apud Graecos olim fuisse huius loci variam lectionem, & vulgatiorem exempla

exemplaria etiam tunc Bethaniam habuisse Beatus Hieronimus in libro de locis Hebraicis non Bethaniam, sed Berhaibā appellat locū istum de quo hic fit mentio. Sic enim de eo post nomen Bethaniae separatim tractatum scribit: *Bethaiba trans Iordanem, vbi Ioanes in penitentiam baptizabat.* Vnde & vsque hodie plurimi de fratribus, hoc est de numero credentiū, ibi renasci cupientes, vitali gurgite baptizantur. Illud certum videtur, etiam si Bethaniam legamus, non illam tamen intelligendam esse Bethaniam vbi Marię ac Marthę domicilium, & domini familiare hospitium: cum hæc (vt Chryostomus ait, & locorum inspectio manifestat) non trans Iordanē fuerit, aut in deserto, sed prope Hierosolimam longè a Iordane, vnde si Bethaniam legamus, alium accipere oportet eiusdem nominis. Nā hoc frequens est, idem vocabulū pluribus locis conuenire: quemadmodū Hieronymus testatur, duplicem fuisse Berthelem, alterā in tribu Zabulon, alteram in tribu Iudæ, & duas item Canas idem assignat, de quibus in sequētis capitis annotationibus dicemus. ¶ *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Graeci codices vulgati habent numero singulari, peccatum mundi: id quod & Theophylactus annotauit, & rationem adiunxit, his verbis: *Quare autem non dixit peccata, sed peccatum: Fortasse quidem per hoc quod dicit peccatum, in genere dixit & de omnibus.* Sicut enim solemus dicere, Defecit homo, hoc est omnis humanitas, à Deo, ita & hoc loco dicens peccatum, omnia peccata significauit. Ex quo patet, siue peccatum legamus, siue peccata, sententiam esse eandem. Ex Cyrillo & Chryostomo, quid legerint non colligitur, sed quod plurali numero intellexerint, manifestè cernitur. Augustinus nobiscum, plurali numero legit. Pro eo autē quod paulo ante positū est, altera die, Græcè est, *τῆς ἐπαύριον*, ti epaurionem est, crastino die: pro quo interpres Latinus: *ne forte quis pura ret diem proximè subsequētem debere intelligi, posuit altera die.* ¶ *Et ego nesciebam eum.* Beatus Augustinus plurimis verbis locum istum tractans, dicit, Ioanem secundum aliquid cognouisse dominū, secundum aliquid non cognouisse: cognouisse quidem de eo, quod esset dominus ac Messias: nō cognouisse autem, quod baptizandi potestatem sibi soli retineret, & nulli seruo suo eam daturus esset. Videatur autē simplicior aliquanto & facilior sensus in elucidatione, supra expositus: quæ veteres authores approbant, Cyrillus, Chryostomus, & Theophylactus, ceteriq; etiam recentiores: vt dicat Ioanes, se humana quidem cognitione quæ per coniecturam ac familiarē cōsuetudinem acquiri solet nō agnouisse Christi excellentiā, sed per diuinā reuelationem. ¶ *Rabbi, quod est interpretatum magister, vbi habitas.*

Totum illud, quod est interpretatum magister, per parenthesis interpretatur, non tanquam verbum duorum discipulorum, sed velut ipsius Evangelistae interpretari volentis nomen Rabbi, quo illi appellabatur Iesum. Sic paulo post, *Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus.* Et iterum, *Tu vocaberis Cephas, quod est interpretatum Petrus.* Sic & apud Mattheum dicitur: *Et vocabitur nomen eius Emanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.* *(A Nazareth potest aliquid boni esse?)* Diuus Augustinus assertiue id pronuntiaudum contendit, dicens, Nathanaelem audito nomine Nazareth in spem erectum (eo quod legis scrutator egregius ex ipsa intellexisset, Christum a Nazareth proditurum) seruo & cum assertione verbum istud pronuntiasse. Cyrillus vero, Chrysostomus, & Theophylactus, dubitatiue intelligunt, quomodo etiam nos in elucidatione sumus interpretati, neque vero haec dubitatio aut interrogatio laudem diminuit ipsius Nathanaelis, quasi ex infidelitate processerit, sed prudentiam magis commendat in eo quod contra scripturarum testimonia velit nihil temere recipere, nec omni statim spiritui credere, sed ante probare, num ex Deo & veritate sint, iuxta

4 Evangelistae huius in epistola monitione. Chrysostrum vero etiam mansuetudinem ipsius in hoc attendit, quod Philippum rudior & ineruditum, nuda assertione ea proponente, qua per se non admodum credibilia videbantur, ita facile tamen & prompte ipse vir in lege eruditus (quemadmodum de eo concordi sententia sacri doctoris omnes restantur) fuerit insequutus, descendae veritatis gratia. *(Videbitis caelum apertum, & angelos ascendentes & descendentes.)* Hunc passum obscure satis videntur exposuisse veteres. Augustinus moraliter angelos intelligit bonos praedicatores in Ecclesia, qui interdum ascendunt, sublimia vel contemplantes vel praedicantes: interdum descendunt, humilia loquentes vel agentes: Cyrillus angelicos quidem spiritus intelligit, ascendere autem eos & descendere, super, siue (ut ipse ait) ad filium hominis, in eo quod ex mandato ipsius, ad credentium salutem subseruiunt: nunc exeuntes, nunc redeuntes, in quo Christi maxime gloria clarescit. Chrysostrum angelos dicit, quasi regios ministros, super Christum vel ad Christum dilectissimum regis filium ascendisse & descendisse: hoc quidem passionis tempore, illud autem resurrectionis & ascensionis. Theophylactus particularius ista exprimit, dicens, ante passionem apparuisse angelum ad confortandum Christum: in resurrectione quoque & ascensione, visos esse angelos. Rupertus Tuitiensis Abbas, qui in hunc librum non penitendos scripsit commentarios, caelum dicit apertum fuisse per Christi passionem, quando patefacta est fidelibus ianua caeli. Ex eo autem tempore factam esse con-

cor-

cordiam inter angelos & homines, talem, ut angeli descendant ad animas sanctorum e corpore egredientes, & ascendant vna cum ipsis, ut eas deducant per ianuam caeli parente ad aeterna gaudia. Nos in elucidatione, his omnibus non praedudicantes, quod nobis visum fuit litera maxime consonum, aperte satis explanauimus. Ad gloriam enim ascensionis Christi sensum verbi huius accedimodauius: quam gloriae suae magnificentiam Iudeis ferere, similiter proponit, dicens: Si ergo videritis filium hominis ascendentem, illuc vbi erat prius?

ORVM itaque discipulorum societate comitatus dominus Iesus, descendit a Iudaea in Galilaeam. Contigit autem tertia die, postquam a Iudaea profectus esset, nuptias in loco quodam Galilaeae, cui nomen erat Cana, celebrari, quibus nuptiis mater domini Maria (vel ob consanguinitate cum altero conjugum, vel ob familiare aliqua notitia) inuitata aderat honestam ciuilitate, qua naturalis fouetur amicitia & charitas fraternam non minuitur, docens non temere esse relinquendam. Audito autem, quod a Iudaea cum aliquot comitibus redisset Iesus, vocatus est & ipse ad nuptias, simul & ij qui ipsum tunc comitabantur discipuli, ob gratiam ipsius eodem sunt vocati. Postquam vero discumbentibus conuiuii vinum omne iam exhaustum esset, quod sufficiens futurum existimabatur vocatis ad nuptias, pia mater Iesu, pauperum subuenire penuriae, & pudori consulere cupiens, materna fiducia filio suo suggessit, quod vinum omne iam exhaustum esset, nihilque superesset quod conuiuii possit honeste proponi. Scilicet pia mater filium suum credens omnium habere potestatem, sic ei defectum paucis verbis indicauit, tamen ab eo postulans, ut sua virtute suppleret quod illorum inopia decrat. Idque ab eo maiori fiducia iam postulabat (tametsi aliam ad signa edenda inuitare eum insolita) quod ex signis iam prauiis conuicere tempus adesse, quo mundo deberet seipsum manifestare, postquam testimonio Ioannis, & patris, & spiritus sancti mundo esset manifestatus, & insuper discipulorum honesta societate ex Iudaea aduenisset comitari.

ET die tertia nuptiae factae sunt in Cana Galilaeae:

erat mater Iesu ibi.

Vocatus est autem Iesus & discipuli eius ad nuptias.

Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum:

Vinum non habent.

Propter hoc, scilicet nunc illa à filio miraculum postulat, quod eatenus non tentauerat. ^a At verò dominus Iesus, ut ostenderet in miraculorum operatione patris gloria se debere seruire, non humanæ volutari, neque vel materno affectui, durè satis, quantum ad verborum ^b Quid mihi faciem videtur, matrè alloquitur, dicens: ^b Quid tu mihi, o mulier, pro tuo affectu suggeris miracula facere: Hac sanè in parte qua sum editurus miracula, non tibi subdor ut matri: secundum hanc partè nihil mihi tecum est negotij, neque in huiusmodi tuo sumi subiectus imperio, sed in his patris tantum serui gloria. ^c Nondum uenit tempus illud, quo palam ego (ut tu existimas) manifestari debeam mudo. Adhuc enim Iohannes ad tempus aliquantum prædicare debet, donec cursum sui ministerij peragat: atque ille ubi minui coeperit vel profusus desierit, tunc demum ego in gloria signorum palam mudo exhibebor. ^d Mater benignissima filij verbis, licet in specie durioribus, nihil offensa, bene confidens de inestimabili ipsius pietate (maximè quod non putaret in hoc patris gloriam postponi, si vnum aliquod miraculum necessitate quadam velut compellente, in humili satis loco filius patrarer.) accessit tacita ad eos qui in nuptiis ministrabant. ^e Suggestitque eis in aurem, ut quicquid ipsi à filio suo diceretur, id promptè expeditèque perficerent: ne fortè ipsi sua tarditate aut inobedientia miraculum impedirent. ^f Erant autem in loco illo nuptiarum positæ vrnæ alioquin quàm ad aquam seruandam illic positæ, iuxta purgationem vulgatum morem Iudeorum, quibus propter crebram purificationem & ablationem corporis, semper aquarum copiam in promptu habere consuetum erat, eaque magnæ fatis erat capacitatis, nimirum singula capiètes aut ternas aut vt minimè binas metretas, id est, mēsuras certas, quarum genti illi cōmunis vsus erat, quos etiam cados alio nomine appellat. ^g Motus itaque pietate, tum erga matrem, tum erga pauperes coniuges, dominus Iesus ad miraculum te parans, ministris iussit, vrnas illas aquales (quarum aliqua multo vsu aquarum, vel profusus, vel magna ex parte erant exhaustæ) ad summum

num vsque aqua implere, ne vlla ratione posset miraculo detrahi, sicque Dei gloria, per calumniam suppressa. ^a Qui statim iussa complentes hydrias aquis impleuerunt vsque ad os: ita ut manifestè cerni posset, nihil nisi aquam in hydriis illis contineri. ^b Satimque dominus inuisibili & ineffabili diuinitatis suæ virtute (cui omnis subest creatura) aquam illam in vinum optimū & præstantissimū cōuertit, dixitque ministris: Nunc promite ex hydriis istis liquorem, & ad eum qui triclinio præest, omniumque in nuptiali conuiuio agendorum curam gerit adferre, vt sobrius ipse, & pro oneris sibi incumbētis necessitate, minime potu obrutus, vini huius qualitatem discernat. ^c Et ita iuxta domini verbum fecerunt, promentes ex hydriis, atque ad illum adferentes. ^d Vbi verò ille gustasset aquam conuersam in vinum, siue vinum ex aqua factum, & præstantissimum ipsum esse post, gustum diiudicasset, ignorans quid actum esset, aut vnde vinum istud esset allatum (tamen si ministri rem omnè cognitam haberēt, qui ipsi ex parte aliqua miraculi cooperatores & testes fuerant, aquam hauriètes ex qua factum fuit vinum) admiratus architriclinus vini huius præstantiam, sponsum ad se vocari iubet, & quasi cum indignatione quadam expostulando eum alloquitur, dicens: ^e Solent passim qui conuiuia parant hunc in potu promendo obseruare ordinem, vt vinum præstantius prius apponant cōiuiis, ac deinde, cum iam impletum fuerint, & largius bibere coeperint, sicut ad ebrietatè tendant, tunc posteriori loco quod est minoris virtutis ac pretij vinum apponunt. Videlicet quoniam in conuiuij initio, palato adhuc recenti, & stomacho nondum impleto, optimè discernunt conuiuæ ac si quid præstantis vini tum illis apponatur, & nutrimentum bonum & oblectationem multam inde accipiunt, aguntur quoque hospiti debite gratiæ ac conuiuii, quod eos lautè exceperit, magnificèque tractauerit. Postquam verò inebriari coeperint, ablata gustus discernatione, parum refert quid proponatur. ^f Tu verò ordine hoc inuerso, vinum præstantissimum & prioriteri hæcenus deprompto vix comparandum, in finem

^a Et impleuerunt eas vsque ad summum. ^b Et dicit eis Iesus: Haurite nunc ex hydriis. ^c Et trulerunt. ^d Vt autem gustauit architriclinus aquam factam, & non sciebat unde esset, ministris autem sciebant qui hauerant aquam, vocat sponsum architriclinus, & dicit ei: ^e Omnis homo primum bonum vinum ponit: et cum inebriatus fuerint, tunc id quod deterius est. ^f Tu autem seruasti bonum vinum & que adhuc.

a Hoc fecit in-
nium signorum
Iesus, in Cana
Galilæa.

a Et manifesta
in gloria sua.
c Et crediderunt
in eum discipuli
eius.

d Post hac de-
scendit Caphar-
naüm ipse & ma-
ter eius & fra-
tres eius, & di-
scipuli eius, & paululum illa
Iudeis celebrata solennitas paschalis,
ibi manserunt
quam in memoriã olim sibi præstiti beneficij libera-
tionis ex Aegypto, diligētissima obseruatione cole-
bant. **e** Et ascendit dominus Iesus cum suis, instante
erat pascha Iu-
deorum.
e Et ascendit Je-
sus Hierosoly-
mam.
f Et inuenit in
immolatorum, ouium scilicet & boum & columba-
rum, & aliorum huiusmodi, quæ ad offerendum do-
mino ex legis præscripto erant accommoda, vendi-
tores, qui illic à sacerdotibus propter auaritiam erant
constituti, **g** item & colybitas, siue nummularios
illic inuenit residentes, qui pro certo lucro nummos
maiores commutabant minoribus: vel etiam pecu-
nias mutuabant non habentibus: ut nemo excusatio-
nem videretur habere rationabilem, quatumuis pau-
per, nihil offerendi in templo. **h** Quem tantum in sa-
lum de sunicu-
lis,

g & nummu-
larios sedentes.

h Et cum fecis-
set quasi flagel-
lum de sunicu-
lis,

conuiuij seruasti, quod omni iure debuisset apponi
in ipso statim initio. **a** Hoc autem signum tam ma-
gnificū, quod signorum omnium Christi, quæ ipse in
mundo post baptismum, ad manifestationē suæ diui-
nitatis edidit, initiū & primū fuit, exhibitū in loco il-
lo Galilææ, qui Cana dicitur. **b** in quo signo patenter
ipse demonstrauit gloriam diuinæ virtutis suæ, per
quam tantum fuerat miraculum operatus. **c** Discipu-
li quoque illi qui nullo adhuc signo ab eo conspecto,
tantum ex Ioannis testimonio & verbis quæ audie-
rant, in eum credere cœperāt, ei; adherere, comitati
eum à Iudæa in Galilæam, viso nunc tam patenti
miraculo, quale nūquam in Ioanne viderāt, mirū in-
modum in fide & deuotione erga ipsum sunt confir-
mati. **d** Post hæc ad inferiores partes Galilææ trāsīit,
ad Capharnaū ciuitatem maritimam; nec solus ipse,
sed eum eo mater & cognati siue consobrini, & disci-
puli alij qui eum fuerat à Iudæa profecti: ibiq; ad
tempus modicū sunt demorati. Instabat autem post
scipuli eius, & paululum illa Iudeis celebrata solennitas paschalis,
ibi manserunt
quam in memoriã olim sibi præstiti beneficij libera-
tionis ex Aegypto, diligētissima obseruatione cole-
bant. **e** Et ascendit dominus Iesus cum suis, instante
erat pascha Iu-
deorum: qui omnes illic ad faciendum pascha, de-
bebant ex legis præcepto conuenire. **f** Veniensque
in Hierosoly-
mam, & templum Dei ex more primum
inueniens, cōspexit in ipso templi ingressū animalium
immolatorum, ouium scilicet & boum & columba-
rum, & aliorum huiusmodi, quæ ad offerendum do-
mino ex legis præscripto erant accommoda, vendi-
tores, qui illic à sacerdotibus propter auaritiam erant
constituti, **g** item & colybitas, siue nummularios
illic inuenit residentes, qui pro certo lucro nummos
maiores commutabant minoribus: vel etiam pecu-
nias mutuabant non habentibus: ut nemo excusatio-
nem videretur habere rationabilem, quatumuis pau-
per, nihil offerendi in templo. **h** Quem tantum in sa-
lum de sunicu-
lis,

honestaretur, paternæ gloriæ zelo vehemēter accen-
sus, ad vlciscendum tantam loco sancto illatam igno-
miniam, arripuit funes, qui ibi ad manū occurrebant,
quibus fortē animalia alligabantur: eosque in modū
flagelli connectens & complicans, **a** feueris ictibus
toram illam turbam tumultuatē quantotius ē tem-
plo fugere cōegit, neque homines tantum, sed & be-
stias ipsas, oues & boues inde abegit, & colūbas eie-
cit: insuper & nummulariorum æs, quod in mensis ad
permutandum aut mutuandum promptum iacebat,
ipse effudit, disperfit; per pauimentum templi: men-
sas denique ipsas in seruore spiritus confregit, atque
subuertit. Ista videlicet aduersus tam multos vnus ho-
mo agebat, fulgore quodā mirabili de eius vultu pro-
deunte, quo nimū conterruit venditores, illi non au-
diens, quo nimū conterruit venditores, illi non tam
si sunt contradicere vel resistere percutienti, non tam
verberib; territi, quàm ipsa vultus maiestate percul-
si. **b** Causam verò huius facti sui assignans, dixit ad
eos qui colūbas illic aliāq; vendebant: **c** Auferte pro-
cul hinc à loco sacro prophana ista negotia, neq; ite-
rum huc ea inferatis. Et nolite domum patris mei ca-
lestis vestro abusu facere domum negotiationis atq;
mercationis: quod certē facitis, dum hic ementes at-
que vendētes, templum ipsum quasi in boarium forū
conuertitis, & quasi nundinas celebratis in domo ora-
tionis. **d** Quod videntes discipuli, factum quidem al-
ta mente reposuerūt: ac post resurrectionē Domini,
quando apertus est eis sensus ad intelligendum scri-
pturas, tunc eis in mentem venit, quòd factum istud
bene cum illo concordaret scripturæ loco, in quo Da-
uid sub persona hominis Christi ita loquitur ad pa-
trem: **e** Zelus & feruens amulatio pro honore & san-
ctificatione domus tuæ, totū me absorbit atque vo-
rauit, totūque possedit animum meum, ita vt con-
temptum illius nō paterer inultum. Cuius verbi licet
intellectus præcipuus ad domum Dei spiritualē (quæ
est fidelium congregatio) spectet, nihilominus & de
materiali tēplo Dei minus principaliter ipsum venit
intelligendum. **f** Iudæi verò sic violenter & ignomi-
niosè, tanquam fures & latrones ē tēplo eieci, indi-
gnantes

a omnes eiecit
de templo: oues
quoq; & boues
& nummulario-
rum effudit æs,
& mensas sub-
uerit.

b Ei his qui co-
lumbas vende-
bant dixit:

c Auferte ista
hinc, & nolite
facere domum
patris mei, do-
mum negotia-
tionis.

d Recordati
sunt verò disci-
puli eius, quia
scriptum est:

e Zelus domus
tuæ comedit me.

f Responderūt
ergo Iudæi &
dixerunt ei:

rei impletione omnia sic euenisse, vt Christus p̄dixit, firmati sunt in fide credētes scripturis, de eius resurrectione & vera diuinitate loquentibus, itē & doctrinā scripturis cōformi, quam ex ore ipsius audierant. ^a Cū autem dominus Iesus ad tempus ageret Hierosolymis in solēnitate paschali multi Iudaeorū qui ex omnibus locis circumiacentibus illud ratione solēnitatis legis p̄cepto conuenerant, videntes signa multa & magna quae faciebat, in sanandis solo verbo infirmis, aliisque huiusmodi, attendere ceperūt & bene affici doctrinā eius, & in eum tanquam Prophetā magnum à Deo missum fide quadam initiatiua & imperfecta credere. Perpauci enim adhuc perfecta in eum fide credebant. ^b Verūtamen ob imperfectionem & instabilitatem fidei, nō semetipsum eis credebant, non eis apertē & nudē mysteria omnia reuelabat, tāquam sensu adhuc paruulis, & tantarum rerum necdum capacibus. ^c Videlicet quoniam ipse singulos sigillatim, qui essent & quātae fidei aut capacitatis, noscebat, neque opus ei erat, vt quisquā ei verbo indicaret de singulis, cuiusmodi aut quanti essent. Siquidem per omniscientiam suam diuinam, quam nihil potest latere, omnia nouit, etiam abscondita cordium, & nostra omnia, quae vel in intimis cordis latent, nobis ipsis multo exactius habet perspecta.

a Cū autem esset Hierosolymis in pascha multi die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quae faciebat:

b Ipse autem Iesus non credebatur semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes & quia opus ei non erat vt quis teberet de hominibus. Ipse enim sciebat, quid esset in homine.

ANNOTATIONES IN CAP. II

INCANA Galilaeae.) Hieronymus in libro de locis Hebraicis, duplicē Canā distinguit, alteram in tribu Ephraim, alterā in tribu Aser, de qua est in presenti loco sermo. Et dicitur Cana maior, cōparatione ad alteram minorem. Diciturq; signanter Cana Galilaeae, ad differentiam alterius. Et vsq; ad sua tempora idem Hieronymus oppidum illud situm esse testatur in Galilaeae gentium. (Et erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus.) Ex eo quod p̄mittitur vocatio matris, ac deinde vocatio filij, nō ineptē colligit Chrysostomus & Theophylatus, non vt magnū aliquem Prophetam propter miraculorum claritatem ad nuptias illas vocatū fuisse Iesum, sed vt popularem & notum. Sic enim filium vocauerunt, quomodo matrem. (Deficiente autem vino, dicit mater Iesu ad eum.) Quae non immeritō hoc in loco potest, quid matrem induxerit vt filium modo ad miraculum sollicitaret.

gnātes aduersus tātum vnus infirmi hominis ausum murmurantes dixerunt ad eū: ^a Quae est ista tua confidentia tanta, vt quae principes constituerunt tu tant imperiosē audeas reprobare, atq; etiā vi infringere? Quod si ex autoritate Dei id tibi licere p̄sumis, quo signo tu nobis cōprobas, quod à Deo missus sis, quodque ex Dei autoritate tibi ista facere liceat?

^b Dominus Iesus signum postulantibus, signum omnium signorum maximum miraculum, videlicet suae resurrectionis post exhibendum dedit, sed sub velamine parabolico sermone: quoniam indigni erāt malitiosē interrogātes, tanta sibi sacramēta nudē proponēti. ^c Loquutus est itaque ad eos dominus de corpore suo, sub similitudine templi, dicens: Vos quidem templum istud corporis mei, in quo plenitudo inhabitat totius diuinitatis, dissoluetis, animā meam passionibus & tormentis, me permittente, a carne separauerit.

^d Ego autem per potentiā diuinitatis meae, eandem qua vos modo ētēplo eieci, postquā tres dies mortuus fuero, in die tertia ipsum à morte resuscitabo: rursumque animam & carnem in compaginationem & vnionem priorem reducam. ^e Cuius verbi intellectionem non capientes caeci Iudaei, sic contra obiciunt: Templum istud in quo nunc stamus & loquimur, post reditum ex Babylonica captiuitate intra annos multos, nempe quadraginta sex, magno cum labore à filiis captiuitatis vix absolui potuit: & tu intra tam breuissimum tridui spatium stulte & nimium impudenter p̄sumis illud te posse aedificare, si dirutum fuerit?

^f Verum isti male intelligentes Christi verbum, vanē eū calumniabantur. Verbum enim illud intellegi voluit de sanctissimo illo sui corporis templo, quod totius diuinitati, per inhabitationem sancti spiritus non ad mensuram peculiariter dedicatum erat & sanctificatum, à conceptionis suae initio. ^g Discipuli autem & hoc verbū, tanquam bene memorabile, extitit in corde gestātes absconditū, post Christi resurrectionem dato eis intellectu mysteriorum clariori, reuocantes ad memoriā quae ante à Christo audierant aut viderāt, recordati sunt etiam huius verbi: videntēsq; ipsa rei

^h Ille autem dicebat de templo corporis sui.

ⁱ Cū ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat: & crediderunt scripturae, & sermoni quē dixit Iesus,

ret, quod hactenus fecisse nō legitur, neq; ipse Christus aliās miracula patrāsse inuenitur. Huius autem quæstionis solutionem ex sententiā Chrysoſtomi & Theophylacti in Elucidatione perſtrinximus. *Quid mihi & tibi est mulier?* Potest hoc verbum dupliciter intelligi. Prius quidem ad hunc sensum. Quid mihi tecū est negotij? quo modo loquendi dicere solemus: Quid Deo & satanæ? Quid luci & tenebris? vel aliter. Quid luci cum tenebris? Et in hunc sensum manifeste enarrat Augustinus, dicens, hanc increpationem eo pertinere, vt in dicaret dominus secundum eam partem cuius erat miracula facere, id est, secundū diuinitatē, matrem se non agnoscere, & cum ea commune nihil habere, neque in vllō subiectū esse. Neque nos in Elucidatione aliū sensum assignauimus. Potest verō aliter accipi verbum præsens, in hunc sensum: Quid mea & quid tua, mulier? hoc est: Quid mea refert, aut tua quid refert, si vinum non habeant, nobis non intēbit, in his nuptiis de vino providere, aut eorum quæ adenda sunt, vel bibēda curam gerere: ipsi viderent, qui huic præfēcti sunt negotio. Et hic quidem sensus, Græcæ loquutioni non est inconueniens. Sic enim interdum vtūtur datiuus huiusmodi, mihi, tibi, pro ablatiuus mea, tua. Vt in epistola priore ad Corinthios, *Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare?* Vbi intelligitur, attinet vel incumbit, vel aliquid huiusmodi. Quid mihi attinet, vel pertinet, vel incumbit de his qui foris sunt iudicare? quod iuxta communionem loquēdi modum Latini dicerēt: Quid mea interest, aut refert, de his qui foris sunt iudicare? Atq; hunc sensum innuere videtur Theophylactus, cum ait: Increpat Iesus nō absurdē matrem. Dicit enim: Si non adest vinum, oportet illos ipsos quibus deest accedere & rogare, & nō te matrem. Neq; multum ab his distat, quod Cyrillus hunc in locum scribit. Secundū hunc autem sensum, non habet locum illa consideratio diuinitatis, per quam Augustinus verbum istud exponit, neque item nostra Elucidatio quæ illum sequitur. Referenda autem erit hæc increpatione secundū speciem durior ad indicandum, quod non facile aut leuiter ad miracula Christus vellet procedere (quæ admodum solent gloriosuli ad magna peragēda, si quæ possunt esse p̄potuli) sed maturitate opus esset, & euidenti ac certa necessitate. Id enim est quod Cyrillus ait: Non à se, neq; non rogatus, ad actionem miraculorum solet dominus procedere. Necessitati enim atq; vsui hominum gratiam præbere solet: quauis gratiora etiam sunt quæ petuntur, si aliquantulum differuntur. Chrysoſtomus & Theophylactus dominum ista duriore oratione hoc voluisse matri persuadere dicunt, quod nō expediret ad gloriam Dei, tantum ex matris sollicitatione ipsum miracula

facere, ab indigetibus, ait Chrysoſtomus, non à matre id erat querendū: quoniam quæ familiarium precibus impetrantur, quauis magna, rarō tamen eorum prædicationibus augentur. Indigentū verō laudes cum quid impetrarint, & sic ab omni vacat suspitione, nihil ab his simulatur, & multa vtilitas prouenit. Cōsimilēque omnino sententiā & Theophylactus habet. Cæterum, id quod priori loco Chrysoſtomus ait, Mariā ex quodā affectu humano, quasi gloriam apud homines quarentem ex filij miraculis, de vino querelam proposuisse, atque ob hoc durius ei filij miraculum esse dominum, nequam tutum fuerit hac nostra tempestate approbare: quando ex Ecclesiæ totius vnanimi consensu constat, & sic ab omnibus piis creditur, virginē Mariam ab omni actuali peccato, etiam leuissimo, fuisse semper immunē. Adde, quod nec ab originali peccato libera pertinaciter negari sine impietate potest. Neque profectō hac in re vel tanti est faciendā à nobis illius auctoritas, posteaquam totius Ecclesiæ vnanimis sententiā contrariū clamat. Neque tamen ob hoc Chrysoſtomum ipsum damnamus, qui ea suis dixit temporibus, quando matris Dei dignitas nondum plenē Ecclesiæ innotuit: quæ si nūc dicantur impietatis notam non effugient, postquam vniuerso fidelium cœtui per latissima orbis terrarum spatia, spiritus sancti haud dubie operatione, certius persuasa est diuersa sententiā, & Deiparæ matris sanctitas plenius reuelata innotuit. Ista quidem hoc in loco admonere visum nobis fuit operæpretium, vt simplices quicque lectores nostra hac admonitione præmoniti, si forte in locum aliquem huiusmodi apud Chrysoſtomū aut Theophylactum incidere. (Nam & alibi nonnulla prædictis similia authores isti dixisse comperiuntur) non illorum auctoritate commoueantur, vt vel tantillū mutent de pia erga Christi matrē affectione, quam à cunabulis imbibuerunt: sed nec illi culpa ante Deum vacare se arbitrentur, qui nostra hac tēpēstate ista quæ sepeliri & celari magis decebat, ex huiusmodi auctoribus collecta, simplicioribus lectoribus non sine exaggeratione ponunt ob oculos, atq; etiam (quod maioris est periculi) & pueris decantant, & indoctis mulierculis in sinum intrudūt. *¶ Nondum venit hora mea.*) Variē id exponitur. Augustinus intelligit, nondum venisse horam passionis & mortis, quando in infirmitate carnis moriens erat matrem agiturus, commendando eam discipulo qui dum viueret, secundum diuinitatem qua aduntur miracula, matrem noluit agnoscere. Chrysoſtomus & Theophylactus, per horam istam intelligunt, tempus opportunum faciendū miracula, Videlicet

Vide licet quia nondū erat cognitus præsens, quia nondum illi sciebant deesse vinum, neq; adhuc quisquam rogauerat pro vino nisi mater sola, iccirco aiunt dixisse dominum, *Nondum venit hora mea.* Quasi diceret, Tantisper differendū est miraculum, donec ipsi qui indigent defectū intelligāt, quo miraculum vniuersis appareat, & Dei gloria clareat. Nos in elucidatione aliā insuper rationem indicauimus, ob quā diceret dominus nondum venisse horam siue tēpus opportūnum faciendi miracula. *Capientes singule metretas binas aut ternas.* Metreta Græcis dicitur à verbo *μετρο* metro, quod significat mensurare. Est enim certū genus mensuræ, de cuius capacitare, varij variè loquuntur. Quidā idem esse dicunt quod cadū, alij idem quod sextariū. Quidam metretam vnam dicunt capere decem congias. Alij sextariū totum, quod idem metretam appellant, tantum sextam esse partem congij asserunt. *Ferte Architriclino.* Triclinium locus est in quo discubitur, dictum à tribus lectis. *τρεῖς* tres enim Græci tres dicūt, & *κλίμν* clien lectum. Tres enim mensas in conuiuio apponere veteres solebant, & accūbendo cœnare. Hinc Architriclinus dicitur, qui triclinio præest: sicut archimagyrus dicitur, qui coquina præest. Nam à *ἀρχέω* archéo, significat impero vel præsum. Triclinarij autē dicuntur ministrātes in triclinio, & subsunt Architriclino quæ admodū culinarij, vel coquinarij, qui in culina sub archimagyro ministrant. Quare autem ad hunc Architriclinum deferri vinū iusserit dominus, & quod officium eius fuerit, pulchrè explicat Chrysostomus, his verbis: Nō conuiuas, inquit, de miraculo tulisse sententiam, sed Architriclinū, qui sobrius nihil adhuc gustauerat. Etenim nemo ignorat, huiusmodi in conuiujs officia maxime sobrijs & tēperantibus demandari: quorū solum officium est, vt debito ordine & apparatu omnia dispensentur. Idcirco sobriū virum in miraculi testimonij adducit. Non enim dixit Christus, vt recūbentibus miscerent sed ferret Architriclino. *Vt autē gustauit Architriclinus.* Ex his Architriclini verbis manifestū est, vinum illud præstantissimū fuisse. Atq; ex eo generalem sententiam proferunt sancti doctores quæcunque à Christo miraculose facta sunt, optima fuisse & perfectiora iis quæ secundum communem naturā cursum solent fieri. Eiusmodi, ait Chrysostomus, erant Christi miracula, vt quām quæ natura perfecta sunt longè pulchriora melioraque reddantur. Ita & alijs distortū membrum, quam sana validius reddebat. Consentiant Cyrillus & Theophylactus. *Post hæc autem descendit Capharnaum.* Capharnaū (vt ait Hieronymus in libro de locis Hebraicis) ciuitas erat maritima, iuxta stagnum Genezareth in finibus Zabulon & Neptalim,

Neptalim, ac proinde, situ erat inferior ipsa Cana, quæ erat in tribu Afer: propter quod, à Cana ad Capharnaum descendisse scribitur domini. *Nummulariorum effudit eas* Quos Latine nummularios vocamus, Græci vocant colybiſtas & cermatistas. *κόλυβος* Colibus enim (vt ait Theophylactus) apud Græcos significat minutū numisma, quod Romani nummum vocant. Vnde colybiſtæ dicuntur, qui parua numismata vèdunt, id est, qui numos maiores minoribus, cū quæstu & lucro aliquo cōmutant. Eadem est ratio alterius nominis. Nā & *κέρμα* cerma, xs minutū siue pecuniam minorem significat, vnde dicti sunt cermatistæ. *Soluite templum hoc.* Cū soluite dicit nō imperat, vt faciant rem nephariam: sed quod ex illorum malitia & sua permissione euenturum erat eo loquendi modo significare voluit. Velut cū Iudæ diceret, *Quod facis fac citius.* *Iesus autem non credebat semetipsum eis.* Diuus Augustinus proluxa interpretatione videtur hoc ad dominicam mensam referre, dicens, cathæcumenos omnes in Christum credere, & tamē nō vicissim illum se eis credere, eo q̄ nōdum sumere possint ipsius corpus & sanguinē, donec perfectē fuerint Christiani. Neq; multū ab hoc sensu distat, quod hoc ex loco monet Cyrillus, eos quibus diuinorū mysteriorum dispensatio credita est, non nimis cito neophytos ad dominicā mensam accipere. Chrysostomus verò & Theophylactus, de secretiorum mysteriorū occultatione præsentem locum intelligunt, eo q̄ non omnia dogmata, vt verè fidelibus & perfectis discipulis, credebat vel aperiebat. Christus enim (vt ait Chrysostomus) instabilibus hominibus nō fidit, plurima occultit: & quemadmodū nos non eodē modo amicis nomine & re credimus, ita neque Deus. Hæc autem expositio magis secundū literam proposito videtur conueniens. Nam si de reali corporis & sanguinis perceptione loquamur, nō solū imperfectis istis tunc temporis nō dabat hoc sacramentum, sed neque veris discipulis suis, nec omnino vllis, vsque ad tempus cœnæ nouissimæ, quo primum omnium creditur consecrasse panem in corpus suum, & vinum in sanguinem, atque ita dedisse discipulis.

ELUCIDATIO CAP. III.

Vm signa Christi iam manifesta fieri, **E**Rat autē & multi sermonibus eius auditum præbere inciperēt, extitit inter ceteros vir *Pharisæus Nicodemus nomine,* quidam honorabilis ex secta quæ Pharisæorū dicitur, nomine Nicodēmus, vnus principum ex Iudeorū principibus, qui populo erant ad regimē & gubernationem prepositi. *Iste permotus ver b Hic venit ad*

Iesum nocte, bis & operibus Christi, vt certius aliquid posset de eius doctrina cognoscere, secretò ad eum accessit per tēpus noctis: tum ne ab aliis notaretur vt Christi discipulus, tum vt solus cum solo disputans plenius posset edoceri. ^a Accedensque dixit ad eum: Præceptor, iam satis persuasum est plerisque Iudæorum, te à Deo missum esse veritatis doctore, vt voluntatē & consilium eius mundo annūties. Id quod nobis potissimū persuadet, signorum quibus tuam doctrinam confirmas efficacia. ^b Nemo enim signa tanta, tam multa, tam insolita, diuinam virtutem apertē testātia posset edere in nomine Dei, nisi missus à Deo, nisi eū illo & per illum in huiusmodi operaretur Deus, Obsecro itaque, vt veritatē quam Deus te misit prædicare, apertē me doceas. Ob hoc enim secretò ad te veni, turbam fugiens. ^c Suscipies pius dominus in hoc homine boni desiderij initium, primum illud proponit, quod à tempore gratiæ caput esse debebat vitæ spiritualis, & salutis principium, baptisimi videlicet & regenerationis sacramentum dicens: ^d Illud tibi imprimis cum veritatis attestatione affirmo, neminem posse pertingere vt introeat & videat regnum Dei, desiderabilem gloriam felicitatis æternæ, qui non prius renatus, aut regeneratus fuerit, quasi de integro, secunda & prorsus noua generatione. Hoc est meæ doctrinæ primum principium, & illius quum mundo afferre veni salutis ostium. ^e Hæc audiens & mirum nime intelligens rudis in huiusmodi spiritualibus Nicodemus, iuxta Iudæorum consuetudinem, magis literæ & carni solitus inhærere, cum admiratione dixit ad Iesum: ^f Quid hoc sibi vult, quod ais, neminem posse videre regnum Dei, nisi qui denuò natus sit? De senibus igitur quid fiet? ^g Quomodo dico tibi, nisi fieri poterit, vt iterum ipsi in matris suæ utero concipiantur, foueantur, ac tandem partu ædantur, vt rit ex aqua & sic iterum de nouo nascantur? Attamen istud tua veritate spiritu sancto, bā (quantum ego capio) indicare videntur. ^h Audienti dominus secundum carnem omnia intelligere rudem discipulum, ad spiritualemente intellectum cum transtulit, dicens: Iterum tibi cum veritatibus

tis

tis certa protestatione clarè denuntio. nemine posse introire ac possidere æternæ gloriæ felicitatem, nisi qui iterum natus fuerit, natiuitati seu generatione spirituali, quæ per baptisimi sacramentum perficitur: id exteriorius quidem visibile aquæ elementum, ad abludum, corpori adhibetur, interius autem spiritus sanctus in anima peccatorum remissionem & gratiæ colationem inuisibiliter operatur. ^a Duplex si quidē est intelligēda natiuitas. Altera naturæ & carnis: & quod hac tantū natiuitate carnali natū est, non nisi caro est: qui solum hoc modo natus est, homo tantum carnalis est, adhuc peccati originalis sordē scædatus. ^b Altera verò natiuitas est spiritualis, quæ merito secunda natiuitas vel regeneratio dicitur. Et hac qui nati sunt, nō iam caro dicēdi sunt, neque vltra carnales appellādi, sed spirituales, propter regenerationem spiritualem, qua sunt à carnis corruptione emūdati. ^c Ne verò tibi illud nimis videatur nouū, quod dixi, necessariū esse vobis generationem secundam: neque tibi hoc videatur, aut impossibile, aut incredibile, quamuis sensus iudicio comprehendere non possit. ^d Scilicet à vento materiali accipe comparisonem, Is enim quocunq; fert impetus, incerto cursu vagatur & spirat per omnia, nunc huc, nunc illuc, ita vt à nullo possit prohiberi, quin naturalem suum cursum peragat: & sonitum quidem eius auditu facile percipitis. ^e Attamen difficile est & interdū impossibile, sensu percipere determinatum locū, vnde egrediatur, & vbi generatus sit, aut determinatum locū quo pergat aut vbi flare desinet. ^f Ad hunc plane modū se res habet in eo qui nascitur ex spiritu, idem est iudicium de regeneratione spirituali: similiter est ipsa sensu imperceptibilis, & si militer ipsa quo modo fiat, & quādo fiat determinatē nō potest percipi. Vnde si difficile sit intelligere, quo modo se res habeat in flatu materialis venti, nō mirū si sit intellectu difficilis regeneratio spiritualis. ^g At ^g Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Obsecro te, vt eadem hæc mihi

D 2 plenius

a Quod natum est ex carne, caro est:

b & quod natum est ex spiritu, spiritus est.

c Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuò.

d Spiritus vbi vult spirat, & vocē eius audis:

e sed nescis vnde veniat, aut quo vadat.

f Sic est omnino qui natus est ex spiritu.

g Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri?

a Respondit Iesus, & dixit ei.

b Tu es magister in Israel: & hec ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, d & testimonium nostrum non accipimus,

e Si terrena dixi vobis, & non creditis,

f quomodo si dixero vobis caelestia creditis?

g Et nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, filius hominis qui est in caelo.

plenus & planius explices. ^a Dominus autem Iesus quoniam iam lucide satis quantum res illa patiebatur, & quantum tempus illud postulabat, satis aperte sententiam aperuerat, Nicodemo quasi sensibile demonstrationem requirēti, eius quod fide potius debebat suscipere, per increpationis modum ita respondit:

^b Tu ex officio & conditione populo in Israel doctor es, atq; magister: & ista quae tibi sunt iam lucide satis proposita, atq; etiā sensibili exemplo declarata, necdum intelligis? ^c Illud tibi cum veritatis protestatione firma assertione testificor, quae ego in mundo loquor, & mecum pater ac spiritus sanctus, ea nos non loqui quasi incerta & dubia, sed quae certissima sunt & certissimè nobis cognita loquimur, & illa quae vidimus siue cognitione perfectissima scimus, testificamur & praedicamus: ^d cum tamen sermonem nostrum & testificationem nostram perpauci adhuc ex vobis suscipiant, ea fide qua decet tam sacrosanctum totius Trinitatis excipi testimonium. Exemplum tu iam in tempore monstrasti, qui de spirituali regeneratione mihi loquēti, vix fidem habere potes. ^e Quod si ista quae hic in terris aguntur, & quae per exemplum terrenum ac corporale adhibuit vobis exposui, credere non valētis, aut nō vultis, quae tamē vidētur (modo fidei pietas se adiungat) captu satis facilia: ^f quomodo res supermūdanas & prorsus caelestes, vt pote aeternae generationis processum, aut incarnationis verbi sacramentum, aut humanae redemptionis mysteriū, filij descensum & ascensum, fide suscipietis, si eiusmodi vobis praedicare tentauero? ^g Maxime cum nemo vnquam hominum in caelum conscenderit, imò neq; conscendere possit virtute propria, vt quae ibi sunt occulta videat, praeter vnū me qui in temporis plenitudine per assumptionem humanitatis homo factus, & ex homine natus, de caelo descendi, manens nihilominus secundum diuinitatis naturā in caelo, sicut ab initio in caelo eram, ab aeterno in patris sinu quiescens. Vnde cum solus ego ex humano genere, in caelo sim domesticus, qui illic ab initio habitauī, illinc mea voluntate descendi, illuc quoque propria virtute rediturus:

us, meritō mihi caelestia praedicanti vos puri homines fidem plenissimam debetis, tāquam ei qui illa nouit exactissimè: quae admodum filio de paternis rebus narranti, fides tribuitur. ^a Inter cetera autem, hoc est praecipuum & quasi caput omnium quae ego veni nuntiare & operari in mundo, mysterium scilicet redemptionis humanae per ignominiosum crucis supplicium, quod olim in typo veteri populo Moses signauit. Quemadmodum enim Moses quōdam in deserto ex iulsiōne Dei, serpentem aeneum suspendit in altum, vt qui a serpentibus ignitis morfi fuerant, aenī illius serpentis aspectu sanarentur: ^b sic & ego filius virginis matris (qui peccatū nullum habeo, similitudinem tamen carnis peccati porto, sicut aeneus serpens venenum nō habet, sed tantum venenosi serpentis similitudinem) post paululum exaltari debebo in ligno crucis pro salute totius humani generis. ^c Videlicet vt omnis qui me aspexerit, in me vt Deum & hominem pro salute mundi passum credendo, sanetur ab omni peccati veneno, quod igniti illi serpētes impij demones insufflauerant: sicq; a peccatorum vulneribus sanatus, non veniat in perditionem, sed magis seruetur in vitam sempiternam. ^d Tam singulari enim & familiarī, ac vere plusquam paternō amore pater meus caelestis humanum genus mundum inhabitans dilexit, vt pro eis peccato suo perditis iterum redimēdis, atque in pristinae conditionis statum restituēdis, me suū propriū & consubstantialē filiū aeternaliter a se procedentē, & quidem filiū non ex multis vnū, sed vnicū & vnigenitū sibi charissimū: dare voluerit, quasi in oblationem & hostiam, pro expiandis mundi sceleribus: quasi in redemptionis humanae pretium ad satisfaciendum diuinā iustitiae, quasi in mediatorē pacis & reconciliationis, ad ostensionē suae inextimabilis misericordiae. ^e Ad hoc, inquam, dare voluit & in mundum mittere me filium suū, vt omnīs q̄ mihi per fidem veram & dilectionē perfectam adhaerit, per me seruetur a miseria mortis aeternae, & beatitudine perfruat vitā aeternae. ^f Quod enim me pater nūc misit in mundū carnē accipere me vole-

a Et sicut Moses exaltauit serpentem in deserto,

b ita exaltari oportet filium hominis,

c vt omnis qui credit in ipso: non pereat, sed habeat vitam aeternam.

d Sic enim Deus dilexit mundū, vt filium suū vnigenitum daret,

e vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.

f Non enim misit Deus filium suum in mundū vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.

lens, atque inter homines hominē fieri, non hoc fecit propter humani generis iudicium & cōdemnationē: sed ut per me homines transferretur à morte ad vitā.

^a Unde quisque mihi per fidē & dilectionē verā adhaerit, cōdemnationis aeternē iudicium non accipiet, sententiāq; mortis effugiet. ^b Qui verò obstinata mente & animo ingratiſſimo tantam sibi vltro oblatam gratiam suscipere recusauerit, in filium Dei saluatorem mundi credere nolens, hic profecto suum iam habet iudicium certum, ipse seipsum cōdemnat, & iuste cōdemnandum ostendit, dum libera electione proprio suo iudicio repellit oblatā salutē, & praelegit damnationem: ^c per hoc videlicet quod in vni-

c qui z non credit in nomine vni geniti filij Dei.

d Hoc est autē iudicium quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem. Erant enim eorum mala opera.

f Omnis enim qui mala agit odit lucē, & nō venit ad lucem, ut non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem venit ad lucem, ut manifestentur opera eius. Quia in Deo sunt facta.

genitum filium Dei, mundi saluatorem credere recusauit, quem tamen in hoc propriē pater misit in mundum, ut per eum credētes mortis damnationem effugerent. ^d In hoc autem iusta est incredulorum cōdemnatio, quod cum lux vera in mundum aduenerit à patre cælitus missa, homines tamē mundi huius lucem illam noluerunt suscipere, praeligētes magis in tenebris errorū atque peccatorū suorum permanere: sicq; & luci huic cælesti verbo patris, & ipsi qui eam misit patri ingrati, cōdemnationis reos sese constituerunt. ^e Propter hoc autem lucem odientes repulerunt, & in tenebris ignorantiae suę voluerunt permanere, quoniam mala erant eorū opera, in quibus perlongam consuetudinem & animū peruersum sic erat obfirmati, vt nolent arguentē se lucem sustinere, sed tenebras magis amare, in quibus latere possēt eorum malitia. ^f Omnis enim qui in animo habet malē agere, odit lucem, tanquam suo proposito malē cōuenientem: & non venit ad eam, sed quantum valet fugit eā, quærens latibula, vt non manifesta fiant & reprehendantur opera eius, quibus ex affectu cupit inharere.

^g Qui autem bonum habet desiderium & propositum, secundum Euangelij doctrinam, quod est veritatis & iustitiæ operandi, hic nequaquā angulos aut latebras quaerit, sed confidenter prodit in lucem, vt fiant manifesta ipsius opera, quoniam secundum Deum & iuxta Dei voluntatē sunt facta: propter quod bene sibi conscius

scius nihil metuit. Sic mea doctrina, cum sit lux, odit eam & fugiūt, qui in peccatis eligūt perseuerare: diligunt autem & amplectūtur me meamq; doctrinam, quibus propositum est vitam bene instituēdi. ^a Post hæc reliquatum verò temporis, venit Iesus cum discipulis in terram Iudææ, illicq; cū eis demorabatur, prædicare incipiēs per semetipsum, & per discipulos baptizare. ^b Adhuc autem & Ioannes perstabat in officio suo, prædicās & baptizans, donec vulgatum feret Christi baptisma. Baptizabat autem in loco ad hoc accommodo, appellato Ennon, iuxta Salim, vbi erat aquarū copia: propter quod, locus erat officio illi baptizationis imprimis idoneus. Veniebantq; ex multis in Ennon, tum ad Ioannem, tum ad Christum ipsiusq; discipulos, baptismi suscipiēdi gratia. ^c Incipiebat autem prædicante, & nondum in carcerem missō, id quod paulo post futurū erat. Sic enim expediebat, vt simul cum Ioanne ad tempus aliquantū Christus suum officium exercere inciperet, vt priusquam ille desineret, hic iam in autoritate haberetur, sicq; facilius Ioanne missō in carcerem, Christū vno animo omnes sequerentur. ^d Ex hac autem occasione, quæstio quædam contentiosa orta est, inter discipulos Ioannis, qui pro sui præceptoris antiquo honore immodicē zelabant, & Iudæos quosdā qui Christi baptismi suscipiebant, & fortē Ioannis baptismi præferēbant, de purificatione baptismatis, vtra præstaret, an illa qua Ioannes illa qua Christus purificabat. ^e Atq; ob huius quæstionis dissolutionem, discipuli Ioannis ad præceptorem venerunt, quasi de iniuria querimoniam proponentes: ^f Magister (inquiūt) homo ille qui nuper apud erat trans Iordanē, vbi tum baptizabas, & cui tu perhibebas tam magnificum testimonium, hic modo in tantam venit æstimationem, & tantam sibi usurpat autoritatem, vt palām homines ad se venientes baptizet, ad eum modum quo tu prior id cœpisti: ^g & ecce turmatim omnes ad eum confluunt, te relicto, & habet iam ille plures sectatores quā tu habeas, quod nos certē pro nostro erga te bono affectu, æquo

Post hæc reliquatum verò temporis, venit Iesus cum discipulis in terram Iudææ, illicq; cū eis demorabatur, prædicare incipiēs per semetipsum, & per discipulos baptizare. Adhuc autem & Ioannes perstabat in officio suo, prædicās & baptizans, donec vulgatum feret Christi baptisma. Baptizabat autem in loco ad hoc accommodo, appellato Ennon, iuxta Salim, vbi erat aquarū copia: propter quod, locus erat officio illi baptizationis imprimis idoneus. Veniebantq; ex multis in Ennon, tum ad Ioannem, tum ad Christum ipsiusq; discipulos, baptismi suscipiēdi gratia. Incipiebat autem prædicante, & nondum in carcerem missō, id quod paulo post futurū erat. Sic enim expediebat, vt simul cum Ioanne ad tempus aliquantū Christus suum officium exercere inciperet, vt priusquam ille desineret, hic iam in autoritate haberetur, sicq; facilius Ioanne missō in carcerem, Christū vno animo omnes sequerentur. Ex hac autem occasione, quæstio quædam contentiosa orta est, inter discipulos Ioannis, qui pro sui præceptoris antiquo honore immodicē zelabant, & Iudæos quosdā qui Christi baptismi suscipiebant, & fortē Ioannis baptismi præferēbant, de purificatione baptismatis, vtra præstaret, an illa qua Ioannes illa qua Christus purificabat. Atq; ob huius quæstionis dissolutionem, discipuli Ioannis ad præceptorem venerunt, quasi de iniuria querimoniam proponentes: Magister (inquiūt) homo ille qui nuper apud erat trans Iordanē, vbi tum baptizabas, & cui tu perhibebas tam magnificum testimonium, hic modo in tantam venit æstimationem, & tantam sibi usurpat autoritatem, vt palām homines ad se venientes baptizet, ad eum modum quo tu prior id cœpisti: & ecce turmatim omnes ad eum confluunt, te relicto, & habet iam ille plures sectatores quā tu habeas, quod nos certē pro nostro erga te bono affectu, æquo

Nondū enim missus fuerat Ioannes in carcerem. Quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

animo ferre vix possumus, vt is qui per te autoritate adeptus est in populo, te adhuc baptizante, tuum sibi officium sibi vendicer, & tibi se vel aquare vel preponere tēter. Cupimus igitur super hac re tuam audire sententiam, an rectē faciāt, qui illum, te relicto, sectantur. ^a Audiens hac Ioannes, inordinato zelo feruenter discipulus de veritate & dignitate Christi plenius edocuit, dicens: ^b Fieri nō potest, vt quicquam omnino boni, vel corporalis vel spiritualis homo quilibet capere, nisi suē habeat vel accipiat, nisi id ei detur à cælo: id est, à Deo, cuius est in cælo mansio. Itā si quid ego habeo, nō mihi illud tribuo, neq; mihi inde gloriā aut laudem postulo, sed Deo id omne refero acceptū. ^c Volentes testimoniu per ipsos ego testes habeo, q̄ apertē confessus sum Iudæis habetis, quōd dixerim: Non sum in legē promissum, sed tantū missum esse in præcurso ego Christus, sed in legē promissum, sed tantū missum esse in præcurso rem, ad præparandum viam illi qui post me esset venturus, verus Mesiās & verus saluator mūdi, mihi modis omnibus incomparabilis. Hoc testimoniu ipsi vestris auribus ex me audistis, antequā adhuc iste mūdo esset cognitus, aut prædicare vnquā & baptizare cōpisset. Nō igitur agrē vos id fere debetis, aut in meā reputare iniuriam, si ille suum incipiat exercere officiu, & mihi præferatur. Et hac quidem in re quomodo meus afficiatur animus, lucido exēplo vobis monstrabo. ^d Cū quis vxorem aliquam habet sibi desponsatam, & sponsæ celebrat nuptias, ipse quidem solus cui sponsa iungitur sponus dicitur, & solus est sponsus. ^e Amicus verō sponsi, tametsi sponsus ipse non sit, tamen dum stat aduertens, & audit sponsum cum sponsa dulciter affectu maritali confabulantem, non fert egrē, non dolet, non inuidet, sed gaudio perfunditur magno propter vocem sponsi cum sponsa, ex qua cognoscit bene inter illos conuenire, & ex bonis initiis, sperat processum bonum nuptiarum. ^f Sic modo in me de illo impletur gaudium. Ille enim sponsus est, qui ad hoc descendit de cælo, vt sibi sponsam Ecclesiam credentium copulet: ego autem sponsus non sum, sed amicus, aut potius minister & præcursor sponsi: & ob hoc meritō nunc gaudeo, dum sponsam video

deo

deo sponso coniungi, & sponsum cum sponsa colloquidum illū audio prædicare plebi, eamque sibi per fidem adiungere: ^a Et vtique sic est voluntas Dei, vt illum in æstimatione hominū & numero discipulorum crescere, me autē proficiat, indiesq; magis se proferat eius gloria: ego minui, verō cedere illi debeo, vt seruus domino, vt aurora diei, & eo adueniente meam oportet minui æstimationem, vt me relicto, illi vt verō sponso omnes adhaereant. Nec mirum si illi ego debeam cedere. ^b Qui enim de cælo de sinu patris descendit, vt homo fieret, proculdubio hic omnibus est præcellentior, & merito præferendus omnibus. ^c Et qui de terra est, non de cælo descendens, sed de terra tantum formatus, purus homo (cuiusmodi sum ego) hic vt terrenus est & vilis secundum conditionem suam, ita humilia loquitur ex sese, id est, terrena quæ sensibus valet percipere, non autē cælestia ex se loquitur, quæ nō potest per seipsum capere. ^d Qui verō de cælo descendit, non homo purus tantum de terra formatus, sed simul Dei filius ab æterno à patre genitus, hic merito omnibus præminet. ^e Atque hic est, qui cælestia quæ apud patrem in cælo didicit, loquitur: quorū accipit à patre certissimam cognitionem, ea prædicat & testificatur in mundo; secundum scientiam diuinitatis suæ. ^f Sed hoc est dolendum, quōd eius prædicationem & doctrinam perpauci sic vt oportet fideli corde & stabili fide suscipiūt, quam æquum erat ab omnibus summa cum deuotione promptissimē acceptari. ^g Quisquis verō eius doctrinam susceperit, sic ei credendo comprobatur, & quasi sigillo apposito confirmatur, Deum esse veracem: quoniam in filium credendo, credit in patrem: quemadmodum e contrario, qui filij testimonio non credit, quasi sigillando comprobare videtur, quōd mendax sit Deus, cui recusat præstare fidem. ^h Is enim qui à Deo patre missus est, verba Dei, à quo missus est loquitur: atque ob hoc qui eius testimonium accipit, Deum veracem comprobatur: qui non loqui potest, cui pater nō ad mensuram & portionem

D 5 ali-

a Respondit Ioā

nes, & dixit:

b Nō potest ho-

mo quicquā ac-

cipere, nisi sue-

rit ei datum de

cælo

c Ipsi vos mihi

testimoniu per-

hibetis, quōd di-

xerim: Non sum

ego Christus, sed

quia missus sum

ante illum.

d Qui habet spō-

sam, sponsus est.

e Amicus autē

sponsi, qui stat

et audit eū, gau-

dio gaudet, pro-

pter vocē sponsi.

f Hoc ergo gau-

dium meum im-

pletum est.

aliquam præcisam, sed omnem plenitudinē spiritus sanctū dedit: ita vt in eo totius diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitet, vt sit ipse vnum cum patre, ac homo existēs sit nihilominus verus & Deus: propter quod, aliud quam verba Dei loqui non potest, sicut nec aliud quam opera Dei operari. ^a Pater enim cælestis filium suum sibi cœternū & consubstantialem dilectiōe æterna & infinita diligit, & omnia quæ ipse habet ab æterno ei cōmunicat, ipsam quoq; eandem suam substantiā & esse idem ei donans, in tempore verò omnium rerū potestatem & plenū dominium ei dedit, vt sit cum eo vnus dominus omnium in cælo in terra, ac specialiter quantum ad res hominū, vt suo tempore de omnibus ferat iudiciū. ^b Propter hoc, quisquis per fidem veram & perfectam ei vt filio Dei se adiunxerit, & inhererit, per eum vita viuet æterna: nunc quidem in gratia spiritus sancti, quem ab eo & per eum accipiet, ac deinde in gloria æternitatis, quā per ipsum assequentur omnes electi. ^c Qui verò fide non adhæserit filio Dei, vel credere, vel obedire verbis eius recusans, hic vitam non assequetur æternam, sed iræ Dei manet obnoxius donec talis perseverat: & si in ea incredulitate permanerit, veniet super eū ira Dei, ad vltionem perditionis, & imperpetuum ab eo non recedet, feretque ille tormenta perpetua.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

Nisi quis renatus fuerit denuò, Vbi Latina lectio vulgata multis in locis habet renatus, Græcè simpliciter est natus. Fortasē interpretēs Latinus eo consilio renasci, pro nasci posuit, quod non de natiuitate carnali, quæ prior est & vetus natiuitas, sed de spirituali, quæ est quasi secunda & nota natiuitas, sermo habeatur, pro eo autem quod nos habemus denuò, Græcè dicitur, ἀνωθεν anothēn, quod ambigūe est significationis, ex qua ambiguitate diuersa intelligentia nascitur, & varia lectio. Significat enim anothēn, vel idē quod desuper, vel idem quod denuò, aut de integro siue iterū. Secundum significationem cōmunis sequitur lectio Latinorum, quam & nos in Elucidatione sequimur. Iuxta priorē verò, Cyrillus locū præsentem ita intelligit, Nisi quis natus fuerit desuper vel de supernis, id est, superna & cælesti diuināq; generatione, quæ fit per spiritū sanctū desuper

à pa-

patre vniētē, non potest videre regnum Dei. Quòd autem ita intelligat Cyrillus, manifestissime ostēdit, in eo quòd subiungit: Cum verò, inquit, desuper regenerarionem istā quæ per spiritum est fieri allerat, apertè ex substantia patris spiritū esse demonstrat. Ita certè de se quoque alibi dicit: *Ego de sursum sum*. Et Evangelista, *Qui de sursum venit super omnes est*. Ad eundem modū manifestè exponit Theophylactus. Chrysothomus, aut certe eius interpres, vtriusq; meminit intelligentiæ, neque quid magis sequatur satis apparet. Illud certum videtur, Nicodemū sic accepisse verbum domini, vt intelligeret iuxta sensum nostræ lectionis, hominē debere denuò siue iterum nasci. Id quod ex ipsius obiectione manifestè cognoscitur, vbi ait: *Nunquid potest homo in ventrem matris suæ iterato introire, & nasci?* Si enim intellexisset ille hominem debere nasci è supernis, stulta omnino videretur de introitu in matris vterum interrogatio. Neque in verbo isto Nicodemus vocabulo illo ambiguo vitur, sed alterū ponit *δευτερον*, id est, secundo vel iterato, quod apertius responder ad denuò, quàm ad desuper. Atq; hinc apparenti satis argumento probari potest, sensum illum quem nostra lectio vulgata habet, fuisse ex mente Evangelistæ. Nō enim Græcè dominus alloquitus est Nicodemū (licet Græcè scripserit Ioannes) sed Hebraicū, non igitur dici potest, quod Nicodemus in ambiguitate vocabuli ἀνωθεν anothēn falsus fuerit, quæ admodum Theophylactus ait, Nicodemū dictionem illā anothēn in alia significatione accepisse, quàm saluator protulisset. Non enim vocabulū illud audiuit Nicodemus, sed Hebraicum sermonē, non habentem æquiuiocam illam particulam. ¶ *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto*. Græci codices hoc loco non habent nisi, ex aqua & spiritu, verū tamen quia de spiritu sancto intelligitur, parum refert si addatur. ¶ *Spiritus vbi vult spirat &c.* Hunc locum beatus Augustinus de spiritu sancto intelligit: de spiritu autē materiali (quæ verum dicimus) expositionem, quati incommodam oppugnat, dicens: *Quis nostrum fratres, nō videat (verbi gratia) austrū euntem à meridie ad aquilonem, aut alium vêtum venientem ab oriente ad occidentem? Quomodo ergo nescimus, vnde veniat, aut quo vadat? Græci verò interpretes, Cyrillus, Chrysothomus & Theophylactus, concorditer de spiritu materiali & vento locū istum interpretantur, eo modo quē nos in Elucidatione satis clarè expressimus. Vnde etiā facile est obiectioni Augustini respondere. ¶ *Quomodo possunt hæc fieri?* Nonnulli sanctorum hoc Nicodemī verbū & alia quæ ante præmisit dubitationem indicantia, nimis (vt mihi videtur) sinistrè aut (vt mollius dicam) rigidè nimis interpretantur, quasi hæc protulerit*

tanquam

a Pater diligit
filium, & omnia
dedit in manu
eius.

b Qui credit in
filium habet vitam
æternam.

c Qui autē in-
credulus est fi-
lio, non videbit
vitam, sed ira
Dei manet su-
per eum.

ranquã diffidens, aut credere recusans, ad quod etiam pertinere dicunt illam domini increpationem quã subiungitur: *Tu es magister in Israël, & hæc ignoras?* Nobis verò (salua aliis sua autoritate) visum est, Nicodemi istã inquisitionẽ & crebras interrogationes, ad ardẽs veritatis desiderium & insatiabile discendi studium pertinere. Non enim statim bonus est discipulus, qui ad omnia quã à præceptore dicuntur obmutescit: etiã si profus quã dicuntur non intelligat. Eiusmodi enim discipuli raro proficiunt. Siquidẽ de singulis dubitare, vt habet Aristoteles, nõ est inutile. Et iuxta vetus Græcorum prouerbium, qui nihil dubitat, nihil nouit. Commendandum verò est in discipulo, si interrogando etiam importunus fiat præceptorĩ, vt quantum res patiat, ad extremũ vsque sibi elucidari omnia postulet: modo id obseruet, vt in quibus fidẽ præceptor exigit, non pertinaciter contra sentiat, & vbi demonstratio, vel elucidatio vltior haberi non potest, ab inquirendo desistat, humiliterque iis quã dicta sunt fidẽ adhibeat. Discentẽ nanque (vt idem ille Philosophus ait) oportet credere, illic scilicet vbi fidẽ ab eo postulat qui docet, etiam si demonstrationem non adferat, aut vllam probationem. Atque huc referendus mihi videtur sermo iste secundũ speciem increpatorius, in quo dominus post declarationẽ vicinque sufficientem, quãtum res illa patiebatur, ab vltiori inquisitione discipulũ prohibet, & ad fidẽ præstandã dictis perurget. Est quẽ id frequens præceptoribus, vt immodicũ discendi desiderium vel importunam inquisitionem eorũ quã vltius non possunt vel non debent demonstrari, per quandã increpationis seueritatẽ cõpescant. Et quod post increpationem Nicodemus non vltra appõnit quãstionẽ aliam, id mihi videtur in eo argumẽtum bonã voluntatis, & qualiscunq; fidei, vt minimum initiatiuẽ, quã & postmodũ temporis successu increuit, quemadmodum in eo monstrauit, quod pro Christo adhuc viuẽte in publico Iudæorũ concessio loqui nõ timuit, & post mortẽ honestã sepultura obsequia ei impendere nõ erubuit. *Qui de sursum venit, super omnes est.* Græcẽ est *ἐπι πάντων* epi pãnton, quod verti potest super omnes, vel super omnia, quo posteriori modo secundũ genus neutrum manifestẽ Cyrillus interpretatur, dicens, Christum nõ solum humanã gloriam superare: sed omnẽ omnino creaturam. Super omnes, inquit, est creaturas: non vt cũ eis connumeratus, sed vt ab omnibus separatus, & tamẽ omnibus præfens, vt Deum decet. *Signauit, quia Deus verax est.* Græcẽ est *ἐσφραγισεν* esphragise, id est, signauit, sigillauit, vel sigillo obsignauit: hoc est certo comprobauit & confirmauit. Idem vocabulum infra ponitur cap. 6. vbi de seipso Christus loquitur, dicens:

Hunc

Hunc enim pater signauit, Deus: id est, certo demonstrauit & confirmauit, verum esse filium suũ. Cyrillus hoc in loco plus aliquid emphaticũ videtur in verbo isto annotasse, quod enim signatur vel sigillatur, siue signaculo munitur, non solum approbatur & verum esse comprobatur, verum etiam sigillo ocluditur. Vnde in hac signatione, simul approbatio & occultatio videntur includi. Atque ita (iuxta Cyrillum) qui credit Christo misso à patre, is sua sapientia probe discernedo, quasi conclusum quoddã & certum signauit, non posse diuinam mentiri naturam. Hic tamen author in loco altero illi sexti capitis iam citato longe aliter verbum istud, signauit interpretatur, de quo suo dicitur loco.

ELUCIDATIO CAP. IIIII.

POST QUAM verò cognouit dominus Iesus, vel per deitatis omniscientiam, vel ex aliorũ relatu cognitione humana, famam sui nominis & officij ad Pharisæos peruenisse, auditũque ab eis quod Iesus plures discipulos faceret, imò plures haberet iam sectatores quã Ioannes (quãquam Iesus ipse per se non passim vulgus populi confluentis ad ipsum baptizabat, sed discipulis suis, quos verisimile est, prius ab eo fuisse baptizatos, officium dederat baptizandi populum, ipse interim doctrinã vacans & euangelizans, ad quod præcipue fuit missus à patre) postquam cognouit Iesus à Pharisæis hæc esse audita, eosque ex his graui contra se inuidia concitatos, locum dare volens eorum improbitati, disposuit Iudæam, vbi tum baptizans agebat, ad repus relinquere, & in Galilæam iterum verti. Ad perueniendum autem à Iudæa in Galilæam, necesse erat transire terram Samaritanorum, quã inter vtrãque, velut media interiacet, quam tum temporis inhabitabant alienigenæ olim à rege Assyriorum translatis Iudæis illuc missi, qui simul cum sua veteri idololatria quam ex natiuitatis loco attulerant, etiam Deũ celi præscriptis cõremoniis legis colebant, pro more Iudæorum quorum sedes occupauerant. Hac itaque cõstrictus necessitate dominus, venit ad ciuitatem quandam Samaritã, quã appellabatur Sychar, *seph filio suo, sitam*

fitam in transitu viae, iuxta praedium illud siue illam terrae portionem, quam sacra Geneleos historia testatur, datam fuisse à Jacob Patriarcha filio Ioseph extra fratres suos, quâ ipse in gladio & arcu suo abstulerat de manu Amorrhæi. ^a Erat autem iuxta locum illum fontalis quidam puteus, magnæ fatis altitudinis, quem Iacob foderat, & quo vti ipse ad suæ familiaris suorūq; iumentorum sustentationem solebat. ^b Super hunc fontem dominus Iesus ex itineris labore fatigatus, ad requiescendum aliquantulum refedit, sic vt mos est iis qui fatigati sunt ex itinere iuxta fontes aut fluuios libeter requiescere. ^c Hora autem erat ab ortu solis quasi sexta & penè merides erat, quando solis æstus affligit grauisimè, & vehementius fatigare solet per viam ambulantes: vt non modica intelligatur fuisse domini fatigatio, nec sine causa humana necessitate quaesisse modicam requiem. ^d Domino autem Iesu sic supra fontem residente, mulier quaedam in loco illic vicino moram trahens, venit ad puteum circa meridie & prandij tempus, aquam haurire ad potum vsûsq; necessarios. ^e Quam videns dominus, sitim magna æstans, postulauit ab ea, vt aquam sibi de puteo hauriret, potumq; præberet: allegans, se graui sitis afflictione præmi, & valde fatigatum aliquid querere refocillationis. ^f Quod autem à muliere ista extraneæ hoc requirebat ministerium, & non potius à discipulis, inde erat, quoniam discipuli ex ipsius iussu iam abierant in ciuitatem, vt ci-bos emerent. ^g Dicit ei mulier illa Samaritana: ^h Quomodo tu, Iudæus cum sis, polceret, dixit ad eum: ⁱ Quomodo tu, qui mihi ex bibere à me possis, quæ sum mulier Samaritana? ^k Non enim conuincitur Iudæi Samaritanæ.

^d Venit mulier de Samaria haurire aquam.

^e Dicit ei Iesus: Da mihi bibere.

^f Discipuli enim eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent.

^g Dicit ei mulier illa Samaritana:

^h Quomodo tu, Iudæus cum sis, bibere à me possis, quæ sum mulier Samaritana?

ⁱ Non enim conuincitur Iudæi Samaritanæ.

tribus, tū quòd suorū locorū bonā partem occuparent, tum quòd gentiles essent, & idololatras, quos abominabantur Iudæi. ^a Dominus autem Iesus mulierculæ dignāter se manifestare volens, ita ei respondit: Postulaui nunc ego à te hauritum aquæ putei, rem vilissimam: & differs præstare quod postulo. Tu verò Dei, si scires, quale donum ex Deo tibi ego conferre possem, & si me nosset qui modo à te potum postulaui, quis sim, & vnde venerim, & quātā sim potestatis, tu forsitan petisses disces, sed insuper humillime me fuisse deprecata pro collatione donorū illorū quæ sunt in mea potestate: ^b & ego orationem tuam exaudiens, dedissem tibi nō aquam huiusmodi corpoream, sed aliam longè præstantiorem, cuius comparatione aqua ista corporalis merito aqua mortis sit æstimanda, & quæ sola aqua viuua verè meretur nominari, gratiam videlicet spiritus sancti, quæ animam nūquam morituram reficit & potat, sicut aqua ista corporea istam mortis necessitati subiectam aliquo vsque refecit & sustentat. ^c Mulier verò verborū istorū sensum nō capiens, nec aquam aliam præter eam quæ corpus refecit valè intelligere, ita aduersus propositum sermonem modestè obiecit, dicens: ^d Domine, vt video, in quo haurias puteo isto, neque item funem habes, aur aliquid eius loco, quo attrahas aquam: & propter putei profunditatem fieri non potest, vt sine his aquam tibi compares. ^e Quomodo igitur saluaverit dixisti, te habere aquam viuam, quā mihi si postulassem dedisses? ^f An forte tu apud Deū maioris es sanctitatis aut meriti, quā siue Patriarcha Iacob, quæ nos quoq; Samaritani, licet secundū carnē Iudæi non simus, vt patre nostrum colimus, tū quòd ipse religionē in cultu Dei celi imitatur, tum quod eius hereditatē ex patris nostris sedibus trāslati inhabitamus. ^g Qui pater Iacob puteū hūc fossit, & posteris vsq; in hoc tēpus reliquit: & ipse olim dū viueret ex eo bibit, & filij eius, ac vniuersa familia, insuper & iumēta eius. Ille igitur tantus pater & Patriarcha, si aliam hoc in loco aquam habere non potuit

^a Respondit Iesus, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis sit qui dicit tibi: da mihi bibere, tu forsitan petisses disces, sed insuper humillime me fuisse deprecata pro collatione donorum illorum quæ sunt in mea potestate: ^b & ego orationem tuam exaudiens, dedissem tibi nō aquam huiusmodi corpoream, sed aliam longè præstantiorem, cuius comparatione aqua ista corporalis merito aqua mortis sit æstimanda, & quæ sola aqua viuua verè meretur nominari, gratiam videlicet spiritus sancti, quæ animam nūquam morituram reficit & potat, sicut aqua ista corporea istam mortis necessitati subiectam aliquo vsque refecit & sustentat. ^c Mulier verò verborū istorū sensum nō capiens, nec aquam aliam præter eam quæ corpus refecit valè intelligere, ita aduersus propositum sermonem modestè obiecit, dicens: ^d Domine, vt video, in quo haurias puteo isto, neque item funem habes, aur aliquid eius loco, quo attrahas aquam: & propter putei profunditatem fieri non potest, vt sine his aquam tibi compares. ^e Quomodo igitur saluaverit dixisti, te habere aquam viuam, quā mihi si postulassem dedisses? ^f An forte tu apud Deū maioris es sanctitatis aut meriti, quā siue Patriarcha Iacob, quæ nos quoq; Samaritani, licet secundū carnē Iudæi non simus, vt patre nostrum colimus, tū quòd ipse religionē in cultu Dei celi imitatur, tum quod eius hereditatē ex patris nostris sedibus trāslati inhabitamus. ^g Qui pater Iacob puteū hūc fossit, & posteris vsq; in hoc tēpus reliquit: & ipse olim dū viueret ex eo bibit, & filij eius, ac vniuersa familia, insuper & iumēta eius. Ille igitur tantus pater & Patriarcha, si aliam hoc in loco aquam habere non potuit

a Respondit Iesus & dixit ei:

b Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum.

c Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum.

d Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.

e Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam neque veniam huc.

f Respondit mulier, et dixit: Non habeo virum.

g Dicit ei Iesus: Bene dixisti: quia non habeo virum.

h Quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes non est tuus vir:

potuit, præter huius aquæ putei, tu ubi hic inuenias aquam viuam quam mihi petenti tribuas? ^a At verò dominus Iesus ad spiritualis aquæ intelligentiam volens transferre mulierem, distinctione ei assignat dicens: ^b Inter hanc aquam de qua tu modo verba facis, & illam quam tibi ego sum pollicitus, hæc est distantia, quod quisquis ex tua hac aqua biberit, tamen ad tempus sitis aufugiat, breui tamen redibit, & iterum necesse erit cõsimilem aquam sumere: neque vnquam, in quantacũque sumatur quantitate, sic perfecte, hominem poterit reficere, vt nõ iterum affigatur ariditate sitis. ^c Qui verò ex aqua ista semel biberit, quam ego deuotè petentibus tribuo, per illam sic in anima reficitur, vt in aeternum non patiatur animæ suæ afflictionem, nec egestate affigatur humoris spiritualis. ^d Imò multiplicabitur in dies in anima eius aqua ista spiritualis gratiæ, & tanquam fons viuus in eo scaturiet atq; ebulliet, donec eum perducat ad vitam sempiternam: vbi perfecta erit & semper durabit. ^e *ra ebrietas, omnibus in quibus modo aqua ista scaturit.* ^e Audiens mulier tanquam aquæ huius quæ Christus pollicebatur commoditatem, nec valens iuxta verum & spiritualemente intellectu verba illa accipere, eo quòd rudis esset & carnalis, magno affectu dixit ad eum: *Obsecro domine, vt hanc mihi aquam largiaris, ne siti amplius affigat, neque ultra cogar a domo meam locum hunc accedere, aquæ ex puteo isto hauriendæ gratia.* Hanc enim mihi gratiam præstans, multa me leuabis molestia. ^f Videns autem dominus mulierem rudè verborum sublimium non bene capacem, ad signum reuelationis secreti se conuertit, quò melius ipsa posset commoueri, dixitq; ad eam: *Abi hinc domum, & virum tuum aduoca, vt vnà tecum huc adueniat.* ^g Quæ sibi bene conscia, quòd virum proprium & legitimum non haberet, respondens dixit illi: *Domine mi, virum ego non habeo, quem aduocem vel adducam.* ^h Statimque dominus vt ostenderet omnem mulieris statim sibi probè esse cognitum, confirmans verbum eius, dixit: *Rectè & verè hoc dixisti, te modo non habere virum.* ⁱ Quinque etenim viros iam antè habuisti:

buisti: verum is qui modo tibi cohabitavit in modum viri, & qui à plerisque vir etiam tuus existimatur, verè tuus nõ est maritus, neque legitimo tibi est sociatus coniugio. ^a In hoc sanè veritatem cõfessa es ingenue, quòd virum te modo habere denegasti. ^b Illa ab homine extraneo & ignoto audiens sibi tam apertè proponi rem secretissimam, quam humana via ille videbatur non potuisse cognoscere, vehementer admiratione percussa, simul & rubore perfusa dixit ad eum: *Domine, quantum ego ex verbis tuis istis conicere valeo, Propheta esse videris: nimirum occulta cognoscens ex reuelatione diuina, quorum humana via cognitionem non es assequutus.* Postea igitur quæ occasionem nactus sum ita commodam quæstionem tibi proponam quæ nostros animos multum & diu perplexos detinuit. ^c Maiores nostri sancti Patriarchæ, qui locum hunc quondam inhabitauerunt, in monte isto dicto Garizim, huic loco vicino Deum adorare consueuerunt, inq; eo & vota facere & immolare hostias. ^d Vos autem Iudæi docetis, Hierosolymis in Iudæa locum esse orationis, & illic multo posterius ædificatum templum dicitis locum esse à Deo deputatum ad vota faciendæ, & offerendas hostias, & huc ascendere docetis vniuersos ad orationem, locum istum quem patrum nobis autoritas commendatum reddidit prorsus negligentes. Cupio igitur super hæc quæstione à te meram edoceri veritatem, vt certo sciam vtro in loco sit Deo acceptior oratio. ^e Dominus Iesus mulieri rem vilè studiose interroganti, solita benignitate respondit, dicens: *Rem, o mulier, auditu & fide dignam tibi aperiam.* Ecce in proximo tempus adierit constitutum, quado ij qui Deum patrem meum verè colent & adorabunt, neque peculiariter hoc in monte, neque peculiariter hoc in templo illo Hierosolymitano adorare satagēt, neque omnino vllam habebunt loci rationem, ita vt putent in hoc tantum aut illo loco velle coli Deum: sed ipsum in sese in omni tempore & in omni loco dicent adorare. ^f Et nunc quidem inter vos Samaritanos homines gentiles, & nos Iudæos, hæc est differentia, quod vos adoratis eum

a Hoc vere dixisti.

b Dicit ei mulier:

c Domine video quia Propheta es tu.

d Patres nostri in monte hoc adorauerunt.

e Et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus ubi adorare oportet.

f Dicit ei Iesus: Mulier, crede mihi, quia veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitur pater.

g Vos adoratis eum quod nescitis:

E cuius

a nos adoramus quod scimus: b quia salus ex Iudæis est.

c Sed venit hora & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate.

d Nam & patres tales quaerit, qui adorent eum.

e Spiritus est Deus: et eos qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare.

f Dicit ei mulier: scio quia Messias venit qui dicitur Christus.

cuius non veram habetis cognitionem: quoniã Deũ quem colere vos dicitis, non verè cognoscitis: quem si verè cognosceretis, non simul cum eo alia quoque idola coleretis, sed vni ipsi vt summo & soli Deo la- triã cultum impenderetis. ^a Iudæi verò, quem adorãt vnum verum Deum, rectè & cognouerunt, vni ip si & non cum eo idolis la- triã cultum exhibentes. ^b Idcirco autem Iudæis speciali dono vera vnus Dei per legem cognitio data fuit, quoniam ex ipsorũ genere salus debebat oriri humano generi, ex populo illo se- cundum carnem nasci debebat iuxta Dei voluntatẽ mundi saluator: propter quod, vera cognitione & ve- ro cultu vnus Dei populus ille specialiter debuit san- ctificari, ob reuerentiã illius ex ipso nascituri. ^c Instat autem in proximo, imò iam aduenire & adesse inci- pit tempus illud Euangelicæ libertatis & gratiã, quando veri cultores Dei à sensibilibus ad inuisibi- lia subleuati, intus potissimum in spiritu, fide, spe & charitate Deum colere & adorare satagent, nõ vltra crassis vmbri- bus aut corporalibus legis caremoniis in- harentes, sed per spiritus libertatem, ex animo qui proprius est, & verus perse cultus Dei. ^d Nam & pa- ter tales quaerit, qui sic eum in spiritu & veritate colant, in hoc tẽpore legis nouæ & gratiã, quod modò incipit, sicut & semper huiusmodi magis quaerit, quã si eos qui corporalitantum & caremoniali cultu ipsum cole- rent. ^e Nimitum Deus ipse in sua natura non crassum est aut sensibile corpus, sed spiritus est, sensu imper- ceptibilis, propter quod ab hominibus maxime ado- rari vult & coli officiis & actibus spiritualibus, quæ non per corporis organa foris exercentur, sed intus in anima ipsa peraguntur, cuiusmodi sunt actus fidei, spei, & charitatis, aliarumque huiusmodi diuinarum virtutum, in quibus est præcipuus & primus Dei cul- tus, sine quo cultus omnis exterior Deo non est acce- ptus, estque cultus iste internus cultus Dei verus, vt pote quem omnes illi externi veterum caremonia- rum cultus præsignabant. ^f Respondit autem illi mu- lier: Nos certò scimus, partim lege edocti, partim Iudaico

Iudaico firmati testimonio, expectari à Iudæis Mes- siam, quendam virum magnum & insignem futurũ, qui Græco vocabulo Christus appellatur: ^a qui cum venerit, de his aliisq; huiusmodi omnibus plenã nos edocebit veritatem. Sic enim pollicitus est per Mo- sã Deus, olim Prophetam magnum suscitare mun- dia. ^b Videns autem Dominus mulieris animum satis rectè ad fidem capien- dam dispositum, plenam ei dignatus est aperire ve- ritatem, dicens: Ego qui nunc tecum loquor, ille sum c Ego sum qui Messias, multo antè vobis promissus & expectatus: loquor tecum. ^d Et continuo verò dum sic cum muliere sola solus dominus loque- retur, peracto negotio ad quod missi fuerant, redie- runt à ciuitate discipuli: videntes que rem nouam & aliam insolitam, vehementer admirati sunt, quòd sic eum vna muliercula, & ea quidem Samaritana, quebatur. ^e Nemo tamen dixit: quid quaeris, aut quid loqueris cum ea? ^f Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abiit in ciuitatem, & dicit illis homi- nibus: ^g Venite & vi- dete hominẽ, qui dixit mihi om- nia quaecun- que feci.

a Nunquid ipse est Christus?
b Exierunt ergo de ciuitate, & ueniebant ad eum.

c Interea rogabant eum discipuli dicentes, Rabbi, māduca.

d Ille autem dixit eis:

e Ego cibum habeo manducare quē uos nescitis.

f Dicebāt ergo discipuli ad inuicem. Nunquid aliquis attulit ei manducare? *g* Dicit eis Iesus. *h* Meus cibus est, ut faciā uoluntatē eius qui misit me, ut perficiam opus eius.

i Nōne uos dicitis, quōd adhuc quatuor mēses sunt, & messis uenit,

tia spiritum habeat. Et forsitan ipse est Messias ille patribus nostris olim promissus atque hoc in tempore ad salutem populi destinatus. *b* Quibus ex muliere auditis, homines ciuitatis illius rei nouitate allecti, de ciuitate egressi, ducatu mulieris uenerūt ad Iesum residentem iuxta fontē, ut eum uiderent & audirent.

c Interim uerō dū mulier hydria relicta, ad ciuitatem properaret, ac per ciuitatem discurreret, quę audierat nuntiare, antequam de ciuitate mulier cū ceteris redisset, discipuli qui cū domino tum soli erant, eum ad sumendum cibum quem ex ciuitate secum attulerāt inuitabant, quōd scirent eum iam ex itinere fatigatū cibo indigere, ad refectionem corporis. *d* Ipse uerō sciens quid ageret absens muliercula, & quem expectaret ad se populi cōcursum, ut ostenderet, quantum sibi esset cordi salutem hominum, dixit ad eos. Non est iam tempus cibum hunc corporalem sumendi, quem

uos proponitis. *e* Ego enim alium habeo manducare cibum, non corporalem, sed spirituale, longe illo mihi gratiorem, quem uos adhuc ignoratis, & hunc ego uestro sic pręfero, ut uestrum illum nolim sumere, do

nec meum hunc antē sumpsero. *f* Quod uerbum audientes, nec satis intelligentes discipuli, inter sese cōquirentes dicebant: Nunquid fortē alius quispiam ciuitatis illius, quos ei attulit gratiores, quos nostris pręponit? *g* Dominus autem Iesus audiens discipulos in uerbi huius intellectu hallucinantes, ut ostenderet spirituale cibum esse, de quo uerba fecerat, non corporalem, dixit eis: *h* Cibus meus quem dixi me habere manducandum hic est ut uoluntatem perficiam Dei patris, qui me misit in mundū, ut opus quod ille mihi iniunxit, perficiā. Hoc mihi est omni cibo corporali longe gratius, nihil æquē meum animū pascit ac reficit: & ubi huius rei sese offert occasio, libenter escam corporalem postpono & negligo. Quod autem opus sit istud

de quo loquor, per comparisonem uobis indicabo. *i* Vulgo homines tempora supputantes, & uentura huc quatuor mēses conferentes, messis tempus multo antequam adueniat pręuident, & cum desiderio expectant, dicentes: Post quatuor menses, tempus desiderabile

rabile messis adueniet. Sicut autem isti messem temporalem multa attentione considerant, & magno desiderio expectant, sic ego spirituales multo desideratius attendo & expecto. *a* Et uos modo oculos mentis uestrę atque etiā corporis leuate, ut contemplantur uos in uersum populum terrę: quoniam uere iam maturos rescunt, & quasi albescunt homines regionis huius, quemadmodum solent albescere segetes in fructu mesis tempore. Ex his qui modo ad me accurrūt & iam iam adueniunt Samaritanis, cōsiderabitur prope adesse

tempus fidei & cōuersionis gentiū, quam ego meam & uestram messem reputo. *b* Atque in hac messe qui laborauerit, non gratis laborabit, sed mercedem beatę retributionis accipiet, quisquis huic instabit operi: & congregabit, sic metens fructum copiosum, id est, populos credentes in horreum domini messis, in uitam scilicet æternam. Sicque fiet, ut de fructu isto simul gaudeāt & qui priores seminauerāt, & qui posteriores messuerunt: dum utriusque sicut sui laboris mercede nō priuabuntur, ita & fructu lætabūtur. *c* Signanter dixi, ut & qui seminatur simul gaudeat, & qui metit, quoniam hac in re, quantum ad messem istā spirituales attinet rectē locum habet uulgatum prouerbiū, quo dici solet, aliu seminare & aliu metere. Hic sane ueritatē certā habet prouerbialis iste sermo, tametsi in messe corporali nō semper ita eueniat. *d* Ego enim uos elegi, & huc destinari in animo, post paululum externa quoque iussione uos missurus, ut metatis que uos ipsi non seminastis, ut aliorum opus consummetis, in quo ab initio ipsi non laborastis. *e* Qui ante uos extiterunt in populo domini, Patriarchę atque Prophete: hi priores in erudiendo populum, partim uerbis, partim exemplis, laborauerunt, ac pro formandis ad fidem & obedientiam unius ueri Dei hominibus multum insumpsere laborem, pro hac re & mira gerentes, & grauias ferentes: *f* & uos modo in labores eorum subintrobis, tanquam illorum opus consummatum, & quod illi pro ratione temporis ad perfectum adducere non potuerunt ad perfectionem debitam Euangelij predicatione perducturi.

a Ecce dico uobis, leuate oculos uestras, & uidete regiones, quia alba sunt iam ad messem.

b Et qui metis mercedem accipit, & congregat fructum in uitam æternam: ut & qui seminatur simul gaudeat & qui metit.

c In hoc enim uerbu uerum, quia alius est qui seminatur, & alius est qui metit.

d Ego misi uos metere quod uos non laborastis.

e Alij laborauerunt.

f Et uos in labores eorum introibitis.

Sicq; fiet, vt simul & illi qui vobis messem hanc præparauerūt, habituri sint gaudium, & vos qui opus eorū consummabitis, nihilominus vestri laboris & fructus mercede perfruamini: vt sicut fuit in opere laboriosa societas, ita sit & in retributione iucunda cōmunio.

a Ex ciuitate autē illa, multi crediderūt in ciuitate Samaritanorū, rat in populo, dicens: Venite, & videte hominem, qui propter verbum mihi reuelauit omnia mea, etiā secretissima. Tā cœmulicis testimonij perhibentis, quia dixit mihi omnia quacunque feci.

b Cū venisset ergo ad illū Samaritani, rogauerunt eum vt ibi maneret. *c* Et mansit ibi duos dies.

d Et multo plures crediderunt propter sermonem eius. *e* Et mulieri dicebant: Quia iam nō propter tuā locum, sed quia hic est verus saluator mundi.

a Ex ciuitate autē illa, multi crediderūt in ciuitate Samaritanorū, rat in populo, dicens: Venite, & videte hominem, qui propter verbum mihi reuelauit omnia mea, etiā secretissima. Tā cœmulicis testimonij perhibentis, quia dixit mihi omnia quacunque feci.

b Cū venisset ergo ad illū Samaritani, rogauerunt eum vt ibi maneret. *c* Et mansit ibi duos dies.

d Et multo plures crediderunt propter sermonem eius. *e* Et mulieri dicebant: Quia iam nō propter tuā locum, sed quia hic est verus saluator mundi.

prædicationis, quæ nostris auribus ipsi ex eius ore audiuius. Et hoc ab eo edocti certò cognoscimus, fidēque indubitata tenemus, hūc verē esse Messiam, saluatorem mūdi, à Deo missum ad salutem humani generis.

a Quoniam verò tempus nondum aduenerat, quo reiectis Iudæis, Euangelium prædicandū erat gentibus, sed Iudaico populo propter patrum promissiones, adhuc ministrari debebat, nō nisi duos dies illic voluit demorari, tametsi multis precibus instāter sollicitatus: post quos deinde, iter institutum est profectus, pergēs in Galilæam.

b Quod autem non in sua ciuitate Nazareth, in qua fuerat enutritus, venisset dominus, sed ea relicta ad loca alia Galilææ diuertit, causam ipse reddidit, allegās Prophetas nusquam minus in pretio esse quā apud suos ciues, in patria sua, apud quos familiaritas antiqua cōtemptum solet parere. Vnde fit, vt fructū maiorem apud exteros faciāt homines à Deo missi, quā apud ciues proprios propter quod, magis apud exteros voluit dominus cōuersari, vbi fructum posset ampliorem conquirere.

c Cū ergo dominus, relicta Nazareth ciuitate sua incredula, ad alias Galilææ ciuitates diuertisset, Galilæi magna fide & reuerentia eū exceperūt: ob id maxime, quod ea iam vidissent quæ paulo antè Hierosolymis in solennitate paschali patrauerat mirabilia.

d Nam & ipsi præsentēs tū aderāt Hierosolymis, propter festiuitatem paschalem, quæ ex legis præscripto eos coegerat Hierosolymam ascendere, atq; ex miraculis istis iam antè visis magnā de Christo æstimationē animo cōceperāt, propter quam illū ad se venientem promptius atq; magnificentius exceperunt.

e Venit itaque rursus ad locum illum Galilææ, nomine Cana, vbi prius miraculum illud insigne cōuersionis aquæ in vinū ostenderat. Quo cū veniret, commoda statim se obtulit occasio prius illud miraculū alio secundo velut innouandi.

f Erat enim in Capharnaum non longè illinc distante ciuitate Galilææ, homo quidam gentilis & nobilis, vel natus de regio genere, vel in officio aliquo administrationis regalis cōstitutus, cuius filius in ciuitate Capharnaum ad mor-

a Post duos autē dies exiit in de, & abiit in Galilæam.

b Ipse enim Iesus testimonij perhibuit, quia propheta in sua patria honorem non habet.

c Cū ergo venisset in Galilæam exceperūt eum Galilæi, cū omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo.

d Et ipsi enim reuerant ad diē festum.

e Venit ergo iterū in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinum.

f Et erat quidā Regulus cuius filius infirmabatur Capharnaū.

Hic cum au- tem usque grauiſſima febrī laborabat. ^a Qui cū alio-
diſſet, quia Ieſus rum relatu didiciſſet, dominum Ieſum relicta Iudæa,
adueneret à Iu- aduenire in Galilæam, nec longe à loco illo abeſſe,
dea in Galilæa, ex fama miraculorū eius quæ à referentibus audierat
abiit ad eum, et concepta bonæ ſpei fiducia, ad Chriſtum ipſe acceſſit,
rogabat eum vt obnixè ei ſupplicans, vt deſcendere ſecum dignaretur
deſcenderet, & uſque Capharnaum, filiūque ægrotantem ab infir-
mitate curare. ^b Erat enim humana via morbus, ineu-
ſanaret filium rabilis, & res plane deſperata: quoniam cum à domo
eius. abſcederet pater, iā morti proximus erat, & in extre-
^b Incipiebat e- mis agebat filiū. Propter quod ad Chriſtum, tanquā
num mori. ad vnicū ſubſidiū conſugiebat, quem credebat ex
^c Dixit ergo Ie- diuina virtute ea quoque poſſe quæ humanas vires
ſus ad eum: tranſcenderent. ^c Verū quia imperfecta erat homi-
 nis iſtius & inſufficiēs fides, qui præſentiā requirebat
 domini Ieſu, quaſi abſens abſentē curare nō potuiſſet
 nō ſtatim dominus petitioni eius aſſenſum præbuit,
 ſed quaſi de infidelitate eum redarguens, per modum
 increpationis dixit ad eū: ^d Sic eſtis corde duri, & fi-
 de imperfecti, tu tuique ſimiles, vt ſignis tātū & pro-
 digiis, iſtque ſemper nouis, velut cogi debeatis ad fi-
 dem: cū tamen ex inſtructionibus præuiis, & ex ſi-
 gnis aliis iam antè oſtenſis, merito ad fidē pleniorē
 debueritis proficere. ^e Regulus autē ille paterno aſſe-
 ctu pro filio animam agente nimium anxius, impa-
 tiens moræ, non exiſtimans tēpus eſſe latius diſputan-
 di, ruruſum poſtulationem ſuam magno affectu repli-
 cat, dicens: Mi domine nunc queſo te deſcēde mecum
 in ciuitatē, & filium mihi chariſſimum ſanare digne-
 ris. ^f Eſt enim in mora periculum, quoniam iam eſt
 morti proximus. Cernens autē benigniſſimus domi-
 nus hominis illius fidem, licet imperfectā, ſuperabun-
 danti ſua pietate ſupplens quod illius deerat imperfe-
 ctioni, dixit ad eum: Non opus eſt, vt iuxta tuam poſ-
 tulationem pro hac re tecum vadam, non mea ad ſa-
 nandum tuū filium opus eſt præſentia. Abi tu domum
 filium tuum proculdubio viuū & valentem repe-
 ries. ^g Audiens hæc Regulus ille, non vltra domini
 præſentiam requiſiuit, ſed verbo ipſius ſimplici ſim-
 pliciter credens, domum quantorūſperperauerat, vt
 quid

quid de filio actum eſſet videret, & veritatem verbo-
 rum Chriſti comprobaret. ^a Inter abeundum verò *a* Tam autē eo
 obuioſ ei habuit in itinere miniſtros, læta ſibi adſe-
 dentes de filij bona valetudine nuntia: aſſerentes fi-
 lium ſubito conualuiſſe, & euaiſſe mortis periculum. *ei, & nuntiaue-*
^b Quo audito ſibi gratiſſimo nuntio, ab eis horam *runt,* dicentes,
 interrogauit, in qua erat morbo leuatus filius: vt ſic *quia filius eius*
 ex temporis conſonantia diſceret & comprobaret, *viueret.*
 non caſu aliquo aut immutatione naturæ reualuiſſe *b* Interrogabas
 filium, ſed verbo Chriſti diuina & ſupernaturali vir-
 tute. ^c Et reſpondentes ſerui indicauerunt ei, quod *in qua melius*
 pridie eius diei circiter horam ſeptimam, ſtatim poſt *habuerit.*
 meridiem, à febrī illa qua laborabat grauiſſimè, ſu-
 bito fuiſſet liberatus, & priſtinæ omnino reddi-
 tus ſanitati. ^d Conferens itaque ſecum pater, per-
 pendit hanc ipſam fuiſſe horam, in qua cum domino *ra ſeptima reli-*
 pridie miſcuiffet ſermonem, quando poſt omnia ab *quit eum febris.*
 eo audiuit: Abi domum, filius tuus viuū & valet. Atq; ^e *Cognouit er-*
 hoc indicio certifiſimè comprobatum eſt, non caſu *go pater, quia*
 aliquo aut naturali qualibet immutatione filium ſic *illa hora erat, in*
 tanta alteratione ab infirmitate grauiſſima ad ple- *qua dixit ei Ie-*
 nam ſanitatem rediſſe, ſed per virtutem verbi Chri- *ſus, filius tuus vi-*
 ſti, quod abſens protulerat, & in abſente vt præſens *uit.*
 ipſo ſenſu experimento cognouit fuiſſe operatum. ^e *Et credidit*
 Quam ob rem & ipſe Regulus, tanto viſo miracu- *ipſe, & domus*
 lo & accepto beneficio, in Chriſtū credidit, tanquam *eius tota.*
 à Deo miſſum ad ſalutem hominum, & cum eo pari-
 ter omnis familia, quæ ei vt homini nobili, aut in
 magni officij adminiſtratione poſito, erat nōn mo-
 dica eruditione eius inſtructa, & exemplo prouoca-
 ta, in Chriſtum ſimiliter credidit. Sic enim ferè ſo-
 let familia dominorum vel pietatem, vel impieta-
 tem imitari. ^f Hoc autem ſecundum fuit ſignum,
 quod altera iam vice dominus à Iudæa rediens in Ga-
 lilæam patrauit, & in eodem ferè loco in quo prius il-
 lud miraculum conuerſionis aquæ in vinum
 oſtenderat, vt hoc ſecundo prioris ve-
 lut innouauerit memoriā.

f Hoc iterum
 ſecundum ſignū
 fecit Ieſus, cum
 veniſſet à Iudæa
 in Galilæam.

Oportebat autem cum transire per mediam Samariam. Græci codices tantum habent, per Samariam: atque ita etiam Latini codices antiqui & emendatiore habent. Sensus tamen non mutatur, si intelligas, per Samariam intermediam. Semper enim locus, per quem fit iter, medius est inter locum à quo proceditur, & alterum ad quem pergitur. *(Sedebat sic supra fontem.)* Adicitur aduerbiū, sic, iuxta morem communem, volentiū aliquid quasi secundum modum quo fiat exprimere, & quasi ipsius gestibus quibus id fieri solet ante oculos proponere. In quem vsum etiam apud retores & eruditos huius seculi, solet particula illa vsurpari, & pleriq; in vulgato vsu loquendi nimium est frequens. Sedebat igitur sic, id est, vt solent lassati ex itinere sedere iuxta fontes. Nec aliud est, quod aliquanto clarius & distinctius annotarūt Chrysostomus & Theophylactus modum illum loquendi, ad humilitatē & quendam neglectū referri. Quod autem sedebat sic (ait Theophylactus) significat simpliciter, & vt fortē obueniebat, & nō super sede, sed sic simpliciter, videlicet super pauimento, refocillans corpus, & apud fontem se recreans. *(Non enim contumetur Iudei Samaritanis.)* Contumetur vocabulum Latinum, tamen non fit in vsu, interpres ad similitudinē Græci verbi *συνηχθῆναι* synchrothē non incommodē effinxit, ad exprimendam Græci vocabuli significationē. Sensus est, Iudæos nō habere cōsuetudinē, aut commercium cum Samaritanis. *(Domine, neque in quo haurias habes.)* Loco totius illius, in quo haurias, Græcē vnum nomen ponitur *ἀντήμα* antēma, id est, haustrum, vel hauritorium, id est, instrumentū quo hauriatur aqua. Altitudo autem hic profunditatem significat. *(Patres nostri in monte hoc adorauerunt.)* Cyrillus de monte Garizim locum istum exponit, dicēs, ridiculosam istam religionem Samaritanorum inde ortam esse, quod in monte Garizim data esset benedictio, vt in Deuteronomio scribitur. Theophylactus verō mōtem illū putat intelligendū, in quem ductus fuit Isaac, à patre Abraam, ad immolandum. Verū prior opinio Cyrilli videtur verisimilior. Nā mōs in quē Isaac à patre ductus fuit ad immolandum, nō in Samaria situs erat, sed in Iudæa, nō dictus Garizim, sed Moria, quē admodū legimus cap. 22. Geneleos. Pro eo enim quod in nostra additione Latina legitur: *Vade in terram visionis*, in Hebræo legitur Moria, quod alij lucidū interpretantur, alij visionem, quemadmodum testatur Hieronymus in libro de quaestionibus Hebraicis. Moas autem iste Moria, nihil dubium quin in Iudæa situs fuerit, cum ibi postmodū à Salomone edificatum

fit

fit templum, vt habes 2. Paralipomenon 3. *(Mirabantur quod cum muliere loqueretur.)* Non mirabantur quasi suspicantes malum, vt ait Augustinus, sed bonū mirabantur. Nimirum (iuxta Cyrilli Chrysostomi & Theophylacti sententiā) Christi humanitatem, facilitatem, & humilitatē admirabantur: quod ipse tantus vir, & tam celebris mundo, cū muliere pauperula & Samaritana loqui non dedignaretur. In eo autē quod sequitur, ex discipulis neminem quicquā interrogasse Christum, de iis quæ cum muliere dixisset, significatur illorum erga præceptorem iusta reuerētia. Discipulorum enim non est proborū, magistri facta curiosius perquirere, aut eorum rationem importunē scrutari. *(Adhuc quatuor menses sunt.)* Quemadmodum annotauit Cyrillus, fermē veris initiū videtur fuisse, tunc cū ista dominus loqueretur, quando fata vix adhuc herbescentem viriditatē emiserant que post quatuor menses, vt matura seges, metentiū manum poterant de siderare. *(Ipse enim Iesus testimonium perhibuit.)* Videtur sermo iste nō satis coherere: Præmisit enim, relicta Samaria, Christum venisse in Galilæam, & mox subiungit, quasi rationem reddēs facti huius: Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia non est Propheta siue honore, nisi in patria sua: Quæ verō hæc est coherētia aut consequētia: Nū ideo Samariam debuit derelinquere, & Galilæam accedere, quia nō honoratur Propheta in patria sua: An nō magis ecōtrario videretur, ea ratione debuisse apud Samaritanos Christū permanere, & ad Galilæā non accedere: Siquidem Galilæa ipsius erat patria, in qua honorem nō habet Propheta. Sensus istud incommodum conuersionis diuus Augustinus, & explicare conatus est, sed ita obscure, vt vix capio possit eius sententia, quā tamen plurimis verbis dilatat. Patriā Christi totam intelligit Galilæam, eo quod in ipsa esset conceptus & enutritus: & in hac tota eum nō habuisse honorem ait. Viderūtq; mihi (quantum ego quidem sensum eius capio) hoc dicere, quod rationem reddere voluerit Euāgelista, quare cū apud Samaritanos tantū bidui spatio demoratus fructum tantum fecerit, modicū tamen admodum fructus fecerit apud Galilæos, licet iam diu inter eos versatus. Huius est ratio, quia Prophete apud suos nō sunt in pretio: vnde neq; fructum apud suos multum faciūt, sed magis apud exteros, id quod & Christo euenit. Theophylactus aliquāto facilius videtur nodū dissoluere. In verbo illo, Ipse enim &c. dicens causam reddi, quare nō perpetuō in Galilæa dominus permāserit, sed ad Samaritanos aliquādo cōcesserit. Eius hæc sunt verba: Quum exisset à Samaria dominus, in Galilæa digreditur. Deinde, ne quis inquirat & dubitet, quare non semper manet in Galilæa, sed peregrinatur apud

eos,

eos, maxime cum videatur esse ex Galilæa, dicit, quod propterea non
 manserit in Galilæa, quia nullum honorem illi exhibuerant. Chryso-
 stomus in hoc à prædictis dissentit, quod patriam istam, de qua fit in
 proposito sermo, Capharnaum intelligit. In qua debitum honorem
 non fuisse domino impensum probat: ex illa ipsius exprobratione quã
 apud Matthæum cap. 11. legimus. *Et tu Capharnaum, nunquid vsq; in ca-
 lum exaltaberis? vsq; in infernum descendes.* Præsentem itaque locum sic
 intelligit, vt dicat rationem hic reddi, quare Christus, non ad Caphar-
 naum suam patriam scribatur concessisse, sed prius quidẽ ad Samari-
 tanos, deinde ab his ad Galilæam, siue ad alia Galilææ loca, quã ad
 Capharnaum, vt pote ad Canam & alias ciuitates: videlicet ne sui gra-
 uius iudicaretur, si ipso apud eos semper agere, nihilominus peruersi
 & increduli remaneret. Nullam verò ex his tribus sententiam nos-
 tra sequitur Elucidatio, sed illam quã beatus Cyrillus clarius,
 & meo sanè iudicio præ ceteris omnibus magis cõsonè ad scripturã
 aliorum Euangelistarũ, exprimit, his verbis: Urbem quidem Samari-
 tanorũ post duos dies reliquit. Verũ cum Nazareth vbi enutritus
 fuit in Galilæam descendenti primum occurrebat, tamen in eam non
 diuertit: eiusque rei causam attulit, dicens, ipsum Iesum testatũ fuisse,
 Prophetam non esse sine honore, nisi in patria sua, quod tritum est
 atq; quotidianum, etiam si magnũ sit, paruipendere: Præterit ergo
 patriã, non quia inanis gloriæ esset cupidus, sed quia optimè sciebat
 prædicationem fidei fructum ibi facere non posse, vbi prædicator con-
 temneretur. Hæc ille. Conferat lector, si libebit, ea quæ Lucas cap. 9.
 sui Euangelij, scripsit de saluatore veniente in Nazareth, ibiq; præ-
 dicante in synagoga, vbi & verbum illud protulit in aures omnium,
 quod hic proponitur, de Propheta non accepto in patria sua, propter
 quod & præcipitare illum sui conabantur de montis supercilio, ipse
 autem transfens ab eis descendit Capharnaum. Cõferat, inquam, ista
 lector diligens, cum iis quæ hic à Cyrillo dicuntur: & videbit (ni fal-
 lor) à nobis, non sine causa solam illam Cyrilli sententiã esse acceptã
 & probabilitatibus: illud maxime quod Chrysoströmus affert. Quod enim
 prius debuit ad Canam peruenire, quam ad Capharnaum pertinge-
 ret, in superioribus monstratũ est, cum ciuitas Capharnaum mariti-
 me sit in finibus Zabulon, & Neptalim, & sit inferior ipsa Cana, in tri-
 bu Aser: vnde supra cap. 2. dictum est, Christũ à Iudæa prius in Canã
 aduenisse, ac deinde ad Capharnaum descendisse. Sic & in eodem hoc
 capite Regulus dominum in Cana existentem cupiẽs aduenire Ca-
 pharnaum, rogat, vt descendat & sanet filium. Vnde apparet, veniẽti
 bus

bus à Iudæa per Canam esse transitum ad Capharnaum. Ac proinde
 non magni videtur esse momenti quod ait Chrysoströmus, rationem
 reddi, quare Christus non in Capharnaũ venerit, sed in Galilæam &
 in Canam, quasi ad Capharnaum potuerit venire sine transitu Canæ.
 (Et erat quidam Regulus.) Græci codices vulgati habent βασιλικός
 basilicos, quod significat regalem vel regiũ. Sic enim iste appellatus
 est (iuxta Chrysoströmum & Theophylacti sententiã) siue quod regio
 esset genere, siue quod alia principatus dignitate fungeretur. Eademq;
 ratio in nomine Reguli locum habere potest. In libro enim Efdrae
 quosdam huiusmodi regulos aut subregulos legimus, ab officiis
 administrationis regiæ appellatos. Quidam suspicantur interpre-
 tem Latinum legisse βασιλικός basilicus, diminutiuum nomen re-
 gis, quod à priore non nisi vnus literæ immutatione differt.

ELUCIDATIO CAP. V.

ACTVM est autem post hæc tam præ Post hæc,
 clara diuinæ virtutis opera exhibita, vt erat dies se-
 adueniente solennitate alia, iterum do- sus Iudæorum,
 minus Iesus à Galilæa ascenderet Hie- & ascendit Ie-
 rosolymam, rum vt legis madoato satif- sus Hierosoly-
 faceret, tum vt patris gloriam captata occasione co- mam.
 ram multitudine felicitus illustraret. b In ciuitate au- b Est autẽ Hie-
 tem Hierosolymorum, lacus quidam erat siue narato rosolymus pro-
 ria piscina, quæ Græca appellatione dicebatur πρῶτη batica piscina,
 τῆν probatica, id est, ouilis, vel pecualis quod in ea quæ cognomi-
 oues, & pecora alia in templo immolanda prius aqua natur Hebraicè
 laurètur & emundarentur: Hebraico item vocabatur Bethsaida, quin
 lo eadem ratione Bethsaida vel Bethesda dicebatur, quæ porticus ha-
 quod domum pecudum sonat, quæ piscina magnificè-
 extructa, porticus quinque habebat quibus ad aquam c In his facebat
 descendebatur. e In his autem porticibus, multi ad- multitudine ma-
 modum decumbabant male habètes, variis & longis gna languen-
 infirmitatibus vexati, cæci quoq; & claudi, & manci, ium, cecorum,
 siue impotentes manibus: & aliis variis morbis vexa- claudorum, arti-
 tiqui omnes magno consequèdæ sanitatis desiderio dorum, expectã-
 morum aquæ illius præstolabantur. A siquidem ange- tium aquæ mo-
 lus domini certo ac definito vel opportuno tempore tum.
 secundum dispensationem diuinam in aquam illam d Angelus au-
 descendebat, signo visibili virtutis suæ præsentia de- ten domini de-
 monstrans, in peculiari quadã aquæ illius turbatione scendebat secun-
 & commo

adum tempus in & commotione. Postquam sensibilem factam mo-
piscina, & mo- tionem, vnus aliquis agrotantium cui contigisset alios
uebatur aqua. anteuertere, & primū in aquam illam sic moram de-
a Et qui pri- scēdere, beneficium consequēbatur perfectā sanita-
tus descendit. tis ab infirmitate sua quālibet graui aut via humana
set in piscinam, desperata & incurabili. Hoc enim miraculū Deus ad-
post motionem ueniente tempore gratiæ, in typum paulo post insti-
tutum, sanus fe- tuendi sacri baptismi, voluit iudeis ostendere, vt ad
bat a quacunq; ipsum suscipiendū hac ratione paulatim alluēderet.
detinebatur in- Experience enim antiqua certo edocti, aquā piscinæ
firmitate. hostiarum ceremoniarum sanguine permixtam, an-
gelo operante, ab omni infirmitate intrinsecto curare,
disponēbatur ad credendum, quōd in baptismali la-
uacro, per aquam sanguine verē illius hostiæ pro-
tius mundi salute immolandę commixtam, operante
quidam homo spiritulancō, omniū omnino peccatorū plena con-
sibi, triginta & feretur remissio, & perfecta ipsi animę sanitas redde-
octo annos ha- retur. b Inter plurimos igitur, qui illic spe salutis in-
bens in infirmi- porticibus decūbebant, vnus erat morbi diuturna af-
tate sua. flictione insignis, qui triginta & octo perpetuos an-
c Hunc cum vi- nos graui infirmitate vexatus fuerat. c Quem cum do-
disset Iesus iacen- minus Iesus in lectulo infirmitatis suæ decumbentē,
tem, & cogno- vt singulariter miserum, pietatis oculo illo quo misē-
uisset quia iam ros misericorditer solet aspicere, fuisse intuitus, con-
multum tempus siderasset quoque tot annos illum in hac infirmitate
haberet. transēgisse, & ab annis multis spe consequendę ali-
d Dicit ei: Vn- quando salutis iuxta locum illum frustra fuisse demō-
sanus fuerit? Re- ratum, cōmodum ei visum est, in hoc miraculum ede-
spondū ei lan- re, & patris gloriā in eo manifestare. Tanto enim mi-
guis: raculum illud futurum erat gloriosius, quanto deplo-
e Domine, ho- rator erat & inueterator morbus. d Dixit itaque ad
minem non ha- eum: Cupis tu consequi sanitatem, & morbo tuo isto
beo, vt cum tur- leuari. Mox ille qui lāguisus iacebat, tam auxiliē sibi
bata fuerit a- loquētē audiens hominem ignotū, spe auxiliij con-
qua, mittat ce- cepta, miserā suam verecundē exposuit. e Vir
in piscinam: amande & honorande, sanitatem quidem desidero,
f dum venio sed quomodo eam miser ego cōsequar, nescio. Omni-
enim ego, alius enim auxilio destitutus, neminem habeo qui mei cu-
ante me descen- ram gerat, qui me post aquę turbationē in lacum de-
dit. ferat. f Vnde fit, cum per me ipse expedite ambulare
non

nō valeam, neque quenquam habeam qui me defe-
rat, vt semper aliorū aliquis me anteuertat vel descen-
dēdo, qui vel me validiores sunt in cessu, vel suos ha-
bent ministros per quos tempēstiuē deferantur ad
aquā. Hæc ille dicebat Iesu, quem ætate adhuc iuue-
nē, viribus fortem, & vultu benignum ac misericor-
dem cōspiciebat, tacitē & verecundē postulans ab eo
auxilium. a Audiens dominus hunc in tanta miseria,
non vt eiusmodi solent, impatienter aut sibi aut aliis
maledicentem, sed cum patientia & verecundia mo-
deste suam tātum necessitatem proponētem, volens
in eo diuinæ operationis miraculum ostēdere, verbū
virtutis protulit, dicens: b Exurge tu de lectulo in quo
decumbis, & sanitate recepta, accipe illum in hume-
ros tuos, atque ita palām omnibus, in testimonium
irrefragabile verē tuę sanationis, hinc abi in domum
tuam. c Statim verō vt verbum illud ore suo diuino
protulit dominus Iesus ita plene homo ille curatus
est, tamq; perfecte redditus sanitati, & viribus omni-
bus ac membris restitutus, vt accipiēs in humeros le-
ctulum infirmitatis suę ipsum ante oculos omnium
per viam publicam deferret. d Dies autem iste in quo
hæc peracta sunt, dies erat sabbati. Atque hinc super-
stitiosi Iudæi, in rebus minimis scrupulosi, neglectis
maioribus & præcipuis, ansam sumpsere calumnian-
di & arguēdi hominem illum qui lectum deferrebat, lere grabbatum
dicētes ad eum: Dies sabbati & requiectionis est ho-
tuum.

die, nō est tibi licitum hoc die deferre lectum tuum, e Respondit eis:
quoniam ab omni feruili opere lex diuina sabbato f Qui me sanū
iubet quiescere. g Homo autem ille parui pendens fecit, ille mihi di-
Iudegorum verba, & illi magis obedire volens, a quo- xit: Tolle grab-
sanitatis beneficiū acceperat, ita respōdit se arguen- batum tuum, et
tibus. f Quod ego facio non ex me facio, sed ex ius- ambula.
tibus, & obediētia eius qui me sanauit ab infirmita- g Interrogauit
te. Is enim mihi præcepit, dicens: Tolle lectum tuum ergo eum:
& abi domū: cui post tantum acceptum beneficium quis est ille ha-
nō obedire, mihi nefas videtur, præcipue cum non mo qui dixit ti-
dubitē illum scire, quid & quare sic mihi præceperit: b Tolle grabba-
quod nō fecisset homo sanctus & diuinus, si iudicasset tum tuum &
illicitum, & gloriæ Dei aduersum. h Quo audito, sus- ambula?

picione

picione statim Iudæis incidente de Christo, quod a
thor ipse esset huius negotij, interrogauerunt ab eo,
quisnam ille esset à quo se curatum dicebat. Quis, in-
quirit, est homo ille tantæ præsumptionis & audaciæ,
qui tibi cõtra Dei præceptum ausus est iubere, in die
sabbati lectum tollere, domumque per viam publicam

a Is autem qui
sanatus fuerat ef-
fectus, nesciebat
quis esset.

b Iesus enim de-
clinauit, à tur-
ba constituta in
loco.

c Postea inue-
nit eum Iesus in
templo, et dixit
illi:
d Ecce sanus sa-
lus es.

e iam noli pec-
care, ne deterius
tibi aliquid con-
tingat.

f Abijt ille ho-
mo, & nũtiau-
it Iudæis, quia Ie-
sus esset, qui se-
cit eum sanum

deserere? Erat verò homini isti dominus Iesus de no-
mine incognitus, neque quis ipse esset, aut quo appella-
retur nomine sciebat. Nimirum perpetuo vexatus mor-
bo, loca publica non visitauerat: propriaque miseria
abunde occupato, nouis rumoribus & alienis rebus
intendere non vacauerat. Et quanquam de facie do-
minum vtrunque nosset, non tamen præsens ipse aderat,
vt demonstrari potuisset. *b* Statim enim post æditum
miraculum dominus Iesus se subdixit à præsentia ho-
minis sanati & proximè circũstantium hominum, atque
intra turbam interiorem illo in loco existentem di-
spensatorie sese occultauit. Tum vt inanis gloriæ sug-
giendæ præberet exemplum, tum vt miraculi fama ad
patris gloriam ipso absente per sanatum & spectato-
res liberius, latiusque dispargeretur ad alios, tum ne
sua præsentia Iudeorum animos vehementius irrita-
ret, quasi improbum eorum furorem declinans. *c* Post
paululum verò dominus sanatum illum in templo pro-
collata sibi gratia Deo agerem gratias inuenit, illic-
que se ei quis esset amico colloquio prodidit, dicens:
d Ecce iam plenam tibi contuli diuino munere sani-
tatem: primum quidem malis animi tui curatis, id est,
peccatis omnibus tibi dimisis, ac deinde corporis in-
firmitate ablata, pristinisque viribus tibi redditis.

Posthac igitur diligenter tibi caue, ne iterum pecca-
ta committas, vt nõ in maius malum propter ingra-
titudinem recidas: siue in presentis tempore in mor-
tali grauiorem, siue in futura retributione in malum
eternum. *f* Ex hac autem admonitione dominum Ie-
sum melius quam ante cognoscens qui sanatus fue-
rat, ad Iudeos rediit, à quibus prius interrogatus fue-
rat de nomine curatoris sui: ipsisque renuntiauit, Ie-
sum esse qui se curasset, & à quo mandatũ suscepisset
lectum suum perferendi domum. Non id quidem ex ani-

mo

mo malo, quod odium conciliare vellet malè gratus
curatori suo, sed propter illius gloriam ex tam præ-
claro miraculo omnibus manifestandam. *a* Atque hanc
ob causam, inuidi & cæci Iudæi aduersus Christum
odio ac indignatione sunt commoti, quod in die sab-
bati ista fecisset, id est, hominem languidum curasset,
& lectum ei deferre iussisset, cum illis videretur vtrun-
que in sabbato illicitum, nempe & hominem curare,
& lectum in humeris ferre. *b* Iesus autem dominus
existens sabbati, qui ad patris gloriam sine peccato
& ipse faciebat, & aliis facere iubebat, quæcunque vo-
lebat, adducto patris sui exemplo se excusauit, dicens:

c Pater meus
vsque modo ope-
ratur:
d et ego operor.

Pater meus ab initio creaturæ, ex quo primum crea-
turam condidit, vsque modo ab opere sustentationis
& dispositionis rerum omnium non cessit, atque etiam
in sabbato operari nunquam desinit: neque dubium est,
quin citra sabbati iniuriam id faciat. *d* Atque ita &
ego patri consubstantialis filius, ab initio operari nõ
cesso, & patri in omnibus cooperor, nec sabbati vio-
lator ob hoc debeo appellari: cum sim ego, sicut & pa-
ter, sabbati & omnium temporum dominus. *e* Quod

verbum adeo Iudeorum insanos animos non placauit,
vt magis etiam irritauerit, & quasi iram aduersus
Christum duplicauerit, vt tanto ardentius eum qua-
rerent interficere, quasi geminam suo proposito cau-
sam prætexentes: primum quidem, quod sabbatum
violaret, ea in sabbato faciens quæ illicita ipsi iudica-
bant. Deinde, quod Deum diceret suum patrem, & se
Dei filium, ita se dicens Deo æqualem, & eadem sibi
quæ Deo competere atque licere: quod ipsi apertam
blasphemiam in Deum reputabant, nolentes Chris-
tum quis esset, agnoscere. *f* Dominus autem Iesus, & di-
uersus calumniarum, tali se apologia siue responsione
defendit: Illud ego vobis cum protestatione verita-
tis affirmo, quod nihil ego patris verbum & filius, fa-
ciam, vel facere possim à me metipso, sic vt vlla mihi
competat operatio, quæ non sit mihi cum Deo patre
communis: sed illa tantum ego facio opera, quæ patrem
cum facere noui, quæ mihi sunt cum patre commu-
nia, & quæ mihi pater dat vt faciam. Vnde dum me
cipientem,

F

mca-

meaq; opera vos malignantes reprehēditis, in patrē meum celestem calumnia recidit: qui & eadem operatur, quæ & ego: & mihi author est, vt ea faciam, quæ factū. ^a Et non solum in vno hoc opere quod nunc arguitis id veritatem habet, sed generaliter omnis operatio mihi filio est cum meo patrē cōmunis: ita vt omne quod fecerit pater, ego similiter & cōmuniter cum eo idem illud efficiam, quonia indiuisa sunt eter- ni patris & cōterni filij opera. ^b Diligit namq; dilectione aeterna pater aeternus, cōaeternum sibi filium: eum quē sibi ab aeterno gignens confubstantialem & per omnia cōaequalem, sic ei dat cōmūne in omni- bus operationem, vt nihil possit pater, quod non idē & filius, nihil sciat pater, quod non itē filius sciat, quemadmodum suo more apud homines, solent pa- tres filios ad amātes omnem suam artem & potestātē eis tradere, & omnia sic demonstrare, vt nihil eos ce- lent, aut sibi occultū reseruent. ^c Insuper & maiora quā hactenus ex me vidistis opera, mihi filio suo pater da- bit operari: qui & mortuos excitabo, & infernum ac mortem debellabo, quæ maiora sunt, quā infirmi- vnus sanatio: ^d ex quibus merito vos in admiratiōe & venerationem diuinę virtutis debeatis prouocari. Inter hæc autem diuinę virtutis opera, quæ mihi pa- ter dabit operari, vel præcipuum videtur, mortuorū resuscitatio, quæ est mihi cum patrē cōmunis. ^e Quē- admodum enim pater meus potestatem habet mor- tuos suscitare à morte, atq; ad vitam reducere, sicut & quæ non sunt ad esse perducere: sic & filius eandē cū patrē habens potestatem, mortuos potest viuificare quos voluerit, cum plena potestate & imperio, tan- quam mortis ac vitæ dominus. Mortuos, inquam, siue secundum corpus, siue secundum animam: quoniam vtrāq; vitæ pater & filius, similiter tribuunt aut red- dunt. ^f Alterum quoque opus præ cæteris magnum & spectandum in filio est, opus iudicij, quod in eo po- sterius monstrabitur. Pater enim celestis in nemine per semetipsum exercebit iudiciū sine filio, sed filii suum iudicem designauit, & constituit omnium vi- uorum atque mortuorum, vt ipse Deus & homo de-

a Quæcumque enim ille facit, hæc & filius si- militer facit.

b Pater enim diligit filium, & omnia demon- strat ei quæ ipse facit:

c & maiora his demonstrabit ei opera.

d vt vos miremini.

e Sicut enim pater suscitauit mor- tuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat.

f Neq; enim pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio,

hominibus pronuntiet iudiciū: ^a propter quod, meri- a vt omnes ho- re omnes homines reuereri debent, & honore affice- re filium, qui est ipsorū assignatus iudex, sicut patrē reuereri debent, & honorare, qui ipsum constituit iu- cant patrem.

dicē. Quem enim sic Deus pater omnibus preponit, & sibi aequalē constituit, nihil dubiū, quin hunc & ab omnibus in equali secum honore velit haberi. ^b Vnde quisquis filium à patrē missum non debito affectu ho- norat, verbis eius credendo & obediendo, sed ipsum inhonorat contradicendo, & persequendo. is nec pa- trē honore debito reueretur à quo missus est filius, & sic illum.

in cuius nomine venit in mundum: quemadmodum is qui legatum contemnit, regem quoque spernit, à quo ille missus aduenit. ^c Et hoc ego vobis cum certa veritatis protestatione ad vestram commotionem af- firmo, quod quisquis meis sermonibus fide & obedientia attendit, sicque in patrem qui me misit ista loqui & prædicare mundo (cuius ego semper gloriam quero & prædico) crediderit, vitam habeat aeternam, & mor- ternam.

do in anima incipientem per spiritus viuificatiōis gra- tiam, & post perficiendam per consummatam glo- riam: ^d neque ad iudicium cōdemnationis perue- nit, qui huiusmodi fuerit, sed mortis aeternæ euaso non venit, sed periculo, in quod increduli incident, transferetur ad tran- siet à mor- te in vitam.

vitam, & per mortem corporis ad vitam animæ per- ueniet sempiternam. ^e In veritate autem dico vobis, Amen amen iam tempus aduenire in proximo, imò iam adesse & dico vobis, quia currere tempus acceptabile gratiæ in quo ij qui mor- tu fuerint secundum animam morte peccati, audient nunc est, quan- tes cum fide & obedientia debita vocem filij Dei in- do mortui au- carnati in mundo, patris voluntatem prædicatis, re- dierint vocem filij diuini, uiuent. Dei & secundum corpus audient nonnulli vocem filij dierint, uiuent. Dei se excitantis, eaque audita, ad vitam redibunt

corporalem: quæ in quibusdam corporalis resuscita- f Sicut enim pa- tio, signum quoddam erit & testimonium eius quæ ter habet vitam intus agit inuisibilis resurrectionis. Neque verò in semetipso, sic hæc dixerim, quasi à semetipso hanc præcellentiam, dedit & filio hæc dicitur tam magnificos filius habeat, sed quia à pa- tre ea omnia accepit. ^f Quemadmodum enim semetipso.

pater meus in se vita ipsa est secundum essentiam, nõ secundum participationem vitam habens ab alio, sic & filio suo dat (dum eum sibi consubstantialem ab æterno gignit) vt & ipse vita sit similiter per essentia, non viuens tantum secundum participationem. Atq; hinc & filio conuenit viuificare, sicut patri: quoniam ei quod est per essentia vita, per se conuenit, aliis quæ tantum participatione aliqua viuentia sunt vitæ participando influere. ^a Dedit quoq; pater filio, sicut potestatem viuificandi, sic & authoritatem iudicandi omne genus humanũ, eo quod ipse sit filius hominis, non Deus tantum, sed Deus simul & homo. Conueniebat enim, & sic visum est patri, vt homines per hominem iudicarentur, qui inuisibili forma iudicæ exhiberet seipsum, ante quem exhiberentur iudicandi, & à quo sententiam voce sensibili pronuntiatam pro suis meritis acciperent. Propter quod, non ipse pater per semetipsum iudicare voluit mundũ, sed per filiũ in assumpta forma serui, tamen gloriosa, decreuit generale iudicium fieri. ^b Neq; verò id vobis mirum videatur, aut tanquam absurdum & incredibile æstimetur: quod filius hominis huiusmodi habeat potestatem: quoniam quidem ipsa experientia olim rei huius disciscitis & cõprobatũ veritatẽ. ^c Erit enim dies & hora soli Deo cognita, quando omnes qui in monumentis latet in terra, aut in profundis abyssi in mari, audito sonitu illo terribili magnificæ tubæ, quæ per angelicum ministerium sonabit per orbẽ vniuersum in iudicium adueniens filius Dei, idẽ & filius hominis, in momento, in icu oculi, prodibunt de sepulchris & latibulis suis: ^d & exhibebũtur omnes in resumptis corporibus ante tribunal iudicis, vt recipiãt singuli mercedem secundum opera suã: ij quidem qui in hoc mundo vitam bene egerunt, in fide & operibus Deo dignis per suam resurrectionem accepturi in anima simul & corpore beatam vitam & gloriam: ^e qui verò malè vitam transegerunt in vitis & concupiscentiis suis, per suam resurrectionem accepturi in anima, item & corpore æternæ condemnationis iudiciũ, & vltionis sempiternæ interminabile supplicium.

Fieri

^a Fieri omnino nõ potest, vt opus vllum ego faciam, quod non pater ipse mecum operetur, aut quod ab ipso non accipiam: quemadmodũ & ipse nihil potest facere per semetipsum, sed per me faciat necesse est quæcunq; facit. ^b Atque etiam in executione iudicij, non ego à meipso iudicabo, sed à patre scio ab eo audiero, sic iudico & iudicabo, conformiter vtique ad ipsius voluntatem & sapientiam, quæ mihi cũ eo communis est & eadem. ^c Propter quod, certò scio meum iudicium nihil posse habere obliquitatis aut iniustitiæ, quod illi primæ & certissime regulæ id est, patris iudicio per omnia responderet. ^d In omnibus enim actibus & iudiciis meis non sequor ego voluntatem meam propriam & peculiarem, quæ à patris mei voluntate discorderet: sed per omnia voluntatem, sequor patris, qui me misit in mundum, & secundũ eius iudicium ac beneplacitum cuncta dispono, cuius voluntati contrarium nihil facere aut possum, aut volo, propter perfectissimam quæ inter nos est concordia & vnitatẽ. ^e Et quidem de his quæ iam loquutus sum vobis, si ego solus testimonium perhibeam, si meo solo verbo asserantur, si ea nullius alterius sint testimonio comprobata, non omnino sine causa meum vnus testimonium (maximè cũ ad propria laudem facere videatur) tanquam suspectum refelli forsitan à vobis possit, tanquam dubiæ & incertæ veritatis. In causa nanque propria non cito credendum est perhibenti sibi testimonium, maximè si ad laudem res pertineat de qua agitur. Vnde nec mihi, quem non nisi hominem vultis existimare, facile vos credetis, maiora de me prædicanti, si nõ in alieno testimonio quæ dixi comprobentur. ^f Nunc verò nõ ego solus, neque primus ista de me protuli, sed aliud quidam præclaræ apud deum sanctitatis, & præcipuè apud homines auctoritatis, Baptista Ioanes palam omnibus magnificum & apertum de me perhibuit testimonium. ^g Et scio quia ego per diuinitatis meæ scientiam certò cognoui, verum esse prædicationem Ioanis quam de me protulit mundo: propter quod, eam & confirmo, & innouo ad patris mei gloriã. Ipsi vos Iudæorũ principes testimonio

scripturis testimoniū, easque diligenter perspicite, in quibus confiditis scientiam veritatis (quæ est animæ vita) inuenire: nec malè confiditis, si rectè quaritis. ^a Quas, si (vt oportet) animo sincero & ab odio ex-
 cæcitate iudiciū libero, fueritis diligenter perscruta-
 perhibet de me. ^b Et non vul-
 in venire ad me
 viã habea.
 is.
 c Claritatē ab
 hominibus non
 accipio.
 d Sed cognoui
 vos, quia dile-
 ctionem Dei nō
 habetis in vobis.
 e Ego veni in
 nomine patris
 mei, & nō acce-
 pistis me.
 f Si alius vene-
 rit in nomine
 suo, illum acci-
 pietis.

eorum quæ per me aguntur in mundo. ^b Vos tamen animo obfirmato aduersus tot ac tanta veritatis testi-
 monia, cōtemnitis ad me venire per fidem: quod si fa-
 ceretis, vitam ex fide veram & æternam proculdubio
 consequeremini. ^c Non ideo autem hæc dico, neque
 ob hoc ad me vos inuito, quod propria gloriam hac
 in re quæram. Ego enim ab hominibus gloriam non
 venor, ego in meipso plenus gloria apud patrem & à
 patre, ab hominibus non opus habeo gloriam & cla-
 ritate medicare, imò neque mihi quicquam ab homi-
 nibus potest addi gloriæ, præter eam, qua plenus
 sum in memetipso. ^d Sed vos ego quales sitis cogno-
 ui, nimirū vacui à vera Dei dilectione. Vos ipsos enim
 plusquam Deum, & gloriam vestram plusquam glori-
 am Dei diligentes, veram Dei dilectionē (quæ om-
 ni amori debet præponderare) nō habetis, quod in vo-
 bis est totius mali seminariū & fontale principium.
^e Veni ego ad vos ex iussione patris mei, ab eo mis-
 sus in mundū ad vestram salutem: & noluitis, neque
 etiāntū vultis me credēdo suscipere, sed apertè mi-
 hi resistitis, & quasi inutile indignè repellitis. ^f Ve-
 niet autem olim in temporibus nouissimis, alius qui-
 dam mihi aduersarius, nō missus à Deo, sed à semet-
 ipso præsumptione propria, qui se iactabat esse quod
 sum ego: & huic vestra progenies, in hoc vestram imi-
 tatura incredulitatem & rebellionem, toto corde ad-
 hærebit. Nimirum quia ego ad vos veniēs in humili-
 tate & paupertate appareo, nec ea quæ in corde vestro
 sunt, id est, honores & diuitias amplector vel appro-
 bo, sed tantum patris voluntatem vobis simpliciter
 annuntio, vestram superbiam redarguēs, ob hoc à vo-
 bis non suscipior. Ille autē Antichristus cum venerit,
 quia apparebit in honore & diuitiis multis, & donis
 tem

temporalibus honorabit sibi adherētes, superbia ve-
 stra illi suscipiet: quæ diuersitas manifestè argumen-
 to est, vos esse à Dei dilectione vacuos, ac propria di-
 lectione plenos. ^a Quomodo enim fieri posset, vt vos
 a Quomodo vos
 Dei sermonibus fide debita attendatis & obediat, potest credere,
 quibus maxime cordi sunt honores mundi huius, & qui gloriam ab
 gloria quæ est ab hominibus: gloria autē Dei quæ pri-
 mum deberet habere locū, in hūmū in corde vestro vel
 tis, & gloriam
 certe nullum obtinet, vt non sit vobis curæ acquirere qua à solo Deo
 gloriam quæ est apud Deum, quæ nimirū sola est & est nō quaritur.
 verè stabilis gloria. Nihil profecto mirum, si doctri-
 nam Dei, & fidem Dei repellatis, postquam prop-
 priam gloriam toto animo quærentes, Dei gloriam
 cōtemnitis? ^b Nolite verò existimare, quod ego tan-
 tum vos apud patrem sum accusaturus, quod me solum
 habeatis aduersarium in hac infidelitate & superbia casaturus sum
 vestra. ^c Etiam ipse Moses, in quo vos gloriamini vos apud patrem:
 tanquam eius discipuli, & cuius cathedram tanquam
 c est qui accu-
 successores & locum eius tenētes occupatis, vos accu-
 sat, & condemnationi obnoxios arguit, aduersus vos in quo speratis.
 vestramque incredulitatem ferens testimonium. ^d Vid-
 retis autē Moysi, cre-
 deretis forsitan
 me refellit. Nam si Moysi verbis & scriptis haberetis
 fidem, mihi quoque fidem, reuerētiam, & obedientiam
 e De me enim
 illi scripsit.
 debitam præstaretis: quoniam quidem ille in suis
 scriptis mei meminit, & venienti mihi fidē obedi-
 tiamque præstari præcepit. Veluti cum dixit: Prophe-
 tam suscitabit vobis Deus de medio fratrum vestro-
 rum, ipsum sicut me audietis, itēque; & aliās frequen-
 ter meum in suis scriptis aduentum præsignauit.
^f Postea verò quam illius cuius tanta apud vos est & f Si autē illius
 tam antiqua authoritas, scriptis non creditis, nec ob-
 temperare vultis, non vsque adeo mirum videtur, si
 mihi adhuc vobis incogito, & nullius in corde ve-
 stro estimationis aut pretij, cæca obdurati cordis ve-
 stri pertinacia fidem dare recuset.

ANNOTATIONES IN CAP. V.

Post hæc erat dies festus Iudæorum. Græci authores, Cyrillus, Chry-
 sostomus, & Theophylactus, sacram pētecosten hanc solennita-
 tem

tem fuisse intelligit. Festum enim proximum de quo in capite præcedenti sermo erat, pascha fuit: quo peracto à Iudæa in Galileam redierat, vnde nunc rursum creditur ascendisse. *¶ Est autem Hierosolymis probatica piscina.* Græca exemplaria vulgata quæ nunc sunt in manibus, sic habent: Est autem Hierosolymis super probaticam, vel ad probaticam, piscina: vt significetur piscina vel pars esse eius totius loci qui probatica dictus esset, vel iuxta locum illum sita. Verum tamen nihil ex vllis Græcorum commentariorum vel tenuissimo indicio, haberi potest. Quinimo Theophylacti interpretatio satis aperte testari videtur, quod nostro more legerit, probatica piscina, duo illa in eodem casu iungens, vt adiectiuum cum substantiuo solet coniungi. Sic enim ille scribit: Probatica autem dicebatur piscina, eo quod oues illic ad sacrificium congregabantur, & intestina eorum abluerentur. Ac posterius, vbi historiam istam ad mysterium baptismi accommodat. Porro, inquit, per probaticam piscinam, intelligitur baptisma in quo Iesus dominus noster, ouis illa pro nobis immolata, lotus est & baptizatus pro nobis. Ac deinde per eandem piscinam mysticè penitentiam intelliges, ita ait: Probatica autem quædam dicitur piscina ista. Nam intestina & cogitationes, quæ in sacrificium viuus, sanctus, beneplacitum Deo preparatur, & innocua fiunt, sicut *ⲩⲉⲃⲁⲗⲁ* probata, hoc est, oues in ista abluuntur. Consentiant his quæ de hac re scribit diuus Hieron. in lib. de locis Hebraicis, in hæc verba, Bethsaida, piscina quæ fuit Hierosolymis, cognomèto probatica, quam nos pecualem possumus interpretari. Ecce dum ait, cognomèto probatica, manifestè nostram comprobat lectionem. Deinde ad exprimendam loci illius conditionem subiungit: Hæc inquit quodam porticus habuit. Ostenduntur gemini lacus, quorum vnus hybernis pluuiis adimpleri solet, alter mirum in modum rubens, quasi cruentis aquis antequam in se operis signa testatur. Na hostias in ea lauari à sacerdotibus solitas ferunt, vnde & nomen accepit. *¶ Quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida.* Græca exemplaria vulgata pro Bethsaida, habent Bethesda, quod quidam secundum Hebræum etymologiam, interpretantur, domum pecualem. Nam beth Hebræis significat domum, eder gregem vel pecus. Vnde Betheder, domus gregum, vel pecualis potest intelligi. Ex autoribus vetustis quomodo legerint certi nihil deprehendi potest, cum nemo vocabuli huius vim tractet, aut etymologiam excutiat. *¶ Angelus autem domini descendebat secundum tempus in piscinam.* Secundum tempus, id est, certo vel opportuno tempore. Verum hoc tempus quale fuerit, particulariter à nemine veterum scriptum inuenio, præterquam à Cyrillo: qui aperte asserit, solo die pentecostes con-

tigisse hanc aquæ motionem. Die pentecostes, inquit, angeli de celo descendentes, piscinam illius aquam mouebant: & huius motionis sonus, adesse ipsos ad sanctificandum aquam, significabat. Ac post pauca, Quapropter aqua etiam illius piscinæ, angelorum aduertum significans, non alio quam pentecostes tempore mouebatur. Nec male ista sententia mysterio conuenit. Siquid per hoc piscinæ miraculum (iuxta concordem sanctorum patrum sententiam) voluit Deus multo ante, baptismi per Christum influendi significare virtutem. In baptisma te autem, non aqua ipsa per se sanctificat, nisi insuper de celo virtus adfit & cooperetur spiritus sancti, qui die sacro pentecostes descendens, aquam turbauit: id est, baptismale lauacrum hominibus sanctificauit, ita vt ex tunc præcipere Apostolis, vt euntes in mundum vniuersum, vniuersos credentes baptizaret in remissionem omnium peccatorum. Chrysostomus & Theophylactus generaliter tantum exponunt, certo tempore, vel opportuno tempore. Videri tamen possent Chrysostomus, si ipsius verba prescius considerentur, hoc sensisse, quod non tantum certo aliquo & definito tempore (vt ait Cyrillus de pentecoste) Angelus descendit, sed generaliter per singulos annos, aliquo tempore, vel etiam pluribus temporibus non quidem certis illis & definitis, sed indeterminatis, quando & quoties domino fuisset placitum ex eo colligimus, quod commendans, hominis istius sanandi patientiam, dicit, ipsum octo & triginta annos nunquam discedente illic expectasse, vt sanaretur. Quod si verum est, illum per tot annos nunquam discedendo à loco illo expectasse, cõsequens videtur, vt non aliquo definito tempore vel die, illa fieret motio aquæ, sed generaliter, quando Deo placebat, vel semel per annum vel pluries. Si enim statim aliquo tempore, vt pote in solennitate pentecostali, tantum facta fuisset hæc motio aquæ, non videretur verisimile, quod per tot annorum spatium illic in porticibus in publico loco nunquam discedendo homo ille permanisset. Mox enim vbi audisset, illo die ex infirmis illis aliquem esse sanatum, certum habuisset, ante annum futurum nihil sibi speresse ad cõsequendum sanitatem. Neque verisimile videtur, tam fuisse impotentem, aut sic fuisse omni destitutum auxilio, vt non aliquem potuisset acquirere per totum anni spatium, qui ipsam à loco illo auferret, ne frustra ibi tantum tempus in loco publico veredum transigeret. Mihi sanè (saluo aliorum iudicio) magis arridet illa sententia, nec definito aliquo tantum die vel tempore, nec semel tantum in anno, sed indeterminato & incerto tempore, quando & quoties Deo esset placitum, aquam illam sic moueri solitam. Quam sententiam aliqua ex parte commendat, quod Euangelista simpliciter dixit, *In his porticibus iacebat multitudo magna laquentium*

Mat.
28.

uentium, &c. Non enim videtur loqui tatum de illo tempore festi, sed simpliciter & generaliter, alsidue in porticibus illis iacere solita huiusmodi infirmorum multitudinem. Ex quo deinde consequens videtur, quod per totum annum huiusmodi expectabatur aquæ motio, neque tantum definito aliquo tempore: ipsa autem aquæ turbatio in signum ob hoc data fuisse videtur, ut per eam intelligerent infirmi, quâdo & quoties vim sanatiuam aqua acciperet. Verum nos hac in re nihil definite asserimus, sicut iudicium liberum relinquentes. Prolixius autem quam nostrum institutum ferat locum istum tractauimus: ob id maxime, quod apud scriptores minus plene tractatum videatur.

¶ *Iesus autem declinauit à turba constituta in loco.* Græci codices non habent præpositionem, sed absque ea in hunc sensum legunt Iesum autem declinauit, turba existente vel constituta in loco. Ut significetur dominus non à turba declinasse, sed ab ipso quæ sanauerat, vel à proximè adjacentibus Iudeis, intra reliquam turbam se occultasse, ut facile est in turba oculis cuiuspiam vel aliquorum effugere. Atque hunc sensum manifestè indicat Cyrillus, cum ait, Christum dispensatoriè in multitudine hominum occultatum, ut ira Iudeorum deferuisset. In eandem sententiam legit & Augustinus, id quod aperte testantur hæc eius verba: Iesus autem cum hoc fecisset & dixisset, declinauerat ab eo in turba. Videri igitur satis probabiliter potest (cum & Græci & Latini cõsentiant, & ratio suffragetur) superuacaneam esse in vulgatis Latinorum codicibus præpositionem. ¶ *Propterea persequerentur Iudei Iesum, quia hæc fecisset in sabbato.* Vulgati Græcorum codices intericiunt, & querebant eum interficere. Verum id in nullis Latinis inuentus, neque interpretum quicumque vel Græcorum vel Latinorum illius verbi hoc sanè loco meminit, unde probabiliter æstimari potest, ex sequentibus huc esse adiectum. ¶ *Pater meus usque modo operatur.* Cyrillus & Theophylactus, usque modo, idem valere putant, quod etiam in sabbato. Potest tamen & generalis accipi, ut sit sensus, Ab initio quo cepit operari pater, nunquam eum ab operando cessasse, cum ab initio creaturæ nunquam desisterit à sustentatione & gubernatione mundi. Unde si qualibet operationem in sabbato, violationem ipsius reputare Iudei voluerint, consequens erit, tot sabbatorum Deum patrem esse violatorem, quot præcesserant ab initio creaturæ. Atque in hoc sensu, ut magis generali, ille etiã sanctorum intellectus includitur, & insuper aliquid vehementiæ additur orationi. *Amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem suum facientem.* Et post pauca: *Pater diligens filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit.* Ne quis forte ista quæ hic humano more dicuntur de filio Dei, aliter intelligat

intelligat quàm de diuinitate credi cõueniat, atque ut nostra Elucidatio in his tã diuinis verbis non aberrare à patrum interpretatione sciat, pauca hinc patris Cyrilli verba, quibus locum istum enarrat, subiiciat. Sic enim loca ista enarrans ait: Impossibile est (ait Christus) eum filium patris & ex eo naturaliter sim, me aliud velle aut aliud facere, quã quod pater & velit & faciat, non quia quasi exëplo quoddam didicerim, aut quia voluntate siue electione imitandum esse patrem iudicauerim, sed quia naturæ legibus ad eadem operationem atque consilium conscendo. Pater etiam rursus filio demonstrat, quæ ipse facit: non quasi depicta in tabulis, nec quasi ignorantè doctrina iuuans, (omnia enim filius ut Deus nouit) sed totum seipsum in natura filij sic pingens, ut quæcunq; in se habeat, in filio demonstrat: ita ut ex quibus, quæ nã sit natura patris, cognoscitur, ex illis etiam natura filij demonstratur. Ista Cyrillus. Atque ad hunc modum ceteri omnes orthodoxi, pro Christi gloria exponunt, quæ hic dicuntur: cum ecõtrario Arriani & alij hæretici, ferè omnia huiusmodi aduersus Dei gloriam torquere & peruertere conati fuerint: quorum venena pestifera ut certius nos effugeremus, per omnia orthodoxorum patrum sententiæ in diuinissimorum verborum istorum enarratione inhæsimus.

¶ *Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.* Nolite mirari hoc, quia venit hora. Hic locus secundum variam distinctionem varie legitur & intelligitur à patribus. Latini codices ita distinguunt, ut illud, *Quia filius hominis est*, iungatur cum immediate præcedenti: ac deinde noua incipiatur sententia ab eo loco: *Nolite mirari hoc: Quam distinctionem solam Augustinus sequitur, dicens, illa particula, quia filius hominis est, rationem dare eius quod præcedit, nimirum quare pater filio potestatem dederit faciendi iudicium, ad eum ferè modum per omnia quo nos in Elucidatione sensum istum lucidè satis explanauimus.* Cuius etiam verba nonnulla ad pleniorè intelligentiam, hic placuit subiicere. Nõ ad iudicium viuorum & mortuorum pater ipse venturus est, quia non ipse videbitur in iudicio. Videbunt in quem pupugerit. Forma illa erit iudex, quæ stetit sub iudice: illa iudicabit, quæ iudicata est. Iudicata est iniquè, iudicabit iustè. Veniet ergo forma serui, & ipsa apparebit. Etenim forma Dei quomodo appareat iustis & iniustis: Nam si iudicium non fieret nisi inter solos iustos, appareret tãquam iustis forma Dei. Quia verò iudicium futurum est iusto rum & iniustorum, nec licet ut iniqui videant Deum (Beati enim m. Matt. do corde, quoniam ipsi Deum videbunt) talis apparebit iudex, qualis videri possit, & ab eis quos coronaturus est, & ab eis quos damnaturus est. Forma ergo serui videbitur, occulta erit forma Dei. Occultus erit in seruo

in seruo filius Dei, & apparebit filius hominis: quia potestate deest ei & iudicium facere, quia filius hominis est. Et quia ipse solus apparebit in forma serui, parer autē non apparebit, quia nō est indurus forma serui, ideo superius ait: *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio.* Hactenus Augustinus. Eādem quoque per omnia distinctionem & consimilem punctationem sequitur Græcus author Cyrillus, secundū eandem fere sententiam quæ supra estius declarata est, exponens id quod dicitur: *Quia filius hominis est: vt intelligamus causam reddi propter quā dixerit sibi datā esse in tempore iudicariam potestatem, cum ei vt in genito patri cogerno comperat semper ista potestas.* Ideo, inquit, datam in tempore dicit filius Dei hanc sibi potestatem, quia filius hominis est: secundum quod homo est dari ei debuit, in tempore, quod secundum diuinitatem habet in æternitate. Ceterum in eo quod subiungitur: *Nolite mirari hoc*, aliam ille intelligit relationē, quam supra nos simus interpretari. Accipit enim ille pronomen, hoc, vt referat nō id quod proxime dictū est de accepta potestate, sed miraculū ipsum sanationis paralytici, in hunc sensum: *Nolite mirari hoc, quod vnus longo morbo dissolutus verbo corroboratus, euiam grabbatum tulit & abiit: cum mortem omnino sim destructurus, & orbē terrarū iudicaturus.* At verō Chryostomus & Theophylactus, aliter prædicta distinguunt, in verbo illo, Potestatem dedit ei iudicium facere, completam enuntiantes sententiam: ac deinde, à capite quasi nouam inchoantes, hoc modo: *quia filius hominis est: nolite mirari hoc, quia venit hora &c.* Assignantque hūc sensum: *Quod dixi mihi à patre datum esse facere iudicium, nolite tanquā nouum aut incredibile admirari ex eo quod filius hominis sum: quoniam iam idem ego qui filius sum hominis, sum nihilominus filius Dei, quæ admodum tunc monstrabitur, quando omnes de monumentis prodibunt in generali omnium resurrectione. Atque hi quidem adeo suam distinctionem amplectuntur, vt nostram penitus reiiciant, eo quod hereticus quidam Paulus Samosatenus, iuxta nostræ distinctionis formā legens, ex hoc loco asseruerit, Christum esse hominem purū: dicēs, ipsum iudicem esse constitutum, non vt Deum patri æquale, sed vt hominē, cui data sit à Deo illa potestas. Sed nos iā supra ostēdimus, iuxta Augustini & Cyrilli enarrationes, nihil esse periculi in nostra distinctione, neq; veritati aduersum aliquid ea significari propter quod debeat reiici vel postponi. ¶ *Audient vocem filij Dei, & procedent qui bona fecerunt, &c.* Verbum illud, procedent, ad vtranque partē sequentem referatur, in hunc sensum: *Audient omnes boni & mali, vocē filij Dei, & omnes item procedent siue prodibunt de monu-**

mentis, siue boni siue mali, sed alio atque alio modo: boni quidem ad vitam æternam, mali verò ad supplicium æternum. Hanc distinctionem annotarunt Cyrillus & Augustinus. ¶ *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum.* Videtur hoc pugnantem cum eo quod alibi dicit, *Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est.* Verum soluitur contrarietas, si intelligamus in proposito loco, secundam opinionem & iudicium illorum, ad quos sermonem habebat, Christum fuisse loquutum: que madmodum pucherè annotauit Chryostomus, particulam illam, *Testimonium meum non est verum*, non temerè esse intelligendam, sed ad illorum opinionem esse referendam: nec sua autoritate Christū illam asserendo pronuntiasse, sed pro auditorum suspitione loquutum esse, quasi diceret: *Vobis non est verum, vos non creditis, si ego tantum de me ipso testimonium perhibeam.* Annotarunt idem Cyrillus: & Theophylactus. ¶ *Ego autem habeo testimonium maius Ioāne.* Græcè est, *μεγαλόν ἰωάννου*, vbi quia in genitiuo casu ponitur, Ioannis, iuxta morem Græcorum ablatiuo carentium, putant quidam repetendum, testimonium, hoc modo: *Habeo testimonium maius testimonio Ioannis.* Atque ea ratione quidam mutant ablatiuum in genitiuum, legentes ad hunc modum: *Habeo testimonium maius Ioannis, subaudientes testimonio.* Atque in hunc modum debet etiam nostra lectio intelligi. ¶ *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam habere.* Sermo iste vt in Latinis, ita & in Græcis ambiguus est, secundum quod verbum, scrutamini, vel imperatiue sumitur vel indicatiue. Chryostomus imperatiue accepit, dicens, Christū hoc verbo mittere Iudæos ad diligenter perferutadas scripturas, & hoc eis iubere vt scrutentur. Cyrillus verò hūc sensum, tamerſi communem eum & tritum agnoscat, nequaquam tamen recipiendum putat, sed indicatiue & assertiue verbum contendit accipiendum, in hunc sensum: *Vos quidem scripturas scrutamini, putantes in illis vitam inuenire: sed quæ vobis erit ex hoc utilitas, cum in illis de me testimonia deprehendentes nolitis tamen ad me venire, vt vitam habeatis? Imò magis animarum vestrarū maxima detrimēta inde vobis colligitis: vnde salutē consequi putatis, dum ad contradicendum tantum veritati scripturā legitis.* ¶ *Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Comuni loquentiū cōsuetudine volentium quod certò venturū putat eū modestia asserere, conditionalē loquēdi modū pro tēporali assumit. Vult enim significare, eū alius venerit, illū ab eis suscipiendum. Comuni autem sententia omnes doctores Antichristū hic intelligēdum esse affirmant, de quo & Paulus scribens Thessalonicensibus per

per omnia his Christi verbis similia loquitur, posterioris Epistolę secundo capite: Cuius, inquit, de Antichristo, est aduentus secundũ operationem Satanę in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis, iis qui pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent. Ideo mittit illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, consenserunt autem iniquitati,

ELUCIDATIO CAP. VI.

Post hac ab-
it Iesus
trans mare Ga-
lilee quod est
Tyberiadis:

b Et sequebatur
aut lacus Tyberiadis.
c Prosequebatur autem cum
eum multitudo
magna quia vi-
debat signa que
faciebat super
his qui infirma-
bantur.
d Subijt ergo in
montem Iesus,
et ibi sedebat
cum discipulis
suis.

d Erat autem
proximum pas-
cha, dies festus
Iudeorum.

e Cum subleuas-
set oculos Iesus:
et vidisset, quia
multitudo ma-
xima venit ad
eum, dicit ad
Philippum:

Is verò peractis, alio quodam tempo-
re dominus Iesus abiit trās mare situm
in Galilea, quod ab imminente Tyber-
riade ciuitate, sic à Tyberio Cæsare no-
minata, appellabatur mare siue stagnũ
hominum plurima multitudo, idque potissimum ob
signa & miracula, quę ab eo fieri videbāt super malę
habētes. Quidam enim ex admiratione signorum, vt
rerum nouarum cupidialij propter sanitatem vel sibi
vel suis acquirēdam: alij propter eius doctrinam au-
diendam, Christũ prosequēbantur, omnes signorum
eius potentia & efficacia permoti. **f** Perueniens au-
tem in locum desertũ trans mare dominus, ascendit
in montem ipse cum discipulis: ibique inter eos fami-
liariter resedit, vt cum eis de rebus cęlestibus conse-
rēs, ad patrandum paulò post miraculum se ac suos
pręparet: exemplum in hoc prębens, iis qui in Eccle-
sia pastorum locum tenent, prius se in monte solitu-
dinis & contemplationis apud semetipsos exercere,
quã ad ministrandum alijs descendant, sicque ex
quiete & amore cęlestis contemplationis, ad proxi-
morũ necessitates sese demittere. **d** Cum autem hæc
agerentur, non longẽ aberat paschalis solennitas,
quod tempus miraculo congruum videbatur: vt eius
fama per illos qui Hierosolymam erāt profecturi ad
solennitatem, facilius latiusque ad Euangelij profe-
ctum spargeretur. **e** Sedens itaque dominus in mon-
tis altitudine, cum oculos illos benedictos in æstima-
bilis pietatis: oculos, inquam, & corporis & mentis
multo magis, ad prospiciendum in turbam infernẽ
prę

pręstolantem subleuasset, vidissetque maximam ho-
minũ multitudinẽ ad se vndiquaq; conuenisse, ac per
multum iam tempus patiẽter expectasse: animo me-
ditans opus diuinę virtutis, quo populum erudiret
atq; consolaretur, quendam ex discipulis nomine Phi-
lippum, qui erat à Berhaida, alloquutus est, quasi cõsi-
lium inquirens, & dixit: **a** Vnde nobis tanta suppetere
possit vis pecuniarum, vt panes emamus ad tantam
hanc multitudinem reficiendam sufficientes? **b** Inter-
rogabat autem hæc dominus, tantum vt Philippum
tentaret, vtq; ex eius responso claret rei quã Chri-
stus meditabatur, humana via impossibilitas. **c** Non
autem quasi ignorans ignorabat, quoniam ipse quid
in animo haberet, & quid iam iam facturus erat, præ-
sciebat. **d** Philippus autem de propõta interrogatio-
ne vehementer admiratus, ita respondit: Quid tu do-
mine de emendis panibus in omnem hanc turbã lo-
queris? Etiam si ducentis denariis (qui à nostra tenui-
tate longẽ absunt) panes nobis comparemus, non suf-
fecerint omnes illi panes, non dico ad saturandos o-
minium ventres, sed neque ad tenuerit reficiendũ &
famis necessitatem depellendam. **e** Alius verò quidã
ex discipulis nomine Andreas, frater Simonis Petri,
audita domini interrogatione de modo reficiendi po-
pulum, & Philippi, responõsione ignorantis consilium,
dixit ad dominum: **f** Est hic in comitatu nostro puer
quidam habens in cibum quinque panes, eosque or-
deaceos, & duos pisciculos, nec aliud quippiam esca-
rum in promptu est, quod ad manũ habere possimus: quinque panes
quod si ad multitudinem cibandam sufficeret, facile
esset tuo proposito ex nobis inuenire consilium. **g** Sed hæc quid
quid commẽatus iste tam tenuis & modicus, ad tam
immensam hominum, & famelicorum hominum tur-
bam? Humana profectò via, ex tam modico cibo fieri
nõ potest, vt omnes isti vel famis necessitate leuẽtur.
Proinde tu præceptor consiliũ inueni, quo nos secun-
dam humanam prouidentiam destituimur. **h** Declara
igitur ad exhibedi miraculi gloriã, rei difficultate
& impossibilitate secundũ naturã, ad miraculum se-
accingēs dominus, ait discipulis: Curate, vt in certos
ordines

a Vnde ememus
panes, vt man-
ducent hi?

b Hoc autem di-
cebat tentãs eũ.
c Ipse enim scie-
bat, quid esset fa-
cturus.

d Respondit ei
Philippus: Du-
centorum dena-
riorum panes,
nõ sufficiunt eis,
vt vnusquisque
modicum quid
accipiat.

e Dicit ei vnus
ex discipulis eius
Andreas frater
Simonis Petri.

f Est puer vnus
hic, qui habet
quinque panes
ordeaceos &
duos pisces.

g Sed hæc quid
sunt inter tan-
tos?

h dicit ergo Te-
sus: Facite homi-
nes discumbere.

a Erat autem serenum multum in loco. *b* Discubuerunt ergo viri nume- ro quasi quinq; millia.

c Accepit ergo Iesus panes, & cum gratias egisset,

d distribuit discumbentibus: si militer ex piscibus, quantum volebant. *f* Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: in manibus illius panes piscesq; colligit que sustantia multiplicabatur, ut omnibus abunde sufficeret. *g* Perauerunt fragmenta mēta ne pereāt. *h* Postquam verò iam omnes essent egregie refecti & bene saturi, non solum depulsa fame, sed & impleto desiderio, iussit discipulis, colligere fragmenta micae que panū & pisciū, que māducantibus superfuerant, ne perirent Dei dona: partim, ut ex hac fragmentorū cophinos frag- mentorum, ex tim, ut ex ea nos edoceremur nunquam bona Dei do quinq; panibus na, ad vsum hominum concessa, propter abundantia ardeacis, que spernere aut vilipendere, sed que nobis fortē super- superauerunt his sunt, in aliorum indigentium vsus fideliter conferua qui manducaue re. *i* Tanta verò est inuenta fragmentorum copia, ut colligētes ea discipuli duodecim cophinos impleuerunt.

colligentes ea discipuli duodecim cophinos impleuerunt.

runt fragmentis illis, quæ ex quinq; tantum panibus & duob; pisculis omni turbæ illi saturitate supererat, ita ut post absolutum cōuiuium, multo plus reliquiarum sit reperitum, quàm ante ciborum poterat inueniri. *a* Proinde homines illi tātum & miraculum & beneficum in semetipsis experti, merito magoam inde conceperunt de Christo signi authore existimationē, quam & verbo testabantur, dicētes: *b* Verè hic est ille Propheta magnus & insignis in lege promissus, & tan-

to desiderio hæcenus nobis expectatus, ut qui venturus esset, & à Deo mittendus in mundum, ad salutem populi. *c* Dominus autem Iesus per diuinitatis suæ omni scientiam cognoscēs, homines illos ex miracu- li huius admiratione sic inuicem & incōposito erga se feruore affectos, ut animo meditarentur in regē temporalem ipsum sibi constitutere, & nisi fuga se ab eis subduceret iamiam illos ad rem properaturos, sic ut etiam reluctantem eum conarentur in regnū subuehere, atque ita rebellare Romanis (quod putarēt sub tanto rege non posse non optimè agi) *d* rursum in montem se subduxit, vnde ad pascendam turbam descendēderat ut aliquantisper ab eis abesset, donec affectus ille immodicus & subitaneus feruor populi, temporis mora deseruisset, & calor ardētium animorū aliquantulū refraxisset: exemplū nobis imitabile præbens, temporales honores & mundi pompas nō tantū non abire, verūm etiā oblatos quo ad licet refugere, *e* Cū autē iam adueniret vespera, discipuli ad mare descendēderunt ex domini iussione, qui sic eis constituerat solus in montē ascendens, ut quantotius ipsum trans mare præcederent: sicq; consensa nauī, post periculum & miraculū statim describēda, taudē peruenerūt in ripam oppositam, in ciuitatē Capharnaū, que sita erat ex opposito loci illius in quo miraculū predictū dominus patrauerat, & in qua tum tēporis dominus cū suis morabatur. *f* Cū autē nauim ingressi aliquā diu nauigassent, nox aduenit, & necdum ad eos venit dominus, in mōte solus plixius orās, atq; etiā à ppositio diutius à discipulis, ad pbadā eorū fidē, abesse volēs. *g* Abscēte autē domino, tēpestas magna facta est.

a Illi ergo homines cū ridsent quod Iesus fecerat signum dice-
b Quia hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum.
c Iesus ergo cū cognouisset quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem.
d Fugit iterum in montem ipse solus.
e Ut autem sero factum est, descendēderunt discipuli eius ad mare.
f Et cū adscendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum.
g Et tenebra facte erant: et non venerat ad eos Iesus.
h Mare autem ventio magno facta est: et exurgebat.

G z orta

orta est, eleuabanturq; in altum fluctus maris à ventri impetu, qui à vehementia sua mare conturbabat, & contrarijs existēs nauiculam fluctibus ex aduerso occurrentibus quatibat, ac velut obruebat. ^a Cùm itaque remigassent illi ad stadia ferè viginti quinque; aut triginta, multoq; & longo labore, ob venti nimiam aduersitatē, parum proficissent, pius dominus qui laborantibus in tribulatione propius semper adesse cōsuevit, opportunē illis adfuit remigādo iam defatigatis: apparuitq; eis per tenebras noctis, pedibus mare calcans, ac super maris aquas quasi super terrā solum ambulans. ^b Quem videntes nauī iam proximū fieri, nimia rei nouitate perterriti, timuerunt, existimātes spectrum forsitan esse phantasticum, aut dæmonis illusionem, cuiusmodi nonnunquam solent noctis tempore nauigantibus, aut iter conficiētib; apparere. ^c Pius verò Iesus, qui non ad suorū terrorem, sed consolationem veniebat, voce blanda & familiari cōturbatos alloquitus est, dicēs: Ego ipse sum dominus ac præceptor vester, ponite superuacaneum hunc animi vestri timorem. ^d Quem statim ex voce domestica agnoscētes discipuli, pulso timore, cōsolatiōe magna resecti, accurrebant gestiētes, velut aduentū ei sibiq; gratulātes, & voluerunt eum ad se in nauim suscipere: ^e ipsiq; ingresso, statim nauis diuino miraculo subito visa est applicuisse terrā, ad quē nauigando pergebant, à qua multum satis Christo ingrediēte distabant. Sicq; per Christi præsentia resarcitum est damnum multa & laboriosæ nauigationis nocturnæ, quæ parum profecerant, vt solent omnia Christo præsentē damna sarciri. Atq; ita in vno hoc factō tria lucēt miracula. Primū, in eo qd pedibus mare calcauit: secūdū, qd tempestatem subito sedauit: tertium, quod nauim à littore multum adhuc distantem in momēto terræ appulit. ^f Postridie verò eius diei quo turbas pauerat dominus, turba quæ in loco illo vbi patratum erat miraculum trans mare ex opposito ciuitatis Capharnaū adhuc perstabat, ccepit aduertere & secū pendere, quod pridie ibi non fuisset nauis alia, præter illā quæ condescenderant discipuli: & certō sciebant, dominum Iesum

^e Ille autem dicit eis: Ego sum nocte timere.

^d Voluerunt ergo accipere eum in nauim:

^e Et statim nauis fuit ad terrā in quam ibant.

^f Altera die turba quæ stabat trans mare, vidit quia nauicula alia nō erat ibi nisi, vna: & quia nō introisset cum discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abessent. Alia verò superueniēt nauis à Tyberiatē iuxta lo-

Iesum hanc nauim nō conscendisse cum suis discipulis, sed solos eos fuisse nauim ingressos: propter quod, cauerāt panem existimauerāt adhuc in monte quē ascenderat agere gratias agentes Deo.

Interim tamen alię superuenerant naues à Tyberiatē ciuitate vicina (vt erat continuus aduentantium ad Iesum cōfluxus) applicantes ad locū illum in quo dominum inuenire existimauerant, videlicet vbi pridie à domino pastæ fuerant turbæ, & manducauerant panem, gratiarum actionem Deo patri & Christo filio eius persoluentes: pro tam opportuno accepto beneficio, & viso tam insigni atque iucundo miraculo. ^a Turba, inquam, ista quæ adhuc in loco illo præstolās Iesum perstabat, cū ex prædictis indicis tandem aduertisset, inde eum abscessisse, & nusquam inueniri, neque quēquam discipulorum eius illic remansisse, faciliē suspicantes qd discipulos fuisset ipse quocunq; tandē modo aut via sequutus, quos viderāt versus Capharnaum nauigasse, non ferentes abesse à Iesu, cōscens nauibus illis quæ superuenerant, transfrauit nauigauerūt in oppositam ripam, & peruenērūt Capharnaum, quo prior cū suis appulerat dominus: statimq; eum cuius gratia venerant quæsierūt. ^b Et cū eum tras mare in Capharnaum (quæ sita erat in littore, ex opposito loci illius vbi miraculum factum fuerat) inuenissent, ignorātes quonam modo peruenisset illuc dominus, aut lacum traiecisset, interrogauerunt eū, dicentes: ^c Magister quādo aut quomodo huc venire potuisti? Nos enim te præstolabamur, & abscessisse ignorabamus, quoniam vnica erat illo in loco nauicula, quam sine te discipuli soli conscenderant. ^d Dominus autē Iesus, adhuc illos in animo volere sciens hesternum propositum de se in regem constituendo (quod sanē propositum nō ex vera fide & dilectione erga Deū procedebat, sed magis ex amore proprio, qd speraret sub tali ac tanto rege sibi omnia feliciter succellura, ac in bonis omnib; tēporalibus se per illū abūdaturos) ad euellendam ex eorū animis hanc malam proprij amoris radicem, & veræ fidei pietatē inderendam, durē satis per modum increpantis eos allo-

^a Cū ergo vbi dissest turba, quia Iesus non esset ibi neq; discipuli eius, ascēderunt in nauiculas, et venerūt Capharnaum, querētes Iesum.

^b Et cū inuenissent eū trans mare, dixerunt ei:

^c Rabbi, quādo huc venisti?

^d Respondit eis Iesus, & dixit:

Amen amē quatus est, dicens: *Hoc ego certo noui, & cū veritate* nobis quæ-
ritis me nō quia
vidistis signa,
tis p̄tatione vobis affirmo, q̄ nunc me profequuti
estis & queritis, nō ex vera radice pietatis proficisci:
sed tantum ob vestrū propriū cōmodum, & cōmo-
dū corporis nō animæ. Videlicet ob hoc nūc me tam
studiosē (vt videmini) queritis, non quia miracula vi-
distis diuinam in me virtutem attestātia: hoc est, non
quod ex miraculis istis vera fide & dilectione erga
Deum sitis affecti. Nam & aliās plura feci miracula,
nūquam tamen sic me queristis regem facere. *b* Sed
propter beneficiū temporale quod pridie accepistis,
ideo me p̄sequimini, & vano cōceptu regē me facere
cōstituitis, vobis & v̄tri vestro consulētēs: sperantes
nimirū per me in temporalibus bonis omnibus con-
sequi abundantiam & prosperitatem. Non est autem
hoc verū pietatis studium, ad quod vos adducere cu-
pio. *c* Super omnia enim laborare & anniti vos oportet,
vt cibum acquiratis, non istū corporeum & tempo-
ralem, qui nobis est cū brutis auimantibus cōmunis
& facile tam malis quā bonis acquiritur, quiq̄
consumptus in secessum emittitur, sed cibum animæ
verum & incorruptibilem, qui animam in vita pascit
æterna, sic vt nunquam esuriat aut deficiat: *d* quem
profectō verū animæ cibum ego vobis sum daturus,
si excusso somnio temporalis cibi & abundantie, ex
animo eum à me postulaueritis. *e* Me enim filiū ho-
minis in tēpore de virgine natū, pater cælestis signa-
uit, & quasi sigillo cōfirmavit, testimoniisq̄ firmis-
simis & irrefragabilibus declarauit, & declarabit am-
plius, illum esse qui hominibus cibum verū vitæ æter-
næ debeā largiri, à quo verus animæ cibum debeat ex-
pectari. Signauit etiam me pater vnctione & segrega-
tione peculiari præ ceteris omnibus filiis hominum,
quem etiam ab æterno vt characterem suū & imagi-
nem quasi in identitate substantiæ gignendo signa-
uit. *f* Audientes verō turbæ ita durē tibi loquentem
dominū, non statim quidem in cōtumeliam prorump-
unt: ex parte tamen aliqua, amarū animum & non-
nihil offensum produunt, dū quasi indignātes interro-
gāt. *g* Quid tu vltra à nobis exigis, aut quid faciemus,

b sed quia mā-
ducastis ex pani-
bus, & saturi
estis.

c Operamini,
non cibū qui pe-
rit, sed qui per-
manet in vitam
æternam.

d quē filius ho-
minis dabit vo-
bi.

e Hunc enim
pater signauit
Deus.

Dixerunt er-
go ad eum:

g Quid facie-
mus vt opere-
mur opera Dei?

vt

vt iuxta tuum consiliū operemur quæ Deo sunt gra-
ta, & vitam cōferant æternā? Nonne iam satis nos fec-
imus, qui legē seruamus, atque insuper te tanto affe-
ctu querimus, & terra mariq̄; sectamur? *a* Dominus
autem veræ pietatis radicem eis volēs demonstrare,
paucis verbis sic illis respondit: *b* Inter omnia opera
quib⁹ Deū vobis demereri possitis, & Deo grati fice-
ri, hoc est præcipuū & primū, ex quo pendent cætera
omnia, vt vera recta & sincera fide illi adhæreatis,
eūmq̄; super omnia diligatis, quem ipse misit in mū-
dum: vt vos ipsos diligere & quæ vestra sunt querere
definētēs, totum affectum cordis vestri, in me trans-
feratis, me super omnia diligentes, & meam doctrinā
ad quam docendam à Patre sum missus, super omnia
mundi bona requiratis. Vnicum hoc opus internū ra-
dix est totius Euangelicæ pietatis, ex qua quocunq̄;
opus processerit Deo gratum erit, quicquid autē in-
de nō nascitur, gratū Deo non erit, neque vitæ æter-
næ meritum. Propter hoc scilicet vos nūc arguo,
quia radicē istam verę pietatis in vobis non inuenio.

c His verō auditis, apertius iram suam prodere inci-
piūt, & quales antē fuerint, nūc satis demonstrant, dū
verbis quasi exprobratoriis cū eo expostulant, dicen-
tes: *d* Si vis vt tibi & in te credamus, ostendē ergo
nobis signū aliquod sufficiens & efficax, quod nos de
veritate missionis tuę à Patre certos reddat. Nō enim
videtur rationabile, vt tibi credamus, nisi signo ali-
quo efficaci nobis cōprobes, te verē à Deo missū es-
se. Hactenus verō nihil tale ostēdisti, quod ad faciendā
nobis fidē videatur sufficere. *e* Nā si fortē signum he-
sternū velis adducere de pastu multorum milliū, exi-
guū & tenue videt istud miraculū, si cū eo conferatur
quod olim patribus nostris per Mosē fuit à Deo exhi-
bitū: quando patres nostri olim sub Mosē in deserto
māna comederūt, panē sibi de cælo datū, & iuxta testi-
moniū scripturę dicentis in Psal. Filiis Israël egressis est: Panē de cæ-
lo dedit eis man-
ētū, sed de cælo aëreo in modū rotis super terrā demit ducere.

sum, quo pane annos totos quadraginta eosfē aluit
in deserto. Hoc sanē miraculū longē maius videtur,

G 4 eo

a Respondit Ie-
sus & dixit eis:
b Hoc est opus
Dei, vt credatis
in eum quē mi-
sit illo.

c Dixerunt er-
go ei:

d Quod ergo
tu facis signū vt
videamus &
credamus tibi?
quid operaris?

e Patres nostri
manducauerūt
manna in deser-
to:

f sicut scriptum
est: Panē de cæ-
lo dedit eis man-

ditione aeterna perire sinam, vel vn̄ ex eis: imò hoc vult, vt nec secundum corpus perant electi mei, aut in morte permaneant, sed vt ad vitam resuscitem eos in nouissimo iudicij magni die, vt sic & in corpore & in anima mecū viuant in gloria, qui mihi modo per fidem adherent in vita. ^a Iterum repeto, & apertius dico, hanc esse patris qui me in mundum misit voluntatem, cui ego cōtradecere aut repugnare nec possum nec volo, vt omnis qui me filiū Dei, siue corporis siue mentis oculis cognoscit, & fide recta vera dilectione formata in me credit, vitā habeat aeternā: quā modo quidem incipiat in anima per gratiam, ac post consummetur per gloriam. Et nō in anima tātum uiuet, sed etiā in corpore. ^b Propter hoc enim ego eum in nouissimo magni iudicij die, in consummatione saeculi, ad vitam resuscitabo, vt totus homo in corpore simul & anima vitā extunc accipiat sine fine perēnē.

^c His verò ex ore Christi auditis, Iudæi crassi & carnales verborum spiritualium minimè capaces, aduersus ea quæ non intelligebant (vt moris, est animalibus hominibus, blasphemare quæcunque non intelligūt) calumniando murmurabāt, ob hoc maximè quod dixisset: Ego sum panis vitæ, qui de cælo descendit: dicebant quæ multis alter ad alterū: ^d Nonne hic homo filius est hominis abiecti & ignobilis, cui nomen Ioseph, inter nos educatus & ex multo tēpore nobis cognitus, cuius nos & patrē & matrem & cognationē omnem probè nouimus? Quæ igitur ista est tam effrons iactantia, & impudens præsumptio hominis istius, vt iactare ausit, de cælo se descendisse in mundum: Qui enim & patrem & matrem habet in terris, quomodo de cælo uenisse aut descendisse credetur? ^e Audiens verò dominus Iesus, inter sese multisitantes, & murmurando huiusmodi proferētes. Iudæos incredulos, ita illis placido vultu respondit, dicens: ^f Cessate, o Iudæi, à murmuratione huiusmodi, quæ nihil vobis prodesse poterit: ac postquam oblatam vobis Dei gratiā suscipere nō placet, ab eius saltē impugnatione desistite, ne cum Deo pugnare videamini. Quod vos modo mihi nō creditis, ideo est, quia ad vitā præ-

ordi-

ordinati nō estis, aut quia pater vocatione hac & electione vos nō est dignatus. ^a Nemo enim hominum potest ad me venire, per verā in me fidei deuotionē, nisi Pater qui me in mūdum misit, illum interius inspirando siue erudiendo ad me adduxerit, & quasi inflectendo cor eius ad me pertraxerit. ^b Quisquis autem sic à Patre ad me attractus fuerit, mihi que per fidem adiunctus, ego eum in nouissimo magni iudicij die ad vitā resuscitabo, vt in corpore simul & anima totus homo reuiuifcat in gloriam. ^c In Prophetis variis scriptum legimus, electos & prædestinatos ad vitā omnes à Deo doceri, illuminati & erudiri debere, qui solus hominē docet salutarem scientiā veritatis. Humana quippe eruditio nihil proficit, si nō adsit qui incus doceat, trahat & moueat, cooperatur, imò præcipuus operator, Deus. ^d Iuxta hoc Prophetarum testimonium dico, quod quisquis à Deo patre interius loquente audiuit & didicit eam quæ est de me: aequè doctrina veritatis, eis mihi se per fidem adiungere: contra verò, qui non à patre docti fuerint, non poterunt ad me venire. ^e Neque verò hæc dico, quasi corporeis oculis possit Deus videri, aut vt in se est cognoscere: vt ne quis existimet, de sensibili patris præsentia & instructione me loqui. ^f Hoc autem, nempe patrem me videri, aut vt in seipso est perfectè cognoscere, mihi à Deo est proprium, qui semper sum apud Deum & à Deo ab æterno quidem, ex Deo Deus procedens, in tempore autē secundum assumptam hominis formā à patre missus in mundum. ^g Vnde illud vobis velut caput negotij cū veritatis protestatione affirmo, quod quisquis fide vera & integra mihi se adiunxerit, tantumquam membrū effectus corporis mei, is ex me verā vitam æternam & æternam assequetur animæ corporisq; vitam, quæ modo initium sumit per gratiam, post consummata per gloriam. ^h Propter quod, iterum dico & apertè profiteor, me esse verum panem vitæ, qui animæ vitā largior, nullo vnquam tempore inter moriturā. ⁱ Facite vestros equidē, patres vestros (iuxta ea quæ per vos pau- lo antè adducta sunt) manna illud corporale olim in deserto perpetuos quadraginta annos manducasse, quod

vos

^a Hec est autē voluntas patris mei qui misit me, vt omnis qui videt filium & credit in eū, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

^c Murmurabāt ergo Iudæi de illo quia dixisset: Ego sum panis vitæ, qui de cælo descendit, & dicebant:

^d Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nosimus patrem et matrem?

^e Quomodo ergo dicit hic: quia de cælo descendit?

^f Respondit ergo Iesus et dixit eis:

^g Nolite murmurare in inuicem.

^a Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum:

^b & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

^c Est scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docti cives Dei.

^d Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me.

^e Non quia patrem vidit quisquam, nisi is qui est à Deo: hic videt patrem.

^g Amen amen dico vobis: qui credit in me habet vitam æternam.

^h Ego sum panis vitæ.

ⁱ Facite vestros manducaverunt manna in deserto.

a Et mortui

b Hic est panis de calo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur.

c Ego sum panis viuus, qui de calo descendi.

d Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in aeternum.

e Et panis quem ego dabo caro mea est, pro mundi uita.

f Zizigabant ergo Iudei, ad inuicem dicens:

g Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?

h Dixit ergo eis Iesus.

vos permagni facitis. ² Verum per hunc cibum corporeum, non potuerunt à morte neque corporis neque animæ seruari. Omnes enim secundum corpus defuncti sunt plerique etiam secundum animam, ob murmuraciones & tentaciones impiæ suæ incredulitatis. Ego uero longè alius sum panis, & sine collatione præitator, qui ad hoc de calo missus sum in mundum, in assumpta hominis forma, vt quisquis in fidei sinceritate me manducauerit, me in se traiecerit, seque mihi per fidem couterit, mortem non sentiat, neque animam neque corporis, sic vt in morte corpus permaneat quod ad gloriosam vitam suo tempore resuscitabitur. ³ Non de alio aliquo loquor, neque de crasso alio & perituro cibo uerba facio. Ego, inquam, ego panis sum vitam habens, uitamque existens in memetipso, & vitam præbere sufficiens omnibus: qui de calo descendi, de sinu patris ueni in mundum, ⁴ hunc panem absque personarum acceptione à patre omnibus propositum, si quis manducauerit sincera fidei deuotione, quisquis tandem ille fuerit, ex me ueram & æternam consequetur animam uitam. Non enim poterit non uiuere, nec mortem poterit sentire, quisquis mihi qui uera sum uita adhaeserit, & unum fuerit mecum. ⁵ Et panis iste quem ego dabo mundo, ipsa est mea uera & uia caro, quam ego dabo ad uiuificandum mundum. Dabo in tempore passionis corpus hoc meum ad supplicia ac mortem perferenda, quibus genus humanum à morte liberabitur æterna: dabo quoque in sacramenti magnifici institutione, in mortis meæ memoriam, corpus meum sub panis specie sumendum fidelibus, vt dignè fumentes vitam animæ accipiant, & in uita seruentur. ⁶ Hæc uerba merè spiritalia & diuina non intelligentes crassifidei Iudei, tumultuari ceperunt & inter se contendere, in aduersus ea que audierant: indignantesque dixerunt alter ad alterum: ⁷ Quid sibi uult iste hominis huius tam irrationabilis sermo? Quomodo fieri possit, vt iste nobis carnem suam præbeat manducandam? Quis non exhorreat, carnem humanam & maxime uiuentem comedere: ⁸ Audiens uero dominus eorum contentionem & murmura, non ob hoc à ueritatis prædica

prædicatione desistis, neque blanda & placencia, vt eos in affectu pristini fauoris retineat, loqui curat, sed constanter ueritatem eis pergit proponere, dicens: ⁹ In ueritate ego uobis seruo & constanter illud affirmo, non esse uobis ullam spem salutis & uitæ æternæ consequendæ, nisi per manducationem carnis meæ, & sanguinis potationem: nisi uidelicet in me uerum hominem habentem ueram carnem & uerum sanguinem fide sincera credideritis, quod est fide carnem meam manducare & sanguinem meum bibere: item nisi in sacramento per me ad mundi uitam instituendo, ubi tempus & opportunitas postulabit, meam ueram carnem & uerum meum sanguinem sub sacramentalibus speciebus dignè sumere satageritis, tanquam uerum animæ cibum & potum, quicūque eius capaces estis. ¹⁰ Qui autem carnem meam manducat & sanguinem bibit, ita in me credendo, atque etiam in eucharistiæ sacramento corporaliter sumendo, is per communionem & participationem mecum, uitam habet æternam: modo quidem secundum initium aliquod in uita gratiæ, post uero secundum consummationem in plenitudine gloriæ. ¹¹ Neque secundum animam tantum uiuet, uerum etiam secundum corpus: quoniam ego eum ad uitam gloriosam & immortalè resuscitabo, in nouissimo magni iudicii die, vt totus homo reuiuifcat ad gloriam. ¹² Nam caro mea uerè est cibus, & cibi ac panis uerè præstat officium, melius quam cibus qui libet alius corporeus: & sanguis meus uerè præstat officium potus: melius quam alius quilibet liquor corporeus: quoniam caro mea, in qua est diuinitas humanitati coniuncta, uerè animam cibat, similiter & sanguis meus potat: id est, uerè uitam totus ego præsto hominibus, qui meam carnem & meum sanguinem, id est, me totum, in fide & sacramento dignè sumunt. ¹³ Qui sic ficut misit me meam carnem manducare, & meum sanguinem bibere, is per huiusmodi communionem sic unum efficitur mecum, vt ipse in me sit, tanquam palme in uite, & pater meum & membrum in corpore, & ego uicissim in eo tanquam qui manducat spiritum & uitam influens, & animam eius per unionem me, et ipse uiuet gratiæ intime inhabitans. ¹⁴ Quemadmodum pater propter me, meus

a Amen amen dico uobis, nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis.

b Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem habet uitam æternam,

c Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.

d Caro enim mea uerè est cibus, & sanguis meus uerè est potus.

e Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in illo.

f Sicut misit me uiuens pater, et ego uiuus pro mecum, & pater meum & membrum in corpore, & ego uicissim in eo tanquam qui manducat me, et ipse uiuet propter me, meus

meus cælestis vitam habens in semetipso, secundum assumptam hominis naturam me misit in mundum, & ego propter eum uiuam, siue ab eo vitam habeo, tam secundum humanam quam secundum Diuinam naturam: sic qui me manducauerit, propter me uiuet, id est, ex me & a me vitam accipiet, per influxum gratiæ & spiritus, quem me sumendo mihi; se uniendo ex me hauriet. ^a Iterum dico, quod iam sepius uos admonui, & ut rem maximam sibi

^a Hic est panis qui de celo descendit.

^b Non sicut manna de digna repero, me esse verum illum ac longe salubet ducauerunt patrum panem, de celo est sinu patris in hunc mundum demissum, ad vitam & salutem hominum. ^b Non est panis iste similis illius cuius per paulo ante meministis, non sicut manna illud corporale, quod in deserto manducauerunt patres vestri annis quadraginta, nec tamen per ipsum a morte vel animæ vel corporis potuerunt seruari: sed mortui sunt, omnes quidem corporis morte, nunquam ab ea per vim manna illius reditur ad vitam, multi uero etiam morte animæ in peccatis suis condemnati perierunt. ^c At uero panem istum quem uobis pater misit cælestis, quisquis manducauerit, vitam ex eo assequetur æternam: seruabitur a morte & damnatione æterna, quantum ad animam attinet, in super & corpore resuscitandus ad vitam immortalis & gloriosam.

^c Qui manducat hunc panem, uiuet in æternum.

^d Hæc dixit in synagoga, docens in Capharnaum.

^e Multi ergo audientes ex discipulis eius dixerunt:

^f Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? ^g Sciens autem Iesus apud seipsum quia murmuraret de hoc uerbis illis scâdalo accepto aduersus se murmuraret, discipuli eius, dixit eis:

^h Absurdus atque etiam auditu grauis est sermo iste, quem uix patienter ferat aures humanæ. ^h Cognoscens autem Dominus apud semetipsum per Diuinitatis sue omniscientiam, quod sectatorum & auditorum eius multi ex uerbis illis scâdalo accepto aduersus se murmurarent, & transferendos ad spirituale intellectum eorum animos, dixit

dixit eis: ^a Sic uos facile ex uerbis his meis offendimini, & scâdali occasione uobis accipitis, ex eo tantum dicitur: ^a Hoc uos scandalizati?

^b Dixi me panem uitæ esse, & carnem meam cibum, ac sanguinem potum, eaque esse mundo necessaria ad salutem: ^b Dixi ergo uideatam uobis quod magis uideatur admirandum, certissime tamem comprehendendum. Quid si me in assumpta natura humana uideritis suo tempore, post resurrectionem a mortuis, semper ubi eras propria uirtute diuinitatis ad caelos ascendentem, ad dexteram Patris apud quem eram ab æterno in eius sinu requiescens secundum diuinitatem, priusquam in mundum uenire secundum humanitatem? An forte ne tunc quidem me uera dixisse creditis? Aperiã autem uobis radicem morbi quo laboratis, & quo pacto uerba mea salubriter debeant audiri edocebo. ^c In omnibus que ego loquor uel ago, spiritualis intelligentia est que edificat car. & prodest ad ueram animæ uitam: carnalis autem intellectus eorum que ego loquor aut ago, ueram non adfert animæ utilitatem aut edificationem, sed potius hebetat mentem, & affectum impedit a uero fructu. ^d Verba mea omnia que ego loquor, non caro sunt, neque secundum carnem & sensum crasse intelligenda, sed spiritus sunt & spiritualiter debent intelligi: sicque intellecta uita sunt, uitamque præbent animæ. Vos proinde, dum omnia secundum sensus iudicium crasse accipitis, & ad spirituales intellectum transire negligitis, fructum doctrinæ meæ non accipitis. Quemadmodum uidelicet id quod modo dixi de manducatione carnis meæ, uos ita carnaliter intelligitis, quasi uelim ego carnem meam macerare & concisam in frusta, & aqua uel igne decoctam, dentibus discerpi, quomodo fit in manducatione carnis ouinæ aut bouinæ, & ideo in hoc carnali intellectu scandalizamini: cum mea uerba de manducatione spirituali, que fit per fidem & sacramentalem communionem, debeant intelligi, ut ad uitam proficiant. ^e Crassum uero istud & peruersum iudicium in plerisque uestrum ex radice infidelitatis procedit: uidelicet quia in me credere nolunt, ideo que dico secundum carnalem & sensibilem intellectum statim accipiunt, ut resellant & reiciant: spirituale autem intelligentiam non querunt, ut in uero fructu proficiant.

^e Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam.

^d Verba que ego loquutus sum uobis, spiritus est & uita sunt.

^e Sed sunt quidam ex uobis qui non credunt.

Hæc

a Sciebat enim ^a Hæc autem dicebat dominus Iesus, notare volens, ab initio Iesus incredulus: quoniã ipse per diuinitatis suæ omniscientiam sciebat, qui essent vere & fideliter in se credentes, & ex aduerso qui essent non recte credentes: ^b inter quos peculiariter illum iam præuidedo sciebat infidelem discipulum, nomine Iudam, qui post paululum futurus erat sui domini traditor, qui & ipse vnus erat ex numero eorum qui Christi verba ægre ferebant.

c Et dicebat, ^c Commone faciẽsque eos verborum supradictorũ, Propterea dixi ait: Scilicet hoc erat quod paulo ante dicebam vobis, vobis quia nemo potest venire ad me, nisi trahatur, erudatur, & velut inflectatur, vt mihi se ad fuerit ei datum iugat. Propter hoc multi ex vobis nõ credunt in me a patre meo.

d Ex hoc mali discipulorum eius abierunt retro: & iam non cum illo ambulabant.

e Dixit ergo Iesus ad duodecim:

f Nunquid vos vultis abire?

g Respondit ergo ei Simõ Petrus:

h Domine, ad quẽ ibimus? verbum vite æternæ habes.

^a Hæc autem dicebat dominus Iesus, notare volens, incredulos: quoniã ipse per diuinitatis suæ omniscientiam sciebat, qui essent vere & fideliter in se credentes, & ex aduerso qui essent non recte credentes: inter quos peculiariter illum iam præuidedo sciebat infidelem discipulum, nomine Iudam, qui post paululum futurus erat sui domini traditor, qui & ipse vnus erat ex numero eorum qui Christi verba ægre ferebant. ^c Commone faciẽsque eos verborum supradictorũ, Propterea dixi ait: Scilicet hoc erat quod paulo ante dicebam vobis, vobis quia nemo potest venire ad me, nisi trahatur, erudatur, & velut inflectatur, vt mihi se ad fuerit ei datum iugat. Propter hoc multi ex vobis nõ credunt in me a patre meo. ^d Ab eo autem tempore & ex ea causa, id est, occasione istorum verborum Christi, multi eorum qui prius fide quadam imperfecta ipsi adhæserant, & tanquam discipuli sectari eum solebãt, propositum inceptum delinquentes, comitari eum desistebant, & ab eius societate se separantes redibant in propria. ^e Quod videns dominus, ad duodecim illos peculiare suos discipulos & Apostolos conuersus, vt ostenderet se neminem velle ad sequelam sui cogere, neque propter semetipsum aut suam propriam gloriam discipulos illos requirere, interrogauit eos, dicens: Vos iam discipulorum numerum occasione prædicationis meæ, multũ imminutum cernitis. An forte etiam vos, illorum qui se a me diuiserunt prouocati exemplo, me vultis relinquere, atque in propria reuertĩ? Si abire vobis libuerit, per me vtiq; licebit: liberos requiro discipulos, neminem cogo inuitum. ^h Hac interrogatione proposita Simõ Petrus erga dominum præcipuo feruens amore, tanquam caput Apostolici collegij, omnium nomine fidẽter respondit, dicens: ^b Nos te domino in æternum nostra voluntate non deseremus, neque alium requiremus magistrum & dominum, tecum

etiam viuere & mori parati. Tu enim verba habes veram animæ vitam donantia, doctrinam tu loqueris edificantem & viuificantem animas. ^a Et nos fidei syn-
cera in te credimus, certoque & absque omni dubitatione cognouimus (sicut omnium nomine ego aperte confiteor) te esse Messiam in lege & Prophetis promissum, verum & consubstantialẽ filium Dei, qui secundum assumptam naturam humanam missus es in salutem mundi. ^b Ista quidem Petrus bene confidens de omnibus, & de nullo coapostolorum suorum malè suspicans, omnium nomine fidenter asserbat. Verũ dominus, qui occulta nouit cordium, sciens nec duodecim ipsorum omnium esse rectum animum, aut stabilem fidem, ita Petro ac cæteris respondit: ^c Non vsque adeo mirum videre debet, si ex rudi illa turba multi recesserint, quandoquidem & inter vos pauculo numero duodecim quos ego ex omnibus peculiariter elegi in Apostolos & discipulos secretissimos ac familiarissimos conuictores, vnus quidã mihi notus est non syncerè fidei, neque recti & stabilis erga me cordis, diabolicum gerens animum; & opus paraturus aliquando diabolicum. ^d Designabat verò in hoc verbo, & quasi præueniendo notabat de futuro crimine quandam ex duodecim Apostolis, nomine Iudam, filium Simonis, à loco Scariot: qui nimirum inaudita vesania post tot ac tanta accepta beneficia, beneficentissimum sibi dominum pro modico paucolorum numerorũ pretio erat proditurus in manus hostium: tali exitu tandè declaraturus, quod licet corpore dominum fuisset aliquandiu insequutus; cæterorũ more discipulorum, forsitan & ex verò affectu ad tempus perdurante, nunquam tamẽ veram charitatis radicem in sese habuisset.

a Et nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei.

b Respondit eis Iesus:

c Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est?

d Dicebat autẽ de Iuda Simonis Scariot.

e Hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim.

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

Dicit ad Philippum.) Quare Philippum præ cæteris interrogando dominus tentauerit, rationẽ aliquam attingunt Chryostomus & Theophylactus, apertius etiam Cyrillus, dicentes, illum libentius discere, & sapius quærere solitum, tamen non esset acutus ingenio, vt altiora facillè posset intelligere: atque ob hoc

H vt ru-

vt rudiorem & maiori exercitatione ad sublimiora fidei mysteria capienda indigentem, ipsum interrogari præ cæteris. Sic enim solent boni præceptores, huiusmodi discipulos discendi avidos & ingenio tardiores frequentius interrogare, & familiarius instruere. Quod autem rudiior aliquanto fuerit, licet discendi cupidus & libenter interrogare solitus, ex illo declaratur: q̄ circa Christi passionē cū iamdiu cum domino fuisset versatus, rudi admodum postulatione Christum adhuc interpellat, dicens: *Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis.* Vnde etiā à domino benignè corripitur de tarditate ac ruditate, atq; insuper plenius edoceri de mysterio, *Tanto tempore.* (ait dominus) *robiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui videt me, videt & patrem meum, & alia quæ Euangelista hic scribit cap. 19. Iterum quæ in cap. 1. scripta sunt circa initium vocationis eius, quomodo statim Nathanaëlem ad Christum cui prior iam ipse crediderat, inuitauerit, eidemque addubitat, & quasi contra obiectanti, num à Nazareth posset tantum boni procedere? non eruditè vel elaboratè responderit, sed hoc tantum simpliciter dixit: *Veni & vide, satis ipsius simplicitatem cum pia discendi auiditate coniunctam videntur testari. Ad idem facit & illud quod infra scribitur cap. 12. de gentilibus volentibus videre Iesum, qui ad ipsum quidem præ cæteris accedebant (vt probabiliter estimari potest) quod simplicitatè & benignitatè quæ ad præ se ferebat, vt solent huiusmodi ab ignotis facilius interpellari, præ aliis plus gratuitatis præ se ferentibus. Ipse verò nō sibi fidit tāquā rudiior, sed Andream accedit tanquam magis intelligentem, vt eū cōsulat super negotio, atq; ita demum ipse nec dum solus, sed vnā cū Andrea ad Christum ingreditur. ¶ *Erat autem fœnum multum in loco.* Fœnum pro gramine passim in scripturis ponitur. Vt cū dicitur apud Esaiam, *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni.* Et apud Psalmistam, *Homo sicut fœnū dies eius, &c.* Fiant fœna fœnum testorum: Tanquam fœnum velociter impij arescent. Hoc admonendum putavi, ne simplices existiment, gramina demessa & exiccata ac iam emortua, virore perditō, fuisse fœnū istud cuius hic fit mentio. Idcirco enim graminis virentis meminit, vt loci opportunitatem & amœnitatē ad discumbendum significaret. ¶ *Ei cum gratias egisset.* Matthæus dicit Christum benedixisse, non gratias egisse. Verum (vt annotauit Cyrillus) idem hæc duo volunt: cū gratiarū actio pro cibo, sit ipsius sanctificatio, iuxta illud Apostoli, *Nihil immundum, quod cum gratiarū actione percipitur.* Sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem. Non ignoramus, inquit ille, benedici omne quod sanctificatur, ea oratione quā in mensa facere solemus.**

Discubuerunt

¶ *Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque milia.* Peculiariter in hoc Euangelista obseruanda est, & diligenter consideranda ipsius in loquendo religiosa cautela, & sanctus quidam metus in pronuntians, ne fortè in aliquo minus teneat veritatem. Ob hoc enim iste frequentius in describendo res gestas, ea maxime quæ non omnino ad punctum sciri aut describi possunt, particulam aliquam moderantè & hos, id est, quasi aut ferè aut circiter: vt modo dicit, *quasi quinque milia,* & supra capite quarto, *Hora autem erat quasi sexta.* Item capite 21. *quasi cubitis ducentis.* Item capite 11. *Erat Bethania à Hierosolyma quasi stadiis quindecim.* Et rursum in hoc ipso capite paulo post, *Cum remigassent ergo quasi stadia 25. aut 30.* Atque hoc annotamentū ne quis fortè ridiculum habeat, quod ego sanè nō paruifaciendū puto, primum ex ratione ostendam, nonnullius momenti esse obseruationē huius rei: deinde & ex sanctorum patrum auctoritate id ipsum declarabo. Sanè Marcus Euangelista, vnus ex quatuor, cū tempus describeret quo peragebatur Christi iudiciū & crucifixio, absolute pronuntiauit, dicens: *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Non ait, quasi aut circiter tertia, sed absolute, hora tertia. Ioannes verò idem tempus describens, etiam quod ipsam crucifixionem aliquantū præcessit, vt pote quo adhuc Pilatus contra Iudæos disputabat sedens pro tribunali, *Erat, inquit, parasceue pasche, hora quasi sexta.* Quid si hic Ioannes absolute pronuntiauerit, dicens: *Erat hora sexta,* sine adiectione moderantis particulæ, an non hic vel apertissima emergeret Euāgelistarū duorū dissonantia: cū alter tēpore crucifixionis diceret fuisse horam tantum tertiam, alter verò etiam ante crucifixionē, imò ante condemnationem fuisse horā sextam? Nunc verò noster Euāgelista loquens per moderantem particulam, viam innuit nobis soluēdi dissonantiam, & inueniendi concordiam. In eo enim quod dixit, quasi, insinuat tempus potuisse esse inter mediū, inter tertiam & sextā: & quia medium vtriusq; extremorū est particeps, & ab vtroq; subinde denominatur, comparatione ad alterum oppositū, hinc factum esse, vt alter horam quæ hæc agebantur dixerit tertiam, alter sextā: id quod etiam apparentius videretur, si consimili obseruatione dixisset item Marcus, *Erat hora quasi aut circiter tertia.* Vides igitur non vanam nec inutilem esse religiosam istam in scribendo cautelam. Aduerterūt hæc etiā sancti doctores, Cyrillus & Theophylactus, ac super verbo illo capitis quarti, *Hora autem erat quasi sexta,* vigilanter adnotarunt. Vide obsecro (ait in locum illum scribens Theophylactus) & diligentiā Euāgelistæ. Neq; enim dixit affirmatiuè, hora erat sexta: sed vt minus excidat à veritate, quasi sexta, inquit, securum faciens sermonē,

Et Cyrillus in eandē sententiam, Horam verò, non certè sextam, sed quasi sextam fuisse scribit, vt etiam nos discamus, vel in minimis nò paruam veritatis curam habere. Hæc ille. Cùm verò iuxta istorum ac nostram annotationē ita loquitur Ioānes, vtrens particula *ὡς* hos, id est, quasi aut circiter nō est arbitrandum, ita illam accipi vt significet numerum vel tempus incōpletum, quo modo solet dici vulgato verbo, id quod quasi aut ferè fit aut factum est, non esse factum aut fieri. Sic enim ea particula sermo nō redderetur securior, nec minus affirmatiua ac definitiua esset oratio, quæ definitē astrueret, nō dum eo numerū vel tempus illud fuisse completum. Debet autē sic apud hūc Euāgelistā accipi illa particula: quomodo vti solemus prepositio ne vel aduerbio circiter: vt significetur per eius adiectionē nec multum supra, nec multum infra tempus aut numerū appositū fuisse: vt siue plus aliquid fuerit siue minus, siue etiam ipsā mensura cōpletā, nec deficiens nec abundans, oratio semper habeat veritatem. Videlicet vt in proposito loco, quasi quinque millia fuisse intelligantur, siue paulo plures fuerint, siue paulo pauciores, siue etiam determinate in eo numero, vt nec vnus sup̄ fuerit, nec vnus defuerit. In hoc autē falsificaretur oratio, si aut multo plures aut multo pauciores, (secundū numerum comparatione ad tantum numerum notabilem,) illic adfuisent. Si cui fortè hæc annotatio plixior iusto videbitur, super tā modica, id est duarū literarū particula *ὡς* hos, aduertat ille, nec iota in lege Dei nec apicem esse paruificandum. ¶ *Cum gratias egisset, distribuit discumbentibus.* Græci codices vulgati aliquanto plus habent quàm nostri. Sic enim legunt. Distribuit discipulis, discipuli autem discumbentibus: Et ita quidem Cyrillum legisse non solum textus ipse (in quo hæc ita legūtur posita ab eo qui vertit, quāuis aliās soleat vulgaram Latinorum in omnibus ferè lectionem sequi) verum etiā commentarium ipsum declarat, in quo circiter finē huius miraculi pulchrum & iucundum mysterium in eo considerat, quod nō per semetipsum dominus scribitur proposuisse turbis escas, sed per discipulos: qui deinde cophinos duodecim plenos cibis post absolutum ministerium reportauerunt, in signū magnæ remunerationis & copiosissimæ, quam accipient ij qui modo in ecclesia Apostolorum & doctorum rectè funguntur officio, spiritali scripturæ vtriusq; pabulo plebem domini fideliter pascentes Augustinum certū est non aliud legere: quā quod habent nostri codices Latini. In Chrysostomi quoque & Theophylacti enarratione nihil prorsus inuenitur, quod testetur illos aliter legisse quā nos passim habeamus. ¶ *Similiter & ex piscibus, quantum volebant.* Quidam ex Græcis legere malunt numero

singu

singulari, quantum volebat, quod vulgati codices habeant *ἕλεν* ithen, numero singulari: vt indicetur, Christum turbis dedisse quantum ipse volebat. Verūm hæc sententia ex nullius Græcorum authorum interpretatione comprobatur. Certè Augustinus nobiscum legisse vī detur, qui id quod nos legimus exponens, dicit, quantum sufficiebat. Non autem dedisse quantum ipsis sufficiebat, nisi quantum volebāt dedisset. Denique miraculi gloriam attenuat, si dicatur dedisse dominus quantum ipse volebat. Auger verò, si dicimus, dedit quātum ipsi volebant qui edebant. In illo enim auara quardā parsimonia, in hoc autem diues liberalitas significatur: quemadmodum & in eo quod subsequenter dicitur, impletos esse vel saturatos eos qui manducauerant. ¶ *Ex quinque panibus ordeaceis, quæ supersurrunt his qui manducauerant.* Nonnulli codices Latini hic intericiunt, & duobus piscibus. Verūm id nec Græca nec Latina vetusta & emendata exemplaria habent. Additum videri potest ad sententiam exprimendam. Nam & si uon exprimatur, tamen subintelligi non est dubium: eum non sit verisimile solum panis reliquias remansisse, sed etiam piscium. Cæterū relatiuum, quæ, ipsa fragmenta refert. Illa enim fragmenta supersurrunt manducantibus, & relicta erant ex cibis propositis. ¶ *Hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum.* Prophetam non quemlibet intelligunt, ad eum modum quo Samaritana illa nondum Christum agnoscens, dicebat: *Domine, video quia Propheta es tu*, sed illum insignem, de quo apud Mosē & Prophetas alios audierant prædictum. Id significat primum articulus qui in Græco præmittitur, ac si dicatur: *Hic est ille Propheta.* Deinde, quod sequitur, *qui venturus est in mundum*, id est, de quo à Prophetis scriptum est, quod sit mittendus ac venturus in mundum ad ipsius salutem. Annotarunt hanc sermōis emphasim & Græci & Latini interpretes. ¶ *Et cum ascendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum.* Per anticipationem id dicitur, quod in Capharnaum venerint. Nam ea quæ statim subduntur, de remigatione in mari, & ambulatione Christi super aquas, vsq; ad applicationē nauis ad terrā, pri⁹ tempore gesta esse cōstat, quā Capharnaū sint ingressi. ¶ *Fuit ad terrā in quam ibant.* Improprè dicitur, fuit ad terrā, id est, venit ad terrā vel applicuit terræ: Græcè est *ἔγενετο ἐπι τῆς*, id est, fuit in terrā, vel ad terrā, vel facta est ad terrā. Quidā autē Latini codices secundo loco prepositionē nō habent, legētes hoc modo: *Fuit ad terrā, quā ibant.* Sed emendatōres secunda adiciunt prepositionē, in, fuit ad terrā in quam ibant. ¶ *Iuxta locum ubi manducauerant panem, gratias agentes Deo.* Quidam codices Latini pro Deo, habent domino: nec ad sensum quicquam refert. In Græcis autem ex-

H 3 pluribus

paribus hoc loco satis magna est varietas. Quædam enim particulam illam, gratias agētes Deo, omnino non habent. Quædam per genituum, habet absolutè positum, hoc modo: *ὁ υἱος γεννητός τῷ κυρίῳ*: hoc est, gratias agente domino, siue postquam gratias egisset Dominus. Alia cum nostra lectione consentiunt. Ex Græcis authoribus, an legerint, & quid legerint, nihil potest certi deprehēdi, quantum ad hūc locū attinet, eo quod in cōmentariis nihil istius attingat. Certè Augustinus apertissimè nobiscū legit. *¶ Hunc enim pater signauit Deus.* Nos in Elucidatione priori loco simpliciter exposuimus, signauit, id est certo declarauit, & cōprobauit, reuelauit suo testimonio, de quo sensu satis diximus in annotationibus tertij capitij, verbū illud Baptistæ tractantes: Qui autem acceperat testimonium eius (id est filij Dei) signauit, quia Deus verax est. Atque hanc expositionem Chrysostomus vtriusq; loci Germanam esse existimat. Aliter verò Cyrillus istam signationem intelligit, vel vnctionē, vel identitatem & essentialē similitudinem. Eius in hūc locum hæc sunt verba: Signari, aut pro vngi posuit (signabatur enim qui vngebatur) aut naturaliter ad formam patris (vt ita dicam) se esse formatum signationis nomine denotauit, vt dicere videretur. Nō est mihi difficile, permanentem cibum vobis largiri, quo ad æternæ vitæ inauditas delicias deducemini. Nam & si homo sim vt vnus vestrum, vnctus tamen à Deo patre signatusque sum, ad incommutabilem eius identitatem. Hæc ille, altius quidem & sublimius, haud scio tamen, an ad Euangelistæ mentem accommodatius: maxime cum horum modorum neutro in loco illo ex capite tertio supra adducto videatur accipi posse verbū illud signauit: vbi hominem credentem signare dicit, quod verax sit Deus: cum & in Græcis & Latinis, in vtroque loco prorsus idem sit vocabulum *ἐσφραγισμένος* esphragise, id est, signauit sigillo, siue signaculo obsignauit. Theophylactus primam illam simpliciore sententiam Chrysostomum sequutus, primo loco vt præcipuam, cōstituit: ac deinde secundo loco, posteriorem illam Cyrilli sententiā non taceret, & quasi in vnum ambas expositiones conuoluit, quem & reos hac in parte elucidādo textum sumus insequuti. Augustinus verò signationem istam intelligit singularem quandam questrationē huius filij hominis, à cæteris filiis hominum: eo quod iste sit filius hominis simul & filius Dei, homo simul & Deus: cæteri tantum homines, & tantum filij hominum. *¶ Quia dixisset, Ego sum panis viuus.* In Græcis non est, viuus, sed tantum, panis qui de cælo descendit. In eo autem quod sequitur: Nonne hic est filius Ioseph, interitū, Iesus, hoc modo, Nonne hic est Iesus filius Ioseph? vt per contemptum adi

ciatur ipsius etiam proprium & vulgatum nomen. *¶ Nisi pater qui misit me traxerit eum.* Tractus iste non violentiæ est neque coactionis, sed liberæ electionis: vt nullo modo per ipsum existimetur auferri libertas arbitrij, quam catholicæ Ecclesiæ sanctis dogmatibus cogimur confiteri. Modum autem quo tractus iste sit intelligendus, pulchrè Cyrillus his exprimit verbis, Cum dicit, neminem posse ad se venire, nisi pater traxerit eū, non vi quadam cogi trahiq; credetes putandū est, sed monitione, doctrina, & reuelatione ineffabiliter facta, vt ille solus nouit qui dignos cognouit. Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. Vbi enim auditus disciplina doctrinæque adest, ibi fides nō vi, sed persuasione oritur. Patrocinio igitur Dei patris, quod ex charitate dignis præstatur, non vi, Christum fideles agnoscunt. Non enim possumus, secundum Ecclesiæ veritatisq; dogmata, liberam potestatem hominis (quod liberū arbitrium appellamus) vilo modo negare. Ita iusti quidem præmijs, propter iustitiam, afficiuntur: qui verò malè vixerunt, nō iniuria puniuntur. Hæc ille ad verbum pro veritate liberi arbitrij, secundū Ecclesiasticam determinationem loquitur. Eadem ferè annotarūt Chrysostomus & Theophylactus, in tractu illo hoc potissimū intelligentes significari, quod diuino auxilio habeat opus & magna Dei cooperatione, qui credere debeat & ad ipsum venire. Quomodo verò vocabulo trahēdi mirimè repugnet libera præoptitudo, & quod inuitū esse non oporteat aut cōtra nitentē eū qui trahitur pulchrè mōstrat Augustinus, ex illo Poëtæ Hemistichio, Trahit sua quemque voluptas: nō necessitas, sed voluptas: nō obligatio, sed delectatio: quāto fortius nos dicere debemus, trahi hominem ad Christū, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iustitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est: Ista quidē tam aperte, tam sine inuolucris verborū, tam sine sententiā ambagibus, viri illi & antiquitate venerandi & sanctorum clari & rerum diuinā atque humanā scientia celeberrimi pro veritate liberi arbitrij pronuntiant: & audent etiā hodie impudentissimi quidem hæretici rem certissimam vocare in dubium. *¶ Est scriptū in Prophetis: Erunt omnes docibiles Dei.* Sententiā quidē huius verbi, descripta est, non apud vnū Prophetā, sed apud multos, Crebro enim apud Prophetas fit mentio de illuminatione & eruditione diuina. Nusquam tamen apertius hoc verbum haberi videtur, quam apud Esaiam, cap. 54. vbi sic legitur: *Panem omnes filios tuos doctos à domino.* Atque hinc, in Cōmentarijs super Esaiā testatur Hieronymus, Christum hoc testimonium deprompsisse, præter hūc verò, nemo ve-

rerum eorū qui in hunc librum Commētarios adidere, neque Græcorum neque Latinorum particularem aliquem locum designauit, ad quem dominus alluserit: sed tantū generali sermone apud Prophetas scriptū id esse affirmat. Pro eo autē quod nostra habet lectio, docibiles Dei, Græcè est *didaktos theō* didaktos theū, id est, doctos à Deo vel discipulos Dei. Noster interpres maluit dicere, docibiles quā doctos, ne quis putaret doctos participialiter accipiendū, secundū tempus præteritum, cum Græcè *didaktos* didaktos nomen habeatur, nō participium. Sed quærat aliquis, quomodo id veritatē habeat, omnes esse doctos à Deo vel discipulos si erunt omnes docti à Deo? Cyrillus de dignis id tantū intelligi putat: nimirum quod dignis hominibus diuina reuelatione manifestada essent fidei & salutis mysteria, ut ille solus nouit, qui dignos cognouit. Chrysostomus duplicē quæstioni adhibet solutionem, De pluribus, inquit, hoc dictū est, & præterea omnes volentes significat. Magister enim omnibus proponitur, ad docendum & communicandum doctrinam suam. Theophylactus & illam Cyrilli, & hanc postremā Chrysostomi cōiungit. Augustinus geminam insuper adhibet solutionem. In commētariis quidem super Ioannē, omnes regni illius homines docibiles Dei fore dicit: qui etiā si ab hominibus audiant, tamen quod intelligūt intus datur, intus coruscet, intus reuelatur. In libro autē de prædestinatione sanctorum ita verbum istud accipiendum putat, quomodo supra in annotationibus primi capitis diximus de illo verbo, *Illuminat omnē hominem &c.* in hunc videlicet sensum: Omnes qui docentur, à Deo docentur: ita ut nemo doceatur vel instruat ad fidem, qui non à Deo doceatur. Consimilemque loquendi modum etiam ex vulgari sermone adducit. Veluti cum de aliquo literatrū magistro, qui in ciuitate solus est, dicimus: Hic omnes hic literas docet: nō quia omnes discūt, sed quia nemo illic literas discit, nisi qui ab eo discit. (*Panis enim verus est.*) Græci codices habent, *Panis enim Dei est.* Atque ita & Latina quedā vetustiora & emendatiora exemplaria legūt, ut est videre apud Augustinum. (*Et panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita.*) Græca exemplaria per replicationem verbi dabo, sic habent, *Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* In quem sensum accipi potest etiam nostra lectio quāuis & simpliciter intelligi potest, sine replicatione, *Panis quem ego dabo pro mundi vita est caro mea.*

De sacramēta.

Carne autem nominat, torum seipsum, ab eo quod in ipso est insirmitas & humilior. Sciendum verō, quōd licet ea quæ hucusque dicta sunt, à sanctis doctoribus de Christo secundum diuinitatem ferē

intē-

intelligentur, ut quod se dixit esse panem vitæ, & panē verum, & participationem, de Christi humanitate magna ex parte intelligunt, prout in ex Paddignissimo Eucharistiæ sacramēto sumitur & maducatur eius caro trū sen sub panis specie, sumitur & bibitur eius sanguis sub specie vini. Et tentia, quoniam hæretici plerique nostri temporis dignissimo huic sacramēto (quod in capite isto plurimum saluator noster commendat) fuerit studiosissimè detrahentes, nihil eorū quæ hic dicuntur de sacramentoretico tali illa manducatione intelligendū contendūt, sed omnia referūt ad rū fidem, dicentes: Christi manducare carnem & sanguinem nihil esse meritaliud quā in Christum verum hominem credere: de sacramentali tatem autem veræ carnis & sanguinis veri sumptione, nec verbum audire volunt: sophistas & scripturarum peruersiores clamitates, eos qui ista ad sacramentum carnis & sanguinis domini interpretando referūt, non inutile fuerit, hoc in loco ad illorum insaniam retundendam, sanctorum patrum sentētiās etiam ad verbum proponere, ex quibus apertè monstratur Græcorum vetustissimos patres maxima religione in verbis istis quæ ab hoc loco dicuntur, sacramentum illud intellexisse. Et primū quidem diuini illius & verissimè aurei oris sententiam audiamus. Verbum nanque illud pertractans, quod in huius altissimi sermonis initio dominus proposuit. *Ego sum panis vitæ*, sic ait. Iam in mysteriorum traditionem deuenturus est. Et primum de diuinitate sua sic disputat: *Ego sum panis vitæ.* Neque enim de corpore hoc dictum est, de quo circa finem inquit: *Panis quem ego dabo caro mea est*, sed adhuc de diuinitate. Ad hunc autem locum perueniens, expressè testatur, in hoc verbo mysteriorum sermonem adduci: per mysteria indubiè intelligens dominici corporis & sanguinis sacramenta, quæ sancti patres quasi per antonomasiam mysteria appellare consueuerūt. Nam quod ea sacramēta intelligat, expressius quā ut negari vel ab impudētissimo tergiversatore possit, verba ipsa quæ deinde in loci proposito enarratione subiungit, testatur. Illi quidem, inquit, tunc tēporis nihil ex his dictis, nos ipsius beneficij vtilitatem cepimus. Quare necessario dicendum, Quā admiranda mysteria, & cur data sint, & quānam eorū vtilitas? Vnum corpus sumus, & membra ex carne eius, & ossibus eius. Quare initiati, eius præceptis parere debēt. Ut autem nō solū per dilectionem, sed re ipsa in illam carnem cōuertamur, per cibum id efficitur quem ille nobis est largitus. Quum enim suum in nos amorē iudicare veller, per corpus suum se nobis commisit, & in vnum nobiscum rediit, ut corpus eū capite vniretur. Hoc enim amantiū maximè est. Hoc Iob significabat de

H 5 seruis

seruis, à quibus maximè amabatur: *Quis det nobis, vt eius carnibus im-
pleremur? Quod Christus fecit, vt maiori nos charitate astringeret, &
vt suum in nos ostèderet desideriu, non se tantum videri permittens
desiderantibus, sed & tangi, & manducari, & dentes carni suæ insigi,
& desiderio sui omnes impleri. Ab illa igitur mæsa, tanquam leones
ignem spirantes, surgamus, diabolo formidolosi, & caput nostrum
intelligamus, & quam in nos præ se tulit charitatè. Vbi deinde idem
vir sanctissimus, & scripturarû disertissimus, simul ac diligentissimus
enarrator, multò pluribus verbis sancti huius sacramenti pretium, ela-
borata oratione magnificat & extollit: docens etiã, quemadmodum
à fidelibus sumendum, ne in iudiciu fiat indignè sumentibus. Admi-
randa sanè, inquit, Ecclesiæ mysteria, admirandum sacramentum. Sed
sicut magnum est & admirabile, ita si purè accesseris, ad salutem ac-
cessisti: in praua cõscientia, ad pœnam & suppliciu. Qui enim man-
ducat & bibit indignè sanguinè domini, iudiciu sibi manducat & bi-
bit. Nam si qui regiam purpuram coinquinat, haud secus quam qui
scindunt puniuntur: quid mirum, si ij qui immunda conscientia Chri-
sti corpus accipiunt, idem supplicium subeant, quod illi qui eum cla-
uis cruci affixerunt: Hęc autem omnia, quis nisi deploratè omnino
mentis & irrationabilis iudicij, non aduertat ad visibilia dominici
corporis & sanguinis pertinere sacramenta? Non minus verò aperte,
imò logè distinctius ea quæ ad hoc attinet sacramentû, Theophyla-
ctus Bulgariensis episcopus secundum catholici dogmatis regulam
exponit, quum in huius loci explanatione ita ait: Attende autem, qd
panis qui à nobis in mysteriis māducatur, non est tantum figuratio
quædam carnis domini, sed ipsa caro domini. Non enim dixit: Panis
quem ego dabo, figura est carnis, sed caro mea est. Transformatur
enim arcanis verbis panis ille, per mysticam benedictionè, & acce-
sionem sancti spiritus, in carnem domini. Ac post pauca: igitur & nūc
panis in carnè domini mutatur. Et quomodo, inquis, nō apparet no-
bis caro, sed panis? Vt nō abhorreamus ab eius esu. Nam siquidè ca-
ro apparuisset, insuauiter fuisset affecti erga cõmunionem. Nūc
autè condescendente domino nostræ infirmitati, talis apparet nobis
mysticus cibus, qualibus aliàs assueti sumus. Ad deinde exponens
quod sequitur: *Qui manducat meam carnem*, &c. hoc loco, inquit, di-
scimus sacramentum communionis. Nam qui edit & bibit carnem
& sanguinem domini, in ipso manet domino, & dominus in ipso.
Contemperatio enim fit noua & super rationè, ita vt sit Deus in no-
bis, & nos in Deo, & cetera quæ sequuntur in quibus ostèdit, quomo-
do ex vnione cū verbo habeat caro illa Christi, vt viuificare possit.*

Bea

Beatus verò Cyrillus, scripturarû exactissimus enarrator, & heretico
rû validissimus oppugnator, non solù à loco illo supra signato, panis
quem ego dabo, sacramentum communionis in verbis domini intel-
ligit, sed ab initio sermonis, vbi Iudæis postulatibus, *Domine, semper
da nobis panem hunc* ita respondet: *Ego sum panis vite. Qui credit in me, nō
esuriat*. Sic enim in eius verbi enarratione ait: His autè verbis subostè-
dit sanctissimi sui corporis vitã & gratiã, qua in nobis vnigeniti pro-
prietas (id est, vita) & ingreditur & permancet. Ac post pauca: *Manna*
(quod Iudæos Iordanè transgressos desit nutritre) figura latius expli-
cata, concludens subiungit: Quando igitur ad regnum cælorum per
Christu vocati sumus) nō enim aliud significat Iudæorû in reprimis
sionis terrã ingressus) tunc & manna sensibile desit. Nō enim litera-
li amplius legis sensu, sed cælesti pane, id est, Christo, ad vitã æternã
nutrimur, & morte destructa Dei participes, gratia sancti spiritus &
communicatione corporis domini, efficiamur. Et rursus, nonnullis
interpositis, subiungit: Quid igitur Christus pollicetur, quid creden-
tibus adferet? Corruptibile certè nullum, sed benedictionè, quam cõ-
municatione corporis & sanguinis Christi assequemur, vnde ad eam
incorruptionem integrè reducemur vt cibo corporali & potu non
indigemus: Nequaquã verò tacenda sunt quæ idem iste vir sanctis-
simus aduersum illos qui à mystica & sacramentali hac mæsa se qua-
cunq; occasione subtrahunt, ita subiungit: Quæ cū ita se habeant, sciãt
baptizati homines & diuinæ gratiæ participes facti, si rariis in Ec-
lesiã proficiscantur, & longo temporum spatio, propter simulatam
religionè, mysticè communicare Christo recusent, ab æterna se vita
procul depellere. Quippe recusatio huiusmodi quanuis ex religio-
ne proficisci videatur, & scandalum facit, & laqueos instruit. Quare
oportet omnibus viribus à peccato mundari, & rectè viuendi iactis
fundamentis, manna cum fiducia ad sumendam vitam concurrere.
Sed variæ sunt diaboli, multiplicèsq; ad decipiendum insidiæ. Nam
primum ad viuendū turpiter inducit. Deinde, cū malis onerati fue-
rint, tunc à Christi gloria abhorretere persuadet, qua possent à turpi-
tudine voluptatis, quasi ab ebrietate, reuocari. Post, quæ omnia, in
exhortatione pia sermonè hunc ita absoluit: Quare demus operam,
oro, vt vinculis diaboli abruptis, & iugo seruitutis eius excusso, in ti-
more domino seruiamus: & carnis voluptate per cõtinentiam supe-
rata, ad cælestem gratiam accedamus, corporisq; Christi participes
efficiamur. Sic enim, sic inquam, & diabolu fugabimus, & diuinæ na-
tura participes, ad vitã & incorruptilitatem ascēdemus. Consimi-
le omnino exhortationem habet, post multa, in huius ferè sermonis
conclu

conclusionē, enarrans verbum illud: *qui manducat meam carnem*. & ubi multa efficacia illos qui prætextu suæ indignitatis, sanctæ cōmunionis sacramentum frequentare negligunt, refellit: in super, quæ & quanta ex illius sumptione nobis bona spiritus proueniant, pulcherrimè declarat. Quæ quidem exhortatio, quoniam ad pietatem plurimū valet, & fidei catholicæ regulam de hoc sacramento optimè cōfirmat, ad verbū eam hic adscribendam arbitrati sumus. Nos verò inquit, si vitam æternam consequi volumus, si largitorē immortalitatis habere in nobis desideramus, ad recipendam benedictionē (eucharistiā dicit) libenter cōcurramus: caueamūsq; ne loco laquei damnosam religionem diabolus nobis prætendat. R. Ecce, inquit, dicitis. Scriptū tamen esse nō ignoramus, iudicium sibi comedere & bibere illū, qui de pane comedit & de calice bibit indignè. Ego igitur probō me ipsum, & indignū inuenio. Quando igitur, quicumq; tu es qui ista dicitis, dignus eris? Quando Christo reiplū offeres? Nam si peccādo indignus es, & peccare nō desinis. (Quis enim delicta intelligit, secūdum Psalmistā) expers omnino eris viuificæ huius sanctificationis. Quare pius, quæso, cogitationes suscipias, studiosè sancteq; viuas, & benedictione participes: quæ, mihi crede, nō mortem solum, verum etiā morbos omnes depellit. Sed etiam, cum in nobis manet Christus, seuientem membrorum nostrorū legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit: nec in quibus sumus peccatis cōsiderat, sed egrotos curat, collisos redintegrat: & sicut pastor bonus, qui animam suam pro ouibus suis posuit, ab omni nos erigit casu. Et hæc tenus quidem sanctorū patrum super textu præsentis sententiæ bona fide citauimus, ipsaq; eorū verba ob oculos lectori proposuimus expendendæ: ne si fortè paucis & summatis illorum tantum sententiæ fuissent perstrictæ, minus apud nos esset fidei. In qua quidē re, licet prolixitate maiore vsi fuerimus, quàm eius proposito conueniat, qui literales annotatiunculas cōscribere sit professus, nobis tamē ita visa est expedire, hoc sanè in loco illa prolixitas. Partim quidem, ut ostēderemus, non sine ratione & auctoritate ea quæ in hoc textu dicuntur, ad sacrosanctū eucharistiæ sacramentum exponendo nos retulisse. Partim verò & multo magis, ut hereticorū nostri potissimum temporis impudētiam & insaniam tantorum virorum auctoritate, vel frāgeremus, vel mitigarem: quibus id persuasissimū est & canatissimum, in toto hoc capite profus nullam fieri sacramentalis cibi aut potus mentionem: nec metuūt egregij homines, viros orthodoxos qui iuxta sanctorum istorum sententias locū hunc de sacramentali cibo interpretatur, scripturæ subuersores & falsarios appellare, sophi-

sophistasq; & impostores. De istis verò, & eruditōe & sanctimonia tori Ecclesiæ celebratissimis viris, quid dicitur? Nunquid & hi falsarij fuerint, & impostores, & sophistæ, & scripturā peruersores, ob id solum q̄ insano illorū cerebro consona nō dixerint? Scio tamen quid ad hæc dicturi sint. Homines, inquit, fuerūt isti, errare potuerunt. Vos autem, o egregij, cuiusmodi tadem existimabimus? Nunquid nō etiā vos homines estis? An forsan diuina quedā numina vos esse credemus, ut quæ à sanctissimis & eruditissimis viris, quos tot seculis Ecclesiæ vniuersæ Græcorū atque Latinorum fecere permaximi, fidei traditione accepimus præcipua nostræ fidei mysteria, ad obscurorum quorundam hominum (atque vtinam nō improborum) clamorosam tantum assertionē, conuictis solis roboratā, sine iudicio sic abiiciamus? Sed hic rursum nobis obiiciēt diui Augustini sententiā, qui totum hunc textum absque mentione sacramentalis cibi enarrat, per manducationē corporis Christi nō aliud intelligens, q̄ spiritalem societatem sanctorum: Christus quæ carnem manducare, & sanguinē bibere, non aliud esse, quàm Christo incorporari, & per fidem cum eo vnum fieri in societate sanctorū, ita ut ipse in Christo maneat, & Christus in eo. Vide autem obsecro, hominum istorum improbam nimis impudētiam, effrontemq; & omnino honestatis expertem inuerecundiam: qui cum in cæteris Augustini verba nec pili faciāt, hic tamen in illo mirè sibi placent, & serio triumphant, illud libenter inculcates: Quid paras dentē & ventrē? Crede & manducaſti. Verū hi primū quidem illud intelligāt, Augustini vnius interpretationem, trium illorū probatissimorum atq; veritissimorum patrū auctoritatē, in eo quod secūdum catholicæ fidei normam asserunt, nequaquā derogare aut præiudicare: maxime cum Augustinus illorum neque sententiā refellat, neque damnet interpretationē, sed tantū suam ponit, aliam & ab illorū interpretatione distinctam: id quod passim in scripturā enarratione sanctis doctoribus vsuuenire cōstat, ut alius sic, alius sic interpretetur, alius tamē alij nō præiudicet. Ac proinde manet in suo robore firma illorū auctoritas, neque eius hæc via pondus eleuatur aut imminuitur. Hoc tantū aduersariis præstat ista obiectio, quod Augustini, hoc sanè in loco, non grauantur auctoritate. Sed quantum hoc illis est leuaminis, si hoc tantū in loco ab Augustino nō refutentur, cum in aliis plus mille locis eorū insanam & sacrilegam impudentiam apertissimè idem ipse condemnet: id quod nemini non est notissimum, qui vel de facie Augustinū agnouerit, eiūsq; scripta vel de limine saluauerit. Deniq; si Augustini auctoritas tanti illis est, ut eam ad erro-

ris sui patrociniū trahere conetur illic, ubi nihil eis valet suffragari
 quare nō magis ad veritatis eruditionē illū, quod multo sanē ipsis so
 ret vtilius, recipiūt: Quoniam verō improbi isti caliniatores, aduer
 sum orthodoxos, etiā ex scripturā ipsius cōtextu suā improbitatē fir
 mare conātur, illud quod post pauca subiūgitur: *Spiritus est qui viuifi
 cat, caro nō prodest quicquā.* Verba quę ego loquor vobis spiritus & vita
 sunt: eo referētes sua peruersa interpretatione, vt dicant, verbis istis
 cauissē dominū, ne de reali aut corporali māducatione quę dicta sunt
 possent intelligi, cogit nos necessitas semel hęc disputationē ingres
 sos, etiā hūc locum secundū patrū orthodoxorū sententiam, & catho
 licā fidei normā aliquantulū latius pertractare, & quę admodū præ
 dictis nequaquā repugnēt ista quę subnectuntur, ostendere. Licet e
 nim nō per omnia similiter verba ista ab orthodoxis exponantur, in
 hoc omnī enarrationes cōueniūt, vt nulla sit cū prædictis repugna
 tia, quin optimē & cōmodissimē possint iuxta sensum catholicū su
 præ a nobis latissimē expositū accipi. Et primū quidem Augustini
 super hōc loco sententiā, quandoquidē illum sibi videbantur paulo
 ante habere patronum, audiamus. Caro, inquit, nō prodest quicquā,
 sed quomodo illi intellexerūt. Carnē quippe sic intellexerunt, quo
 modo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur non quomodo
 spiritu vegetatur. Proinde sic dictū est: Caro non prodest quicquam,
 quomodo dictū est, Sciētia instat. Iam ergo debemus odisse scientiā?
 Absit. Et quid est, sciētia instat? Sola sine charitate. Ideo adiūxit: Char
 itas verō ædificat. Adde, ergo, sciētia charitatē, & vtilis erit sciētia nō
 per se, sed per charitatē. Sic etiā nunc caro nō prodest quicquā, sed so
 la caro. Accedat spiritus ad carnē, quomodo accedit charitas ad sciē
 tiā, & prodest plurimum. Nā si caro nihil prodesset, verbum caro nō
 fieret. Ac post pauca: Sicut illi intellexerunt carnem, nō sic ego do ad
 manducandū carnem meam. Proinde, Verba, inquit, quę ego loquor
 vobis, spiritus & vita sunt. Quid est, spiritus & vita sunt? Spi
 ritualiter intelligenda sunt. Intellexisti spiritualiter, spiritus & vita
 sunt. Intellexisti carnaliter, etiam sic illa spiritus & vita sunt, sed tibi
 non sunt. In his Augustini verbis, quid est quod aduersum orthodo
 xos faciat, præmissa dominī verba de sacramentali māducatione cor
 poris & sanguinis eius interpretātes. Aliud est enim carnaliter mā
 ducare, aliud sacramentaliter. Carnaliter enim māducare, est sic mādu
 care quomodo solent homines carnē māducare, prius eam mactado,
 deinde in partes cōcidendo, ac deinde dētibus dilacerando, sic quę in
 ventrē corporalis nutritionis gratia traiciendo. Qui ita Christi car
 nē manducandā intelligebant, carnaliter intelligebant: & sic mādu
 ducare

ducare nihil profuisset soli carni intentis, nec altius aliquid de ipsis
 quā de alterius alicuius animalis carne existimantibus. Nos autem
 dū veri corporis & veri sanguinis Christi necessariam sumptionem
 ex verbis Christi intelligimus, non vtiq; sic carnaliter intelligimus,
 quomodo illi intelligebāt, sed modo longē altiori, nempe spirituali
 simul & sacramentali, quo carnem sumimus, nō sub carnis specie,
 sed sanguinē sub specie sanguinis, sed carnem sub specie panis, & sangui
 nem sub specie vini: neq; mactamus nos carnem, aut coquimus, aut
 dilaceramus: neque corporalis nutrimenti gratia, vt carnem ouinam
 aut bouinā solemus manducare, cibum illum & potum illum sumi
 mus. Deniq; nec ipsam Christi carnē propter semetipsam sumimus,
 sic quasi ipsam per se credamus habere vim viuificantem animā, sed
 propter vnionem cum diuinitate & verbo inhabitante carnem, quo
 pasci optamus nostram animam. Ne verō soli iam Augustino inni
 ti videamur, qui vnus aduersum nos ex antiquioribus pauloante
 producebatur, audiamus & ceterorum super his verbis interpreta
 tionem. Primus quidem Cyrillus sic ait: Caro si sola intelligitur, ni
 hil prorsus viuificare potest: quippe quę viuificante indigeat. Cum
 verō incarnationis mysterium laudabili cura scrutati fueritis, & in
 habitantem in hac carne cognoueritis, quāuis nihil per se ipsam ca
 ro possit, viuificam tamen esse credetis, nisi etiam spiritum sanctum
 non posse viuificare contendatis. Nam quoniam cū viuificante ver
 bo, caro coniuncta est, tota est effecta viuifica: & cetera quę in ean
 dem sententiā prolixius prosequitur. Exponens deinde quod sequi
 tur: Verba quę ego loquor vobis, sic ait. Huiusmodi est quod dicitur:
 Putatis, inquit, me dixisse, viuificū natura sui terrestre hoc esse cor
 pus? Ego verō de spiritu & de vita æterna loquutus sum. Non enim
 natura carnis viuificum reddit spiritum, sed spiritus virtus viuificam
 carnem efficit. Verba ergo quę ego loquutus sum, spiritus, id est,
 spiritualia, & de spiritu, & vita, id est, de viuifica & naturali vita sunt.
 Chrysostomus aliquanto simplicius & facilius locū istum enarrat, di
 ces: Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam: hoc est, se
 cundū spiritum verba mea audienda sunt: Qui secundum carnem au
 die nihil lucratur, nihil vtilitatis accipit. Verba quę ego loquor vo
 bis, spiritus & vita sunt. Spiritus, hoc est, spiritualia, nihil naturale,
 nullā naturalem consequentiam habentia, sed omni hac terrena ne
 cessitate & huius vitę legibus libera. Ac post pauca: Quod autē caro
 non prodest quicquā, non de ipsa carne dicitur. Absit, sed de his qui
 carnaliter accipiunt quę dicuntur. Quid est autē, carnaliter intelli
 gere: Simpliciter vt res dicuntur, neque aliud quippiam excogitare.
 Non

Nō enim ita iudicanda sunt, quomodo ea quæ videntur, sed mysteria omnia interioribus oculis cōsideranda, hoc est, spiritaliter. Quomodo enim nihil prodest caro, sine qua nemo potest viuere: Vide quōd ea particula, *Caro non prodest quicquam*, non de ipsa carne, sed de carnali auditione dicta est. Consentit huic per omnia Theophylactus, & eadē prorsus loquitur, carnem dicens nihil prodesse, eo quōd carnaliter intelligere Christi verba nihil adfert, sed spiritū prodesse, quia spiritalis intelligentia cōfert plurimum. Verba quoque ipsius spiritū esse, id est, spiritaliter intelligenda, & vitam, id est, viuificationem, & vitā adferentia spiritaliter intelligentibus. Ex his omnibus sanctorum patrū interpretationibus, tametsi non per omnia quantum ad singulas particulas similiter exponant: illud tamē summarim colligitur, concordī omnīū sententiā locum istum propositum prorsus nihil officere orthodoxorum intellectui, qui sermonē Christi supernarratū de sacramentali corporis & sanguinis dominici manducatione dictū accipiunt: id quod impudētissimē calūniantur. improbi & animales hæretici, clamitantes intellectū illum cum Christi verbis pugnare, quibus dixit carnē nihil prodesse, sed spiritum esse qui viuificat. Verum nos iam fati in his refellendis, quantum sanē operis huius tractatus patitur, demorati, ad nostrum institutum redeamus.

ELUCIDATIO CAP. VII.

Post hac autem ambulabat Iesus in Galileam.

b Non enim volebat in Iudæam ambulare, quia querebant eum Iudæi interficere

c Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, scenopegia.

ROST ea quæ iam antē descripta sunt, dicta ac facta, perambulabat dominus Iesus Galileam, verbis & signis patris ubique gloriam quærens. ^b Causa verō ob quam in Galilæa diutius commorabatur, non ascendere in Iudæam, invidia erat aduersus Christum, vt mortem ei meditarentur & mollirentur. ^c Contigit itaque, post longam illius in Galilæa demorationem, vt solennitas quædam Iudæi admodum celebris appropinquaret, quæ Græco vocabulo solennitas appellabatur scenopegia: à festis tabernaculis, in quibus per dies solennitatis illius habitabant, in memoriam antiquæ peregrinationis sanctorum Patriarcharum, qui in tabernaculis & casulis morabantur, item & posteriorum patrum de Aegypto egressorum, qui in deserto per annos quadraginta in tabernaculis fuerant commorati, priusquam

priusquam terram promissionis acciperet. ^a Hac itaque solennitate imminente, quidam ex iis qui Christo secundum carnem erant cognati, partim Christo diffidentes, partim humanum affectum sequentes, direrunt ad eum: Quid nunc imminente solennitate in Galilæa latiras? ^b Quin potius transi hinc in Iudæam, ad Hierosolymam Israëliti regi metropolim, quoniam nunc confluxuri sunt ad solennitatem & templi visitationem vade quaque plurimi: ^c vt auditores & sectatores tui, quos illic admodum multos habes, videant opera ista mirabilia quæ tu facis, ^d Nō enim solent iherosolymitani seiplos manifestare, & suum nomē mundo notū facere quærunt, opera sua illa per quæ præcellentiam sibi & auctoritatem conciliare putant: in locis secretioribus patrare, vbi à paucis videri aut sciri possint: imò loca maximē publica & plurimis frequentata quærit, vt illustriorē reddant sui nominis gloria, & latius ipsorum fama spargatur. ^e Proinde si verē ista facta mirabilia, quæ de te narrantur, si verē à Deo istam habes potestatem tanta signa patranda, quanta te posse plerique iactitant, relinque humilē & desertam Galileam, ac Hierosolymā cōscende, vt illic in ciuitate splendidissima, ac populo plenissima, tuam gloriā magnifices, & fiat nomē tuum per orbem manifestū. ^f Hæc autē dicebant quidam ex cognatis Iesu, nondum affectu sincero in eum credentes: sed vel hæsitantes de veritate doctrinæ & operis eius, vel affectu infideli ex illis mundi huius gloriā sibi conciliare volentes. ^g Ad hæc dominus Iesus, vt affectū illorum refelleret, & in signis miraculorum patris tantū gloriā non hominum se quærere demonstraret, ita eis durē respondit: ^h Tempus à patre mihi constitutum, quando ego ad solennitatem hanc sum profecturus, nondum aduenit. Non est iustum, vt hæc in re vestro seruiam carnali affectui, sed patris tantum voluntati: à quo mihi constitutum tempus cum aduenit, proficiscar. ⁱ Tempus autem vestrum non eget dilatione, semper paratum est: iam nūc vobis licet, si libet ascendere, pro animi vestri affectu. ^k Fieri non potest, vt mundani & ambitiosi homines (cuiusmodi sunt in

a Dixerunt autem ad eum frater tuus enim:
b Transi hinc, & vade in Iudæam,
c vt et discipuli tui videant opera tua quæ tu facis,
d Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palatio esse.
e Si hæc facis, manifesta respice mundo.

f Neque enim fratres eius credebant in eum.

g Dixit ergo eis Iesus:

h Tempus meum nondum aduenit:

i tempus autem vestrum semper est paratum.

k Non potest mundus odire vos:

Iudæa multi, ex iis maximè qui me persequuntur vos odio habeant, aut persequantur, quando illorum estis similes, honorem similiter mundi & ambitione quærentes. ^a Me verò illi exolum habent odio graui vsque ad mortem, propterea quòd eorū vitia & peccata redarguo, in quibus corrumpunt, & corrumpuntur: Hæc scilicet causa est, quare vobis absque periculo liceat publicè ad festum ascendere, mihi verò non ita, donec tempus constitutum aduenerit. ^b Vos proinde, si videbitur, & quando videbitur, sidenter ascendite ad festiuitatem imminente: nec est quod me præstolemini, aut meam requiratis præsentiam. Ego enim non adhuc ascendam ad festiuitatem istā, quoniam tempus meum, quod à patre mihi est constitutum (cuius consilio omnia gero) nondum aduenit. Insidias mihi parant inimici mei, Iudæorum principes: atque ob hoc ad tempus dispensatorie me vult pater latitare in solennitatis initio, postmodum nihilominus manifestandum in gloria. ^c Postquæ verba, fratribus ascendentibus Hierosolymam, ipse remansit ad tempus in Galilæa, nolens affectum carnalem cognatorum suorum cum negotio miscere. Euangelico, aut diuinam gloriam humana diluere. ^d Postquam verò illi priores ascendissent, cum sibi scenderunt fratrum tempus videretur opportunum, ipse dominus posterior ascendit ad solennitatem: non quasi in manifesto, multarum turbarum frequentia comitatus, quæ ad diem festum, admodum aliàs nonnunquam incedere solitus erat, non manifestè, sed quasi occultè cum paucis suis discipulis: sine occasione dare videretur Iudæis, in se amplius furendi. ^e Incipiente igitur festiuitate illa, plerique Iudæorum, tum ex iis qui Iudæam & Hierosolymam inhabitabant, tum ex iis qui aliunde ad festum confluxerant magno studio Iesum requirebant absentem: nonnulli quidem ex affectu bono cupientes audire & videre eum, alij verò ex affectu peruerso querentes ei nocere. ^f Et admirantes dicebant, alij in contemptum: Vbinam modo later seductor & magus ille? Quare non prodit in publicum? Alij in honorem: Vbinam est Propheta & magister ille, qui in festis

festis solet adesse Hierosolymis, mira que docere & agere? ^a Proculdubio non sine causa graui nunc abicit, qui festos hos dies diligentissimè solet obseruare. Factum què est dissidium & murmur magnū in turbis populorum qui conuenerant, diuersis diuersa vt sentientibus, ita loquentibus. ^b Nimirum alij erga Christum pie affecti dicebant, sanctum ipsum esse ac iustum, & à Deo missum Prophetam prædicabant. ^c Alij verò in Christum impij, e contrario asserbant, non ipsum sanctum esse & à Deo missum Prophetam, sed magum & seductorem populorum, falsam doctrinam prædicantem, atque ex pacto cum demonibus miracula facientem. Sic pro suo quisque affectu apud sese, alij bene, alij malè de Christo loquebantur. ^d Nemo tamen apertè & palam audebat pro eo loqui in bonum, propter timorem principum Iudæorum, quos sciebant aduersus illum maximum odio furere, ac iam mandata dira dedisse, vt eum comprehenderent & interficerent. ^e Quum verò solennitas illa, quæ per dies septem celebrabatur, ad medium vsque processisset, in ipso solennitatis medio, peruenit dominus Iesus in Hierusalem: palam què se ostendere volens mundo, templum est ingressus, atque illic turbas docere cœpit cum fiducia, nihil Iudæorum pertimescens malitiam: vt sicut antè latens humanæ fragilitatis ostendit in seipso infirmitatè, sic modo apertè prodians diuinæ suæ virtutis, cui nemo posset nocere, maiestatem declararet: se què pro gloria patris & Euangelij, nullam humanā vim metuere demonstraret. ^f Audientes verò Iudæi, Christum palam in templo magna cum autoritate & gloria prædicantem, admirari sunt vehementer, & dixerunt adinuicem. ^g Qui fieri potest, vt homo iste literas sciat, scripturas calleat, & verba sapientiæ teneat: quum (vt illi testantur, qui ipsum ipsius què familiam & conditionem probauerunt) nunquam literas didicerit, & scholas in quibus doceatur literæ, nunquā frequentauerit? Hinc enim quidam bene Christo fauentes, diuinā colligebant esse sapientiam & doctrinā eius: alij verò, magiceam, sed eius quicquam, & ex damone collatam. ^h Sciens verò dominus, qui in

a me autem o-
dit, quia ego te-
stimoniū perhi-
beo de illo, quòd
opera eius mala
sunt.

b Vos ascendite
ad diem festum
hunc: ego enim
non ascendam ad
diem festū istū,
quia meum tem-
pus nondum im-
pletum est.

c Hæc cum di-
xisset ipse, man-
sit in Galilæa.

d Vt autem a-
scenderunt fra-
tres eius, tunc
et ipse ascendit
ad diem festum,
non manifestè,
sed quasi in oc-
culto.

e Iudæi ergo
queriebant eum
in die festo.

f Et dicebant,
ubi est ille?

quòd hac de re mirarentur, & conquirent, ita eis re-
spondit: Doctrina quam ex me auditis, non proprie
mea est, sic quasi ego eam habeam à memetipso, sed
est doctrina patris mei cælestis: qui sicut me misit in
mundum, ita mihi dedit atque præcepit quæ debeam
loqui & prædicare in mundo. ^a Quòd si quis bonæ
fuerit voluntatis, qui pio & humili affectu desideret
patris mei obedire voluntati, & propriam suam diuinæ
non opponere, sed conformè & concordem efficere,
is demum scire poterit de doctrina mea, qualis sit, ex
Deo an ex meipso, an ex diabolo. Qui bonæ & humi-
lis sint voluntatis, ipsi sciunt meam doctrinam verè esse
diuinam, non humanam: quemadmodum e contrario,
qui animo sunt superbi, & obduratæ in malo volun-
tatis, neque sit intelligere, quòd à Deo sit mea doctri-
na, sed continere malunt, quæ doceo, quasi ea lo-
quar à memetipso. ^b In hoc autem qui bonæ sunt vo-
luntatis, facile advertere possunt, me non loqui à me-
ipso: quoniam qui ex suo capite & sua inuentione lo-
quitur, quæ à Deo non accepit, is propriam suam glo-
riam querit, & proprium nomen superbè extollere:
quod ego si facerem, rectè me diceretis loqui ex me-
metipso, & non ex Deo. ^c Nunc verò dum ego in om-
nibus patris tantum gloriam quero & specto, non glo-
riam propriam, quam ubique (vt ipsi non potestis non
agnoscere) fugio, per omnia, quod ad meipsum spe-
ctat, humilitatem & contentum eligens, fateri quoque
debetis, me à memetipso non loqui, sed ab illo cuius
gloriam quero: ac proinde, veracem est & iustum, ac
nihil mihi alienum arrogantem, sed tantum quod mi-
hi traditum est officium exequentem, quum non pos-
sit Deus pater doctor esse mendacij, aut approbator
iniustitiarum. ^d Ostendam autem vobis, iniustum esse ve-
strum aduersus me odium, & persecutionem impi-
am. Ecce Moses legem vobis dedit, & promulga-
uit, quam à Deo accepit: & vos ab illo legem suscep-
istis, eiusque obseruationi vltro nea voluntate vos ipsos
deuinxistis. ^e Attamen ex vobis qui contra me ma-
lum meditamini, nemo est qui legem istam perfectè
rursus interficere? obseruet. ^f Quare enim me queritis interficere? In
hoc

*a Si quis volue-
rit voluntatem
eius facere, cog-
noscat de do-
ctrina viri ex
Deo sit, an ego
à meipso lo-
quar.*

*b Qui à semet-
ipso loquitur,
gloriam pro-
priam querit.*

*c Qui autè que-
rit gloriam eius
qui misit eum,
hic verax est, et
iniustitia in illo
non est.*

*d Nonne Moses
dedit vobis le-
gem?*

*e & nemo ex
vobis facit legem.
Quid me que-
ratis interficere?*

hoc sanè omnes legem (quæ homicidium prohibet, &
iustum iudicium præcipit) præuaricamini, quod cõ-
tra iustitiam mihi innocenti sine causa mortem me-
ditamini? ^a Ad hoc Christi verbum, multi ex turba
illa principum parti adherentes, & dissimulare volen-
tes quòd occultè in animo meditabantur, in contu-
meliam proruperunt, dicentes: Dæmonio agitatus ista
loqueris, quæ nemo possit verà comprobare. Quis e-
nim te querit interficere? Quis tibi querit nocumen-
tum inferre? Hactenus nemo vidit tibi vim vllam à no-
bis inferri. Mendaciter proinde & nequiter in odiũ
nostrum ista confingis, quæ nos opere necdum ostendi-
mus. ^b Sciens verò dominus Iesus, quid ipsi animo vo-
luerent, tamen non dum opere monstratũ, ad plenam
sui expurgationem hac est vsus apologia siue defen-
sione, dicens: Vnum opus ego ante aliquid tantum tem-
pus vobiscum existens in solemnitate pentecostes o-
peratus sum, signum vnum patraui, hominẽ infirmũ
sanans in sabbato: & de hoc opere vos omnes admirã-
mini, tanquam de opere insigniter malo: atque hinc
mihi calumniam struitis, hinc mihi malum paratis,
quasi blasphemus in legem, & violator sabbati, & vni-
cum hoc opus, quasi præcipuum, prætextitis in odium
mei & persecutionem. ^d Sed respondete, obse-
cro, mihi. Nam vestrum ipsorum requiro iudicium:
Moses ecce legislator in lege vobis constituit, cir-
cuncidare omne masculinum: non ita quidem, vt ipse
primus fuerit institutor circuncisionis, quæ multo an-
te Abraham data, & cæteris Patriarchis obseruata fuit,
in signum distinctionis populi Israelitici, de quo se-
cundum carnem erat nasciturus Messias, à cæteris gen-
tibus. ^e Et hanc circuncisionem vos ita obseruatis, sicut
vt nec propter sabbati reuerentiam omittatis circun-
cidare pueros, cum dies octauus à natiuitate cũ sab-
bato coinciderit. ^f Si igitur accipit homo circun-
cisionem præputij in die sabbati, ita vt non solua-
tur lex Moysi: hoc in sabbato fit circuncisio, vt non viole-
tur lex Moysi, ex ea parte quæ præcipit masculinum omne
die octauo circuncidi: quæ vobis causa iusta esse feci in sabbato

*a Respondit tur-
ba, et dixit: De
monium habes
quis te querit
interficere?*

*b Respondit Ie-
sus, & dixit eis:*

*c Vnum opus se-
ci, & omnes mi-
ramini.*

*d Propterea
Moses dedit vo-
bis circuncisio-
nem: non quia
cuncidare omne
masculinum: non
ita quidem, sed
quia primus fuit
institutor circun-
cisionis, quæ multo
ante Abraham
data, & cæteris
Patriarchis obser-
uata fuit, in
signum distinc-
tionis populi
Israelitici, de
quo secundum
carnem erat
nasciturus Mes-
sias, à cæteris
gentibus.*

*e Et hanc circun-
cisionem vos ita
obseruatis, sicut
vt nec propter
sabbati reueren-
tiam omittatis
circuncidare
pueros, cum dies
octauus à nati-
uitate cũ sab-
bato coinciderit.
f Si igitur acci-
pit homo circun-
cisionem præpu-
tij in die sabba-
ti, ita vt non
soluatur lex
Moysi:*

*g mihi indigna
est hæc in sab-
bato fit circun-
cisio, vt non
violeatur lex
Moysi, ex ea
parte quæ præ-
cipit masculinum
omne die octauo
circuncidi: quæ
vobis causa iusta
esse feci in sab-
bato*

poterit, aduersum me exercendi odium, ex eo quod non vnā aliquam partem, sed totum ipsum hominē sanum feci in sabbato: Maius enim videtur, totū aliquem hominē simul in anima & corpore & mēbris omnibus corporis sanari, quā in p̄p̄utio circuncidi, atque ita modo quōdam velut in vno tantum illo geniali membro sanari, recteque iuxta legem disponi. Maior in illo videtur Dei gloria, & hominis commodum amplius. Hoc igitur si licet in sabbato, & nō violat sabbatum, illud quod per se melius est, quare in sabbato non licebit?

a Nolite indicare secundum faciem:

b sed iustū iudicium iudicate:

c Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis:

d Nōne hic est quem querunt interficere? Ecce palam loquitur & nihil ei dicunt:

e Nunquid verē cognouerunt principes, quia hic est christus? Sed hūc scimus vnde sit.

f Christus autem cum venerit, nemo scit vnde sit.

^a Proinde vos moneo, ne (contra legis p̄ceptum) secundum faciem & personā iudicetis, quod in vobis toleratis & cōmendatis, ipsum: imō ipso aliud melius in me cōdemnantes: quod est secundum faciem & personam, nō secundum rei veritatem iudicare: ^b sed rem ipsam diligēter expendentes, studete quod iustum est iuste iudicare, ne hāc quoque ratione legis comprobemini transgressores, quae quod iustum est praecipit iuste exequi. ^c Cū verō ita constanter & intrepidē palām in templo docentē eum viderent quidam Iudaeorum ex Hierosolymis, principum parti fauentes, & Christo aduersantes, vehementer admirati de Christi confidentia, dixerunt:

^d Nōne hic est quem principes nostri ex multo iam tempore decreuerunt & quaesierunt interficere? Ecce verō nunc palām docet in templo multa cū fiducia, & nemo principū aduersus eum quicquam agit vel loquitur, quod ad eam rē pertineat, sed docere permittitur, vt antē solitus fuerat. ^e An fieri potuit, vt contra id quod hactenus senserūt, iam persuasum sit principibus, hūc verē Messiam esse promissum. Verū id existimare, omnino videtur irrationabile. De hoc enim Iesu, nos cognouimus vnde sit, locum nouimus vnde processit, nempe ciuitatem Nazareth, in qua cōceptus fuit & educatus: insuper & parentes eius, ex quibus est progenitus nouimus, vt pote patrē Ioseph, & matrem Mariam. ^f Messias autem cūm venerit in mundum, nō poterit sciri generatio eius, iuxta quod in scriptura dicitur: Generationem eius quis enarrabit? Et alibi, Egredius eius ab initio, à diebus aeternitatis.

tatis. ^a Sciens itaque dominus, sic malignari aduersum se plerosque Iudaeorum, & tam futilia aduersus veritatem oblicere, ad cōsultandum illorum obiecta, eleuata voce (vt ab omnibus posset audiri) clamauit cum fiducia veritatem docens, ac dicens: ^b Vos quidem, secundum hanc quam videtis formam humanitatis assumptam, me vt hominem vnum aliorū similem videtis & cognoscitis: item & locum originis ac conuersationis, progeniēque ex parte nouistis. Verū secundum naturam diuinam, quae mihi est cum patre cōmunis, vos nequaquam me cognoscitis, neque vnde venerim scitis. ^c Ego enim in hunc mundum non veni, humanam assumendo naturam, à me ipso, quasi iniustus, & à nullo missus: sed est Deus pater in seipso perfectē verus & veritas ipsa qui me misit in mundum, volens me in tempore fieri hominem: quem vos non verē cognoscitis, vt patrem meum & eum qui me misit: quoniam si eum cognosceretis patrem & mittentem, non me repelleretis filium & missum ab eo: atque ita secundum hanc naturam, neque me cognoscitis, neque vnde venerim scitis. ^d Ego autem perfecta comprehensione illum cognoui, vt filius patrem, qui sum cum eo vna substantia: & si dixero me eum non nosse, contra veritatem loquar mendacium, efficiarque mentiendo vestri similis, qui meram falsitatem & mendacia blasphemantes loquimini. ^e Vtique enim illum scio, & e ipso perfecta comprehensione cognosco: quoniam ab eodem ipso sum, secundum vtranque naturam: secundum diuinam quidem, esse aeternum ab eo per generationem naturalem accipiens: secundum humanam verō, in tempore ex eius volutate hominis naturam assumens, & ab ipso in hac temporis plenitudine veni in mundum, missus ab eo in salutem humani generis. ^f His autem Christi verisimilis sermonibus, excaecati maligno odio peruersi Iudaei, adeo non sunt emolliti, vt magis etiam exarserit eorum furor: eoque vesania processerunt, vt missis ministris quærerent eum apprehendere ad interficiendum. ^h Verū diuina virtute impediti, prauū animi

a Clamabat ergo Iesus in tem- plo, docens, & dicens: b Et me scitis, & vnde sim, scōtis: c & à me ipso non veni, sed est verus qui misit me, quem vos nescitis. d Ego scio eum, & si dixero quia nescio eū, ero similis vobis mendax. e Sed scio eum, & e ipso me veni. f Quaerebant ergo eum apprehendere: h & nemo ministris in illum madum.

sui propositum & conatum nõ valuerunt in effectum optatum perducere: quoniam nemo permissus est, vt auderet vel posset in eum violentas manus iniicere.

a quia nondum venerat hora eius. ^a Videlicet quia nondum tempus aduenerat à patre constitutum passioni & morti eius, sed predicare ipsum adhuc ad tempus aliquantum oportebat, & pluribus miraculis atq; mysteriis plenioribus patris gloriam amplius illustrare, Euangeliiq; doctrinam firmare. Horam autem illam à patre constitutam, sicuti filij obedientia presentem effugere nõ voluit, ita Iudæorum improbitas anticipando præuenire non valuit.

b De turba autem multi crediderunt in eõ, & dicebant: ^b Quauis verò ex ista Christi prædicatione, Iudæorum primores & his adhærentes, magis in eõ ira exarsit, seruit, alij tamen plerique simpliciores ex turba illa, fructum ex ea bonum sunt cõsequuti, multis in eum deuotione fidei feruētibus: qui & sibi intuiẽ his verbis, ad credendum in eum, animum addebant.

c Christus cum venerit, niquid plura signa faciet, quam quæ hic facit? ^c Verus (inquiunt) Messias cum aduenerit in mūdum, nõ est verisimile plura signa aut maiora æditurum esse eum, quam Iesus iste ædiderit, atque etiam inuini quotidie non desinit ædere. Quare igitur non credamus, verum hunc esse Messiam, & verum mūdi saluatore?

d Audierunt Pharises turbæ & mormuranti de illo hæc: ^d Quare hunc habentes presentem, sine causâ abiicimus, & incerti præstolabimur alium? ^d Adeoque vos ces istæ in turba tumultuante inualuerūt, passim inuocando quoque ad alterum sibi proximū huiusmodi mullitante, vt ad Phariseorum notitiã statim perlatum

e & miserunt principes & Pharisei ministrum primores, pōtiffices & Pharisei, in conspiratione aduersus Christum socij, miserunt ministros, vt manderet Iesum. ^e Propter quod, velut noua exardescētes iracundia Iudæorum violentas in Iesum iniicerent, ipsumq; ex autoritate publica, tanquam reum & punitione dignum

f Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum tēpus vado ad eum qui me misit. ^f Apprehenderent: sed nihil potuerunt efficere. ^f Volens itaque eis ostendere dominus Iesus, quod frustra laboraret, tentantes eū ante tēpus apprehēdere, dixit vobiscū sum: & eis: Adhuc modicū tēpus necesse est, iuxta patris decretū, me versari in mūdo, docere & miracula facere, ad patris gloriã: ac deinde, vbi tēpus ad hoc deputatum aduenerit, per mortē transiēs victor redibo ad patrē, qui

qui me misit, ascendens in cælum ad dexteram patris.

a Ac tūc quidẽ vbi abcessero, plerique ex vobis qui a Quæretis me, modo presentẽ contemnunt, absentẽ requirent, vide- & non inueni- rēque & audire secundū corporalem presentiam de- iis.

b Et vbi ego sum, nunc quidem (sicut ab æterno) secundum diuinitatem, tunc autem ero etiam secundum humanitatem, in cælo apud patrē, illuc perueniendi nulla vobis spes esse potest, si in vestra infidelitate perseveraueritis: neque omnino cuiquam potestas vlla esse potest illuc propria sua virtute perueniendi, sed per me illuc assumendi sunt, quicunque modo per fidem se mihi adiungunt. Propter quod, modo vobis

consultum fuerit, dum me presentem habetis, tempestiue in me credere, & cæcum istum furorem ab animo pellere. ^c Audientes verò & minimẽ intelligentes Christi verba Iudæi, malitia sua excæcati, dixerunt adinuicem: Quonam homo iste abiturus est, ita vt eum non inueniamus? An fortẽ in gentium populos per orbem vniuersum longè latèque dispersos profecturus est, à lege & gente sua discedēs, vt coram eis prædicet & miracula faciat? ^d Aut quid sibi vult hoc verbi, quo dixit: Quæretis me, & non inuenietis? Ac deinde: Quò ego vado, vos non potestis venire? ^e Cum verò ad finem iam peruenisset festi solennitatis, eius septimo & vltimo die, qui præcipua religione & celebritate, tãquam terminus & clausula totius solennitatis, à Iudæis colebatur, dominus Iesus captata temporis opportunitate, quasi vale dicturus turbis iam iam post festum celebratum abituris, paratus ad docendum stabat: & voce eleuata, quò facilius ab omnibus posset audiri, ea loquēs quæ vehementer vtilia essent omnibus, clamabat, dicens: ^f Ego sum fons aquarum viuentium. Quisquis in anima potari, humectari, & refocillari desiderat, per fidem ad me veniat, credat, & adiungat se mihi: ita fiet, vt aquas vitæ de plenitudine mea in gaudio hauriat: quibus arida anima irrigabitur, vt viuat, & secundabitur, vt proferat fructum vitæ æternæ.

c Dixerunt ergo Iudæi ad semetipfos: Quò hic iturus est, quia non inueniẽt eum? Niquid in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes?

d Quis est hic sermo quẽ dixit Quæretis me, et non inuenietis? & vbi sum ego, vos non potestis venire?

e In nouissimo autẽ die magno festiuitatis, stabat Iesus, & clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.

f Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.

Qui credit in me sicut dicit scriptura, sumina de ventre eius fluunt aquae vivae.

b Hoc autē dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.

c Nōdum enim erat spiritus datus, quoniam dominus Iesus nondum erat glorificatus.

e Ex illa ergo turba cui audis sent hos sermones eius, dicebāt: Hic est verē Prophetia.

f Alij dicebāt: Hic est Christus.

Qui enim in me fide sincera crediderit, secundū testimonia scripturarū, quae de me loquūtur, & mihi prae-standā esse fidē testantur, sic in me credens, vt verūm Deum, & mundi saluatorē, quomodo scripturę de me credendum docent, is adeo replebitur eū tempus aduenit cōstitutum, aquis istis spiritualiū gratiarū, & quasi flumina fluant de ventre eius: aquis istis (quae verę sunt aquae vitę, vitam veram conferētes anime) ita copiosē replebuntur, qui in me crediderint, spiri- tus sancti videlicet gratia & charismatibus, vt de eorū plenitudine & efficacia, nō ipsi sibi solis proficiāt, sed alij quoque per eos sint reficiendi, & fructum plu- rimū consequenturi. *b* Voluit autem in hoc verbo do- minus Iesus tacitē donū innuere spiritus sancti, quem post ipsius ascensionem in cælum accepturi erant ex eius munere discipuli, ac reliqui in eum perfectē cre- dētes, ad tantam plenitudinē, vt post illum acceptum, alijs quoque in fide erudiendis, & ad Christum conuer- tendis sufficerēt. *c* Nondum enim ad talem abundan- tiam erat spiritus datus, eo modo quo post datus erat in signis visibilibus, neque in ea abundantia & effica- cia in qua erat mittendus: *d* quoniam dominus Iesus nondum per resurrectionē à mortuis, & ascensionem in cælos fuerat glorificatus. Sic enim decretum erat apud patrem, vt non prius secundum eam abundan- tiam, & in visibilibus signis mitteretur spiritus sanctus, quā de iusta morte filius Dei in assumpta natura humana ad patris dexteram residens, ipse simul cum patre illum de cælo mitteret. Videlicet vt per hoc declararetur, communiter & indifferenter spiri- tum sanctū à filio, sicut à patre, procedere: sicq; inno- tesceret, filij cum patre vera æqualitas. *e* His igitur alijsque huiusmodi tantę efficacia & præcellentię verbis, ex benedictō Christi ore auditis, simpliciō- res plerique ex turba bonam de eo existimationem concipientes, dicebant eum verē esse Prophetam, ho- minem esse magnę sanctitatis, à Deo ad populi in- structionem missum. *f* Alij verō plus ei tribuentes, dicebant, nō tantum Prophetam aliquem vulgarem eum esse, sed illum prae omnibus insignem Messiam

de

de quo ceteri omnes Prophetę, sicut & lex ipsa, te- stimonium perhibuerāt. *a* Quidam verō principum parti fauentes, ad destruendum priorum sententiam, dicebant: Non debet à Galilæa ignobili loco expectari Christus, nec verisimile est inde vterum esse Mes- siam. *b* Ex scripturis enim aperte cognoscitur, quod ex tribu Iudę, de semine regio & linea Dauid, in- fusus, Messias debeat expectari, sicque inde venturus lēem, in mundum. Hic verō Iesus ex Galilæa nobis prodiit, & ipse moratur & parētes eius: nec proinde ex se in Bethleem castel- mine Dauid ortus videtur, nec in ciuitate Bethleem lo- ubi erat Da- natus. Nazarenus enim dicitur: & vid, venit Chri- Galilæus vocitatur, non Iudæus. *c* Sic itaque diuer- sis diuersa sentientibus, ac pro sensus varietate varia pugnantibus atque loquētib; facta est in turba illa que facta est in magna dissensio, occasione Christi & verborum eius. turba, propter Quidam verō ex iis qui aderant in fauorem princi- eum. *d* Quidam au- tem ex ipsis vo- luerunt apprehen- dere eum, sed ne- que mo misit super eum manus. *e* Venerunt er- go ministri ad pontifices & Phariseos. *f* Et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? *g* Responderunt ministri, Nun- quam sic loquutus est homo, sicut hic homo.

quentem

quentem, propter quod, omnium nostrum nemo vel digitum ausus est ei adiuuere. Sic illi ministri, homines alioqui imperiti & improbi, Christum vi ipsa veritatis coacti glorificant, eiusque doctrinam magnifice commendat, in condemnationem impiorum dominorum suorum. ^a Quia responsione à ministris accepta fortius iurgantes Pharisei dixerunt: Quid vos ita loquimini? ^b Nunquid perditum nebulones, perinde quasi & ipsi crederetis? ^c Considerate, num ex omnibus iis qui principes sunt populi, qui legis cognitione & autoritate pollent in principibus alio populo, vel vnus aliquis in eum crediderit: aut ex Phariseis quisquam, qui religione & sanctitate præminent: quorum vos cõuent exemplum magis imitari, quam hominum simplicium & ignorantium. Nam turba ista imperiti & improbi vulgi, in qua neque legis est cognitio, quæ est in sacerdotibus, neque sanctitatis præcellentia quæ est in Phariseis, à Deo reproba est & maledictioni diuinæ ac damnationi obnoxia: propter quod illorum exemplum nequaquam vos debet mouere, sed iuxta nostrum mandatũ illum debuistis comprehensum adducere. ^d Aderat verò in concilio isto Iudæorũ, princeps quidam nomine Nicodemus, de quo supra circa initium huius descriptionis dictum est, venisse eum aliquando per tempus noctis ad dominum Iesum, & ab eo secreta quadam audisse mysteria, qui pro suo affectu quem erga Christum ex eo tempore gerebat utcunque bonum, licet adhuc imperfectum, ita pro eo aduersum alios sententiã suam proposuit, dicens: ^e Lex quam nobis Moses tradidit obseruandam, quæ nobis debet in omni iudicio esse prima regula & amulsis certissima, constituit nemine debere ut reum iudicari, vel ad supplicium requiri, nisi prius ille aduersus quem causa agitur, diligenter interrogetur, & examinetur, & nisi locũ acceperit se rationabiliter defendendi, ac deinde post auditam eius defensionem decretũ fuerit à iudicibus, nõ dignum sit puniri an nõ. Hunc sanẽ ordinem vos in re ista quã tanto ardore præproperẽ queritis perficere, nõ rectẽ obseruatis: qui prius comprehendi ut reum

^a Responderunt

ergo eis Phari-

sei: Nunquid

vos seducti

estis?

^b Nunquid ex

principibus ali-

quis credidit in

eum, aut ex Pha-

riseis?

^c Sed turba hæc

quæ non nouit

legem, maledi-

cti sunt.

^d Dixit Nico-

demus ad eos, il-

le qui venit ad

eum nocte, qui

unus erat ex

ipsis.

^e Nunquid lex

nostra indicat

hominem, nisi

se prima regula

& amulsis certissima,

constituit ne-

minus debere ut

reum iudicari,

vel ad supplicium

requiri, nisi prius

illegitimus

interrogetur,

& examinetur,

& nisi locũ ac-

ceperit se ratio-

nabiliter defendendi,

ac deinde post

auditam eius de-

fensionem decretũ

fuerit à iudicibus,

nõ dignum sit

puniri an nõ. Hunc sanẽ ordinem

vos in re ista quã tanto ardore

præproperẽ queritis perficere,

nõ rectẽ obseruatis: qui prius

comprehendi ut reum

iubetis hominem istum, nunquam legitime vel accusatum vel interrogatum in iudicio. Scilicet hæc dicebat Nicodemus, sciens Christum facile Iudæorum obiectio: bus responsurum. ^a Quibus à Nicodemo ita prolatis, ceteri quorũ erat furor exaceratus & accensus in Christum animus, ut nec rationem ultra nec æquitatem attenderent, in ipsum quoque Nicodemum ita exarserunt, quod pro innocente loqui ausus fuisset in iudicio: contumeliãque in eum regerentes, dixerunt: ^b Forfitan & tu ex discipulis es hominis istius Galilæi, aut à Galilæa, unde ille processit oriundus, ut idcirco defendendam eum susceperis, aduersus commonem omnium nostrum sententiã? ^c Euolue tu diligentius scripturas, quarum doctorem officio te profiteris: & inuenies, nõquam insignem aliquẽ Prophetã à Galilæa ignobilissima penè Israhelitice religionis parte & gèribus finitima, prodisse: peculiari ter verò illũ inter Prophetas omnes insignem Messiam, à Galilæa nõ esse expectandum, sed magis ex Bethleem ciuitate Iudææ, & ex familia David: quæ cum exactius perpèderis, homini isti Galilæo desines patrocinari. ^d Sicque factum est, illis inter sese disidentibus, ut solueretur concilium re infecta singulis ad domum suam abeuntibus: nihilque aduersus Christum tale peractum est, quale illi existimauerant, eo quod nondum tempus aduenisset à patre passioni constitutum.

^a Responderunt, & dixerunt ei.

^b Nunquid & tu Galilæus es?

^c Scrutare scripturas, & vide: quia à Galilæa Prophetã non surgit.

^d Et reuersi sunt unusquisque in domum suam.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

Post hæc ambulabat Iesus in Galilæam.) Intelligibilior videretur oratio, si diceretur, per ablatiuum: Ambulabat in Galilæa, quomodo in Græco per datiuũ dicitur. Interpres Latinus videretur considerasse motum de loco vno ad alterum, utpote de ciuitate in ciuitatem, atque ideo accusatiuum iunxisse præpositioni. Non enim sensus est, Christum post hæc ad Galilæam perexisse: cum ea quæ in priori capite descripta sunt, omnia in Galilæa gesta fuisse constet. Illud tamen quod sequitur, in Iudæam, sine incommodo sententiæ posset accipi, pro ad Iudæam. Quauis conuenientius videretur, ut simili modo quo prior particula intelligatur, maxime cum in Græcis eadem sit loquendi ratio: in Galilæa, in Iudæa. ¶ Non enim vole-

bat in Iudeam ambulare.) Ex Chrysofomo cognoscimus, variam fuisse huius loci lectionem. Legit enim ille, nō volebat, sed valebat, vel poterat. Non poterat, inquit, in Iudæa ambulare. Sic autem eum legisse, ex enarratione ipsa fit clarissimum: cum & quæstionē moueat, quare dictum sit, Christum non potuisse ambulare in Iudæa, qui omnia potuit: eandemque dissoluit, dicens, illud ab Euangelista dictum esse, tanquam de homine qui humanē operaretur. Theophylactus nobiscum legit & interpretatur, noluit. Ex Cyrillo nihil colligitur, cum particulam istam non attingat enarrando. Augustinus item iuxta nostram lectionem legit, & consentiunt vulgati omnes Græcorum codices. ¶ *Dies festus scenophegiæ.* Græcè dicitur sine aspiratione, scenopegia: Latini plerumque adiciunt aspirationem, dicentes, scenophegia. Est autē dicitio cōposita ex nomine σκηνος scenos quod tabernaculum significat (vnde dicitur, ars scenofactoria, cuius artis in actibus scribitur fuisse Paulus Apostolus, id est, ars faciendū tabernacula) & verbo σκηνωω pegnimit id est, figo. Dicta sunt igitur scenopegia, à figendis tabernaculis. Plurali autem numero sic appellatur illa festiuitas, quæ admodum bachanaliam & encœnia dicimus, pro ipsius solennitatibus. Cæterum, quo ritu hæc tabernaculorum festiuitas fuerit à Iudeis celebrata, nusquam expressius legimus, quam cap. 8. secundi libri Esdræ, vbi hæc scripta habentur: *Inuenerunt scriptum, in lege præcepisse dominum in manu Moysi, ut habitent filij Israël in tabernaculis, in die solenni, mense septimo: & ut prædicent & diuulgent vocem in vniuersis verbis suis, & in Hierusalem, dicentes: Egredimini in montem, & afferite frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi, ut fiant tabernacula, sicut scriptum est: Et egressus est populus, & attulerunt, effeceruntque sibi tabernacula, musquisque in domate suo, & in atrijs suis, & in atrijs domus Dei, & in platea: & habitauerunt in tabernaculis. Et fecerunt solennitatem diebus septem, & in die octauo collectam iuxta ritum. ¶ Dixerunt autem ad eum fratres eius.* Græci authores, Chrysofomus & Theophylactus, per fratres aperte intelligit filios Ioseph. Quibus & Cyrillus videtur accedere, qui illud Hieremiæ duodecimo: *Fratres etiam tui, & domus patris tui spreuerunt te*, secundum allegoriam ad Christum accommodans, ita scribit. Diuinitus autē cum fratres Ppropheta dixerit, statim subiecit: *& domus patris tui*, ne filij virginis fratres eius putarentur. Hic enim tacite indicare videtur, filios Ioseph putari uisum patris sui, fuisse fratres, de quibus hic habetur sermo. Id quod & paulo antè indicare videtur, cum de istis loquēs dicit: qui putabatur fratres saluatoris. Si enim fratres pro cognatis acciperet, nō diceret, qui pu

2. Esd.
8.

Hic. 12.

qui putabatur fratres saluatoris, sed qui verè erāt. Beatus verò Augustinus (quæ hæc in parte cōmunis sequitur Latinorū doctorum consensus) per fratres domini, nō ipsos filios Ioseph, sed cōsanguineos matris eius intelligēdos putat, iuxta scripturarum consuetudinem, quæ solet cōsanguineos appellare fratres: quæ admodum Genesis 13. Abrahā & Loth dicti sunt fratres, cum tamen Abrahā esset patruus ipsius Loth, & frater nimirū Arā patris Loth. Et hæc quidē posterior Augustini opinio magis est verisimilis, & pietati Ecclesiasticæq; obseruationi, vt virginis matris honor amplius fauens, magis est cōsentanea. Omnino enim virginis matris honor id videtur suadere, vt virgo ipsa virgini sit à Deo patre in custodiam data: & virgineum deicit esse nutriciū illum, qui virginalis pudicitia institutorem & remuneratōrē. IESVM, ex Dei prouidentia debuit educare. Illam tamen priorē sententiam non arbitror ego tanquam impiam esse cōdenandam, cum per Ecclesiasticam censuram non emanauerit aduersus eam vlla definitio. Ceterū illorum insania qui fratres istos domini filios Mariæ ausi fuerūt ore temerario asserere, quos post Christū genuisset, nullo modo ferēda est, sed tanquā impia & blasphema, totiusque Ecclesiæ vnanimi definitione condemnata, exhibili debet, Nā (vt Diuus ait Augustinus) sicut in sepulchro vbi positū est corpus domini, nec antea, nec postea mortuus iacuit, sic vterus Mariæ nec antea, nec postea quicquam mortale concepit. ¶ *Ego non ascendam ad diem festum istum.* Quærat aliquis, quomodo verè hoc dixerit dominus se non ascensurū, quum post paululū ascenderit? Facilis est solutio, intelligēdo, nō adhuc ascendā: quæ sensum indicat id quod mox sequitur: *quia tēpus meum nondū impletū est.* Atq; ita & Chrysofomus locū istū explicat, & consentiunt vulgata Græcorum exemplaria, in quibus legitur, nondū ascendo. Augustinus in hoc vim facit, quod dicitur, *Non ascendā ad diē festum istū*, quia non esset dominus ascēsurus in Hierusalem ad captandam humanā gloriam. Ideo, inquit, ad diē festum hunc non ascēdit dominus, quia non gloriari tēporaliter, sed docere salubriter homines cupiebat. Illos autem dixit ad festum diē hunc ascēdere, quia in festo illo gloriam requirerēt humanam. Cyrillus aliud in hoc verbo mysteriū intelligit, putās his verbis velle Christū indicare, quod legales vmbrae iā fastidire inciperet, quas post paululum penitus esset euacuaturus. Apertissimè, inquit, modo nolle se vnā cū Iudæis diem festum agere, & vmbrae cum illis sequi, dominus asseruit. Nā quod ad paucos & ad fratres dictum est, ad totum genus Hebræorum pertrāsit. Et post pauca, textus verba ita explanat: Vos, inquit, qui vmbrae adhuc inhæretis, qui Iudaicæ affecti

estis

estis, ascendite in hunc festum diem, per umbras eum celebraturi. Ego vero, cui umbræ cordi non sunt, non ascendo: quia per umbras celebrare iucundum non est. Expecto autem veræ solennitatis tempus, quod nondum impletum est. Hæc ille. *(Iam autem die festo mediante.)* Sciendum est, ubicunque in hoc capite & aliis aliquot, siue sequentibus, siue præcedentibus, Latini habent, diem festum, Græcè haberi vnicam dictionem simplicem *ἑορτή* heorte, quod Latini vno verbo dicitur festum, aut festiuitatem. Noster interpres plerunque, diem festum vertit: non quidem vnum aliquem diem intelligens, ut potest vel sabbatum tantum, vel primam post sabbatum, sed totum illud tempus quo durabat festiuitas: id quod etiam Augustinus annotauit, dicens, apud Iudæos diem festum appellari, non vnum diem, sed plures. Unde initium diei festi, intelligitur, primus dies solennitatis totius. Ita ergo cum in proposito dicitur: *Iam autem die festo mediante*, intellige, cum iam ageretur dies medius solennitatis, cum ad dimidium vsque iam peruenisset tota festiuitas, ita ut quantum iam transactum erat eius tantum adhuc superesset. Neque verò te debet offendere oratio illa, die festo mediante. Necessitate enim quadam compulsus ita dixit Latinus interpres, ne longa nimium periphrasi vteretur. Græcè enim est *τῆς ἑορτῆς μέσσωσ* tis heortis mesusis: quod non poteris commode vertere absque periphrasi longa, nisi dicas, festiuitate mediante, aut mediata. Vtrique enim habet Augustinus. Videtur autem hæc dies fuisse quarta ab inchoata solennitate. Septem enim diebus durabit solennitas, quæ admodum habes cap. 16. Deuteronomij: Dies enim quartus medius inuenitur, qui tres ante se dies, & se post si tres item habere cernitur. *(Mea doctrina non est mea.)* Quomodo in hoc verbo non sit pugnantia, aut includatur contradictio, ex Elucidatione satis potest aduertere. Intelligit enim, doctrinam quam docebat non sibi esse propriam, sic ut patri esset contraria, sed eandem esse cum patris doctrina. Idem vult, cum post ait: *An ego ex me ipsa loquar*, id est, an aliquid aliquid & contrarium patri dicam, vel an separatim & diuisim ab eo aliquid dicam, quod videlicet ille mihi non iusserit ut dicam? Quo modo Cyrillus, Chrysostomus, & Theophylactus interpretantur. *(Nolite iudicare secundum faciem.)* Augustinus hoc loco legit: Nolite iudicare personaliter, id est, secundum personam. Sententia est eadem cum nostra lectione. Idem enim est, iudicare secundum faciem, quod secundum personam: & faciem accipere, id est, quod accipere personam. In Græco hoc loco habetur *κατὰ ὄψιν* catà opsin, id est, secundum aspectum, vel secundum faciem. Aspectum namque rei, vulgò ipsius faciem nominamus. *(In nouissimo autem die magno festiuitati.)*

Sic

Sic intellige: In nouissimo die, die inquam magno illo festiuitatis. Hic erat septimus dies, ut supra ex capite 16. Deuteronomij ostendimus: quem Iudæi, quod finis esset & clausula totius festi, peculiari solennitate & deuotione colebāt, præ aliis diebus à primo die intermediis. Primum enim diem & nouissimum (ut aiunt Chrysostomus & Theophylactus) ut magnum & sanctum ex lege colebant. Atque ob hoc, in nouissimo illo magno festi die ista Christus voluit docere, ut fructum maiore ipsius verba progignerent in animis audientium, & ut iam profecturis in propria quasi viaticum cibum distribueret: in quo vegetati proficiscerentur & proficerent. *(Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua viua.)* Difficultas hoc in loco est, ex parte illius verbi, sicut dicit scriptura. Vbi enim hic in scriptura possit inueniri, quod sequitur, flumina de ventre eius qui crediderit fluere viuents aquæ. Non enim in scripturis alicubi locus eiusmodi occurrit, qui id asserat. Ad hanc difficultatem soluendam Chrysostomus & Theophylactus ita distinguendum putant hoc verbum, ut particula illa, sicut dicit scriptura, cum præcedentibus iungatur, ea autem quæ sequuntur sint libera, tanquam à Christo prolata, non ut ex scripturæ testimonio citata: quem sensum nos quoque, ut magis facile & simplicè, in Elucidatione sequuti sumus. Quod si interroges, quare ita dixerit saluator: *Qui in me credit, sicut dicit scriptura, de huius ventris flumina fluent aqua viua*: dicimus admodum opportunè factam esse illam adiectionem. Illi enim qui aduersus Christum murmurabant, scripturarum videbantur inniti testimonio, dicentes: *Nunquid à Galilæa venit Christus? Nonne à Bethleem, &c.* Et iterum, *Christus cum venerit, nemo sciet vnde sit*. In his utique cõformiter ad scripturam Christus detrahere se existimabant. Ut igitur Christus ostendat nequaquam se scripturarum veritate refugere, nec aduersum illas quicquam ab eis exigere, dicit: *Qui sic in me credit, quomodo de me scriptura loquitur, & iuxta scripturas quæ testimoniū de me perhibent, me susceperit, de eius ventre fluent aquæ viuents flumina.* Beatus autem Hieronymus in prologo super Pentateuchum, aliam intellexisse videtur distinctionem, ut scripturæ verbum sit illud quod dicitur, flumina de ventre eius fluent aquæ viuents. Quod ipse quidem in additione 70. dicit non haberi, sed in Hebræicis inueniri: locum tamen particulare vbi id scriptum sit, non designat. Quidam recentiores ob Hieronymi autoritatē saluandā, putant in Prouerbiis locum posse notari: vbi 5. cap. dicitur: *Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide.* Quod tamen Hieronymi proposito non videtur satisfacere: quoniam ille hunc passum inter loca illa annotauit, quæ in additione vulgata 70. interpretum non reperiuntur.

K

Locus

Locus autem ille ex Prouerbiis eodem ferè modo est apud 70. quò apud nos ex ipsius secundum Hæbræam translatione, legitur. Nobis simplicius videtur, priorem sequi sententiam. Augustinus difficultatem istam dissimulans, profus non attingit. Priorem tamen sententiam satis videtur comprobare, cum verba ista domini exponens, sic ait: Quid hoc est, quando Euangelista exposuit, immorari non debemus. Vnde enim dixerit dominus: *Si quis sit, veniat ad me & bibat, & qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aqua viæ*: consequenter exposuit Euangelista, dicens: *Hoc autem dixit de spiritu, &c.* Vbi, dum ita absolūtè loquitur, particulam illam omittens, sicut dicit scriptura, videtur verbum illud (*flumina de ventre eius, &c.*) non verbum ex scriptura citatum, sed vt à Christo pronuntiarum, accepisse. *(Nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.)* Græca exemplaria vulgata pro (datus) habent (sanctus) in hunc modum: Nondum erat spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Atque in hunc modum legisse videtur ex enarratione Theophylactus. Cæterum, in sensu profus nulla est à nostra lectione diuersitas. Si enim non exprimant illi participium, datus, necesse est intelligant. Alioqui sensus esset impius, ante Christi glorificationem simpliciter non fuisse spiritum sanctum. Et nostri codices licet sanctum non exprimant, indubiè tamen non alium spiritum loqui volunt, quàm spiritum sanctum. Ita sensum per omnia esse eundem est necessarium. *(Nunquid & tu Galilæus es?)* Videri possent hic Pharisei per contemptum Galilæum dixisse Christi discipulum: quemadmodum Iulianus apostata in suis libris, quos contra Christianam religionem plenos blasphemia conscripsit, cõtemptus gratia, Christum Galilæum appellat, & ab eo Christianos Galilæos. Atque id profectò sententiæ magis conueniret. Alioqui, quæ cõsequentiã erat, ob hoc Nicodemum natione Galilæum dicere, quòd pro eo loqueretur: Christi autem ex parte aliqua discipulum vel auditorem vel fautorem, probabiliter satis poterant ex ipsius defensione colligere. Et sic intellexisse videtur Augustinus. Galilæus, inquit, id est, seductus à Galilæo. Obstare tamen huic videtur intellectui: quod in Græcis dicitur, cum præpositione, ex ipsa Galilæa, quod magis locum originis videtur respicere. Cæterum, in eo quod loquitur, *Vide quia à Galilæa propheta non surgit.* Græci per præteritum legunt, surrexit, neque nomini Propheta articulus additur, vnde melius intelligitur hoc verbum in genere, de quolibet Propheta, iuxta sensum priori loco in Elucidatione expressum, quem & Augustinus videtur sequutus.

Elucidatio

Ostquam verò diem totum turbis erudiendis insumpisset dominus Iesus, appetente vespera, cum in Hierosolymis commodum non haberet locum hospitij, perrexit ad montè oliuarum, iuxta quem erat Bethania gratissimum ei præbere solita hospitium, vt corpore ad necessitatem modicè refecto peruigil deinde pernoctaret in oratione. Transacta autem nocte, primo mane rursus ad templum properabat, iniuriarum immemor, sui tantum memor officij, quod opportunè importunè ad patris gloriam exequi assiduè studebat. Confluxitq; ad eum omnis populus qui pridie eum audierat, amplius cupiès ab eo institui in doctrina Dei: & ipse nihil per timescès iudeorum inuidiam, quasi securus sedebat in templo, palàm eos in iis quæ Dei sunt erudiès. Audientes verò Scribæ & Pharisei, quòd rursus venisset Iesus in templum, & doceret turbas, tamesi iam sæpius ab illo essent confutati, præ nimia tamen inuidia quiescere non valentes, aut certè nõ volètes, cum per vim (quod pridie tentauerant) nihil se proficere comprobassent, cogitauerunt dolo aliquo, & fraude subtili in periculù vite eum adducere. Adducit proinde mulierem quandã in adulterij peccato sic deprehensam, vt tergiversationi nõ esset locus, essetq; cõmissi adulterij certa probatio: eamq; ad Christum adductã in templum illic vbi sedebat docens, statuerunt in medio tanquã sic ream, vt videretur ab omnibus, & sententiã à Christo proferenda ab omnibus item audiretur. Quã dicunt ei: sic coram Christo exhibita, quæstionem ei dolosam proponunt, dicentes: Magister, hæc mulier quã coram te exhibemus, iam nunc in adulterio deprehensa est, in quemadmodum certo testimonio probatū est, nõ sit repugnandi locus. Lex autè Mosi adulteros cõstituit lapidibus ab omni populo obruedos, in detestatione & horrore adulterij. Cupimus igitur de hac re tuam audire sententiã, nõ iuxta Mosi decretū ista sit lapidari, aut fortè aliqd tibi hac in re immutadū videatur.

Iesus autem perrexit in montem oliueti.

b Et diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos.

d Adducit autem Scribæ & Pharisei mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt in medio, et dicunt ei:

e Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. In le-ge autem Mosi adulteros cõstituit lapidari.

f Tu ergo quid dicis?

K 2 Hæc

Hoc autem dicebant, non animo discendi veritatem, sed corde fraudulentum, ad deuoluendū in Christum calumniam. Hac enim quaestione captiosa ita existimabant illum constringere, vt quancunque partem elegisset, calumniam nō effugeret. Siue mulierē quasi in arbitrio suo positā condemnasset, apud plebē eum reddidissent odiosum, quod misericordiā & mansuetudinem, quam vbique praedicabat, & qua plurimum animos plebis ad se alliciebat, opere non demonstraret, sicque sperabant auersis ab ipso vulgi animis facile se posse cum interficere. Siue eam absoluisset, apertam habebant calumniam, quod Mosi legem faceret irritam, atque hinc videbantur habituri causam iustam eum interficiendi.

b Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram.

c Cum ergo per seueraret interrogantes eum, erexit se, & dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.

d Et iterum se inclinans scribebat in terram.

Hæc autem dicebant, non animo discendi veritatem, sed corde fraudulentum, ad deuoluendū in Christum calumniam. Hac enim quaestione captiosa ita existimabant illum constringere, vt quancunque partem elegisset, calumniam nō effugeret. Siue mulierē quasi in arbitrio suo positā condemnasset, apud plebē eum reddidissent odiosum, quod misericordiā & mansuetudinem, quam vbique praedicabat, & qua plurimum animos plebis ad se alliciebat, opere non demonstraret, sicque sperabant auersis ab ipso vulgi animis facile se posse cum interficere. Siue eam absoluisset, apertam habebant calumniam, quod Mosi legem faceret irritam, atque hinc videbantur habituri causam iustam eum interficiendi. *b* Sciens verò dominus animus illorum fraudulentum, & dolosa cōsilia non ignorans, in neutram partem definiendo sententiam protulit: sed quasi aliud agens se inclinabat versus terrā, & digito scribebat in terrā. Videlicet facto illo enigmaticè designans, ad hoc se venisse in mundū, vt hic in terra legē alteram charitatis & mansuetudinis hominibus daret, legem scilicet Euangelicam, qua illam Mosaicæ legis seueritatem & rigorē tēperaret, pro lege timoris legē inducturus amoris, & pro lege mortis legem vitæ. *c* Cū verò ita quasi nō attendēs disimularet dominus, & differret respondere interrogantibus, instabant illi iterum iterūque interrogantes & ad responsionem eum perurgebant, auidē præstolantes calumniæ occasiōē. Erigēs proinde se dominus, dixit ad eos: *d* Si quis est vestrum ab omni peccato immunis, qui nō vel maioribus & pluribus sit coram Deo peccatis obnoxius, vel certē paribus, aut talibus vt minimū quibus secundū iustitię rigorem ultio deberetur confimilis, hic primus lapidē iaceat in mulierē. Nō negat adulteram lapidandam, sed illos qui aliena peccata persequebātur ad ultionē, monet in sese descendere, & prius se ipsos expurgare, quam in alium exerceant vindictam. *e* Hisq; breuiter dictis, rursū se vt antē fecerat inclinabat, & scribebat in terram quasi ipsa corporis positione designans, debere secundum Euangelicam legem vnumquēque magis

magis ad propriæ vilitatis miseriam attendere, quàm ad alios seuerè iudicandos oculos deflectere. *a* Mira *a* Audietes autem hęc, vnus post vnum exierunt sic in suis conscientijs sunt cōturbati, & confusi in semetipsis, vt quasi erubescerent & pertimescerent coram illo diutius subsistere, abscederent vniuersi, *b* incipientes à senioribus: quorum sicut erat peccatum in corde, ex gradu & autoritate grauius, sic & confusio maior erat: *c* sicque factum est, vt egressis *c* *e* remansit omnibus accusatoribus, solus absq; illis Iesus remansit in templo, muliere coram se astante in medio turbæ simplicis: quæ quia spectabat tantum, non accusabat: eiicium accusatoribus conscientie suæ rubore non meruit. *d* Illis itaque cum confusione eiectis, *d* Erigēs autem iterum se dominus erexit à terra, ad quam inclinatus se Iesus dixit eis permanebat donec egrederentur accusatores, quasi locum concedens eis egrediendi, tanquam qui egredientes non attenderet: dixitque astanti coram se muliere. *e* Mulier: vbi nunc sunt qui te accusabant, & ad pœnam deposcebant pro crimine debitam? Nemo sunt qui te accusat (vt video) accusator modo aduersum te asisit. *f* An sciant? verò hæcenus te nemo condemnauit? An non est ab illis in iudicio legitimè aduersus te prolata sententia mortis? *g* Illa verò pauens & tremens, in benignitate tamen vultus & verborum eius confidens, dixit ei: De mea condemnatione nusquam quicquam est actum, nisi quoddam modo ad te sum adducta. *h* Dixit autem ei Iesus: Posteaquam nemo te ad mortem condemnauit: nec ego te cōdemnabo: qui non veni iudicare ac perdere, sed liberare & saluare peccatores qui pœnitentiam egerint. *i* Insuper ex autoritate quæ mihi ex diuinitate competit: liberam te facio ab omni peccato & culpa & pœna, peccatum dimitrens, & pœnam peccato debitam relaxans: *k* hoc tamen te moneo, re tibi que iniungo, ne iterum te peccato tradas, ne tibi deterius aliquid contingat. *l* Iterum ergo dominus Iesus coram turbis loquutus est, vel prædicti negotij, vel alia quolibet occasione, dicens: Ego sum lux mundi, qui hoc præsto hominibus verè secundum

cundum animam, quod foris soliste visibilis sua luce prestare videtur corporibus. Sic ego hominibus lumē spirituale & vitam item spirituale dare veni, quomodo Solis corporea lux mūdo lucem vitamque præstat corporalem. ^a Vnde quisquis per fidem me sequitur lucem veram, is non ambulat in tenebris ignorantie atque malitie, sed lumē ex me accipiet vitæ: spiritus sancti gratia illuminabitur, qua & modò viuat in gratia, & post in vitam adducatur sempiternam. ^b Audientes verò hæc Pharisei, suo more omnia calumniantes dixerunt ad eum: Tu solus teipsum commendas, & de propria tantum laude ac gloria testificaris: alium verò neminē probatæ fidei audimus eadem affirmantē. Cū itaque in propria causa cuiuslibet hominis testimonium sit suspectum & vanum, nos tuā quoque hanc de teipso testificationem merito reiicimus, vt suspectam & vanam. ^c Horum obiectioni ita dominus respondit: Tamen si ego de meipso testimonium perhibeam, non tamen ob hoc debet quasi suspectū aut falsum reiici, sed vt verum & fide dignum potius acceptari: quia noui ego vnde veniam & quò vadam, nempe q̄ a patre Deo venerim, ab eo missus loqui quæ loquor & quæ ago agere, iterumque ad ipsum post paululum sum rediturus, quando deuicta morte ascendam in celos ad dexteram eius: atq; ideo merito debet meo testimonio, tamen si de meipso, fides haberi. ^d Quòd autem vos meo testimonio putatis non credendum, ex vestræ infidelitatis ignorantia procedit: videlicet quia nescire vultis, vnde venerim, & quò vadam, quod vtiq; scire facile possētis, si mihi velletis credere: atq; hoc si sciretis, nihil dubium, quin meo testimonio sine hæsitacione fidem præstaretis.

a Qui sequitur me nō ambulat in tenebris, sed habebit lumen vita.
b Dixerunt ergo ei Pharisei: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuū nō est verū.

c Respondit Iesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verū est testimonium meum, quia scio vnde veni, & quò vado.

d Vos autē nescitis vnde venio, aut quò vado.

e Vos secundum carnē indicatis,

f ego non iudico quenquam.

^e Vos enim in iudicio grauius nimium erratis, eo q̄ secundum carnem (id est secundum externam & ea tantum quæ foris apparet) iudicatis, nolētes in me agnoscere nisi eam quæ foris apparet naturæ humanæ infirmitatem, eam verò quæ intus latet, & in verbis atque operibus suis se manifestat, diuinitatem, credere reculantes. ^f Ego autem secundum carnem & externam tantum apparentiam neminem iudico, neque modò

modo in hac infirma serui forma in quenquam iudicium condemnationis profero. ^a Atque etiam si ego iudico nunc discretionis iudicio, secundum quod ego, iudiciū meū olim iudicium executionis pronuntiabo, non erro- ^b verū est, quia solus sum, sed verum est & rectū: quia *Iesus non sum, sed in omni quod ego iudico, loquor, aut ago, non lum ego & qui meo solus, sed mecum est pater meus qui me misit in sit me pater.*

modo in hac infirma serui forma in quenquam iudicium condemnationis profero. ^a Atque etiam si ego iudico nunc discretionis iudicio, secundum quod ego, iudiciū meū olim iudicium executionis pronuntiabo, non erro- ^b verū est, quia solus sum, sed verum est & rectū: quia *Iesus non sum, sed in omni quod ego iudico, loquor, aut ago, non lum ego & qui meo solus, sed mecum est pater meus qui me misit in sit me pater.*

modo in hac infirma serui forma in quenquam iudicium condemnationis profero. ^a Atque etiam si ego iudico nunc discretionis iudicio, secundum quod ego, iudiciū meū olim iudicium executionis pronuntiabo, non erro- ^b verū est, quia solus sum, sed verum est & rectū: quia *Iesus non sum, sed in omni quod ego iudico, loquor, aut ago, non lum ego & qui meo solus, sed mecum est pater meus qui me misit in sit me pater.*

modo in hac infirma serui forma in quenquam iudicium condemnationis profero. ^a Atque etiam si ego iudico nunc discretionis iudicio, secundum quod ego, iudiciū meū olim iudicium executionis pronuntiabo, non erro- ^b verū est, quia solus sum, sed verum est & rectū: quia *Iesus non sum, sed in omni quod ego iudico, loquor, aut ago, non lum ego & qui meo solus, sed mecum est pater meus qui me misit in sit me pater.*

modo in hac infirma serui forma in quenquam iudicium condemnationis profero. ^a Atque etiam si ego iudico nunc discretionis iudicio, secundum quod ego, iudiciū meū olim iudicium executionis pronuntiabo, non erro- ^b verū est, quia solus sum, sed verum est & rectū: quia *Iesus non sum, sed in omni quod ego iudico, loquor, aut ago, non lum ego & qui meo solus, sed mecum est pater meus qui me misit in sit me pater.*

modo in hac infirma serui forma in quenquam iudicium condemnationis profero. ^a Atque etiam si ego iudico nunc discretionis iudicio, secundum quod ego, iudiciū meū olim iudicium executionis pronuntiabo, non erro- ^b verū est, quia solus sum, sed verum est & rectū: quia *Iesus non sum, sed in omni quod ego iudico, loquor, aut ago, non lum ego & qui meo solus, sed mecum est pater meus qui me misit in sit me pater.*

modo in hac infirma serui forma in quenquam iudicium condemnationis profero. ^a Atque etiam si ego iudico nunc discretionis iudicio, secundum quod ego, iudiciū meū olim iudicium executionis pronuntiabo, non erro- ^b verū est, quia solus sum, sed verum est & rectū: quia *Iesus non sum, sed in omni quod ego iudico, loquor, aut ago, non lum ego & qui meo solus, sed mecum est pater meus qui me misit in sit me pater.*

loquutus est dominus Iesus palam omnibus in tēplo iuxta locum ubi mittebantur donaria & oblationes templi, ubi sedebat docens populum: & quantis summo odio eum persequerentur Pharisei, nemo tamen in eum ausus est vel potuit violentas iniicere manus, quia nondum tempus aduenerat à patre constitutum passioni: quod nullius humanæ potestatis violentia poterat præueniri. ^a Rursus ergo ad Iudæos incredulos, sermone increpatorio loquutus est, dicēs: Non quando vobis libebit ego hinc sum morte violenta inuitē auferēdus, sed quando patri mihiq; videbitur, post non multū temporis, ego sum abiturus per mortem ex hoc mūdo ad patrē: ac tunc quidem absentem nonnulli ex vobis videre & audire desiderabūt quem præsentem modò contemnunt. ^b Et vos qui obstinato corde neque præsentem neque absentem requirere aut suscipere volueritis, in peccatis vestris morte peribitis æterna. ^c Quo autem ego, per voluntariam mortem, in virtute diuinitatis meæ sum profecturus, vestrum nemo propria virtute ed valebit peruenire, nisi per me illuc adducatur, per fidem nūc mihi quasi corpori membrū inhærens. ^d Audientes verò Iudæi, iam denuò illum loqui de suo abitu, nō intelligentes mysterium verbi, dixerunt adiuicem: Quid sibi vult hoc verbū, quo minatur nobis homo iste abscessum, ut nō valeamus eum subsequi? An fortè semetipsum interficiet, ut manus persequentiu effugiat, per mortem sibi vltro inferendam? Nec enim alium videmus modū quo possit euadere: & tamen tale aliquid prætereendere videntur hæc eius verba: Quo ego vado, vos non potestis venire. ^e Sciens autē Iesus occultas Iudæorum murmuraciones, dixit eis: Vos estis homines puri, terreni, & de terra generatione carnali ex commixtione maris & fœminæ geniti: ego autem est super nis sum & de super adueni, nō purus homo, sed Deus simul & homo: secundum diuinitatem ab æterno à patre cælesti genitus, secundum humanitatem quoque in tempore, nō ex operatione viri, sed per operationem superueniētis spiritus sancti generatus. ^f Vos de mundo hoc estis, hinc vestra: natiuitatis trahentes

origi

originem: ego autem non hinc originem duco, qui ab æterno secundum diuinitatem apud patrem fui, priusquam in tempore homo fierem, quique in tempore supra mundi & naturæ cursum diuina virtute corpus humanum assumpsi. ^a Ob hoc scilicet ego vobis iam dixi, quod in peccatis vestris moriemini. Si enim nolueritis credere, quod ego sim ille quem me prædico, & quē me pater esse testificatur, id est, filius Dei, & Saluator mūdi, proculdubio morte peribitis æterna. Cum enim vos ex vobis non nisi puri homines sitis, in mundi huius corruptione geniti, nō potestis per vosmetipsos à morte saluari, & ad vitam sempiternam pertinere. Ego verò, quoniam Deus simul & homo desuper in mundum, ut mediator Dei & hominum adueni, eos qui se mihi per fidem volunt adiungere, potero à morte saluare, atque ad vitam beatam transfuehere. Vnde si in me credere non volueritis, necesse est in vobisipsis pereatis. ^b Iudæi igitur, quasi hæctenus nihil de Christo vel à Ioanne vel à patre vel ab ipso audissent, ita eum interrogant: ^c Tu quis es, ut credamus in te, aut quem vis te esse credamus, posteaquam ita seuerè à nobis fidem exigis? Respondit eis dominus Iesus: Credite me esse principiū, aut horēmque & creatorem omnium rerum, vnum eundemque cum Deo patre: qui etiam nunc secundum assumptam in tēpore humanam naturam, similis vobis, in medio vestrum cōsistens ista loquor vobis. Ita secundum diuinitatem credite me similē & æqualem patri, secundum assumptam verò naturam hominem verum similem vobis. ^d Cæterum, ego ex tradita mihi à patre cōmissione, multa habeo aliàs prouentia: & iudicare de vobis: veniet tempus, quādo ego vos aliter conueniam & alloquar in iudicio, ingrati tudinem vestram istam & infidelitatem seuerò examine discussurus. ^e Iam verò hoc tantum vobis aperte testificor, eum qui me misit patrem cælestem, veracem esse, qui mentiri non possit, aut fallere: & ego quæ ab illo accepi, quæ ille mihi præcepit mundo prædicare, hæc & non alia loquor in mundo. In quo vestra erit iusta condemnatio, quod me à patre veracissimo

K 5 missum

Dixit ergo iterum eis Iesus: Ego vado, & quæretis me,

b & in peccato vestro moriemini.

c Quo ego vado, vos non potestis venire.

d Dicebāt ergo Iudæi: Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire?

e Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum.

f Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.

a Dixit ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.

b Dicebant ergo ei: Tu quis es? Tu quis es, ut credamus in te, aut quem vis te esse credamus, posteaquam ita seuerè à nobis fidem exigis? Respondit eis dominus Iesus: Credite me esse principiū, qui & loquor vobis.

d Multa habeo de vobis loquere & iudicare.

e Sed qui me misit verax est: & ego qua audini ab eo, hæc loquor in mundo.

missum, nec aliud quam ille mandauit loquentem, non
 a *Et nō cogno-* ueritis recipere. ^a Iudæi uero ex cæcitate malitia, non
 uerunt, quia pa- intelligebant quod Deum Christus appellaret pat-
 trem eius dice- trem: sed patrem aliquem terrenum somniabant, quo-
 bat Deum. niam de cælo illum uenisse non credebant. ^b Adie-
 b *Dixit ergo* cit quoque dominus loqui Iudæis sermone parabolico,
 eis Iesu: qui non nisi post impletionem rei posset intelligi.
 c *Cum exalta-* Vos, inquit, modo quis ego sim non uultis agno-
 ueritis filium ho- scere. Veruntamen posterius, quando ego à uobis
 minis, tunc co- fuero exaltatus in ligno crucis, tunc me cognoscetis
 gnoscetis quia quis sim, tunc uisus miraculis quæ partim me in ligno
 ego sum, pendente, partim post resurrectionem meam aduentur
 in mudo, ad gloriam nominis mei, multi uestrum
 credent, quod uerè ego sim filius Dei & saluator mun-

d *Et à meipso,* di. ^a Tunc quoque credentes cognoscetis, quod ego
 facio nihil, sed à meipso modo non loquar in mundo, neque à me-
 sciant docuit me ipso facio quicquam, quasi in nullus, sed sicut me pater
 pater hæc lo- docuit, ita loquor, & omnino omnia loquor ac facio
 quor. ex præscriptio patris: id quod ita fuisse tunc manifestè
 ipse monstrabit, quādo tam parentibus signis me cla-

e *Et qui me mi-* rificabit in mundo. ^c Et ipse qui me in mundum mi-
 sit, mecū est, & pater cælestis, mecum semper est, mecum unus
 non reliquit me Deus existens, & una substantia: neque sic me misit,
 solum, quia ego quasi à se ablegauerit, quasi me reliquerit solum, quo
 que placita sunt niam ego semper quæ illius sunt uoluntati grata &
 ei, facio semper. placita perficio, & nihil facio nisi secundum eius uo-
 luntatem, neque aliud unquam facere possum nisi
 quod uult ipse: ut sicut essentia est perfecta unitas, sic

f *Hæc illo lo-* & uoluntatis plenus declaratur consensus. ^f Cum au-
 quætes, multi cre- tem uerba ista dominus Iesus loqueretur, plerique au-
 diderunt in eu. dientium, aduertentes rationalia esse quæ dice-
 h *Dicebat ergo* bantur, & tanta constantia efficacique sermonis
 Iesus ad eos qui ab illo prolata, cœperunt fide quadam imperfecta
 crediderunt ei Iu & initiatiua ei adherere, credentes eum uera loqui
 daos: Si uos mā ex Dei iussione, tamen quid diceret plenè nondum
 seritis in serwo- intelligerent. ^g Ad quos in fide iam cœpta confir-
 ne meos, uerè di- mandos, tali exhortatione usus est dominus: Si uos,
 scipuli mei eri- ut modo cœpistis, ita fideliter permaneritis in ser-
 tis, & cognosce- mone meo, perseverantes in fide & obedientia eor-
 tis ueritatem, rum quæ ego loquor in mundo, ita demum eritis
 mihi

mihī ueri discipuli. Parum enim est cœpisse credere,
 sed perseverantia & stabilitate est opus. Quod si uos
 mihi fideles discipuli permāseritis, ergo uobis uic-
 cissim magister fidelis, docturus uos plenius omnem
 ueritatē de iis quæ ad salutem consequendam fuerint
 necessaria: ^a & ipsa ueritas fidei quam ex me discetis, a *Et ueritas li-*
 uos reddet uerè liberos ab omni seruitute peccati, *berabis uos.*
 mortis, & diaboli, quibus miserè seruiunt omnes qui
 hæc ignorant ueritatē. ^b Hoc uerbū domini carnales *b Responderūt*
 Iudæi, ut cætera omnia, carnaliter intelligētes, de ser- *ei: Semō Abra-*
 uitate temporalī sic ei obiciētes responderunt: Nos *ha sumus, & ne*
 ab Abraham nobili Patriarcha genus ducimus, & de *mini serui.*
 ipius semine prognati sumus, liberi: non solum de li- *mus unquam:*
 beris, sed & de ingenuis nobilibusque progenitori- *quomodo u di-*
 bus nati, neque unquam cuiquam in seruitutē fuimus *ci, liberi eritis?*
 addicti. Quomodo igitur tu nobis libertatem promit- *c Respondit eis Ie-*
 tis, quasi eam non habuerimus? Iesus uerò ostendens *sus: Amē amē*
 se de alia loqui seruitute spiritali, quam illi ignora- *dico uobis, quia*
 bant dixit eis: In ueritate dico uobis, quod quisquis *omnis qui facit*
 peccatū facit, hoc ipso peccati seruū & diaboli man- *peccatū, seruus*
 cipium se cōstituit. A quo enim quis ultro se superari *est peccati.*

permittit, & cui uoluntariè obedit, huius procul dubio
 & seruus efficitur. Atque hæc est seruitus illa, à qua uo-
 bis per fidē sermonis mei promitto libertatem. ^d *d Seruus autem*
 demus autem & in ciuilibus rebus, eum qui cōditio- *non manet in*
 ne seruus est, nō habere ius stabile in domo, sic ut nū- *domo in aternū:*
 quam expelli possit aut eiici de domo. Ille autem qui *filius manet in*
 filius est & hæres legitimus, ius habet stabile in patris *aternum.*
 domo permanendi in æternum, nec eiici potest aut
 priuari hereditate paterna sibi iure naturalī debita.
 Sic uos qui serui estis seruitute peccati, nō filij per fi-
 dē & gratiam facti, tamen nunc in mundo isto com-
 mixti bonis, ad tempus seraminis: nō habebitis tamen
 in domo patris mei mātionem stabilem, sed hinc ei-
 cjemini ac protrudemini in carcerem sempiternum.
 Ego autē qui filius sum, ius habeo in domo & regno
 patris mei permanēdi imperpetuum, & per me idem
 cōsequentur omnes qui per fidem se mihi adiungūt, e *Si ergo uos si*
 per me in Dei filios adoptati. ^e Proinde si ego Dei fi- *lius liberaueris,*
 lius uos in me credentes liberos fecero per adoptio- *uerè liberi eritis.*
 nem

nem fidei & gratiæ, veram eritis libertatē cōsequuti, & tanquam veri filij Dei non expellemini vnquam ē domo patris vestri, sed ab Ecclesia hac militatē ad supernam in cælis triumphantē emtrāsferemini, vt illic coram patre vestro gaudeatis imperpetuum. ^a Non equidem ignoro, vōs Abrahæ secūdum carnem filios aut nepotes esse: sed & illud noui, quōd mesine causa queritis interficere, nō propter meum aliquod maleficium, sed propter vestram inuidiam, & odium quod aduersum me geritis in pectore: propterea quod sermo meus in vobis locum nō inueniat, quoniam verbo meo non vultis credere. ^b Ego tamen non aliud vobis loquor, quā id quod à patre didici, quōdque loquor: & vos ipse mihi vt loquar cōstituit: quē admodum vos ea facere conamini quæ à patre vestro diabolo (cuius per imitationem vos filios efficitis) didicistis & vidistis: strum, facius. quæ vobis ipse prior exēplo monstrauit, quæque vobis ipse suggerit, opere perficere queritis, hoc est, sine causa innocentem interficere. ^c Cum autem in hoc verbo dominus videretur patrem Iudæorum insimulāre malitię, illi cupiētes in eum deuoluere calūniā, respondit: Pater noster est Abraham. An ab hoc tu dicis nos didicisse quæ bona non sunt, & quæ ab eo vidimus mala perficere: At ille depellens à se calūniā, & alium se eis patrem insinuare voluisse declarans, ita Iudæis respondit: ^d Veros sanctorum filios queritis me interficere, hominem qui veritatem vobis loquutus sum, quam audiui à Deo.

^f Hoc Abraham non fecit.

nō solum innocentem, aduersus quem nullam possitis causam mortis inuenire, verum etiam beneficium & multis modis vitilē vobis, vt pote qui veritatis verba quæ mihi pater cælestis dedit, vobis fideliter annūtiauerim: quem proinde vos non solum non vexare malis, sed magis pro gratiarū actione beneficiis debebatis afficere. ^f Huiusmodi autem opera longē illis sunt dissimilia, quæ Abrahā in semetipso ostendit: qui nō solum innocentibus nil nocuit, imō non solū

erga

erga beneficos gratus extitit, verū etiā erga exteros pius & hospitalis, erga impios quoque peccatores misericors, & apud dominū vltionem meditante pro eis intercessor. ^a Vos itaque parricidalibus cogitationibus intēti, non Abrahæ opera facitis, sed alterius patris vestri cuius in his estis imitatores. ^b Illi volentes ad hoc Christū adigere, vt apertē cōfiteretur, quē diceret ipsorum patrem, rursus obiciunt, dicens: Nos ex fornicatione nō sumus nati, sed ab Abrahā ex Sara libera & legitima vxore, sumus legitime pro-

geniti: nec proinde alium tu nobis patrem assignare potes secundum carnem quādam Abraham. ^c Quōd si de patre spiritali secundum animam fortē loqueris, ita vnicum agnoscimus patrem spirituum vniuersæ carnis, nempe Deum cæli, quem colimus. Quomodo igitur tu nos dicis in malis patrem nostrum imitari? Necesse est enim, hæc contumelia vt vel in Abraham vel in Deum recidat. ^d Respondit illis Iesus: Iam antē patrem vestrum esse dixistis Abraham: huius vos non esse filios comprobauit. Nunc Deum patrem vestrum esse dicitis, & neque hoc verum esse monstrabo. Si enim Deus cæli verē pater vester esset, & vos eius essetis legitimi filij, fieri nō posset, quin me quoque diligeretis & digno susciperetis honore. ^e Ego enim ex Deo patre processi: secundū generationem æternam semper ex eius substantia procedēs, & nunc in temporis hac plenitudine ab ipso in mundum missus adueni. Non enim ego ex memetipso iniussus veni in mundum: sed Deus pater me misit in mundum, volens me inter homines hominem fieri, vt per me salutem cōsequatur genus humanū. Fieri itaque non posset, quin me diligeretis, si verē essetis filij Dei, qui me ab æterno genuit, & in tempore misit in mundum. ^f Volo autem indicare vobis, quid causa sit, quōd me loquentem quis sim, non agnoscitis. ^g Videlicet in promptu est ratio, quia propter odium quod in corde gestatis, & ambitiosum animum quo pleni estis, non potestis ita vt æquū est, cū iudicio & attentione debita, audire verba mea: quæ si abiectis passionibus malis animi iudicium perturbātibus, attente in silentio audretis

& expen

^a Vos facitis opera patris vestri.

^b Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione nō sumus nati.

^c Vnam patrē habemus Deū.

^d Dixit ergo eis Iesus: Si Deus pater vester esset, diligeretis vique me,

^e ego enim ex Deo processi, & veni. Neque enim à meipso veni, sed ille me misit.

^f Quare loquebam meam non cognoscitis?

^g Quia non potestis audire sermonem meum.

a Vos ex patre diabolo estis: & desideria patrum vestri vultis facere.

b Ille homicida erat ab initio:

c & in veritate non stetit.

d quia non est veritas in eo.

e Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, et pater eius.

g Ego autem quia veritatem dico, non creditis mihi.

h Quis ex vobis arguet me de peccato?

& expederetis, nihil dubium, quin facile me ex ipsa doctrina quam loquor agnosceretis. Dicam autē vobis aperte, quandoquidem id postulatis, quem vobis patrem existimem assignandum. ^a Vos, inquam, impij homicida, diabolum habetis patrem, cuius desideria mala perficere queritis, quem vos in conatu & proposito vestro malo imitamini. ^b Ille enim à principio, statim vbi conditus esset homo, & in paradiso positus, felicitati eius invidens, meditatus est homicidii, quomodo scilicet hominem perderet, & in mortem mitteret eum qui erat alioqui non moriturus, nec cessavit, donec animo conceptum homicidium opere perpetrasset: ipse quoque ab initio non persistit in veritate, statim postquam conditus esset à Deo vero se separando, & vanitati seipsum subiiciendo, per præsumptionem superbiæ: astmans se esse quod non erat: & vsque nunc veritate contempta, mendacio semper & vanitati inhæret. ^d Non est enim in eo veritas, sed ex quo semel volūtaria se tradidit vanitati, factus est alienus à veritate & plenus vanitate, omnis osor & persequitor veritatis: contra verò, amator & promotor omnis vanitatis, mendacij, & iniquitatis. ^e Vnde cum ille mendacium loquitur falsitatis aut vanitatis, & ex iis quæ ipse genuit & primus adinuenit ex iis quæ sibi sunt propria & domestica, ex iis quibus plenus est & quæ ex animo diligit, loquitur: quia totus ex se mendax & vanus est, & pater primusque inuentor mendacij, qui primus omnium mendacium cõfinxit, dum se Deo æqualem fieri velle iactavit, & posse præsumpsit, ac posterius hominem per mendacium in peccatum pertraxit. ^g Huius autem mendacis diaboli filios vos esse comprobatis, dum mihi certam vobis veritatem ex Deo prædicati credere recusat, & ideo non creditis quia veritatē loquor, longè melius credituri, si pro veritate mendacia vobis enarrè, quem admodum diabolus semper falsitatem præeligit veritati. ^h Quod si forsitan quispiam ex vobis causam aliquam iustam habere se existimet, ob quā mihi fidē denegat, eam proferat quisquis ille est, demontret ille peccatum quod mihi velit impingere.
Quod

^a Quod si nemo vestrum quicquam possit aduersum me adducere: & ego vobis ex Deo loquar veritatem, dico, quare vos quid cause esse potest vobis, vt mihi vera prædicanti non creditis mi-denegetis fidem: Videlicet non meus sermo in causa h? est, sed vestra peruersitas est in culpa. ^b Nam qui ex Deo sunt, qui à Deo sunt prædestinati & electi, quique Deum ex affectu amant & colunt, ij verba Dei libenter audiunt, fideque & ea qua decet reuerentia suscipiunt, non tantum non impugnant, quomodo semper boni filij parentum verba libenter audiunt. ^c Atque ob hoc vos non vultis quæ ego loquor Dei verba audire, vt eis credatis & obediat, quia ex Deo non estis, quia Dei filij & veri cultores non estis, nec ab eo prædestinati aut electi estis ad vitam. ^d Audientes ista tam aperte aduersum se dicta Iudæi, cum destituti essent rationabili responsione, ad conuitia & contumelias (qui mos est insensatorum hominum) se conuertunt, & respondentes dicunt ei: ^e Nonne bene nos dicimus, te Samaritanum esse, id est, hominem vilissimum & nullius pretij, dæmonioque malo obsideri, quo agitante nos nobile Abrahæ genus filios diaboli audes asserere, & populum Dei peculiarem ex Deo esse pernegas? ^f Ad hanc tam atrocem contumeliam, humili modestia ita dominus respondit, vt tamen à conuitio (quod alioqui non magno negotio in ipsos potuisset regerere) abstineret. Et primæ quidem contumeliæ qua Samaritanum eum appellabant, nihil duxit respondendum, quod merum illud esset conuitium impatientis animi responsione indignum: aut quia secundum mysterium, Samaritanum (quod custos interpretatur) se esse tacite volebat consentiente insinuare. ^g Quod autem secundo loco dixerant eum agitari dæmonio, quoniam contra patris faciebat gloriam, ita modestè refellit. ^h Ego, inquit, non obsideo neque agitor à dæmonio, sed patrem meum in omnibus honorare & glorificare studeo: ex quo omnia mea ego loquor & ago, non (vt vos dicitis) ex dæmonio. Vos autem me inhonorastis & inhonoratis, verba mea quæ ex Deo loquor non solum non suscipientes corde fideli, verum etiam conui-
tius

a Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi?

b Qui ex Deo est, verba Dei audit.

c Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

d Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei:

e Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & de monium habes?

f Respondit tenuis:

g Ego dæmonium non habeo, sed honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me.

a Ego autē non tiis improbis insectantes. ^a Ego autem in his (quæ quæro gloriam meam: loquor, & ago, non humano more propriam meam gloriam quæro, non quæro mihi apud homines vel contra Deum vel extra Deum laudem vel applausum inanem, sed gloriam meam si quam videar quærere ad patris mei refero gloriam. ^b Est tamen in cælis pater meus, qui gloriam meam requiret qui me vult propter se honorificari, sicut & ipse per me quærit glorificari: quique pro mea gloria aliquando iudicabit, aduersum eos qui modo eam supprimunt. ^c Hoc sermonem meum tātummodo ad præmonitionē vobis omnibus cum veritatis certissima attestatione denūtio, quod quisquis verba mea ista quæ vos modò contemnitis, crebit in æternum. dēdo & obediendo custodierit, mortis & damnationis æternæ nunquā experietur miseriam, quā expectauerit omnes qui verbis meis animo obfirmato credere recusauerint. ^d Iterum ex hoc sermone calūniandi ansam sumētes Iudæi, prius conuictum posteriori assertionē cōfirmāt, dicētes: Nunc certò cognouimus, verum esse quod paulo ante dicebamus & tu inficiari nunc es. ^e Pro volebas te obsideri & agitari daemōnio. Prorsus enim pheta: & tu di- irrationabilia & insana sunt quæ loqueris. ^f Nam cis: Si quis sermo Abrahā tātus Patriarcha mortē non potuit effugere, nem meum seru- itē & Prophetę, ac iusti omnes mortē finiti sunt, nequauerit, non gustabit mortem in æternum? ^g experietur in eternū? ^h An forte tu maioris es præcellens? Nūquid tu lentia, maiorisq; apud Deū æstimationis aut meriti, maior es patre quā fuerit Abraham tātus Patriarcha, qui mortē de nostro Abra- buit videre: aut Prophetis omnibus tu vnus es præbā qui mortuus cellentior, qui omnes mortī succubere: Sic es tu iactans? et Prophe- tæ mortui sunt? ⁱ Quē te ipsum imò quod ipse non habes homo mortalis & miserabilis, aliis audeas ex tui sermonis obseruatione proponere? ^k Respondit Iesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. ^l Quem te ipsum, o infœlix homo, esse iactas? quid de temetipso nimium inaniter gloriando, præsumis? ^m Dominus autem Iesus solitam patientiā seruans, ita modeste respondit: Si ego meam propriam & peculiarem apud homines gloriam quære-

rem, per ostentationem aut ambitionem superbiæ, vt moris est hominum, & non esset Deus me glorificans in veritate, inanis & pro nihilo æstimanda esset gloria mea: quoniam gloria quæ tantum apud homines per ostentationem comparatur, & nō à Deo comprobatur, vera non est gloria: sed tantum quædam similitudo & inanis imago veræ gloriæ. ⁿ Nunc autem non ego tantū meipsum glorifico, sed est in cælo pater meus, qui me potenter in doctrinā & signorum admirabili efficacia ac supernaturali virtute glorificat, de quo patre meo vos gloriamini, dicentes, quod Deus vester sit quem colitis, cum tamen in veritate eum non cognoscatis, cuius voluntatem non perficitis, & verba nō recipitis. ^o Ego verò plenè eum noui, per comprehensionem eum perfectissimè cognoscēs, cum quo vnus sum Deus, & vna substantia. Et si dixerem, me eum non nosse, mendacium dicerē: sicut vos scio eum, sero si mendacium profertis, dum illū vos nosse affirmatis, milis vobis mendax. ^p Verè enim ego noui & scio illum, eique per omnia obedio, & præcepta eius seruo: & quæcunq; mihi loquitur, custodio, vt ea obedienter perficiam, & hominibus fideliter annuntiem. Cæterum, quod ad obedi- tionem vestram attinet, qua ex me quæristis, num Abraham patre vestro maior essem, hoc tantū impre- d Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum. ^q pater vester olim cum in carne viueret, ex diuina reuelatione prænosces me in tēporis plenitudine venturum in mundū, & humanæ salutis operaturum mysterium, in ista fide & spe exultabat ac gestiebat magno affectu desiderio videre tempus aduentus mei in mundum, quod per reuelationē futurum præcognoscebat. ^r Nunc quoq; Abraham cognouit diem illum, & tandiu expectatum aduenisse, nouit me in mundo humanam assumpsisse naturam: satisfactum est nunc ex parte aliqua eius desiderio breui ad perfectum comprehendendo: & gaudius est gaudio magno, in spe propinquæ liberationis & salutis, quam per me sibi omnique generi humano cognouit esse veturam. ^s Hoc autem Christi verbum, vt hætenus omnia, secundum carnalem sensum accipientes Iudæi, quasi omni- ^t ratione

ratione & veritatis apparētia carens voce clamorosa impugnant, dicentes: Cum tu nondum annos habes quinquaginta, qui fieri potuit, vt Abraham tu videris, aut te viderit Abraham, qui ante tota saecula vita defunctus esse cognoscitur? Omnino tuus iste sermo, etiam sensu apertissime videtur aduersari. ^a Dominus autem Iesus, aduersum criminatores istos, tantū humanæ infirmitatis modicam durationem considerantes, ostendere volens eam quam secundum diuinitatem habebat aternitatis durationem: ita eis breui verbo respondit. Hoc quidē incredibile iudicatis, quod simul ego cum Abraham fuerim. ^b Ego verò, quod longē est amplius, vobis vt rem certissimā, cum protestatiōe veritatis, affirmo nimirū quod antequā Abraham ipse fieret aut nasceretur, aut in rerum natura subsisteret, ego secundum naturam diuinitatis meae sum in meo esse stabilis, ingenerabilis, & incorruptibilis, & omnino immutabilis, idē ipse existens Deus verus ab aeterno ante omne principium, qui nūc vobis in hoc temporis puncto secundū carnem praesens assisto. ^c His verò auditis, iam non vltra se continere valentes infani Iudaei, in peius continuò proficientes, tanquam canes furibundi, qui haecenus tantum oblatrarunt, nunc quoque insultum & morsum parent, conuolantes ad lapides, vt innocentem Iesum quasi blasphemum sine iudicio prauiō, indematū lapidibus obruant. ^d Ipse verò dominus, qui se verbis modo Deū declararat, factis hominē quoque infirmum se volens demonstrare, cedens eorum furori, exiit de templo, eo modo quo nouit ipse: seque ab eis abscondit, sic vt nemo ei posset nocementi quicquam inferre.

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

Iesus autem perrexit in montem oliueti, &c.) Tota ista hystoria de muliere adultera, in Graecis codicibus aliquot non inuenitur, in aliis inuenitur. Chrysothomus & Theophylactus, ne verbum quidem ex ea attingunt: sed quod circa finem praecedentis capituli dictum est ad Nicodemum, *Scrutare scripturas quia à Galilea Propheta non surgit*, continuè adiungunt illi quod post hystoriam istam subditur,

^a Dixit eis Iesus:

^b Amen amen dico vobis: antequam Abraham fieret, ego sum.

^c Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum.

^d Iesus autem abscondit se, & exiit de templo.

tur, *Iterum ergo loquutus est eis Iesus*: id quod ex ipso iam interpretatiōe est manifestum. Beatus Augustinus totā hystoriam, vt cetera apud Ioannem legit & exponit. (*Qui sine peccato est vestrum*.) Graecè vna dictione composita dicitur *ἀναμαρτυρος* anamartitos, id est, sine peccato. Posset etiam accipi, vt significet idem quod impeccabilis, siue qui non posset peccare. In eo autem quod sequitur: *Audientes autem haec, vnus post vnum exhibant*, interricitur in Graecis: & à conscientis suis redarguti siue reprehēsi, quod per modum glossēmati videtur adiectum. (*Vos deorsum estis*.) Quidam codices antiquiores habēt, de deorsum, quod magis cū Graecis quadrat, vbi legitur *ἐκ τῶν ὑποκάτω*, id est, ex iis quae inferne, quod est de deorsum. (*Principium, qui & loquor vobis*.) Videtur prima facie hic esse sensus: Ego sum principium, & ille ipse qui vobis nunc loquor. Secundum diuinitatem sum principium vnum idemquē cum patre, & secundum humanitatem nunc vobiscum in tempore loquor, vt vos doceam & erudiā quid de me credere debeatis. In quem sensum locum istū Ambrosius aliquoties citat: ex loco isto probans, quod Christus verē principium sit dicendus. Atque ita principium accipitur in casu nominatiuo: relatiuum autē qui, non principium refert, sed pronome ego. Verū huic intellectu iobstare videtur lectio Graeca, quae per accusatiuū habet generis feminini *τὴν ἀρχὴν* tin archin, id est, ipsum principium, in accusatiuo. Vnde videtur absurda oratio, si dicamus, Ego sum ipsum principium, perinde acsi diceretur: Ego sum veritatem. Hoc incommodū ex Graecorum librorum collatione sentiens Augustinus, & effugere cupiēs verbum credite, putat ex sensu subaudiendum vt ab eo regatur accusatiuus principium. Eius in hunc locum ista sunt verba: Vt scierēt Iudaei quid illum credere deberent, respondit, Principium. Nō tanquam diceret, principium sum, sed tanquam diceret, Principium me credite: quod in sermone Graeco euidenter apparet, vbi feminini generis est principium. Velut si veller diceret, se esse veritatē: & dicentibus: *Tu quis es*, responderet veritatem, cum videretur ad id quod dictum est: *Tu quis es*, respondere debuisse, veritas, id est, veritas sum. Sed altius respondit, cum videret eos ita dixisse, *tu quis es*, acsi dicerent: Quoniam abs te audiui mus. Nisi credideritis quia ego sum, quid te esse credemus? Ad hoc respondit, principium. Tanquam diceret, Principium me credite. Et addit: *qui et loquor vobis*, id est, quia humilis propter vos factus ad ista verba descendit. Nam si principium sicuti est ita maneret apud patrem, & non acciperet formā serui, & homo loqueretur hominibus, quomodo ei crederent, cum infirma corda intelligibile verbum sine sensibili voce audire non possent? Ergo, inquit, credite

me esse principium: quia vt credatis, nō solum sum, sed & loquor vobis. Hęc Augustinus. Alij verō putant accusatiuum illum Græcum accipi hoc loco aduerbialiter, vt idē valeat, qđ primo vel principio, quemadmodum apud Græcos solet interdum vsurpari: sicut etiam τὸς nomen significans finem, interdum apud illos aduerbij vice accipitur, vt idem sit quod denique vel tādē vel postremo: perinde acci Latine accusatiui, finem, ponamus pro aduerbio, finaliter. Assignantque hunc sensum: Principio, ille ego sum qui & loquor vobis. Nam cætera indigni estis audire, qui toties iam audistis tā multa, & in nullo profecistis, adhuc quærentes: *Tu quis es?* Perinde quasi nihil vnquā audieritis. Verum etiam huic intellectui aliquid videtur obstitere. Nā Græca lectio habet, nō ὡς hos relatiuum masculinum, sed ὅτι hoti quod est relatiuum generis neutri, vel aduerbiū idem valēs quod quia. Vnde sic videtur dicendum: Principio, quod loquor vobis, vel quia loquor vobis, vt quædam habent exemplaria Latina, quemadmodum & Beda annotauit, hanc quoque præferens lectionem. Potest igitur si per relatiuum dicatur neutri, hic esse sensus: Principio hoc ego sum, quod & loquor vobis & prædico. Tanquam si dicat: Imprimis illud ego sum, quod dico vobis me esse, nempe Dei filius & præco, à Deo missus in mundum, ad salutem hominum, & alia huiusmodi, quæ iam sufficienter vobis sunt per me annuntiata, si modò vultis dictis meis habere fidē. Si verō ὅτι hoti accipiatur pro quia, poterit commodè istud cum sequentibus continuè legi, in hūc sensum: Vos cum toties iā ex me audieritis, & quis sim, & ad quid venerim, tamē adhuc quasi nihil audieritis sic interrogatis: *Tu quis es?* Ego verō illud imprimis vobis respondeo, quia ipse in hunc mūdū descēdi, & veni loqui vobis, & non desino vobis prædicare veritatem, hoc multa habeo de vobis loqui & iudicare: quoniā erit vobis illud grauissimā condemnationis occasio, quod mihi palam sic loquenti nolueritis credere, quemadmodum alibi dicitur: *Qui non credit, iam iudicatus est, quia non credidit in filium Dei.* Chrysofostomus paucissimis verbis locum istum pertrāsīt, vt vix percipi possit qui aut quomodo intellexerit. Sic enim ait: Principium qui & loquor vobis. Hoc est: Sane indigni estis qui sermones meos audiat, & qui sim intelligatis. Vos vt me tentetis semper loquimini, mihi autē non attenditis, & in omnibus nunc vos reprehēdere non possum. Hoc enim significat. Multa habeo de vobis dicere & iudicare, non tantum reprehendere, sed punire. Nobis in Elucidatione visum est, sensum sequi Latinorū authorum Augustini, atq; Ambrosij, quo Christus se appellat rerū omnium principium, diuinitatemq; simul & humanitatem breuissimo verbo insinuat.

insinuat. (Sermo meus nō capit in vobis.) id est, locum non habet in vobis, non comprehenditur à vobis, quemadmodū pulchrè declarat Augustinus: Si sermo meus, inquires, caperetur, caperet. Sic enim est sermo Dei, & sic esse debet fidelibus, tanquā pisci hamus. Tūc capit, quādo capitur: nec fit iniuria illis qui capiuntur. Ad salutē quippē, nō ad perniciē capiuntur. Similia ferè loquitur Theophylactus, post Chrysofostomum, quod dicitur ad doctrinā magnitudinem referens: Non, inquit, propter aliud insanitis contra me, quā propter sermonē meū, qui sublimior est vestra cogitatioe & à vobis capi nequit, quāuis nō propter hoc oportebat occidere, sed magis orare vt doceā dogmatū sublimitatem, & colere, & obseruare. (Nos ex fornicatione non sumus nati) Nos in Elucidatione id exponimus de fornicatione corporali, quomodo etiam Chrysofostomus & Theophylactus videntur intellexisse. Augustinus verō, ad spiritualem fornicationē refert, id est, ad idololatriam, quæ in scripturis subinde fornicatio solet appellari. (Mendax est, & pater eius.) Quemadmodum ex Augustino discimus, fuerunt hæretici qui hunc locū ita intelligerēt, vt putarent diabolū patrem habere aliū à Deo. Sic enim intelligebāt, Diabolus est mendax, & item ipse diaboli pater est mendax. Sed hic intellectus planè ridiculus est, & nimium puerilis. Intelligēdus est autem diabolus & mendax dici, & non simpliciter mendax, sed insuper mendacij pater: quoniā primus ipse mendaciū adinuenit, id quod pulcherrimè declarat Augustinus his verbis: diabolū dominus dixit patrē mendacij. Quid est hoc? Audi qđ sit, Replica modo ipsa verba, & intellige. Nō omnis enim qui mentitur, pater sui mendacij est. Si enim ab alio mendaciū accepisti, & dixisti, tu quidem mentitus es proferendo mendaciū, sed pater mendacij ipse non es, quia ab altero accepisti mendaciū. Diabolus autem à seipso mendax fuit. Mendaciū suū ipse genuit, quod à nemine audiuit. Quomodo Deus pater genuit filiū veritatis, sic diabolus lapsus genuit quasi filium mendaciū. Similia loquuntur Chrysofostomus & Theophylactus, dicētes diabolū genuisse mendaciū, & eo primum fuisse vsum, ipsumque mendaciū prole esse diaboli. (Quia non potestis audire sermonem meum) Non potestis, inquit, non quod facultatem eis esse neget liberi arbitrij, sed quia secundum statum in quo tunc erant quando in odio illo permanebāt, non poterant audire & intelligere sermonem Christi. Vnde & mox sequitur, quasi ratio verbi præmissi, Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere. Ob hoc scilicet non potestis, quando in eo statu dispositi estis. Idem ferè sibi vult, quod Chrysofostomus & Theophylactus dicunt, non posse dictum esse pro non velle.

Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi. Emendatiora exemplaria Latinorum, consentientibus Græcis, hoc loco habent quia, non estis qui ex se est amator & pater mēdaci & osor veritatis, hinc procedit ut mihi non credatis, propterea quod veritatem loquor: cui, si falsitatem loquerer, crederetis. Iuxta id quod supra dixit, capite quia *Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Quare enim hoc, nisi quia ille loquetur mēdaciū suū, ego loquor veritatem Dei. *Quis ex vobis arguet me de peccatis?* In Græcis codicibus, præsens tēpus est, arguit. Sēsus in idem redit. Vult enim dicere, *Quis ex vobis possit me arguere? Mortem non videlit, ac deinde: Mortem non gustabit.* Notat hic Augustinus loquutione in scripturarum dicentium, mortem gustare, & mortem videre, pro eo quod est, mortem experiri. *Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum.* Notat Augustinus, non esse dictum: Exultavit quia vidit, sed exultavit ut videret diem meum: quoniam credens exultavit sperando, ut videret intelligendo. Incertum autem relinquit, per diem Christi quid intelligatur, an dies ille temporalis aduentus Christi in mundum, an dies æternitatis in quo cum electis suis regnabit in secula. Vtrunque autem dicit illum vidisse adhuc in carne positum, secundum reuelationem fidei. Omnino enim putandum est, sanctissimum illum Patriarcham non latuisse mysterium incarnationis filij Dei, & passionis pro salute mundi: quarum vtranque in mysterio etiam legitur præfigurasse. Hanc quidem, in eo quod filium duxit ad immolandum, & hircum pro eius obtulit redemptione: illam verò (ut ait idem Augustinus) in illa serui adiuratione, quando mittens seruum suum ad querendum uxorem filio suo Isaac, dixit: *Pone manum sub femore meo, & iura mihi per Deum cæli, &c.* In hoc enim significatum est, Deum cæli de ipsius femore quod tangere seruus iubebatur, nasciturū. Concorditer ferè cum Augustino exponunt, Chrysostomus & Theophylactus: nisi quod per diem, peculiariter diem passionis intelligunt. Hunc, inquit, exultavit ut videret, quia optatū & desideratum habuit diem illū & gaudij authorem, scilicet eo quod in beneficium cederet, & non parui alicuius commodi, neque vulgaris effectus est, eo quod futurus erat in salutem mundi. Nos in elucidatione (salua istis sua autoritate) aliā dedimus explanationē, videre diem intelligentes, non secundum visionem fid ei qua Abraham adhuc in carne positus vidit diem domini, id est, prævidit, sed de exhibitione

rei, quomodo ea nos dicimur vidisse que nostris tēporibus acciderūt, etiāsi nūquam rerū illarum gestarū fuerimus spectatores. Sic vulgo dicimus. Quam admiranda vidimus nos qui hoc sæculo viximus, intra paucorū annorū spatia, significare volentes, multa nostro ævo miranda euēnisse. Sic Abraham, cū per reuelationē cognosceret de semine suo olim nasciturū Christum mundi redemptiorem, exultando gestuit ut videret diem illū, id est, tempus aduentus Christi in mundum, quemadmodū & cæteri omnes Prophetæ diem istū videre desiderabant. Id quod alibi apertius dominus testatur, dicens: *Multi reges & Prophetæ voluerunt videre que vos videtis, & non viderunt.* Donec tamen in carne esset Abraham, nō est ei datū videre quod desiderabat: quoniam nondū aduenerat plenitudo tēporis. In aduentu autē Christi vbi aduenit plenitudo tēporis, satisfactū est eius exultabili desiderio: vidit Christū in carne venisse iam iam immolandum, & gaudisus est, gratias agēs Deo de tam propinqua salutis adimplētionē, per illū cuius diē tandū cū exultatione fuerat præstolatus. *Quinquaginta annos nondum habes.* Solet hic quæri, quamobrè dixerunt Iudæi de annis quinquaginta, cū nimium longè adhuc Christus abesset ab ætate. Veteres quidā existimauerūt, occasione huius verbi, Christū excessisse annū quadragesimū, cū ista diceret, ut videretur ad hanc ætatem annorū quinquaginta accedere. Verū hæc sententiā, ab vniuersali Ecclesiæ cōsensu reiicitur, & ex Euāgelica hystoria satis refellit. Quæstio verò ipsa nullius est momēti, ut propter eā tale aliquid quisquā opinēf. Dicit enim potest, iccirco, eos tā amplū sumpsisse annorū spatium, ut minus errarēt, & certius Christū refellerēt. Quasi dicāt: Etiāsi quinquaginta esles annorū, tamē adhuc longissimè ab Abraham ætate abesses. Nūc verò nec illos te attigisse certissimū est. Apud Chrysostomū, p quinquaginta legimus, quadraginta: quod an errore interpretū aut librariorū euenerit, an ex ipsius authoris fuerit sententia, aut ex codicū errore quibus ille vsus fuit, incertū est. Nihil enim cōmetando hac de re disserit. Theophylactū certissimū est nobiscū legisse, quinquaginta. Sic enim & interpretatur. Quæstionē autē illam quare Iudæi dixerint quinquaginta, magis quam triginta, curiosam dicit, putans casū factū esse, quod eis in mentē simpliciter venerit ille numerus cōmemorans nihilominus quorundam responsonem, dicentium, id factū esse ob honorem anni iubilæi, qui quinquagesimo quoque recurrebat anno, tanquam si dicant Iudæi: Tu necdum iubilæum vnum absoluisisti, & Abraham te vidisse iactitas: Nōnulli ex recentioribus putant. Iudæis ita visum fuisse, quod fermè annorum quinquaginta esset dominus, cū nondum longè transgressus esset

annum trigesimum, ob multum laborem in prædicationibus vigiliis atq; ieiuniis. Qui si addant maturitatē & grauitatē illam vultus tam seriam, licet non crudelem aut truculentam, quam præ se ferebat, cui onus tanti officij incumbere, ac post paululum tantarū passionum pondus imminere, non omnino videbuntur sine ratione dicere. Nā id frequēter vsu venit, vt vultus ipsius magna maturitas & grauitas, de annorum ætate iudicantes grauitate fallat. ¶ *Antequam Abraham fieret, ego sum.* Nota distinctum loquendi modū, de creatura temporali & verbo æterno. De illo nep̄e Abrahā dicit, antequā fieret: de se, nō dicit, ego fiebam, imō nec ego erā, sed ego sum: volens hoc verbo præsentis tēporis significare suā immutabilem essentiam, & infinitam æternitatem, secūdum quam nec præsens agnoscit, nec præteritum, sed quoddam perpetuum præsens. Propter hoc & paulo antē dixit: *Nisi credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris.* Poterantque vel ex hac peculiari ratione loquēdi meritō aduertere, quod ille ipse esset, qui olim in rubo Mosi apprensus, dixit: *Qui est, misit me ad vos.*

ELUCIDATIO CAP. IX.

ET præteritis
Iesus, vidit
hominē cæcum
à natiuitate, &
interrogauerunt
eum discipuli
eius.

b Rabbi, quis peccauit, hic aut patrentes eius, vt cæcus nasceretur? *c* Respondit Iesus: Neque hic peccauit, neque patres eius, sed vt manifestentur opera Dei in illo.

d Me oportet operari opera eius qui misit me donec dies est.

PRæteriens per viam publicam dominus Iesus: hominem quendam à natiuitate cæcū iuxta viam reperit sedentem: quem cum gradum sistens, defixis oculis attentius cōsiderasset, (ad eū modū quo artifex vbi materiā videt insigni alicui operi quod meditatur idoneam, defixis oculis attentius eam solet contemplari) discipuli ex hac occasione dominū Iesum interrogant dicentes: *b* Magister, dic nobis, ob cuius peccatum homo iste cæcus est natus, an ex peccato ipsius proprio (quod non videtur verisimile, cum nemo possit peccare antequā natus fuerit) an ex peccato parentum, qui sic in filio puniri forsitan meruerunt? *c* Huic quæstioni ita respondit dominus: Neque ipse peccato, neque ex parentum peccato hoc ei euenit: sed Deo disponente, ex alia qualibet causā, naturali casu aliquo occurrēte, sic natus est, vt nunc per me in eius curatione manifestaretur gloria Dei, per miraculum diuinæ virtutis, quod in eo iam nunc patrandum videbitis. *d* Sic enim decet me operari opera virtutē patris qui me misit testificantia, ad confirmationem doctrinæ

doctrinæ quam ille me misit prædicare mundo, donec dies est, & tempus ad hoc cōmodum, donec ego in hoc mundo ero secūdum corporalem visibilemque præsentiam. *a* Adueniet autem post diem huius *a* Venit nox, vix aliud tempus noctis post mortem, in quo nemo quando nemo poterit opera quæ sibi ad salutem prosint operari: sed potest operari. vnusquisq; ex iis quæ prius in vita est operatus, debitam sibi mercedem recipiet. Ita & ego quandiu secūdum visibilem præsentiam tum in mundo, in die vitæ huius, debeo quæ patris mei sunt visibiliter operari ad salutem credentium. *b* Quandiu enim ego sum *b* Quandiu sum in mundo secūdum carnem visibilem præsentiam, illi in mundo, lux minare debeo homines mundum inhabitantes, præsum mundi. dicatione doctrinæ & operatione miraculorū. *c* Quæ *c* Hoc cum dicitum dixisset, ex ore suo beato sputum iecit in terram: *xiffet, expuit in terram, & fecit* hoc ipso factō, quasi veteris operis modum repræsentans, quo ex limo terræ primum hominem condidit: vt eundem se esse declararet, qui in principio generis humanum de terra formauerat, & qui modo in temporis plenitudine idem ipsum in cæco isto significatū reparare debebat. *d* Acceptūque lutum istud, *d* & linuit lutum super oculos eius, quod ex sputo fecerat, superunxit oculis cæci, ad eum modum quo solent medici vnguentis linire loca vulneris: vt se generis humani, sicut olim ex luto plastē, *e* & dixit ei: ita nunc & medicum declararet. *e* Neque hoc factō statim visum recepit cæcus, sed prius illi iussit dominus abire ad piscinam natatoriam, dictā Siloë (quod Hebraici idiomatis vocabulum, Latinis missum significat) vt illic oculos aqua ablueret, atque ita demū visum reciperet. *f* Fecitq; per omnia promptē obediēs cæcus, quod iusserat dominus: abiit ad piscinam lutū habens positum super oculos, aqua piscinæ eos lauit: & visu recepto, gaudens rediit. Potuerat sanus dominus solo verbo (vt aliàs frequēter fecerat) miraculum istud quoque patrare, sed sputum & lotionem piscinæ adhiberi voluit, vt in miraculo simul mysteriū significaret reparationis humanæ. Cæcus enim iste, generis humanum ignorantia cæcitate ab origine sua miserum signat. Sputum ex ore Christi, spiritum sanctum

d & linuit lutum super oculos eius, quod ex sputo fecerat, superunxit oculis cæci, ad eum modum quo solent medici vnguentis linire loca vulneris: vt se generis humani, sicut olim ex luto plastē, *e* & dixit ei: ita nunc & medicum declararet. *e* Neque hoc factō statim visum recepit cæcus, sed prius illi iussit dominus abire ad piscinam natatoriam, dictā Siloë (quod Hebraici idiomatis vocabulum, Latinis missum significat) vt illic oculos aqua ablueret, atque ita demū visum reciperet. *f* Fecitq; per omnia promptē obediēs cæcus, quod iusserat dominus: abiit ad piscinam lutū habens positum super oculos, aqua piscinæ eos lauit: & visu recepto, gaudens rediit. Potuerat sanus dominus solo verbo (vt aliàs frequēter fecerat) miraculum istud quoque patrare, sed sputum & lotionem piscinæ adhiberi voluit, vt in miraculo simul mysteriū significaret reparationis humanæ. Cæcus enim iste, generis humanum ignorantia cæcitate ab origine sua miserum signat. Sputum ex ore Christi, spiritum sanctum

L 5 *desi-*

designat, qui ex patre per filium, quasi ex corde per os procedit. Hoc sputum in terram proiectum est, quando in vterum virginis desuper missus spiritus sanctus aduenit: & tunc massa luti ex spuro facta est, quando per virtutē spiritus sancti verbum caro factum est, ex virgine matre. Hoc sputum superlitum est oculis cæci, quando Christus homo docendo & operando mirabilia, quasi illuminantem medicinam admouit cordibus. Sed non fuit plenè cæcus curatus, donec in piscina Siloë lauaretur: quoniam non plene potuit sanari genus humanum, donec lauaretur in baptismali sedebat & men lauacro aquæ & sanguinis Iesu, qui verè missus dicitur. Alij tunc. ^a Hoc itaque sic parato miraculo, vicini qui circumdicebant. Quia ca locum illum commemorabantur, & qui eum viderat hic est. Alij au prius ac probè nouerant, (erat enim cæcus ad electē, Nequaquam mosynam à transeuntibus postulandam illic sedere solum sed similis est ei. litus) admirantes quod factum fuerat, dicebant adiuu. Ille verò dicebat uicem, de modo gestæ rei perquirentes: Nōne hic quia ego sum. est cæcus ille, qui hoc in loco sedere solet ad postulam. Dicebat ergo ei: dam à transeuntibus eleemosynam? Et cum alij eundem esse hominem dicerēt, alij propter mutationem ti sunt tibi oculi? Respondit, negare eundem esse, sed alium aliquem illius similem esse assererent, ille constanter veritati perhibuit citur Iesus, luti testimonium, dicens, se eundem esse hominem qui fecit, & vnxit vsque tunc cæcus à natiuitate fuerat, & mendicare illic solitus erat. Quo audito, admittentes nimium rei dixit mihi: Va- nouitatem, modum eum interrogant suæ curationis: de ad natatoriā illēque fideliter modum omnem & ordinē rei gestæ Siloë, & lana. eis narrat, dicēs, hominem illum qui vulgato nomine Iesus dicitur, luto vnxisse oculos suos, ac deinde ad natatoriā Siloë lauandum misisse, lotumque quantotius visum integrum recepisse. ^b Cupientes autem huius facti authorem cognoscere, interrogauerunt, quisnam aut vbinam esset ille qui id fecerat. Verū cæcus nesciens quò abiisset dominus, respondit, ignore se vbinam ille esset. ^c Audiētes hæc quidam ex iis qui aderant, adduxerunt cæcum illum ad Phariseos: vel quod eorū partibus fauebant, vt ex facto aut facti circumstantia aliquid quærerent calūniæ, quo, priusquā

latius

latius spargeretur, obfuscaretur miraculi gloria: vel ^a Erat autem propter admirationem, vt audirēt quid hac de re illi sabbatum, quā iudicarent. ^a Erat autem dies sabbati, in quo lutum do lutum fecit fecerat, & luto cæcum sanauerat dominus, vnde ca- Iesus, & apellumnia ansam verisimiliter acceptura erat Phariseorum impia cæcitas. ^b Exhibitus itaque homo ille an- b Iterum ergo te Phariseos, iterum interrogatur ab eis, quoniam pa- interrogabant sto à sua cæcitate curatus visum recepisset. ^c Interrogatum Pharisei gerat verò, ingenuè confessus est in publico concilio quomodo vidisset veritatem, nihil illorum personam vel auctoritatem set. ^c Ille autem dicitur: Iuuium gātibus responderat, hominem illum, qui vulgo Iesus xit eis: Iuuium mihi posuit sub dicitur, sibi lutū posuisse super oculos, ad deinde post sub- blutionē in aqua Siloë visum integrum se recepisse. per oculos & la- ^d Quidam itaque ex Phariseis, quorū erat erga Christi- & video. stū irreconciliabile odium, & animus in cæcitate ob- d Dicebant er- duratus, ne tātō quidem tamque euidentissimo signo go ex Phariseis quicquam emolliti, ad calūniā detorserunt illud in- quidam: Non est hic homo à Deo qui sabbatū non bauerunt: dicentes, fieri non posse, vt homo iste à Deo custodit. missus esset, qui sabbatum violaret, in sabbato curans e Alij autē di- hominē. ^e Alij verò, quorum erat mens sanior, & mi- nus corruptum animi iudicium, signi claritate per- cebant: Quomo- moti, velut refellētes priorum calūniā, dicebant: do potest homo Si peccator esset homo iste, & ex Deo non esset, nun- peccator hæc si- qua per eum tot ac tanta signa Deus operaretur. Fa- gna facere? Et ctaque est inter eos dissensio, aliis in bonam, aliis in schisma erat in- malam partem de Christo loquentibus. ^f Ipsum itaq; ter eos. hominem qui sanatus fuerat, callidè interrogāt astu- f Dicunt ergo f Pharisei, vt suam ipsē de Iesu proferret sententiā. cæco iterum: Iu- Tu, inquit, quid sentis de eo, qui tibi visum reddi- quid dicis de illo dit: Scilicet hoc quærebant impij, vt si quidem cæcus qui aperuit ocu- ipse qui beneficiū à Christo acceperat de eo malè lo- los tuos? queretur, aut vt minimum bene loqui non auderet (quòd futurum sperabant) refellerēt illos qui in mira- culo Christi gloriam prædicabāt, eum ad ipsos nihil attineret. ^g At ille curatori suo non ingratus, aut be- g Ille autem di- neficij immemor, nihil pertimescens ludæorum po- xit: Quia Pro- testatē, ingenuè confessus est veritatem, palām om- pheta est. nibus affirmans, Christum esse virum sanctum & ma- gnum

designat, qui ex patre per filium, quasi ex corde per os procedit. Hoc sputum in terram proiectum est, quando in vterum virginis desuper missus spiritus sanctus aduenit: & tunc massa luci ex sputo facta est, quando per virtutē spiritus sancti verbum caro factum est, ex virgine matre. Hoc sputum superlitum est oculis cæcis, quando Christus homo docendo & operando mirabilia, quasi illuminantem medicinam admouit cordibus. Sed non fuit plenē cæcus curatus, donec in piscina Siloē lauaretur: quoniam non plene potuit sanari genus humanum, donec lauaretur in baptismali seclēbat & men laua cro aqua & sanguinis Iesu, qui verē missus dicitur. Alij tur. ^a Hoc itaque sic parrato miraculo, vicini qui circumdabant, quia ea locum illum commemorabantur, & qui eum viderāt hic est. Alij au prius ac probē nouerant, (erat enim mēdicus ad electē, Nequaquam mosynam à transeuntibus postulandam illic sedere soled similis est ei. litus) admirantes quod factum fuerat, dicebant ad ille verò dicebat uicem, de modo gestæ rei perquirentes: Nonne hic quia ego sum. est cæcus ille, qui hoc in loco sedere solet ad postulan dicebat ergo ei: dam à transeuntibus eleemosynam? Et cum alij eundem esse hominem dicerēt, alij propter mutationem ti sunt tibi oculuminiam & secundum naturam planē impossibilem, li? Respondit, negarent eundem esse, sed alium aliquem illius similem esse assererent, ille constanter veritati perhibuit citur Iesus. Iam testimonium, dicens, se eundem esse hominem qui fecit, & vnxit vsque tunc cæcus à natiuitate fuerat, & mendicare illic oculos meos, & sic solutus erat. Quo audito, admirantes nimium rei dixit mihi: Pa nouitatem, modum eum interrogant suæ curationis: de ad natatoriā illēque fideliter modum omnem & ordinē rei gestæ siloē, & laua. eis narrat, dicens, hominem illum qui vulgato nomine Iesus dicitur, luto vnxisse oculos suos, ac deinde ad natatoriā siloē lauandum misisse, lotūque quantum visum integrum recepit. ^b Cupientes autem huius facti authorem cognoscere, interrogauerunt, quisnam aut vbinam esset ille qui id fecerat. Verū cæcus nesciens quò abiisset dominus, respondit, ignora. Pharisæos eum re se vbinam ille esset. ^c Audiētes hæc quidam ex iis qui cæcus fuerat.

a Naque vicini & qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est qui seclēbat & men laua cro aqua & sanguinis Iesu, qui verē missus dicitur. Alij tur. ^a Hoc itaque sic parrato miraculo, vicini qui circumdabant, quia ea locum illum commemorabantur, & qui eum viderāt hic est. Alij au prius ac probē nouerant, (erat enim mēdicus ad electē, Nequaquam mosynam à transeuntibus postulandam illic sedere soled similis est ei. litus) admirantes quod factum fuerat, dicebant ad ille verò dicebat uicem, de modo gestæ rei perquirentes: Nonne hic quia ego sum. est cæcus ille, qui hoc in loco sedere solet ad postulan dicebat ergo ei: dam à transeuntibus eleemosynam? Et cum alij eundem esse hominem dicerēt, alij propter mutationem ti sunt tibi oculuminiam & secundum naturam planē impossibilem, li? Respondit, negarent eundem esse, sed alium aliquem illius similem esse assererent, ille constanter veritati perhibuit citur Iesus. Iam testimonium, dicens, se eundem esse hominem qui fecit, & vnxit vsque tunc cæcus à natiuitate fuerat, & mendicare illic oculos meos, & sic solutus erat. Quo audito, admirantes nimium rei dixit mihi: Pa nouitatem, modum eum interrogant suæ curationis: de ad natatoriā illēque fideliter modum omnem & ordinē rei gestæ siloē, & laua. eis narrat, dicens, hominem illum qui vulgato nomine Iesus dicitur, luto vnxisse oculos suos, ac deinde ad natatoriā siloē lauandum misisse, lotūque quantum visum integrum recepit. ^b Cupientes autem huius facti authorem cognoscere, interrogauerunt, quisnam aut vbinam esset ille qui id fecerat. Verū cæcus nesciens quò abiisset dominus, respondit, ignora. Pharisæos eum re se vbinam ille esset. ^c Audiētes hæc quidam ex iis qui cæcus fuerat.

latus spargeretur, obfuscaretur miarculi gloria: vel a Erat autem propter admirationem, vt audirēt quid hac de re illi sabbatum, quā iudicaret. ^a Erat autem dies sabbati, in quo lutum do lutum fecit fecerat, & luto cæcum sanauerat dominus, vnde ca- Iesus, & apolumniæ ansem verisimiliter acceptura erat Pharisæo- ruit oculos eius. rum impia cæcitas. ^b Exhibitus itaque homo ille an- b Iterum ergo te Pharisæos, iterum interrogatur ab eis, quoniam pa- interrogabant eto à sua cæcitate curatus visum recepit. ^c Interro- eum Pharisæi gatus verò, ingenuē confessus est in publico concilio quomodo vidif- veritatem, nihil illorum personam vel auctoritatem ser. e Ille autem di- reueritus, dixitq; eis per omnia, vt iam antē interro- gati bus responderat, hominem illum, qui vulgo Iesus xii eis: 2 uum gatur, sibi lutū posuisse super oculos, ad deinde post mihi posuit su- dicitur, sibi lutū posuisse super oculos, ad deinde post mihi posuit su- ablutionē in aqua Siloē visum integrum se recepit. ^d Interrogant itaque ex Pharisæis, quorū erat erga Chri- ni, & video. stū irreconciliabile odium, & animus in cæcitate ob- d Dicebant er- duratus, ne tātō quidem tamque euidentissimo signo go ex Pharisæis quicquam emollii, ad calūniā detorserunt illud in quidam. Non est quo Deum patre & eius filium Iesum collaudare de- hic homo à Deo buerunt: dicentes, fieri non posse, vt homo iste à Deo qui sabbatū non missus esset, qui sabbatum violaret, in sabbato curans custodit. hominē. ^e Alij verò, quorum erat mens sanior, & mi- e Alij autē di- nus corruptum animi iudicium, signi claritate per- cebant: Quomo- moti, vel uti refellētes priorum calūniā, dicebant: do potest homo Si peccator esset homo iste, & ex Deo non esset, nun- peccator hæc si- qua per eum tot ac tanta signa Deus operaretur. Fa- gna facere? Et ctaque est inter eos dissensio, aliis in bonam, aliis in schisma erat in- malam partem de Christo loquentibus. ^f Ipsum itaq; ter eos. hominem qui sanatus fuerat, callidē interrogat astu- f Dicunt ergo ti Pharisæi, vt suam ipse de Iesu profferret sententiā. cæco iterum: Tu Tu, inquirunt, quid sentis de eo, qui tibi visum reddi- quid dicit de illo dit: Scilicet hoc quærebant impij, vt si quidem cæcus qui aperuit ocu- ipse qui beneficiū à Christo acceperat de eo malē lo- los tuos? queretur, aut vt minimum benē loqui non auderet (quòd futurum sperabant) refellerēt illos qui in mira- culo Christi gloriam prædicabāt, eum ad ipsos nihil attineret. ^g At ille curatori suo non ingratus, aut be- g Ille autem di- neficij immemor, nihil pertimescens ludæorum po- xit: Quia Pro- testatē, ingenuē confessus est veritatem, palām om- pheta est. nibus affirmans, Christum esse virum sanctum & ma- gnum

interrogat, dicentes: Quomam modo te sanauit homo ille, aut quid fecit tibi quo visum restituit? Ille videns non aliud quam calumiam struere inuidos, totisque iam eadem repetere, iusta quadam indignatione aduersus illorum improbitatem commotus, dixit

a Dixi vobis et audistis, quid iterum vultis audire?

b Nunquid vos vultis discipuli eius fieri?

c Maledixerunt ergo ei, et dixerunt: Tu discipulus illius sis: nos autem Mosi discipuli sumus.

d Nos scimus quia Mosi loquutus est Deus.

e Hunc autem nescimus vnde sit.

f Respondit ille homo, et dixit eis,

g In hoc enim mirabile est: quia vos nescitis vnde sit, et aperuit meos oculos.

a Tam sepe dixi vobis, & quis me curauerit, & quomam modo curauerit: & vos iam ista non semel, tam ex aliis, quam ex me, audistis. Quorsum atinet, iterum eadem de re interrogare, perinde quasi hactenus nihil audieritis? *b* An ideo forte iterum audire ista desideratis, vt in eum credetes, eius efficiamini discipuli? Si credere vultis in eum, dilucide satis miraculum vobis iam exposui: si non vultis, superuacaneum fuerit eadem repetere. Qui enim secundo & tertio narranti non credidistis, nec si quartonarrauero, credetis. *c* Hoc autem verbo caeci paulo stomachosius prolato, vehementer aduersus eum indignati Pharisei, quasi probrum eius illius sis: nos & conuictum in eum iacentes, dixerunt: Tu si voles, homo sceleratus & miser, magi illius & seductoris efficiaris discipulus. Absit autem, vt nos illius vnamquam efficiamur discipuli: sed Mosi permanebimus discipuli, qui nobis legem dedit, cuius & professores sumus. *d* Nos certo scimus, Diuinatum scripturarum autoritate edocti, Mosem fuisse eum Deo familiariter colloquutum, quomodo loqui solet amicus ad amicum, & ab eius ore legem quam profitemur accepisse. *e* De hoc autem homine, certum nihil nouimus, quis sit, vel vnde venerit: eamque doctrinam, quam loquitur, vnde acceperit, nescimus. Nos igitur certa incertis preeligeres, & secunda dubiis, Mosi adhaeremus, illum refugimus. Sic impij illi vere iudicio caeci, cui se existimat maledicere, optima benedictione benedicit: in se vero maledictionem impiissimam proferit, quae & in hodiernum vsque diem in eis iusto Dei iudicio operatur. *f* Quanto autem impij illi Pharisei aduersus Christum magis saeuiebant, & blasphemabant, tanto caecus ille ad Christi defensionem magis animabatur. Vnde constantior iam factus, ita illis aperta confessione respondit: *g* Est id profecto admirabile, vos necdum scire de Iesu vnde sit, & vnde venerit, postea quam

quam tam euidentis & magnum in apertione oculorum meorum vidistis miraculum. Nam ex hoc merito cognofcere debebatis, vere ipsum a Deo venisse. *a* Illud enim pro comperto habemus, quod Deus homines peccatores non solet in eiusmodi exaudire: vt eis concedat in nomine suo facere diuinae virtutis miracula, sed si quis Deum vera pietate colentes, eiusque voluntatem diligentissimè perficietes (cuiusmodi fuerunt olim sancti Patriarchae atque Prophetae, aliique plurimi iusti) huiusmodi Deus solet audire nomē suū diu-

inuocantes: & per hos in nomine suo mirabilia huiusmodi signa solet operari. *b* Neque verò vulgare est signū istud, quod in me patratum videtis, sed admodum singulare & rarum, quale ab initio mundi vix legitur factum esse, nempe vt homini in caecitate nato quisquam vnamquam visum contulerit a natura denegatum. Proinde ex tam euidenti signo omnem naturae virtutem transcendente, satis cognoscere poterūt qui aequo sunt iudicio, quod a Deo venerit Iesus. *c* Nam si (vt vos dicitis) peccator & a Deo alienus esset homo, non tam praeclarum signum aederet per illum Deus: rat facere quicquid nec alia illa multo minora, quae passim operari cognoscitur, ad confirmationē doctrinae suae. Quum verò ita aperte pro Christi gloria ille loqueretur, non ferentes id Pharisei, exprobrauerunt ei, dicentes:

d Quid tu miser & infelix homo, qui totus natus es in peccatis (id quod vltio diuina in tua caecitate tenetur) nos docere praesumis, qui sumus legis professores, & ex professione nostra populi doctores? Sic per iram impatientiam, caeco suae caecitatis irracionabiliter exprobrant miseriam: cum ab iis quae a natura insunt, nemo verè sit laudandus aut vituperandus. *e* Neque hoc contenti conuictio, addunt excommunicationis poenam eicientes eum a synagoga Iudeorum, & a communione Iudaicae gentis, quasi gentile & alienum a Deo, separant, non ob aliud, nisi quod Christi gloriam liberius praedicasset. *f* Statimque pro ipsius confessione eiectus esset extra synagogam:

g Auduit Ieperlata sunt ad dominum Iesum quae caeco huic acciderant, quod tam fortiter pro sua gloria egisset, quodque pro ipsius confessione eiectus esset extra synagogam:

e Et eiecerunt eum foras. *f* Auduit Ieperlata sunt ad dominum Iesum quae caeco huic acciderant, quod tam fortiter pro sua gloria egisset, quodque pro ipsius confessione eiectus esset extra synagogam: & mise

a scimus autem, quia peccatores Deus non audit: quia peccatores non audit: cultor est, & voluntatem eius plurimi iusti) huiusmodi Deus solet audire nomē suū diu- *b* A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos caeci nati. *c* Nisi esset hic a Deo, non potest rat facere quicquam. Responde runt ei: *d* In peccatis natus es totus, & tu doces nos? *e* Et eiecerunt eum foras. *f* Auduit Ieperlata sunt ad dominum Iesum quae caeco huic acciderant, quod tam fortiter pro sua gloria egisset, quodque pro ipsius confessione eiectus esset extra synagogam: & mise

a Et cum inuenisset eum, dixit ei: Tu credis in filium Dei?
 b Respondit ille, & dixit: Quis est dominus, ut credam in eum?
 c Et dixit ei Iesus: et vidisti eum, et qui loquitur tecum ipse est.
 d At ille ait: Credo domine.
 e Et procedens, adorauit eum.
 f Et dixit ei Iesus: In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant: et qui vident, cæci fiant.

& misericordia motus (vt solet erga eos misericordia affici magis, qui ab hominibus conculcantur propter iustitiam) diligenter eum quæ sunt, vt consolaretur, & amplius erudiret: Quumque eum iuuenisset, vt fidem eius notam faceret, & amplius firmaret, interrogauit eum, dicens: Credis tu in verum filium Dei, illum qui te per miraculum sanauit? Ille tamen iam crederet, tamè quia personam non agnoscebat eius qui se sanauerat, respondens dixit: Optarem mihi demonstrari huc filium Dei qui me sanauit, vt videndo credam in eum, eique debitas pro mea sanatione gratias agam, & dignum Dei filio honorem impendam. Dixit ei Iesus: Iam tu illum bene vidisti per fidem, quæ tam constanter ad tantam vsque inuidiam confessus es: & ego qui tecum nunc loquor, ego ipse sum, quem oculis quoque corporis videre desideras, curator tuus. Quo audito, statim ille de corde bonam confessionem elicit, dicens: Credo domine, te verè esse filium Dei, qui per diuinam virtutem me à cæcitate mea curasti. Nec verbo simplici contentus, etiam operis adiecit protestationem, coram illo se prosternens in terram, eumque ex toto cordis affectu, vt verum Dei filium, & à Deo in mundum destinatum adorans: vt per omnia pateret, cæcum istum sicut in corpore visus lumè corporeum acceperat, sic & in anima spiritali lumen fidei à Christo accepisse. Volens autem consolari eum dominus Iesus, dixit ei: Per meum hunc in mundum aduentum, admirabile fiet inter homines discretionis iudicium: tale nimirum, vt qui ante cæci fuerant, per me fiant videntes: contra verò, qui prius videntes fuerant, iam cæci fiant. Talis in meo aduentu fiet vicissitudo & commutatio rerum, vt qui antè ignorantes fuerant meam doctrinam audientes & videntes miracula, per fidem illuminentur in cognitione veritatis, id quod in tua sanatione, quasi in mysterio, volui ostensum: ij verò qui se iactant legis scientiam & veritatis cognitionem habere, per infidelitatem nolentes neque dictis neque factis meis habere fidem, mentis cæcitate replebuntur: id quod in Phariseorum obstinata incredulitate apparet euidentissime.

Audierunt

Audierunt autem verba hæc quidam ex Phariseis, a Et audierunt qui illic cum ipso aderant: & suspicantes verbum hoc quidam ex Pharisæis in se dici à Christo interrogauerunt eum, dicens: Nos qui cum ipso es, qui legis scientia eminemus? Respondit eis Iesus: Si quidem in oculis vestris cæci essetis, si vestra cæcitate agnosceretis, non haberetis culpam permanentem in vobis: medicum enim quereretis, per quem vestra miseria facile curaremini. Nunc verò, quia non vultis cæcitate vestram agnoscere, sed gloriari in peccato, tanquam videtes, in legis & veritatis cognitione: propter hoc videlicet permanebitis in peccato vestro, quoniam morbi vitium ignorantes & sanitate vobis persuadentes, medicum nec requiritis, nec admittitis. *vestrum manet.*

ANNOTATIONES CAP. IX.

Vidit hominem cæcum à natiuitate. Quod in verbo illo (vidit) non simplex intelligendus sit aspectus, sed cum attentione peculiari & desixione oculorum in eum, iuxta modum in Elucidatione à nobis expressum, annotarunt etiam Augustinus, Chrysofostomus, & Theophylactus, addentes, discipulos hinc sumpsisse occasionem interrogandi. *(Rabbi, quis peccauit, hic aut parentes eius?)* Videtur quæstio hæc Apostolorum prima facie esse ridicula, quatenus innuere videntur, dubitare se, an propter peccatum proprium homo ille natus esset cæcus: cum per se euidentis sit, neminem posse peccare antequam sit natus. Verum si rectè intelligamus quod dicitur, non apparebit ridiculum. Audierant, paralytico quem apud probaticam piscinam dominus curauerat, post sanationem dictum: *Vade, & iam noli peccare.* Vnde intellexerant, illum propter sua peccata morbum illum contraxisse. Illius igitur memores, dum hunc à natiuitate cæcum vident præceptorem interrogant, num & huic ista cæcitate miseria similiter euenerit: & quia non videtur ullam apparentiam habere verisimilitudinem, quod propter suum peccatum cæcus factus esset, statim adieciunt, aut apparentes eius: Quasi postea eum primò non videri possit transeant: id est, ad parentum peccata. Vel vtrunque quasi inconueniens proponit, prius quidem ratione repugnante, alterum verò lege declarate, quòd filius non portabit iniquitatem patris. Atque ita enarrant Chrysofostomus & Theophylactus, dicens, discipulos potius loqui dubitando, quam interrogando vel percunctando.

M Neque

¶ *Neque hic peccauit, neque parentes eius.*) Ex quaestione repetendum est illud, vt cæcus nasceretur. Non enim simpliciter istud verum est, nisi illud adicias, in hunc sensum: Neque hic peccauit, neque parentes eius peccauerunt, vt iste cæcus nasceretur. ¶ *In natatoria Siloë.*) Natatoria, idem hic dicitur, quod supra cap. 4. piscina. Idem enim est in vtroque loco Græcū vocabulum *κολυμβήθρα* kolymbithra, quod nomen à natando formatur. ¶ *Itaque vicini et qui viderant eum prius.*) Quidam codices Latini non habent coniunctionē. Verustiores & emendatiores habent consentientibus & Græcis, Augustinus quoque, & in textu, & in commentario, coniunctionem habet. In eo autem quod sequitur: *Quia mendicus erat*, Græci codices habent: *quia cæcus erat.* Verum id non tam apte loco quadrat. Non enim ita notus erat multis quia cæcus, sed quia mendicus. Augustinus nobiscum legit, ite & Theophylactus: quod non solum ex textu, verum etiā ex interpretatione liquet. Sic enim ait: Non temere autem hoc annotauit Euangelista, quod mendicus fuerit, sed vt ostendat ineffabilem misericordiā domini, qua se ad infimos vsque demittat, ita vt & mendicium summa diligentia curaret. Et vt inde etiam disceremus, ne contēnamus minimos. ¶ *Extra synagogam fieret.*) Græcè per nomen vnū dicitur *ἔξω τῆς συναγωγῆς* apolynagogos, id est, eiectus, aut separatus, aut alienus à synagoga, siue congregatione. Idemque erat apud illos esse apolynagogum, quod Christianus est esse excommunicatus: id est Ecclesiastica communione priuatus. ¶ *Si peccator est, nescio.*) Quemadmodum annotarunt Chryostomus & Theophylactus, nō id per dubitationem profert cæcus iste, vel per metū, sed vt ad euidentiā eos facti à verbis abducat. Quasi diceret: nihil de hoc impresentiarum dico, nihil pronūtio, nolo super hoc modo verbis contēdere. Certē factū ipsum manifestum est, & negari non potest ad illius considerationem vos mitto, illud manifeste noui, & affirmare possum. Vnde illud: *si peccator est, nescio*, secundum dicentis intentionem tantundem valet, ac si dixisset: Quod vos vt certum scire vos dicitis, eum esse peccatorem, id ego nequaquam approbo, hāc in re, ego loque secus ac vos iudico. ¶ *Nunquid & vos vultis discipuli eius fieri?*) Annotarunt sancti doctores Augustinus & Chryostomus, emphasim particulae, & qua semetipsum iam inter discipulos Christi annumerare cæcus iste significauit, quasi dicat: Iā ego discipulus illius sum. Nunquid etiā vos vultis fieri quod sum ego? ¶ *Scimus, quoniam peccatores Deus non aulit.*) Augustinus verbū istud tanquam ab eo qui adhuc inunctus & catechumenus, necdum plenē instructus in rebus diuinis, prolatum, nō putat habere veritatem, adducens exēplum humilis illius publicani, quē

Deus

Deus orantem audiuit. Potest tamen verbum illud cæci nō malē intelligi, de peccatoribus qui in proposito perseuerant peccandi. Quando enim propositum mutant peccandi, & remissionem quarunt peccati, iam desinunt esse & nominari peccatores, quemadmodū de publicano illo legitur, quod descenderit iustificatus in domum suam. Atque ita saluat à falsitate hoc verbū Theophylactus, addens & alterā sententiam Deum non exaudire peccatores, ad operationem signorum, pro ipsi glorificandis. Chryostomus cæcum ista dicentē putat inuicū sententiæ illi, quam supra quidam dixerant ex Pharisæis: *quomodo potest homo peccator hæc signa facere?* Quasi dicat: Opinio mea cum vestra consentit, verbo illi inhæreo, & vos in eo permanete. *Quomodo potest homo peccator hæc signa facere?* Si ergo confitemini Deum non exaudire peccatores, & iste miraculū tam insigne in me patrauit, quā omnem superat virtutem humanā, & ex sola diuina fieri potuit virtute, non potest homo ille (quod vos asseritis) esse peccator, sed vercultor Dei. ¶ *In peccatis natus es totus.*) Secundū Augustinum & Chryostomum, exprobrare hoc verbo illi voluerunt cæcitatem, perinde quasi propter peccata cæcus esset. Insuper omnino, ait Theophylactus, cæcitatem ei obiciunt, existimantes, quod quasi maledictus & condemnatus esset ante natiuitatem, vt cæcus nasceretur, id quod ratione carebat. ¶ *Es prociens, adorauit eum.*) In hac adoratione cæcum agnouisse & professum esse Christi veram diuinitatē, vt in Elucidatione indicauimus, testatur Augustinus, Chryostomus, & Theophylactus. ¶ *Si cæci essetis, non haberetis peccatum. Nunc vero, &c.*) Iuxta sententiam quam in Elucidatione posuimus, pulchrè & Augustinus exponit, his verbis: Si cæci essetis, id est, si cæcos vos aduerteretis, si vos cæcos diceretis, & ad medicū curreretis: si ergo ita cæci essetis, nō haberetis peccatum, quia ego veni auferre peccatum. Nunc vero, quia dicendo videmus, medicū non quaritis, in vestra cæcitate permanetis. Theophylactus aliam ponit duplicē intelligentiā, alteram de cæcitate corporali, alterā de spiritali cæcitate. Prior hæc est: Si per necessitatē naturæ excæcati essetis, venia utcumque daretur vobis in credulitate laborantibus. Nunc autem, quia dicitis vos videre, & plane etiā spectatores facti estis miraculi huius in cæco, & adhuc incredulitate laborantes non digni estis venia, sed peccatum vestrū indelebile manet. Posterior hæc est: Si essetis cæci, id est, imperiti scripturarū, non haberetis tale peccatum: id est, tam graue, quia per ignorantiam peccaretis. Nunc autem dicitis quod videatis, & prudentes vos ipsos & legis peritos facitis, & ita per vos ipsos condemnati estis, & maius habetis peccatum, quia scienter peccatis.

Amen amē dico vobis: qui non intrat per ostium in ouile ouium; sed ascendit aliunde: ille fur est & latro. **Q**ui autē intrat per ostiū, pastor est ouiu. **H**uic ostiarius aperit, et oues vocem eius audiunt. **E**t proprias oues vocat nominatim, et educit eas. **E**t cū miserit, ante eas vadit: et oues illum sequuntur, quia scunt vocem eius. **A**lienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem eius.

MT autem per similitudinem vos ipsos vobis depingam, illud in veritate vobis affirmo, quod quisquis in stabulum ouium non intrat per ostium (qui est introitus regius) sed per alium introitum suspectum, ut pote per fenestram aut occultum alium aditum ascendendo ingreditur, is non pastor est ouium, sed fur potius & latro, qui non venit ad oues nisi ut furetur aut mactet. **Q**ui verò per ostium, per rectum & apertū introitum ingreditur in ouile, is vel ex hoc ipso cognoscitur esse pastor ouiu. **N**imirum huic ipse ianitor & stabuli custos ostium aperit, atque in stabulum ipsum inducit. Nec tantum ostiarius illum agnoscit, verum etiam oues eundē suscipiunt, vocem eius audiendo agnoscentes. **I**pse verò vicissim ita pernoctat singularum ouium vultus & condiciones, ut vocare eas possit nominatim, atque ita vocando nominatim singulas, educit eas de caulis, ad salutaria pascua. **C**um autem visum ei fuerit, illas formas emittere, siue educere ad pascua, non ipse dominosus desidet, sed cum grege exiens totum gregē antecedit, ut suo ducatu viam illis commonstret, pedum quoque tenens pastorale, ut aberrantes sequi se cōpelat: & simplices ouiculae nihil formidantes aut suspicantes mali, pastorem antecedentē sequuntur cū fiducia, eò quod vocem eius agnouerit, ex qua pastorē bonum à noxio lupo aut fure discernere norunt. **E**um verò qui non est ipse pastor non sequuntur, licet præcedentem & vocantem, sed magis fugiunt ab eo, eò quod non agnouerunt vocem extraneorū & ignotorum: propter quod, meritò formidantes malum, aufugiunt. **V**idelicet ouile istud Ecclesia est, oues sunt populus domini. **Q**ui non per ostium intrant, sed aliunde ascendunt, fures & latrones, illi sunt, qui non propter Dei gloriā rectā intētionē populi dominici regimen & curam suscipiunt, sed propter ambitionē aut questum, aut aliquid huiusmodi. **Q**ui per ostiū intrat, pastores veri, ij sunt qui populū domini curant, non nisi propter

propter gloriam Dei, & animarum salutem, intētionē sincera. **H**is ostiarius aperit, quia spiritus sanctus (qui custos est ouilis huius) vel pater ipse cælestis, vel ipse etiam filius, ad subditorū curam administrandā tales excitat & inducit. **E**t huiusmodi viros pastores oues, id est, electi Christi audiūt, credendō & obediēdo sanctis eorū monitis. **H**i nominatim vocant oues: quia sigillatim singulorum curam gerentes, ad bonū exhortantur singulos. **P**ræcedūt quoque oues quas educunt ad pascua, quia per viam salutis ambulantes exemplum conuersationis bonæ se præbent subditis. **I**llos autē qui non sunt veri pastores, non audiūt oues: quoniam electi domini, hæreticos & ambitiosos homines praua docentes non suscipiunt, sed reiciunt. **H**anc parabolam peruersis illis, Scribis atque Phariseis Christus proposuit, volens sic illos sibi ante oculos ponere, & qui essent crassa similitudine declarare. **V**erum illi propositam parabolam non fati intelligebant, tamen si in genere non nihil suspicaretur ista aduersum se dici. **E**xplicare itaque volens dominus Iesus obscurā parabolam, dixit eis manifeste: **E**go sum ostiū istud ouiu, cuius paulo ante memini. **P**er me, ut per ostiū, introire debet in Ecclesiā fidelium, quisquis velut pastor oues curare, vel ut ouis in stabulo isto curari voluerit. **N**emo nisi per fidē nominis mei rectē introire poterit in ouile Ecclesiæ, siue tanquam pastor ut regat, siue tanquam ouis ut pascatur & regatur. **E**t multi quidē in præteritis sæculis se ingesserunt ad regimē & gubernationem populorū: sed quotquot ante me venerunt, quicumque sine me absque fide & amore nominis mei accesserunt ad populi gubernationē, qui non ex intētionē rectā, non ex fide & amore erga Deū se ingesserunt prælationi & gubernationi populorū (cuiusmodi olim extiterūt sensu carnis suæ inflati Philosophi, & idolorū pontifices, & cuiusmodi etiā nū vos estis, qui gloriam Dei non queritis) non merentur pastorū titulum insigniri: sed fures magis & latrones dici debēt, qui non per ostiū propter fidem & amorē Dei introierūt in intētionē rectā ut profint ouibus, sed per fenestram ascenderūt aliunde intētionē sinistra, non ut profint,

a Hoc prouerbiū dixit eis Iesus: illi autem non cognouerūt, quid loqueretur eis.
b Dixit ergo eis Iesus: Amen amē dico vobis, quia ego sum ostiū ouiu.

c Omnes quotquot venerunt,

d fures sunt et latrones.

a Sed non au- sed vt præfint: non vt pascant, sed vt pascantur. ^a Ve-
dierunt eos oues. rùm qui ad vitam æternam sunt prædestinati, electi
Dei, non obdierunt illis praua & inania docentibus:
sed diuinam magis instructionem sequuti, ab illorū
b Ego sum o- sunt seductione præseruati. Iterum dico: ^b Ego verè
suum. sum illud ostium, per quod oues dominicæ intrare de-
c Per me si quis bent in stabulum & caulas ecclesiæ. ^c Quisquis in me
introierit, salua pura deuotione credèdo, sic per me introierit in vi-
bitur: & ingre- tatem ecclesiæ, veram ille consequetur salutē animæ
ditur, & egre- & corporis. Eritque eorū qui sic mihi se adiunxerint
ditur, et pascua tanta libertas & securitas, vt quocumque se vertant,
inueniet. siue ingrediantur ad vitæ contemplatiuæ officia, siue
egrediantur ad vitæ actiuæ opera, siue ingrediantur
ad semetipfos, siue egrediantur ad proximos, nusquā
defectum patientur: sed pascua vbiq̄ inueniēt, vbi-
que eis aderit gratia mea, quæ eos ingredientes & e-
gredientes deducet, custodiet, nutriet, & mali nihil
vlquā pati sustinebit. ^d Qui in ouili hoc furem agit &
læronē nō ad aliud ingreditur ouile, nisi vt furetur o-
ues legitimo suo domino: easque furto abductas ma-
ctet, & laniādo interficiat. Sic qui per ambitionē aut
auaritia se ingerūt in prælationē populi, non profes-
se quarunt, sed sua tantum lucra cum subditorū gra-
uissimo damno spectant. ^e Ego verò non sic veni in
mundum vt perdam, sed vt saluem: non vt vitam au-
feram: sed vt vitā conferam fidelibus ouiculis meis,
vtque in vita vera confirmentur, & crescendo profici-
ant magis semper ac magis abundantes, donec à vi-
ta ista gratiæ ad perfectum transferantur gloriæ sta-
tum. ^f Non solum autem ostium ego sum, sed pastor
etiam ouium, & pastor verus ac bonus, pastoris rectē
censeri debet, qui pro salute sibi creditarum ouium
pro ouibus suis, paratus est vitam istam corporalem impendere, mor-
temque suscipere: vbi Dei gloria & ouium salus po-
g Mercenarius polcerit: cuius ego post paululum in memetipso per-
antem, & qui factum exemplum demonstrabo. ^g Non sic autē mer-
cenarius non sunt marum gratis oues curat, sed ex ambitione tantum
oues propria. vel auaritia, quasi ob mercedem temporalis honoris
aut

d Fur non ve-
nit, nisi vt fure-
tur, et mactet, et
perdat.

e Ego veni vt
vitam habeant,
et abundantius
habeant.

f Ego sum pa-
stor bonus. Bo-
nus pastor ani-
mam suam dat
pro ouibus suis.

g Mercenarius
polcerit: cuius
ego post paululum
in memetipso per-
antem, & qui factum
exemplum demon-
strabo.

aut questus, qui verè pastor dici non meretur, vt pote
cuius non sunt propria oues illæ quas videtur curare,
cum non ex animo illarum curam gerat, nec eas in
visceribus habeat, vt habere eas debet pastor verus.

^a Hic, inquam, mox vbi videt periculum aliquid im-
minere, vbi quempiam sentit in gregem suam defa-
uere, timens pelli suæ non gregi, subducit sese à cura
gregis, ac fuga suæ vitæ corporali consulit: nihil inte-
rim considerans, quanta per eius absentiam damna in
grege cōtingant, modo ipse alicubi extra periculum
gregis latitet. ^b Sicque absente pastore, persequitur
Diabolus aut malignus quispiam seductor, siue op-
pressor, in morem lupi absque resistentia pro suo libi
to sauit in gregem, quādam ex ouibus rapiendo &
deglutiendo, alias dispergendo per deuia. ^c Idcirco, c
inquam, fugit imminēte periculo mercenarius, quo-
niam non verus pastor est ex animo, sed mercena-
rius tantum, non nisi amore temporalis mercedis &
lucri quod ex grege querit, populum regēs: ^d & quia d
vel nulla omnino vel nimis exigua est ei cura de sa-
lute ouium, pluris faciens suam vnius corporalem
vitam, quā suarum omnium ouium salutem, siue
corporalem siue spiritualem. ^e Ego (vt quod veris-
simum est atque certissimum, frequenti replicatione
vobis volentibus nolentibus inculcem) verè pastor
sum bonus, ^f nimirum oues meas & ipse probè
cognoscens, & ab eis vicissim cognitus. Ego enim
secundum approbationis notitiam noui eos, qui sunt
ad vitam prædestinati: & iidem me agnoscunt pa-
storem suum, voci meæ credentes & obediētes.

^a Hic, inquam, mox vbi videt periculum aliquid im-
minere, vbi quempiam sentit in gregem suam defa-
uere, timens pelli suæ non gregi, subducit sese à cura
gregis, ac fuga suæ vitæ corporali consulit: nihil inte-
rim considerans, quanta per eius absentiam damna in
grege cōtingant, modo ipse alicubi extra periculum
gregis latitet. ^b Sicque absente pastore, persequitur
Diabolus aut malignus quispiam seductor, siue op-
pressor, in morem lupi absque resistentia pro suo libi
to sauit in gregem, quādam ex ouibus rapiendo &
deglutiendo, alias dispergendo per deuia. ^c Idcirco, c
inquam, fugit imminēte periculo mercenarius, quo-
niam non verus pastor est ex animo, sed mercena-
rius tantum, non nisi amore temporalis mercedis &
lucri quod ex grege querit, populum regēs: ^d & quia d
vel nulla omnino vel nimis exigua est ei cura de sa-
lute ouium, pluris faciens suam vnius corporalem
vitam, quā suarum omnium ouium salutem, siue
corporalem siue spiritualem. ^e Ego (vt quod veris-
simum est atque certissimum, frequenti replicatione
vobis volentibus nolentibus inculcem) verè pastor
sum bonus, ^f nimirum oues meas & ipse probè
cognoscens, & ab eis vicissim cognitus. Ego enim
secundum approbationis notitiam noui eos, qui sunt
ad vitam prædestinati: & iidem me agnoscunt pa-
storem suum, voci meæ credentes & obediētes.

^e Quemadmodum pater meus me cognouit, quis
sim, meque gratum habet & diligit filium suum, & me pater, et ego
pater, et ego
agnosco patrē.

^f Ego vicissim patrem meum cognosco & diligo: sic
ego Dei & hominum mediator, & pastor bonus hu-
mani generis, oues meas electos meos cognosco, & di-
ligo, & vicissim ab eis ego cognoscor, diligo, & au-
dior. ^h Et tanta est illa, qua meas oues prosequor dile-
ctio, vt pro earū salute volenti animo daturus sim in
morte animā meam, pro eis à morte redimēdis mor-
tē in memetipso, cuius nō sum debitor susceprurus.

^g Sicut nouit
meam pono pro
ouibus meis.

^h Et animam
meam pono pro
ouibus meis.

ⁱ Et animam
meam pono pro
ouibus meis.

^j Et animam
meam pono pro
ouibus meis.

^k Et animam
meam pono pro
ouibus meis.

^l Et animam
meam pono pro
ouibus meis.

a Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili.

b Et illas oportet me adducere:

c Et vocem meam audient:

e Et fiet vnum ouile & vnus pastor.

g Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam,

f vt iterum sumam eam.

h Nemo tollit eam à me.

i sed ego pono eam à me ipso.

j Potestatem habeo ponendi eam:

k Et potestatem habeo iterum sumendi eam,

l Neque verò solæ oues istæ domus Israël ad ouile meum spectant, tamen si primas ipsæ obtineat: sed insuper & alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili, ex hac generatione Israëlita, nempe prædestinatos ex populo gentium per orbem vniuersum dispersarum.

m Quas oues posterius, vbi à mortuis resurrexero, atque ad cælos ascendero, per Apostolos meos (quos mittam in mundum vniuersum) ex dispersione errorum & vitiorum cōgregabo, iuxta patris decretum, in stabilitatem Ecclesiæ, & veræ fidei vnitatem: & ipsi vocantem me per Apostolos meos audisimè audient, animo que promptissimo voci meæ credent & obediant, toto corde excepturi eam quæ ipsis offerretur salutem.

n Atque ita fiet, post meam in cælos ascensionem, ex duobus populis nempe Iudæorum & Gentium, vnum ouile, vna sancta Ecclesiæ: cuius vnus pastor, & caput vnum, ego ero, Iesus Christus, duos populos mihi adiūcturus in vno corpore.

o Et hæc est meo patri peculiaris ratio me diligendi quod pro salute ouium, quas ipse mihi dedit regēdas, ex obedientia erga ipsum & charitate erga illas, animo volenti sim daturus in mortem animam meam: non sic tamen vt omnino in morte permancam, sed iterum eam post triduum resumam, rediturus post tridui tempus ad vitam, anima reducta in corpus, eique reunita, vt antè fuerat. Quod enim pro meis ouibus sum moriturus ad tempus dispensatorie hoc ageretur mea voluntate, non simplici & absoluta necessitate.

p Nemo si quidem violenter à me, tanquam inuito & nolente, possit auferre animam meam, cuiuscūque tandem potentia fuerit, vel potestatis: ita vt me nolente mortem suscipere, mortem mihi possit nolenti inferre.

q Sed ego pro mea voluntate vkrò animam meam patiar à corpore separari, hæc permittens (vbi mihi visum fuerit) hostibus potestate siue licentia beo ponendi eam: Ego enim vt verus Deus, simul & verus homo, potestatem habeo plenam & liberrimam (quæ nullus potest cogere vel impedire) vt cum mihi visum fuerit, & quando mihi visum fuerit, animam meam patiar à corpore separari: ac deinde, cum mihi visum fuerit,

r iterum animam aliquandiu dispensatorie separatam, potestatiuè in corpus reducam, rursumque corpori vniam: sic que potestatem habeo & mortem suscipere, vt verus homo, & à morte pro meo placito resurgere, vt verus Deus: cui soli id propriè cōpetit habere mortis & vitæ plena cum potestate dominium.

s Atque vt ita faciam, nempe vt prius animam meam ponam pro salute ouium, ac deinde eam resumam, mihi mandauit pater meus, qui me misit in mundum: ipsius voluntas & decretum me ad voluntariè moriendum inducit, non vlla necessitas aut humana potestas compellit.

t Quibus verbis ita à Christo magno affectus ardore prolatis, rursus in turba audientium ortum est dissidium, diuersis diuersa de Christo, vt sentiētibus, ita & pronūtiantibus.

u Multi enim ex ipsis, Pharisæorum atque Scribarū errori fauētes, nihil emendati verbis Christi, dicebāt cum execratione aliis qui videbantur eum audire attentius: d Dæmonio obiectetur homo iste, & ex dæmonio quæ dicit loquitur, prorsus irrationabilia, & à comuni sensu aliena. Quorum attinet, huic dæmoniaco sic attentum præbere auditum? Nonnulli verò, quorum erat erga Christum non malus animi affectus, ad cōfutandum priorum illorum maledictas calumnias, dicebant: Profecto verba ista, si attentè audiantur, & expendantur cū iudicio, manifestè arguunt non agitari dæmonio illū qui ea pronūtiat: neque vanū videri debet, tã prudētibus, tã efficacibus, tã cohærentibus & rationabilibus sermonibus, aurem vtrāque & totū animi affectū apponere.

f Quod si quem non moueant verba, opera ille consideret, quibus verba comprobantur, vt pote cæcari illuminationem, & alia huiusmodi pleraque: quæ non dæmonis, sed diuinæ virtutis efficacia videntur esse testimonia.

g Factum est autem post aliquantum temporis, vt celebraretur apud Iudæos Hierosolymis festum innoationis & dedicationis templi, quod à Iuda Machabæo institutū fuerat celebrari, in memoriam emundationis & sanctificationis templi à gentibus prophanati, & ab ipso effectu festum dicebatur encœniorum, id est, innoationis: eo quod tunc quasi

hac mandatum accepi à patre meo.

i Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos.

k Dicebant autem multi ex ipsis: d Dæmonium habet, & insanit, quid eū audiuistis? e Alij dicebāt hæc verba non sunt dæmonium habentis.

f Nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? g Facta sunt autem encœnia in Hierosolymis,

h. Mac 4.

hyems innouata fuerūt templum & sancta. ^a Celebrabatur autem hoc festum in hyeme, iuxta tēpus illud in quo à Iuda Machabeo facta fuit templi sanctificatio, nempe quinta & vicesima die mensis noni, qui Casleu dicebatur, & respondet ex parte decembris. ^b In hac festiuitate ambulabat Iesus palam in tēplo, quasi palpato, in porticu Salomonis.

^c Circumdederunt ergo eū Iudaei, & dicebāt.

^d Quorsūq; animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.

^e Respondit eis Iesus: Loquor vobis, & non creditis.

^f Opera quae ego facio in nomine patris mei haec testimoniū perhibēt de me.

^a Celebrabatur autem hoc festum in hyeme, iuxta tēpus illud in quo à Iuda Machabeo facta fuit templi sanctificatio, nempe quinta & vicesima die mensis noni, qui Casleu dicebatur, & respondet ex parte decembris. ^b In hac festiuitate ambulabat Iesus palam in tēplo, quasi palpato, in porticu Salomonis. ^c Hic itaque deambulanti dominum Iesum, improbi Iudaei quiescere non valentes praē inuidia, ex omni parte circūcinxerunt partim ne effugere posset ab eorum manibus, partim praē auditate calumniandi & rapiendi aliquid ex ore eius: & quasi edoceri se velle simulantes, ac de veritate fieri certiores, dixerunt ad eum: ^d Quando tandem animos nostros ita dubios & suspensos tenebis, & quasi perdi molesta dubitatione fines, vt nesciamus quid de te sentire aut agere debeamus? Si verē tu es ille Messias nobis in lege & Prophetis promissus, palam id nobis & clarē lucidēque, sine verborum ambagibus, aut parabolarū inuolucris (quibus tua ferē soles inuoluere) expone: vt si quidē vera cōprobentur quae dicis, credamus tibi: sin aliter ex autoritate refutare possimus signēti mēdaciū. ^e Scies verō dominus, qd nō discēdi animo quatererēt, sed tantū studio calumniandi, ita eis respōdit: De eo quod vos nūc ex me interrogatis, iam saepe dixi vobis, clarē vtique satis & lucidē, & quis sim, & à quo venerim, & quorsum missus sim in mundum. Sed vos meis sermonibus fidē praestare pertinacibus animis recusat, neque aliud, quam calumniam & contradictionem aduersus sermones meos meditamini, de credēdo ne minima quidem cogitantiuncula agentes. ^f Neque verbis solum veritatem vobis expono, sed insuper & operibus miraculosis naturae virtutem transcendētib, quae ego in nomine patris caelestis, secundum virtutem diuinitatis quam ab illo habeo, operor in mundo: quae perfectō efficax & validum satis perhibēt testimoniū veritati quam praedico, & quis ego sim, aut vnde venerim,

venerim, satis euidenter vel me tacente clamant. ^a Sed vos non vos neque verbis neque operibus ad fidem induci vultis, pertinaci animo omnia contemnentis & nihili factes, imō ad blasphemiam vniuersa detorquetes.

^b Nimirum quia non estis de numero eorum qui ad fidem & salutem sunt praedestinati: cuiusmodi si essetis, me vtique pastorem & saluatore à Deo patre edocti agnosceretis. ^c Siquidem oues meae, electi mei, vitam praedestinati & mihi ab aeterno dati à patre, vocem meam audiunt, & sermonibus meis quos à patre diunt:

in mundo loquor, simpliciter credunt, fideliterque obediunt. ^d Et ego vicissim oues meas illas cognosco, approbo, & diligo, tanquam pastor bonus: & ipsae me sequuntur credendo & obediendo, omnia quae credenda propono credentes, quae fieri praecipio solcite obseruantes, quae in vitae meae speculo exempla demonstro diligenter in semetipsis, per imitationem exprimentes. ^e Et ego tanquam pastor bonus ouibus meis benefaciā, daturus eis, propter fidem qua in me credūt, vitam sine fine duraturam: modo quidem initium accipientem in gratia, ac deinde perfectē implemā in gloria. ^f Et licet secundū corpus videantur mori aequē ac ceteri increduli, nō tamen peribūt, non permanebūt in morte, neq; secundum animam, neq; secundum corpus, quod etiam in suo tempore ad vitam gloriosam & immortalē resuscitabitur. ^g Neque poterit cuiuscunq; violentia fieri, vt vel vna aliqua ex ouibus meis, ex iis qui ad vitam sunt praedestinati, mihi depereat aut rapiatur de manu mea, sic vt per me non assequatur praedestinatā vitā & gloriam.

^h Quod enim pater meus mihi dedit, ab aeterno secundū praedestinationē, & in tēpore secundū vocationē & electionē, id ego omnium maximi facio: quicquid mihi ab illo datur, non potest mihi nō esse charissimum, & praē omnibus eximie dilectū: & nulla violentia poterit illud de manu patris mei rapere, sic vt nō ad salutē praedestinatam possit adducere eos quos per me salua praedestinavit. Quōd si de manu patris mei nemo illos possit rapere, consequēs est, vt neq; de manu mea.

ⁱ Nimirū ego & pater vnū sumus, vna substantia, vnus Deus

^a Sed vos non vos neque verbis neque operibus ad fidem induci vultis, pertinaci animo omnia contemnentis & nihili factes, imō ad blasphemiam vniuersa detorquetes. ^b Nimirum quia non estis de numero eorum qui ad fidem & salutem sunt praedestinati: cuiusmodi si essetis, me vtique pastorem & saluatore à Deo patre edocti agnosceretis. ^c Siquidem oues meae, electi mei, vitam praedestinati & mihi ab aeterno dati à patre, vocem meam audiunt, & sermonibus meis quos à patre diunt: in mundo loquor, simpliciter credunt, fideliterque obediunt. ^d Et ego vicissim oues meas illas cognosco, approbo, & diligo, tanquam pastor bonus: & ipsae me sequuntur credendo & obediendo, omnia quae credenda propono credentes, quae fieri praecipio solcite obseruantes, quae in vitae meae speculo exempla demonstro diligenter in semetipsis, per imitationem exprimentes. ^e Et ego tanquam pastor bonus ouibus meis benefaciā, daturus eis, propter fidem qua in me credūt, vitam sine fine duraturam: modo quidem initium accipientem in gratia, ac deinde perfectē implemā in gloria. ^f Et licet secundū corpus videantur mori aequē ac ceteri increduli, nō tamen peribūt, non permanebūt in morte, neq; secundum animam, neq; secundum corpus, quod etiam in suo tempore ad vitam gloriosam & immortalē resuscitabitur. ^g Neque poterit cuiuscunq; violentia fieri, vt vel vna aliqua ex ouibus meis, ex iis qui ad vitam sunt praedestinati, mihi depereat aut rapiatur de manu mea, sic vt per me non assequatur praedestinatā vitā & gloriam. ^h Quod enim pater meus mihi dedit, ab aeterno secundū praedestinationē, & in tēpore secundū vocationē & electionē, id ego omnium maximi facio: quicquid mihi ab illo datur, non potest mihi nō esse charissimum, & praē omnibus eximie dilectū: & nulla violentia poterit illud de manu patris mei rapere, sic vt nō ad salutē praedestinatam possit adducere eos quos per me salua praedestinavit. Quōd si de manu patris mei nemo illos possit rapere, consequēs est, vt neq; de manu mea.

ⁱ Nimirū ego & pater vnū sumus, vna substantia, vnus Deus

^a Sed vos non vos neque verbis neque operibus ad fidem induci vultis, pertinaci animo omnia contemnentis & nihili factes, imō ad blasphemiam vniuersa detorquetes. ^b Nimirum quia non estis de numero eorum qui ad fidem & salutem sunt praedestinati: cuiusmodi si essetis, me vtique pastorem & saluatore à Deo patre edocti agnosceretis. ^c Siquidem oues meae, electi mei, vitam praedestinati & mihi ab aeterno dati à patre, vocem meam audiunt, & sermonibus meis quos à patre diunt: in mundo loquor, simpliciter credunt, fideliterque obediunt. ^d Et ego vicissim oues meas illas cognosco, approbo, & diligo, tanquam pastor bonus: & ipsae me sequuntur credendo & obediendo, omnia quae credenda propono credentes, quae fieri praecipio solcite obseruantes, quae in vitae meae speculo exempla demonstro diligenter in semetipsis, per imitationem exprimentes. ^e Et ego tanquam pastor bonus ouibus meis benefaciā, daturus eis, propter fidem qua in me credūt, vitam sine fine duraturam: modo quidem initium accipientem in gratia, ac deinde perfectē implemā in gloria. ^f Et licet secundū corpus videantur mori aequē ac ceteri increduli, nō tamen peribūt, non permanebūt in morte, neq; secundum animam, neq; secundum corpus, quod etiam in suo tempore ad vitam gloriosam & immortalē resuscitabitur. ^g Neque poterit cuiuscunq; violentia fieri, vt vel vna aliqua ex ouibus meis, ex iis qui ad vitam sunt praedestinati, mihi depereat aut rapiatur de manu mea, sic vt per me non assequatur praedestinatā vitā & gloriam. ^h Quod enim pater meus mihi dedit, ab aeterno secundū praedestinationē, & in tēpore secundū vocationē & electionē, id ego omnium maximi facio: quicquid mihi ab illo datur, non potest mihi nō esse charissimum, & praē omnibus eximie dilectū: & nulla violentia poterit illud de manu patris mei rapere, sic vt nō ad salutē praedestinatam possit adducere eos quos per me salua praedestinavit. Quōd si de manu patris mei nemo illos possit rapere, consequēs est, vt neq; de manu mea.

ⁱ Nimirū ego & pater vnū sumus, vna substantia, vnus Deus

Deus, vnus eiusdemque potentia & virtutis, vnus quoque & eiusdem per omnia voluntatis, vt non aliud possum velle ego, quàm quod vult ipse, nec aliud ipse quàm velim ego. ^a His verbis vsque adeo ad impatiētiam sunt adacti inuidi & furibundi Iudæorum animi, vt sine iudicio mox ad lapides conuolarent, Christum quasi blasphemum interempturi & obruturi lapidibus, licet nec legitimè de blasphemia cōuictum, nec pœnæ mortis legitimè adiudicatum. ^b Quorum malignum conatum, & peruersum nimis propositū videns dominus Iesus, ita se responsō rationabilē aduersus illorum furorem defendit, dicens: ^c En ego vobis ex eo tempore quo inter vos docui, & conuersatus sum, multa bona opera vobis vestrisque admodum commoda exhibui, ex virtute diuinitatis meæ quā habeo à patre: plurimis profui, nemini quicquā vnquam nocui. ^d Dicite igitur mihi, cuius operis gratia ex omnibus iis quæ erga vos vestrosque exhibui, me lapidibus nūc obruendum decernitis? Non enim beneficiis, sed malefactis, ex lege competit lapidatio. ^e Iudæi volentes videri legis zelatores, respondent: Nos inquit, non te volumus lapidare ob vllā operā bonā quæ exhibuisti in populo, sed propter verba blasphemiae, quæ nobis audientibus palam es loquutus, te cœlestem dignum lapidibus obrui, iuxta decretum legis, quæ blasphemum iubet lapidari: ^f videlicet quoniam tu, qui nō aliud es quam homo vilis & miser, sicut vnus quilibet de infima fece hominum, tibi ipsi attribuis diuinitatem quam nō habes, incredibili & intolerabili arrogantia falso te iactans esse Deum, cum dicis te vnum esse cum patre Deo. ^g Quā Iesus: Nōne scri Iudæorū responsionem ita Iesus confutauit, vt ostentum est in lege deret, non ob hoc se lapidari dignum, quod Deum se esse dixisset. Scriptum est, inquit, in veteris testamētī libro in Psalmis, ex persona Dei loquentis ad homines, iudices & præpositos populi: ^h Ego dixi, dii estis vos, ratione excellētis & potestatis vobis traditæ se. ⁱ Si itaq; cūm Deo quam diuinum aliqui participatis. ^j Si itaq; scriptura ac per scripturam Deus illos appellat nomine Dei, ad quos tātum sermo Dei factus est, & qui secundum

a Sustulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum.

b Respondit eis Iesus:

c Multa bona opera ostēdi vobis ex patre meo.

d Propter quod eorum opus me lapidatis?

e Responderūt ei Iudæi, De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & quia tu homo cum sis, factus te ipsum Deū.

g Respondit eis Iesus: Nōne scriptum est in lege vestra:

h Ego dixi dii estis?

i Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est,

eundem participationem tantum aliquam diuinum aliquid habent, ^a & non potest mendacij aut blasphemiae argui scriptura, sed verum & latū haberi debet quicquid illa loquitur: ^b quomodo ergo ex hoc mihi potestis crimen impingere blasphemiae, quod me ipsum quem pater cælestis sanctificauit, id est, secundum diuinitatē ab æterno sanctum genuit, & secundum humanitatem plenitudinem sancti spiritus vnxit, ac in mundum misit, ad operandum quæ mihi præcepit, qui tam singularis est cū patre: familiaritas & vnitas, dixerim esse filiū Dei, aut etiam Deum? Si illi qui participationem tantum aliquam diuinitatis habent sine blasphemia dii appellātur, quomodo ego dicar iure blasphemus, qui secundum naturam Deus sum, & totius diuinitatis habeo in me inhabitatem plenitudinem, eō quod filium Dei me esse dixerim? ^c Videlicet si nō per me vidistis fieri in nomine patris opera mirabilia diuinam virtutem manifestē attestantia, non exigo à vobis in me fidem. ^d Postea verò quam opera eiusmodi, neq; pauca, neque mediocria, coram vobis exhibui, merito sanè & omni iure hoc à vobis exigo & requiro: vt si quidē meis verbis solis fidem præstare nolueritis, vel propter opera ista quibus verba confirmētur, credatis: ^e ita vt credentes cognoscatis, me verè vnū esse cum patre, ex quo eiusmodi opera factio, vt pote quod in me sit ipse pater, & ego in eo, sicut filius & pater vnus eiusdemque substantiæ, sicut personæ distinctæ in vna indiuisa substantia. Nam id ex operibus istis, quæ vestris oculis cernitis per me fieri, manifestè, si velitis, valebitis cognoscere. ^f Nesci verò placati impiorum Iudæorum animi, suæ malitiæ propositum exequi pergebant laborantes cū tantam blasphemum & supplicio dignum apprehēdere, ^g Verum quia nondum aduenit hora passioni cōstituta, dominus Iesus non se teneri permisit ab eis, sed absque nocumento vel obstaculo vllō, relictis illis, abiit ipse liberè quod voluit. ^h Abiit verò rursum in locum quēdam solitarium, vbi prius aliquantisper fuerat demoratus, in locum videlicet quem trans Iordanem vbi Ioannes Baptista prius baptizauerat: ⁱ et mansit illic. ^j illique

a & non potest scriptura: *b* quem pater sanctificauit & misit in mundū, vos dicitis, quia blasphemus, quia dixi: filius Dei sum?

c Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi:

d Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite.

e vt cognoscatis, & credatis, quia pater in me est, & ego in patre.

f Querēbant ergo eum apprehendere,

g et exiuit de manibus eorū. *h* Et abiit iterū trans Iordanem, in eum locū vbi erat Ioannes baptizans.

i Et mansit illic.

illicq; ad tempus demoratus est cum discipulis suis, cedere volens Iudæorum furori sua absentia atque in solitudine extra turbam tumultum ad passionem imminente sese præparare, in gratiam & acceptam patri hostiam. ^a Ipso verò illic agente, multi ex iis qui eum audierant docentem, & miracula viderant facientem, ad eum venerunt, ob deuotionem fidei qua erga eum afficiebantur: qui in protestationem suæ fidei, Christum Ioanni comparantes, sed præferentes, dicebant: ^b Ioannem quidem signa nulla fecisse, cuiusmodi & multa & magna à Christo fieri viderant: ^c exterum omnia Ioannis verba quæ de Christo testificando prædixerat, exactè iam implera esse, utpote, quod Christus post ipsum esset venturus, ac longè maior se futurus erat. ^d Atque ita factum est, ^e Et multi crederant in eum, ex comparatione eorum quæ Ioannes vaticinando prædixerat, cum iis quæ in Christo impleri cernebant, ut multi ad credendum in Christum sint inducti, ut crederent ipsum verè à Deo missum esse in mundum ad salutem populi.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

Qui non intrat per ostium, &c.) Obserua quemadmodum distinctè loquitur dominus, de bono pastore & de malo. Illud dicit intrare, & per ostium intrare: hunc ascendere, & non per ostium, sed aliunde, quod est furum officium. Ceterum, hanc totam parabolam quauis ex parte aliqua dominus ipse posterius exponat, nos tamen in Elucidatione præueniendo eam paucis explanauimus, ut melius sigillatim singula intelligerentur. Concordat autè nostra expositio magna ex parte, cum iis quæ Augustinus idem agens (id est, parabolam istam exponens) scripsit. Per ostium enim intelligit Christum, per ouile Ecclesiam. Per ostiarium spiritum sanctum intelligit, qui omnè nobis reuelat veritatè, vel ipsummet Christum dominum, qui nobis dignatur manifestare seipsum Chrysostomus verò & Theophylactus, per ostium intelligunt scripturam, per quam Christus intrauit, quia ab ea testimoniū habuit. Ostiarium verò, vel Mosè vel spiritum sanctum, nostri non est officij, neque annotatiunculas tantum scribètis angustia sinit, latius ista exponere, quæ si sigillatim essent persequenda, in nimiam excreverent latitudinem, cui vix iusti sufficeret

sufficeret amplitudo cõmentarij. Tam sunt quæ hinc dicuntur, omnia sacramentis grauida, & spiritalibus sensibus fecunda. Hoc prouerbiū dixit eis Iesus. Græcè est πᾶσι πᾶσι παρὰ εὐαγγελιστῶν, quod propriè prouerbiū interpretatur. Dixit autè Euangelista prouerbiū pro parabola, quàmquam secundum proprietatè significationis ab iniucè differat. ^a Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones. In vulgatis Græcorum codicibus additur πᾶσι ἐξ ὧν pro emu, id est, ante me. Verum id ad complendam sententia videtur adiectū, cum nec à Græcis authoribus inueniatur super eo quicquam annotatū, sed faciunt illi vim in verbo venerunt, videlicet quia dixerit dominus, Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones, non autem, qui missi sunt. Atque hinc dicunt non esse illud dictū in iniuriam Prophetarū, quasi & ipsi fures fuerit & latrones. Prophetæ enim veri, missi sunt à Deo: sed pseudoprophetæ à nullo missi fuerunt, sed à seipsis venerunt: quæ admodum dominus ait Hieremias vigesimotertio & 27. Ego non mittebam eos, et ipsi currebant. Beatus Augustinus non legit quidè in textu, nisi quod habet cõmunis lectio Latinorū: exponendo tamè adiecit, præter me, atq; per hoc Prophetas excipit à generali illa sententia, dicens, eos non præter dominum venisse, qui cum eo veniebant, & ab eo venturo ut præcones & prænūtij mittebatur. ^b Ego sum ostium. Per me si quis introierit, &c. Ad pleniorè capitis huius intelligètiā, diligèter aduerte, bis dictū esse à domino de introitu per ostium, & bis ab eo dictū esse: Ego sum ostium. Diuersum enim modum ingrediendi per ostium voluit proponere, Quidā enim per ostium ipsum intrat, ut pastores & curatores ouium: alij, ut ouiculæ intrant, ut pascantur cum reliquo grege. De prioribus loquitur in principio, cum ait: Qui non intrat per ostium in ouile ouium, &c. Et item in initio explicationis parabolæ, quum ait: Ego sum ostium. Omnes quotquot venerunt, &c. De posteriori autem ingressu, quo ouiculæ intrant per hoc idem ostium, sermo habetur, cum secundo dicitur: Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur. Annotauit hoc ipsum diuus Augustinus, cum locum istum tractans ait: In hoc euidenter dominus ostendit, non solum pastorem, sed etiam oues, intrare per ostium. ^c Ingredietur & egredietur, & pasca inueniet. Secundum literalem sensum, videtur hoc modo loquendi significari magna securitas, libertas, & fiducia eorum qui in Christo fideliter credunt, ita ut in omnibus sint securi, & quocunq; se verterint, bene eis omnia cedant ad salutem. Sic enim consuetum est in scripturis, per introitum & exitum significari omnem actionem cui se homo applicuerit. Propter quod, in Psalmo dicitur: Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum, id est, in omnibus ad quæ miseris manum sine domi

domi siue foris. Sic Dauid scribitur fuisse ingrediens & egrediens ante filios Israël, & in omnibus gessisse prospere. Atque hæc est Chrysostomi & Theophylasti sententia, quam nos in Elucidatione attigimus. Diuus Augustinus, prius quidem ingressum & egressum ita distinguit, ut ingressus referatur ad exercitium hominis interioris, & egressus ad exercitium exterioris hominis. Vtrunque enim conuenit ei qui in Christum credit, nempe ut per fidem iterum quæ Dei sunt cogitet, & per eandem foris etiam proximis in exemplum operetur salutaria opera. Etiam hanc intelligentiam in nostra Elucidatione expressimus. Secundo autem loco, idem Augustinus aliam ponit intelligentiam, in qua magis se dicit oblectari. Nimirum ingressum intelligens, introiit in ecclesiam per fidem Christi, egressum autem discessionem ex hoc mundo ad patriam caelestem. Pascha verò vtrique inuenitur vera tamē & perfecta illic inueniatur pascha, ubi plena erit bonorum omnium sarietas, quod erit in gloria paradisi. *¶ Ut vitam habeant, et abundantius habeant.* Augustinus prius refert ad vitam fidei & gratiæ spiritualis, qua viuunt fideles in presenti tempore, posterius autem ad vitam gloriæ, quæ est in futuro. Consimiliter intelligunt Chrysostomus & Theophylactus. Posset tamen illud abundantius habere, sic intelligi, quomodo apud Paulum dicitur, abundare magis. Nos in Elucidatione simul ista, quasi in vnum sensum conuoluimus. Ex abundantia enim quotidiani profectus in hoc tempore, pertingunt fideles ad illam plenam perfectamque abundantiam, quæ est in cælis. *¶ Mercenarius autem fugit.* Quis verè sit mercenarius censendus, paucis verbis bene expressit Augustinus, dicens: Sunt quidam Ecclesiæ prepositi, quibus Paulus Apostolus dicit: *Sua querentes, non que Iesu Christi.* Quid est, *sua querentes*? Non Christum gratis diligentes, non Deum propter Deum querentes: temporalia commoda sectantes lucris inhiat, honores ab hominibus appetentes. Hæc quando amantur à preposito, & propter hæc feruitur Deo, quisquis est talis, mercenarius est, inter filios se non computet. *¶ Non pertinet ad eum de ouibus.* Græcè est, *ἡ μέλη αὐτῶν*: Hoc est, Non est cura de ouibus, vel oues non sunt ei curæ, aut cordi. Atque in eundem sensum accipi debet nostra lectio: *Non pertinet ad eum de ouibus.* Alioqui, re ipsa verè ad illum de ouibus pertinet, & iure utique deberet adeo cordi habere gregem, ut etiã mortem pro eo susciperet. Sed non pertinet ad eum, quia ipse non curat nec cordi habet, nec ad se pertinere putat ouium curam. *¶ Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam.* Videtur prima facie absurditatem sermo iste continere. Quid enim? An ideo pater filium diligit, quia passurus est pro hominibus? An igitur non semper

per dilexit filium pater, aut non diligeret, si non pateretur pro homine. Sed nihil videbitur absurdi, si rectè intelligatur. Quemadmodum enim filius aliquis sciens se patri à pueritia semper fuisse, atque etiam nunquam esse charissimum, si nunc opus aliquod faciat, quod sciat patri suo fore gratissimum, rectè & verè dicere poterit: Propterea me diligit aut diligit pater, quia opus hoc, aut illud perfecti, non quasi significare volens iam patris erga se dilectionem incipere, quoniam vnice semper à patre se fuisse dilectum, sed quia in opere illo peculiarè ratione amoris patri se præbere nouit, propter quã sibi in eo cõplacere: sic & propositus sermo accipiendus est. Quasi dicat filius patris Christus: In hoc erga me peculiarè ratione amoris & cõplacetiõ habet pater, vel hoc ei in me summè cõplacet & ea ex parte me habet gratissimum, quod sic in amore & dilectione, erga homines cõsentiam, ut etiã mori pro eis velim. Atque hunc sensum indicare videtur Theophylactus, cõpost multa ait: Hoc igitur significat, cum dicit: Pater diligit me, eo quod morior pro vobis, quasi exultet & gaudeat pater, quod filius sibi similis sit, & seruet similitudinẽ suã erga homines dilectionis. Ceterum, in eo quod additur: *Vt iterum sumam eam*, quidam codices habent, & pro, ut, Alij habent, ut: quibus consentiunt Græca exemplaria. Videtur autem, ut accipiendum eo pacto, ut dicat conditionem & modum eius quod dicitur, in hunc sensum: *Ponã quidẽ animam meam: sed ita ut iterum eam sumã, nõ prorsus eam perdam, vel ea lege ut iterum sumam.* Quamquã potest & finaliter accipi. Ad tempus enim mori voluit Christus, ut gloriõse resurgeret, & tam sibi quã in omnibus in se credentibus vitam morte deuictã cõpararet. *¶ Facta sunt autem enccenia in Hierosolymis.* Enccenia Græcum vocabulũ est, compositum à nomine *καθῆναι* cenon, id est, nouum. Vnde encceniorum festum dicitur, festum innoationis vel dedicationis templi. Cuiusmodi autem ista fuerit solennitas, ex capite 4. primi lib. Machabæorum aperte cognosci potest: ubi post bellatos à Iuda Gorgiã & Lysiã de purificatione templi scribitur, in hunc modum. *Et ante matutinum surrexerunt quinta et vicesima die mensis noui (hic est mensis Casleu) centesimi quadragessimi anni, et obtulerunt sacrificium secundum legem, super altare holocaustorum nouum, quod fecerant. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, et obtulerunt holocausta cum letitia, et salutaria laudis. Et ornauerunt faciem templi coronis aureis, et scinulis, et deducuerunt portas et paslophoria, et imposuerunt eis ianuas. Et facta est letitia in populo magna valde, et auersum est opprobrium gentium. Et statuit Iudas, et fr̄ tres eius, et vniuersa Ecclesia Israël, ut agatur dies dedicationis altaris in temporibus suis, ab anno in annum per dies octo: à quinta et vicesima die mensis Casleu, cum letitia et gaudio.* Hæc ibi. Quod autem hanc

solennitatem voluerit Euangelista, manifestè satis indicauit, cum dicitur: *Et hyems erat.* Optimè enim tēpus cōsentit. Nonus enim iste mēsis Casleu, apud nos ex parte cū Decembri concurrit. Quidā verò existimauerunt, hæc encœnia celebrata fuisse in memoriā primæ dedicationis factæ sub Salomone. Verùm hi nō satis aduerterūt tēporis cōsonantiā. Illa enim (vt tertij Reg. 8. legimus) in mēse Bechanim, id est, in mēse septimo, fuit celebrata, quando nondū hyems agitur, sed autumnus vix sumit initium. Concurrit enim ex parte cū nostro Septembri. Alij existimauerunt, cōmorationem agi posterioris dedicationis factæ post templi reedificationem, ab his qui de captiuitate redierūt Babylonica. Et his quidē tēpus nō omnino repugnat, cū facta fuerit in mēse Adar, qui est mēsis vltimus, apud nos correspondēs ex parte Februarii, & ex parte Martio, quasi abscedēte hyeme, & adueniēte veris tēpore, nō longè à pascha: quæadmodū patet primi Esdræ 6. & 3. Esdr. 7. ubi quasi coniunctim describuntur, celebrata: dedicationis templi, & solennitas paschæ. Videtur tamen id quod primo loco dictum est verisimilius, quod nusquā legatur anniuersarius dies constitutus illi dedicationi post captiuitatem Babylonicā factæ: quod de altera illa facta sub Machabæis legitur. Et potuisset Euangelista à propinquitate paschali solēnitatis tempus describere, quomodo alibi fecit dicens: *Et proximum erat pascha dies festus Iudeorum,* si huius dedicationis tempus voluisset significare. (In porticu Salomonis.) De hac porticu legitur 3. Reg. 6. in hunc modum: *Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudo, iuxta mensuram latitudinis templi, et habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi.* Fieri autem potuit, vt porticus ista, templo à Chaldæis combusto, eadem remanserit. Vel si & ipsa simul cum templo periit alteram reedificauerint ad illius similitudinē filij captiuitatis, quemadmodum & templum ad prioris similitudinē reedificauerunt, vt merito porticus Salomonis potuerit appellari. Vel fortè alia ratione Salomonis dicta est, eo quod in ea vel stare ad loquendū populo cōsuetus sit, vel demorari pro sacrificiis peragēdis. Certam nullam rationē hoc in loco assignant cōmentatores. (Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est.) Hic locus aliter in Græcis exemplaribus legitur, in hūc modū: *Pater meus qui dedit mihi, maior omnibus est.* Atque ita Chrysostomus & Theophylactus interpretantur. Est quæ iuxta hæc lectionem sensus admodū facilis, neminē posse oues Christi diripere, quod nemo inueniatur maior aut potētior patre, à quo illas dono accepit. Augustinus legit ad eū modū quo nostra habet lectio: *Pater quæ dedit mihi maius omnibus est,* exponēs de diuinitate, quā à patre ab æterno accepit, &

& quæ omnia superat. Nos in Elucidatione, per id quod pater dedit filio, intelligimus electos & prædestinatos, quomodo & suprā capite sexto. *Omne quod dat mihi pater, ad me veniet.* Maius autem, secundum æstimationem & appretiationem interpretatur. Quod enim paruū est nobis, & parui facimus, id faciliè perire sinimus, maximè si quod vim inferre velit. Quod autē magnum est, & magnificat à nobis, id nō nisi coacti superiore aliqua potestate aut virtute dimittimus. Potest & tertia addi expositio, secundum quam ipsi electi intelligantur maiores omnibus aduersariis potestatibus, non quidē in semetipsis, sed in Christo cui credunt. Iuxta id quod alibi suis discipulis idem ait: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.* Et iterum: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici. & nihil vobis nocebit.* (Nōmne scriptum est in lege vestra) Per legem hic intelligit dominus omnē scripturā veteris testamenti, cum etiam Psalmos sub lege comprehendit. Alibi verò legē accipit specialius vt contra Prophetas distinguat, cum ait: *Lex et Propheta usque ad Ioannem.* Et iterum: *In his duobus mandatis, tota lex pendet & Propheta.* Alibi verò totam scripturam in tres partes diuidit, cum apud Lucam ait: *Oportet impleri quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, et Psalmis, de me.*

ELUCIDATIO CAP. XI.

Nterim verò dum sic latitaret dominus trans Iordanem, contingit quendam ex peculiaribus eius amicis grauius mo ad mortem vsque languore corripit, Lazarus à Bethania, de castello Mariae & Marthe sororum eius. *Rat autē quidā languēs Lazarus, à Bethania, de castello Mariae & Marthe sororum eius.* b Maria autem erat quæ vnxit dominum unguento, & extersit pedes eius capillis suis: cui frater Lazarus vir nobilis & sororum similis, id est, Christo deuotus, infirmabatur. c Cū graui ad mortem vsque infirmitate est correptus. Cū sorores pro fratris salutē naturali affectu sollicitæ, humanum sibi viderent deficere subsidium, ad

Lazari mortem significare, vsitata scripturæ consuetudine mortem appellans dormitionem, & mori dormire, propter spem resurrectionis. Discipuli autē pro sua ruditate, corporaliter omnia intelligentes, existimabant dominum loqui de somno siue dormitione corporali, animalibus naturaliter cōpetente, ad virium sensitivarum (quæ in suis operationibus nimia

a Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste.

b Lazarus mortuus est, et gaudeo propter vos, ut credatis quoniam non eram ibi.

c Sed eamus ad eum.

d Dixit ergo Thomas qui dicitur Didymus, Eamus et nos: et moriamur cum eo.

e Venit itaque Iesus, et inuenit eum quatuor dies in monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Hierosolymam quasi stadiis quindecim. Quilī autem ex Iudeis venerant ad Marthā & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo.

vigilia fatigantur) reparationem. Videns igitur dominus discipulorum ruditatē, tunc illis dixit verbis apertissimis: Dormitio ista de qua loquutus sum vobis, non dormitio corporalis somni, sed mortis initio debet intelligi. Iam enim ē vita ista excessit amicus noster Lazarus: & in hoc gaudeo, propter vestram vtilitatem, ut in fide erga me cōfirmemini: gaudeo, inquam, me illic nō adfuisse cū ille moreretur.

Si enim illic presens adfuissem cū infirmaretur, precibus sororum deuiētus illum debuissem curare, qui

palsim omnibus soleo, etiam nunquam bene meritis, subuenire: ex qua infirmi curatione, non tanta vobis utilitas prouenisset, quanta ex mortui resurrectione, quam breui videbitis: neque tātum ex illo vestra fuis-

set fides firmata, quantum ex hoc firmabitur. Surgite ergo, & locum sepulturæ eius adeamus, ut pro gloria Dei vobis videntibus eum resuscitemus à mortuis.

Hæc audiēs Thomas cognomento Didymus, ut proficisci in Iudæam causa resuscitandi Lazari, vellentia quadam accensus, dixit ad cōdiscipulos. Posteaquā ita seriō id postulāt præceptor, sequamur fide-ter, & moriamur cum eo. Si nos velit in mortis periculum adducere, prosequamur eum. Non est enim seruius domino maior, aut discipulus præceptore pretiosior. Veniens itaque cū suis discipulis dominus de loco in quo latuerat, ad Bethaniam vbi mortuus fuerat Lazarus, inuenit eius cadauer iam quatuor dies iacuisse in monumento. Iam enim à sepultura quartus erat dies. Bethania verò, locus erat non multum distās à ciuitate Hierusalē, nimirū stadiis tantū quincim, quæ sanè p modica est distātia. Atq; hæc propinquitās ex parte aliqua causam dedit, ut multi Iudeorū

ex ciuitate venissent ad Marthā & Mariā, gratia consolandi eas super morte fratris sui: quæ admodum solēt amici & noti, vbi tristior aliquis casus obuenierit, se inuicē inuifere, ad dolentiū tristitiam (partim sua præsentia, partim consolatoriis verbis, partim opportunis auxiliis) mitigandam, ne modum iustum excedat. Maximè verò ad eos qui sunt in pretio plures solent confluere: qui plures aliis videntur amicos habere, cuiusmodi istæ erāt mulieres insignes & honorabiles.

Domino autem castello Marthæ & Mariæ iam appropinquāte, Martha statim vt audiuit ex præcurrente fama, aduenire Christū, non illū putauit dominū expectādū: sed vt honestius exciperet sibi gratissimū hospite, processit de domo in occursum eius. Soror autē eius Maria suo more contemplationi sedulo intēta, in interioribus domus quæta refidebat, adhuc ignara aduentus domini. Occurrens itaque domino Martha, nō cum illo iracundè expostulauit, quod fratrem non curasset, cū infirmitatem per nūctium cognouisset, & curare solo verbo eum potuisset: sed multa cum humilitate tantū desiderium suū ei intimauit, dicens: Domine, si tu præsens hīc adfuisisses cū adhuc infirmaretur frater meus Lazarus, non hæsito de tua benignitate, quin nostris deuiētus precib⁹ libēter eū curasses atque à morte seruasses. Neque tamen adhuc res prorsus desperata est. Firma enim fide teneo, quod etiam nunc postquam ille defunctus est, si tibi placuerit, excitare illum poteris, inuocato nomine patris tui cælestis, qui te semper audit, & tibi donat quæcunq; ab eo postulaueris: ex cuius virtute, & in cuius nomine, tu semper omnia tua agis.

Quibus maxime sermo proculdubio fidei verbis, ita dominus generali sermone quasi annuendo, respōdit: Mortuus quidē est tuus frater quem diligebas, sed iterum ipse à mortuis reuocabitur, atque in vitam redibit. Quoniam autem sermo iste generalis erat, neq; exprimebat quicquid de peculiari fratris resurrectione, iccirco Martha amplius aliquid volēs cognoscere, ita domino respōdit: Verè dicis, & hoc indubitata fide à te edōcta credo, fratrem meū à mortuis resuscitandū in generali

Domine, si fuisses hīc, frater meus non fuisset mortuus. Sed et nunc scio, quia quæcunq; poposceris à Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Iesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio, quia resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio, quia resurget frater tuus. Verè dicis, & hoc indubitata fide à te edōcta credo, fratrem meū à mortuis resuscitandū in generali

a Martha ergo vt audiuit quia Iesus veni, occurrit illi.

b Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum:

c Domine, si fuisses hīc, frater meus non fuisset mortuus.

d Sed et nunc scio, quia quæcunq; poposceris à Deo, dabit tibi Deus.

e Dicit illi Iesus: Resurget frater tuus.

f Dicit ei Martha: Scio, quia resurget frater tuus. Verè dicis, & hoc indubitata fide à te edōcta credo, fratrem meū à mortuis resuscitandū in generali

a Dixit ei Iesus: Ego sum resurrectio & vita. Qui credit in me, etiã si mortuus fuerit, uiuet.

b Et omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum.

c Credis hoc?

d Ait illi: Vtiq; Domine, ego credidi:

e quia tu es Christus, filius Dei uiui, qui in hunc mūdum uenisti.

f Et cum hæc dixisset, abiit, et uocauit Mariã sororem suã silentio, dicens:

g Magister ad es, & uocat te.

mortuorum resurrectione, quæ fiet in nouissimo magno iudicij die: quãdo omnes boni atque mali de monumentis prodibunt, ut recipiant secundũ opera sua. ^a Volens autem Christus eius fidem amplius probare, priusquam postulatiõĩ satisficeret, rem magnã & intellectu difficilem ei proposuit dicens: Ego sum is per quem resurgēt omnes electi, & per quẽ omnes item electi uita uiuent æterna. Vnde quisquis in me ueram uitã credit, per fidem charitate uiuentem mihi inherēs, hic etiã si mortuus fuerit corporis morte, mori tamen non poterit in anima: quæ semper in me manet uiuēs, quãdiu in me, qui sum uita, permanferit, & ego uicissim in ea permanfero. ^b Et omnis qui uera uita animæ sic ex me & in me uiuit, & in me sic, ut oportet, credit, non morietur morte damnationis æternæ, quam per fidem mei nominis effugiet: sed uita uiuet sempiterna, modo quidem uiuere incipiēs per gratiam, postmodum uicturus in æternitate per gloriam. ^c Credis tu Martha his quæ ego tibi propono? Pronuntia fidei tuæ cõfessionem, ut desiderij tui merearis accipere adimplentem. ^d Statim illa ex corde pleno fidei protestationem eructat ueritatis, dicens: Vtiq; domine, fide certissima credo omnibus quæ à te dicuntur. Et hoc tanquam omnium de te credendorum caput & summarium, sicut per fidem persuasissimum habeo, ita & ore constanter confiteor: ^e quod tu uerè sis Messias ille in lege promissus, & Prophetis, ac patribus diu expectatus, à Deo plenitudine Spiritus sancti non ad mensuram uictus, Dei ueri & uiui naturalis & consubstantialis filius, qui de sinu patris dignatus es, in assumpta hominis forma ad homines descendere, ad operandum humani generis salutem. ^f Hisque dictis, festina abiit domum. & sororem suã Mariã, quam sciebat à Christo peculiãriter dilectã, clanculũ uocauit, ut etiã ipsa dominum digno suscipere obsequio, & propositã postulationem confirmaret. Dixit itaque ad eã Martha, quasi in aurem ei loquens, propter multorum præsentiam: ^g Surge citò Maria, ecce dominus huc ad nos uenit, & ipse te uocat: scio tuum occursum, illi fore gra

gratissimum, & meritò exposcit illius reuerentia, ut alacri occursum (quem admodum ego iam prior feci) honeste eum excipias. ^a Quæ, statim ubi domini auit surgit citò, & uenit ad eũ, festina surrexit de loco in quo residebat, abiitque in occursum eius. ^b Nondum enim dominus usque in uicium ipsum peruenerat, sed aberat adhuc in aliquã ta distantia, circa locum in quo ei Martha occurrerat. ^c Iudæi uerò qui ex Hierosolymis uenerant, & cum Maria (quæ amplius forsitan propter affectus teneritudinem, afflicta uidebatur) in domo sedebat, ad eã consolandã de morte fratris, cum uisissent eã canebat subitò surrexisse, & domum exiisse, eam ignorantes huius rei (Nam in aurem sorori suæ Martha de Christi aduentu loquuta fuerat ut ceteri quid esset ignorarēt) sequuti sunt illam exeuntẽ, putantes eã ex impatientia aut ueluentia doloris properare uelle ad monumentum fratris, ut ibi largius plorãdo dolorem suum lachrymis (ut solent supra modũ afflicti) imitaret. Præter quod, fideliter eã sunt comitati: eã uel ne mulier solitaria & absque consolatore seipsã nimis affligeret, ut solent non raro qui dolori suo plenas laxant habenas: uel ut multorum simul plangentium præsentia, melius illa suo dolori satisficeret. ^d Maria ergo cum itaque Maria ad locum peruenisset in quo erat dominus Iesus, mox ubi eum uidit, ex plena fide & deuotione qua erga eum ardebat, ad pedes eius humiliter prociuit, eum sicut corde, sic & operis signo, ut uerum Deum adorãdo: statimque cordis sui dolorum coram illo qui succurrere posset aperire, ad eum ferẽ modum quo prius Martha, dominum alloquuta est, dicens: ^e Mi domine, si tu præsens ad fuisses tunc cum infirmaretur frater meus, non dubito, quin tu eũ curasses, ac præseruasses, à morte. Tu uerò etiã nũc uidit eã plorantem, & tu eã uideret amarè stentem, item & illos qui cum ea pleierant Iudæos, propter compassionem erga illam, simulari, & deuotarũ sororum desiderio satisfacere, quasi

a Invenit spiritum, & turbavit seipsum, *b* & dixit ei, ubi posuisti eum? *c* Dicit ei: Domine, veni, & vide. *d* Et lachryma tus est Iesus.

e Dixerunt ergo Iudaei: Ecce quomodo amabat eum.

f Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic qui aperuit oculos caeci nati facere, ut hic non moreretur? *g* Iesus ergo respondit, & ait: Quomodo potuit hunc quem tantum dilexisse probatur, a sua infirmitate curare, atque a morte servare? Minus enim videret, hominem ab egritudine naturali curare, quam (quod profus supra naturam est) caeco nato visum donare. *h* Dominus autem Iesus, postquam compatiendo humanis necessitatibus lachrymatus esset, adversus Diabolum omnis quae est in humana natura miseriae auctorem, quem iam iam erat expugnaturus, iterum indignationem allumpsit, quam & fremitu vultu monstravit: atque in hoc fremitu & indignatione, ad monumentum usque pervenit, magna populi turba comitatus. *i* Monumentum autem in quo reconditum erat Lazari corpus, in spelunca erat, cui ex more erat superpositus magnus lapis, quasi occcludens os sepulchri. *k* Iussit itaque dominus, vel disci-

h Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei.

i Aut Iesus: Tollit lapidem.

discipulis, vel aliis qui astabant, ut lapidem illum reuolvens amoverent ab ostio monumenti: non quod clauso eo non posset resuscitare defunctum, sed ut clarior appareret miraculum, cum astates videret, prius quidem defunctum ac foetidum cadauer interius latitans, ac deinde hominem viventem subitò prodeuntem. *a* Martha verò soror Lazari defuncti, erubescens tam honorabili domino sepulchri foetore in aures benedictas ingerere, quasi prohibere id cupiens, dixit ad eum: *b* Mi domine, iam credo foetorem cadauer defuncti fratris mei exhalabit, qui ne te offendant, ve reor. Iam enim quartus est dies, quod eum in hoc sepulchro cōdidimus. Si itaque tibi videbitur, lapidem ita dimittes, & quod voles nihilominus facies. *c* Quae verba quoniam secundum speciem videbatur dubitatione quondam sonare, tanquam si desperaret iam ipsa de fratris tandiu defuncti resuscitatione, item inobedientiam aliquam videbantur & cunctationem in adimplenda iussione domini pretendere, quasi per incitationem eam alloquutus est, dicens: *d* Nonne iam ex me ante audisti, quod si firma fide, absque hesitatione & diffidentia credideris me id posse quod desideras, videbis in eius circa fratrem tuum adimpletionem glorificari Deum? Noli igitur sic quasi haesitas aut parum fides, quae dubitationem praeseferat contradictioni: sed quae mando, obediens sine contradictione & cunctatione, ut fidelem decet discipulam perfice. *e* Mox verò per eos qui aderant lapis reuolutus est ab ostio monumenti, & intus latens mortui cadauer introspicientibus apparuit. *f* Tunc dominus Iesus diuinae virtutis opus grade patraturus, prius oculos in caelos leuauit, quasi ad patrem suum omnipotentem respiciens: per hunc modum protestans, eam quae opus illud erat patraturus virtutem, sicut & omnia sua ab illo se habere, & gloriam omnem ad illum referre: insuper & voce illum est alloquutus, dicens: *g* Mi pater, gratias ago tibi, quoniam haec in re quam modo à te postulo, & quae ex tuo nomine iam nunc opere monstrabo, sicut & alia semper in omnibus quae à te postulaui, me exaudisti: ac proinde, ad te pater, à quo mea omnia habeo,

a Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat:

b Domine, iam sciet, quatuoriduum est enim.

c Dicit ei Iesus:

d Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?

e Tulerunt ergo lapidem.

f Iesus autem emensus sursum oculis, dixit:

g Pater, gratias ago tibi, quoniam etiam audisti me.

beo, omnem refero gloriam & gratiarum actionem. **Ego autem** ^a Et ego quidem sciebam, quod me semper exaudias ^b *sciebam, quia semper me audis: sed propter populū qui circumstant dixi, ut credant quia tu me misisti.*

c *Hec cum dixisset, voce magna clamauit: Lazare, ueni foras.*

d *Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus manus & pedes instruit, & facies eius sudario erat ligata.*

e *Dixit eis Iesus: Soluite eum & sinite abire. f* *Multis ergo ex Iudeis qui uenerant ad Mariam & Martham, vnus aliquis ceterorum uobis hęc spectantibus ambulare: ut nulla supersit calumnię occasio, & manifesta reluceat sine contradictione ueritas ad gloriam Dei.* ^f *Ex hoc autem tam euidenti, tamque inuincibili*

in omnibus quęcunque a te secundum spiritus dictamen postulo cum uostrā uoluntas vna sit & dissona esse non potest. ^b Veruntamen propter populū qui circumstant, sic te uoce rogauī, tibi que etiam uoce gratias egi, ut ipsi per hęc intelligant, quod tu me misisti in mundum, quodque omnia quę in mundo loquor, uel ago, ex tuo nomine & tua uirtute loquar & agam, nō ex nomine Beelzebub uel aliorum demoniorum uirtute, ut quidam calumniari non metuunt. ^c Id enim apertē satis ex his possunt intelligere quę dixi, me scilicet postulare a te & a te exaudiri, atque in omnibus tibi gratias agere. ^d His dictis, uoce clara & ualida quę ab omnibus poterat audiri, clamauit, dicens: Surge qui dormis Lazare, & de sepulchro uiuus prodies, te ipsum ante omnium oculos uisendum exhibe, ut in te manifestetur gloria Dei. ^e Nec mora. Statim ut uerbum illud diuinę uirtutis ex ore diuino processit, is qui plures iam dies mortuus fuerat: ante omnium oculos prodiit uiuus manus habēs & pedes instruit sine fascioli lineis, uinculisque & ligaminibus sepulchralibus iuxta cōsuetudinem Iudeorum ligato, & faciem habens obuolutam sudario. In quo vno opere plura simul considerantur miracula. Primum, quod mortuus & tam diu mortuus, sola uocis uirtute uitam recepit. Deinde, quod absq; humano adminiculo, citius quā quisquam posset hominū, e sepulchro prodiit. Postremo, quod manus & pedes ligatos habens prodiit, & faciem sudario relectam, quod etiam sanum hominem prodire ueraret. ^f Dixit autem Iesus, uel discipulis, uel aliis iuxta astantibus: Vos istum (ut certis) adhuc ligatū propius attingite, ut quod oculis uidetis, etiam tactu si uidebitur comprobetis: & ligauerit uos uincula pedum manūque illi dissoluite, ut dissoluitur ad Mariam uinculis liber possit in pedes consistere, & tanquam vnus aliquis ceterorum uobis hęc spectantibus ambulare: ut nulla supersit calumnię occasio, & manifesta reluceat sine contradictione ueritas ad gloriam Dei. ^f Ex hoc autem tam euidenti, tamque inuincibili

cibili & irrefragabili miraculo, multi Iudeorum qui ad Martham & Mariam cōuenerant, & miraculi spectatores, ipsi fuerant ac testes, permoti sunt ad credendum in dominum Iesum, tanquam in eum qui a Deo missus esset ad salutem hominum, in cuius nomine eum uiderant tantū ædidisse miraculū. ^a *Quidam autem ex illis redeunt in ciuitatem, uel propter obfirmatum odium cōtra dominum, uel propter fauorem principum captandum, uel propter rei nouitatem, ad Phariseos quę uiderant referre festinant: modumque ordinem totius negotij, & facti euidētiam, illis sigillatim exponunt.* ^b *His itaque plurimum fide digna relatione auditis, nō mediocriter conturbati, sed nihil (propter radicatum in corde odij fomitem) emolli aut emendari Iudeorum primores sacerdotes & Pharisei concilium coegerunt, ut inter se quid factu opus esset, decernerent: atque in cōcilio iam congregati, dixerunt adinuicem: ^c Quid faciemus uiri fratres, quo utemur hac in re tā perplexa & periculi plena cōsilio? Homo enim iste qui dicitur Iesus a Nazareth, plura indices & maiora signa facere nō cessat: ita ut in errorem incipiant induci, etiam qui in lege uidentur eruditi.* ^d *Quod si ad hunc modum pergat homo iste, & nos eum ut hactenus liberē quę uoluerit agere permiserimus, neque autoritate aut uisum prohibuerimus, quātum ex ipsis inuitis & multo magis ex rei processu licet cōiicere, futurum est breui, ut omnes Iudei ipsius doctrinam suscipiant, ipsiq; fide & fauore adhæreāt, & uix quisquam in doctrina nostra & fide nobiscum permaneat. Quo si rē deuenire cōtingat, mala proculdubio grauissima nobis obuenient. Scilicet Romani, quorum potestati nos ipsos subdidimus, cum audierint Iudeos nouum quendam regem absq; sua autoritate suscepisse, & illi populū omnem adherere, nihil dubium, quin in uoluntatem infidelitatis huius, tanquā ad rebelles Cæsari, sint cum exercitu multo & potestate magna uenturi, & auferentque a nobis & locum & populū, ciuitates omnium gentis nostrę uel intecturi gladio, uel ablegaturi*

a *Quidam autem ex ipsis abierunt ad Phariseos, & dixerunt eis quę fecit Iesus.*

b *His itaque plurimum fide digna relatione auditis, nō mediocriter conturbati, sed nihil (propter radicatum in corde odij fomitem) emolli aut emendari Iudeorum primores sacerdotes & Pharisei concilium coegerunt, ut inter se quid factu opus esset, decernerent: atque in cōcilio iam congregati, dixerunt adinuicem:*

c *Quid faciemus? quia hic homo multa signa facit.*

d *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum.*

e *Et uenient Romani.*

f *Et tollent nostrum locum, & gentem.*

a Vnus autem turi exilio. **a** Cum autem sic adinuicem consulta-
 ex ipsis Cay- rent, & hinc inde à diuersis diuersa proponerentur, is
 phas nomine, qui cōcilio præsidebat, & cæteris tum tēporis autho-
 cum esset ponti- ritate prior videbatur, nomine Cayphas, qui anno
 sex anni illius, illo summo fungebatur sacerdotio, cū magno super
 dixit eis:

b Vos nescitis lio protulit sententiam, dicens: Vos quidem in re nō
 quicquam nec admodum perplexa vehementer laboratis, & in que-
 cogitatis quia stione non ita difficili difficultatem magnam confin
 expedit nobis gitis, propter quam non audetis diffinitiuam pronū-
 ut vnus moria tiare sententiam, sed quasi in dubio perplexi hæretis.
 sur homo pro po Miror vobis illud non venire in mentem, quōd expe-
 pulo, & non to diens sit, hunc vnum hominem morte afficere, po-
 ia gens pereat. tius, quā ut tota gens Iudæica in periculum veniat
 mortis aut dispersionis. Mihi sanè ita videtur, & sine
 vlla dubitatione sic ego cenfeo, neque puto, quin &
 vos vniuersi facillè hanc sententiam comprobabitis.

c Hoc autem à **c** Hoc autem verbum, secundū sensum veritatis quem
 semetipso nō di- spiritus sanctus fidelibus in eo voluit significare, non
 xit, sed cum es- ex eo intellectu proloquebatur iste Cayphas: sed ra-
 set pontifex an- tione pontificalis officij, eo tanquam organo vni vo-
 ni illius prophe- lēs spiritus sanctus, ad hoc eum permouit, ut verbum
 tanis: istud Propheticū pronuntiaret, in quo occultum hu-
 manæ salutis mysterium in Christo complendum se-
 cūdum sensum veritatis quē intendebat spiritus san-
 ctus, significabatur: **d** nimirum quōd vnus homo Ie-
 riturus erat pro- sus Christus pro salute gentis Iudæicæ erat mortē su-
 gente, & non biturus, & non tantum pro gente vna Iudæorum, sed
 tantum pro gen- generaliter pro salute omnium, ut per mortem eius
 te, sed ut filios omnes electi ad filiorum adoptionem & ad vitam ab
 Dei qui erant eterno prædestinati, qui antè per varios errores & vi-
 dispersi, congre- tia diuersa dispersi iacuerāt, sub misera diaboli capti-
 garet in vnum. uitate seruientes ad prædicationem Apostolorū vir-
 tutē mortis Christi vbique terrarum annūtiantium,
 ad omnimodam vnitatem congregarentur, in vnum
 videlicet ouile, in vnum corpus, in vnam sanctam &
 catholicam Ecclesiam, in vnitatem fide, ipsi & charita-
 die cognauerūt, tis, in vno spiritu sub vno pastore & capite Christo Ie-
 ut interficerent sū. **e** Hæc autem Cayphæ sententia tanto plausu & as-
 sensu ab omnibus qui aderant in concilio suscepta
 est, ut

est, ut extunc definita sententia concluderint, sine vlla
 hesitatione, ad hoc esse laboradum, ut homo ille Ie-
 sus à Nazareth extingueretur: & omnem scrupulum
 qui forte conscientiam possit ab eius interfectione
 prohibere, esse remouendum. Omnino enim videba-
 tur, bonum commune, salus totius gentis, bono pro-
 prio vitæ vnus hominis Iesu esse præferendum. **a** Dis-

simus autem dominus, quem illorum maligna concilia
 latere nequaquam poterant, sciens nondum ad esse
 horam passioni deputatam, furori Iudæorum cedere
 voluit: propter quod, in illo tempore statim post istud
 celebratum concilium, non ambulabat in locis publi-
 cis apud Iudæos: sed in regionem quandam deserto
 Iudææ vicinam secessit, in ciuitatulam quandam
 humilem & parum notam, cui nomen Ephrem si-
 ue Ephraim: **b** ibique ad tempus aliquantum moram
 trahebat, cum discipulis suis latitans, donec tempus
 adueniret passioni deputatum. **c** Instabat autem in
 proximo tunc illa Iudæis celeberrima solennitas pas-
 schalis, & multi ex diuersis partibus Iudææ loco-
 rumque adiacentium passim ascendebant versus Hiero-
 sololyman, quōd omnes Iudæos ad festum illud ri-
 tē celebrandum ex legis præscripto necesse erat con-
 uenire: tempus quoque necessarium diligenter præ-
 uenientes ut seipsos expiationibus & oblationibus se-
 fessos.

d Querebant
 in templo domini sanctificarent, mundosque redde-
 rent, & idoneos ad paschalem agnam in tempore & ergo Iesum, et
 die constituto immolandum & manducandum. **d** In-
 colloquebantur
 ter hos igitur, simul & inter alios qui in Hierosoly-
 adinuicem in tē
 mis commemorabantur, frequens quæstio tractata est
 plo stites: Quid
 de Iesu à Nazareth: qui dum eum quærentes nuf-
 pitatis, quia nō
 quam inuenirēt, stantes in templo vbi eum inuenire
 venit ad diem
 solebant de eo inter sese cōquirebant, quidnam esset
 festum istum?
 causæ, quōd ille iuxta cōsuetudinem ad festum non-
 e Dederant au-
 dum ascēdisset, maxime cū aliàs soleret huiusmodi
 tem pontifices et
 solennitates præcipuas multo antè præuenire, ad Pharisæi man-
 festum copiosiore in multitudine cōquirendum. **e** Pontifices autem & Pharisæi
 datū, ut si quis
 cognouerit vbi
 tes, sententiam suam in concilio definitam ex-
 sit, indicet, ut
 quitioni mandare cupientes, iam publicauerant apprehendat eū.
 edictum

a Iesus ergo iā
 non in palam
 ambulabat a-
 pud Iudæos, sed
 abiit in regionē
 iuxta desertum,
 in ciuitatē qua
 dicitur Ephrem:
 b & ibi mora-
 batur cum disci-
 pulis suis.

c Proximum
 autem erat pas-
 cha Iudæorum,
 et ascenderunt
 multi Hieroso-
 lymam de regio-
 ne ante pascha,
 ut sanctificaret
 se ipsos.

d Querebant
 in templo domini
 sanctificarent,
 mundosque redde-
 rent, & idoneos
 ad paschalem
 agnam in tempore
 & ergo Iesum, et
 die constituto
 immolandum &
 manducandum.

e Pontifices autem
 & Pharisæi
 datū, ut si quis
 cognouerit vbi
 tes, sententiam
 suam in concilio
 definitam ex-
 sit, indicet, ut
 quitioni mandare
 cupientes, iam
 publicauerant
 apprehendat eū.
 edictum

edictum: vt quisquis de Iesu nosset, vbinam lateret, sibi eum quanto-
tius proderet. Videlicet ad eum finem hoc dederunt mandatum,
vt cognito vbinam esset, missis ministris eum apprehenderent, ac
deinde ad mortem pertraherent.

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

DE castello Mariae & Marthae sororum eius. Graeci codices habent
ἡ δὲ ἀδελφὴ αὐτῆς. id est, sororis ipsius, nempe Mariae. (Dominus
ecce quem amas infirmatur.) Micrologia est, parū dicunt & am-
plius postulant, nempe fratris sanationē, si sic videatur expedire. Pro
magnitudine si quidem fidei suae, pauca credebant verba sufficere
multum amanti, & affectum postulantium etiam absq; verbis per-
noscenti. Caterum, nuntium miserunt mulieres non ipsae Christum
adierunt, vt fecerat Regulus atque Centurio: partim, quia feminae
erant, & ipsarum sexum non decebat facile domum egredi, ad loca
potissimum distantia: partim, quia fratrem periculosē laborantem
nō erat honestum ad sororibus deserere. (Nōne duodecim sunt horae diei?)
Præter sensum in Elucidatione expositum, varias assignant diuersi
intelligentias. Augustinus spiritualiter intelligit, per diem Christū,
per horas duodecim, Apostolos duodecim: volens in hoc verbo re-
dargui Apostolos, quod quasi consilium dare voluerint magistro
euadēdi mortem, qui ab ipso potius consilium debuerant querere,
& ipsius consilium atque exemplum sequi. Quasi dicat: Nōne ego
dies sum, & vos quasi duodecim diei istius horae ad lucendum in hac
die electi? Si ergo ego dies & vos horae, quare mihi consilium datis?
Nunquid sequitur dies horas, & non potius horae diem sequuntur?
Nolite ergo mihi dare consilium quomodo mortem effugiam, sed
ipsi potius me sequimini: quia qui ambulat in me, & mecum aut secu-
dū consilium meum, qui sum dies vera, non offendit, quia lucem videt,
&c. Chryostomus & Theophylactus illud quidem quod addi-
tur, si quis ambulat in die non offendit, &c. bifariam exponunt, aut nihil
esse timendum illis qui in luce bonorum operū agunt nullius flagi-
tij sibi conscij, aut is qui in luce corporali ambulat, multo etiam
magis qui in luce spirituali cū Christo agunt non esse formidandū.
Illud tamen verbum præcedens, Nōne duodecim sunt horae diei, quasi
dissimulando præterire videntur, nihil super eo cōmentantes pecu-
liare. Quidam sic accipiunt verbum istud, quasi voluerit significare
Christus, nondū adesse tempus mortis suae, secundum id quod alibi
dixit, hodie & cras oportet me operari, & tertio die consummari.
Quasi dicat Saluator: Dies habet suas horas, neq; arbitrio nostro sit
breuior

breuior aut longior, sic & ego tempus habeo præscriptum, quo de-
beam negotium meum peragere, quodq; nullius malitia potest an-
ticipari, ac proinde nō est quod mihi metuatis. Theophylactus, quof-
dā dicit per diē intellexisse tēpus ante passionē, per noctē ecōtrario
tempus passionis: qui sensus, cū eo qui statim expositus est, ex parte
consentit. Nos in Elucidatione nihil horum sequuti sumus, quantū
ad primā particulam: sed quasi prouerbium commune interpretati su-
mus, ad significandum mutabilitatē humani animi secundum tem-
poris diuersitatem, ad quod propositum solet verbum eiusmodi etiā
vulgō applicari, quoniam quod vna hora placet alia displicet. Sed &
alias prouerbis ex vsu vulgato sumptis vsum fuisse Christū constat.
Veluti supra cap. 4. Alius est qui seminat, & alius qui metit. Et iterum:
Nōne vos dicitis, quoniā adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? &c.
Secūdam autem hunc sensum, quasi gemina ratione satis facit trepi-
dantibus discipulis dominus. Primum quidē ostendēs fieri potuisse,
vt Iudaeorum animi iam mitigati fuerint per ipsius absentiam, quē-
admodum alias crebrius vsuuenit, quando volebant quidē illum vel
præcipitare vel lapidare, post tamē discessum & aliquātam absentia
reuersi, nihil tale tentabant inferre. Deinde, per rationē ostendēs, qd
nihil illis esset formidandū, qui secura essent conscientia, & causam
in se nullam mali agnoscerent. (Gaudeo propter vos, vt credatis.) Non
hoc dicit, quia discipuli antē non crediderant. Post enim primum
signum in nuptiis visū, scriptum est: Et crediderunt in eum discipuli eius:
sed quia per hoc tam insigne patrandum miraculum, valde erant cō-
firmandi, & prouehendi in firmitate fidei pridem conceptae. Annota-
uit hoc & Augustinus, dicens: Meminisse debemus, quod adhuc etiā
ipsorum discipulorum qui in eum credebant miraculis edificabatur
fides: non vt ea quae non erat esse inciperet, sed vt ea quae iam esse cō-
perat crederet, quanuis tali verbo vsus sit, quasi tunc credere incipe-
rent. Non enim ait: Gaudeo propter vos, vt fides vestra augeatur siue
firmetur, sed ait, vt credatis. Quod intelligendum est: Vt amplius ro-
bustiusq; credatis. (Eamus et nos, et moriamur cum eo.) Chryostomus
& Theophylactus ex metu & tristitia & incredulitate verbum istud
processisse affirmant, quasi per ipsum cū discipulos deterere volue-
rit, ne dominū facili sequeretur ad tantū periculum. Quasi dixerit:
Eamus & nos stulti & insipientes, & nō curantes propriam vitam, vt
moriamur cum eo. Posset tamen non minus cōmode in melius ver-
bum idem interpretari, tanquam ex vehementia quadā feruoris pro-
latum, quasi exhortando alios cōdiscipulos, in hoc sensu: Quare ani-
mam nostram pluris faciemus nos, quam suam facit præceptor no-
ster?

ster: An est discipulus super magistrum, & seruus super dominum? Possit equam igitur ipsi placet & sic decretum est ire in Iudam, eamque scire poter cum eo, etiam si mori nos oporteret cum eo. Melius tamen est nobis cum eo mori, quam sine eo viuere, iustumque est tam bonum præceptorem vel in mortem usque comitari. Quem sentium, etiam veterum quosdam accepisse, ex Chrysostomo & Theophylacto deprehendimus. Bona quoque venerabilis expresse hæc ponit sententiam, his verbis: Castigati discipuli superioribus verbis domini, non ausi sunt ultra contradicere. Sed Thomas præ omnibus socios hortatur, ut irent, & morerentur cum eo: In quo magna eius videtur esse constantia. Sic enim loquebatur, quasi facere posset que alios hortabatur, immemor suæ fragilitatis sicut Petrus. Quæ sentium, nos in Elucidatione priori non præiudicantes, expressimus, tanquam Apostolico magis honori consonum: maxime quod nulla hic apponatur correctio vel increpatio, quod verisimiliter fieret, si quasi obmurmuratio & alios remoratio ista à Thoma dicta fuisset. Aduertendum quoque, quod iuxta Græcorum codices, ut legendum sit, non, &: *Eamus et nos, ut moriamur cum illo.* (Vocauit Mariam sororem suam silentio, dicens, Magister adest, et vocat te.) Duobus modis id potest intelligi. Primo de vocatione per vocem. Secundo, de vocatione per presentiam. Fortè enim post colloquium præmissum, dixit ad Martham dominus: *Voca sororem tuam, sicut illi Samaritanæ dixit mulierculæ: Vade, voca virum tuum.* Quod si etiam vocaliter Mariam non vocauerit dominus, potest nihilominus verè dixisse ad ipsam soror Marthæ, *Magister adest, et vocat te.* Nimirum per suam presentiam, quoniam tanti magistri presentia id exposcebat, ut statim ad illum accederet. Priorem modum solum tangit Augustinus, dicens, in verbis Marthæ narrationis breuitate insinuari, ubi vel quando vel quomodo vocarit Mariam dominus, licet aliàs illud Euangelista non expresse. Theophylactus verò vtriusque modum ponit, cuius hæc sunt verba: *Quomodo autè Marthæ ait ad Mariam: Magister vocat te, cum Euangelista hoc non assignarit, quod vocauerit eam dominus? Hoc scilicet latenter insinuat, mandatum Marthæ à domino, ut vocet sororem. Vel aduentum Christi vocis loco habebat. Dicit igitur: Vocat te magister. Quomodo enim Christo presente non debebat ad ipsum etiam illa venire? Itaque aduentum domini qui necessario illam petebat ut occurreret ei, vocem dicit Euangelista: Magister enim, inquit, adest. Istuc ipsum adest, pro voce factum est ad te. Detractare enim non potes, quin illum presentem & tu accedas. (Infremuit spiritu, et turbauit seipsum.) Quoniam opus magnum valde & eximium miraculum erat ostensurus dominus,*

dominus, pluribus signis veritate in se voluit demonstrare humanæ infirmitatis, coniunctam cum potestate diuinitatis. Propter hoc, ante miraculum fremuit spiritu, & turbatur, & lachrymatur, quæ omnia humane nature testantur veritatem. Signanter verò dictum est, *Infremuit spiritu, et turbauit seipsum*: quoniam non ex passione mera fremuit illum sustinuit atque turbatione, sed voluntarie illas humane conditionis infirmitates assumpsit, quando & sicut & quantum voluit, plenam illarum habens ad assumendum vel fugandum vel moderandum potestatem. Turbatus est enim Christus (ut Augustinus ait) quia voluit, & quia voluit contristatus est, sicut quia voluit esuriire, & quia voluit dormiuit quoniam in ipsis erat potestatis, sic vel sic affici vel non affici. Vbi enim summa potestas est, secundum ipsius nutum tractatur infirmitas. Significatur autè in hoc fremitu & conturbatione & lachrymatione Christi, eodem Augustino annotante, quemadmodum & nos fremere & turbari & lachrymari debeamus, cum in peccata graui nos incidisse, ac moras contraxisse longiores, instar quadrupani huius in monumento ferentis, agnoscamus. Tunc enim quasi in nobis fremit & turbatur Christus, cum per fidem contra nos ipsos & vitia nostra fremimus & conturbamur. Potest etiam fremitus iste & conturbatio aliter accipi, ut intelligatur aduersus eum cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum, voluntarie ab illo assumpta, qui mortem erat superaturus, nunc quidem ex parte aliqua in resurrectione Lazari, perfectius autem post paululum in sua ipsius resurrectione. Nam & illa resurrectione Lazari, typus quidam erat future resurrectionis omnium, & quasi præostensio quedam victoriæ plenæ qua suo tempore perfecte de morte triumphabit: & ista Christi resurrectio, certam spem præbet omnibus credentibus veræ resurrectionis & euasione à morte æterna, cui per inuidiam diaboli fueramus addicti. Assumpsit (inquam) homo Christus fremitum istum & indignationem suæ conturbatione aduersus diabolum, ad eum modum quo ingressurus prælium fortis armatus aduersus hostem quem parat oppugnare & sperat expugnare, semetipsum conturbare atque ad iracundiam (quæ animum adiciat, & quasi vires præbeat pugnantem) excitare solet. Præterea, ut his indicis demonstraret, per hominem in quo ista humana ostendebat, diabolum auctorem mortis esse vincendum. Quam ipso facto dicat aduersus diabolum: *O nequissime homicida humane generis proditor & perditor, mortis & omnium miseriarum annexarum adiutor: quomodo te ego post paululum, per infirmitatem istam (in qua modo hæc humana monstro) naturæ, traham: quomodo te expugnabo valide? quomodo tuum caput conteram, & potestatem*

quam omnē confringam: quomodo te cōdemnabo, foras te eiciam,
 ac perimam: quomodo o mors tua mors ero, & quomodo de te trium-
 phabo princeps mortis, qui nunc in potestate tua aduersus humanā
 naturam gloriaris? Ecce in signum futuræ cōsummatæ victoriæ, hoc
 tibi volo præmittere meæ gloriæ & confusions tuæ præludium, vt
 quatruiduanum istum mortuum à morte resuscitem. Chrysostrōmus
 & Theophylactus videntur aliam ab ea quam Latina nostra lectio
 præterdit, habuisse loci huius intelligentiam. Pro eo enim quod nos
 habemus, *infremuit spiritu*, videtur ipsi intellexisse, increpauit spiritum,
 vel arguit spiritum: per spiritum videlicet affectionem intelligēdo,
 eo quod affectionem huiusmodi humanæ conturbationis per virtu-
 tē diuinitatis moderatus est, ne nimium excreceret, ne cum eiulatu
 vocem emitteret, quod indecorum esset magistro. Id indicare viden-
 tur manifestē verba ista Chrysostrōmi. Primum humanā perfert (sive
 profert) naturā, lachrymatur & perturbatur. Norat enim lachrymas
 excitare, & affectum arguere. Illa enim particula (*Et infremuit spiritum*)
 motum illū cohibuisse signat, ne flendo interrogaret. *Vbi posuisti eū?*
 Hæc ille. In quibus videtur spiritum pro affectione humana accepisse.
 Theophylacti autem verba (si modo bene translata à nobis habentur)
 in sententia ferē consonant, quoniam eandem indicant increpa-
 tionem & moderationem affectus humani, ne nimium excreceret
 sed in hoc differre videtur, quod per spiritum intelligit spiritum sanctum. Eius
 verba, vt habentur, in parte aliqua satis obscura, hæc sunt: Ad lachry-
 mas quidē natura mota est, & cohibebatur propter Martham flentē
 & illam, & eos qui aderant. Dominus autē infremuit in affectionem
 spiritu, hoc est: increpat per spiritum confusionem, & cohibet illam,
 & sic rogat: *Vbi posuisti illum?* vt non cum vlulatu esset interroga-
 tio. Quia enim contristatus fuit, homo enim erat verē, & vt credibi-
 lis esset humana natura, permisit illi proprium operari, & asperē tra-
 ctat carnem, increpat quæ illam spiritus sancti virtute. Itaq; caro non
 ferēs increpationē, turbatur & fremit, & cum mœrore pugnat. Hæc
 autem omnia dominus naturam pati permittit, & vt cōfirmet quod
 verē & non apparenter tantum sit homo, & vt doceat nos terminos
 & modū tristitię meroris ponere. Nam absq; compassione & lachry-
 mis esse, bestiarum est. Multum autem plorare lachrymari & contri-
 stari, mulierum. Igitur cum nostræ carnis & sanguinis particeps es-
 set, particeps quoque fuit humanarum & naturalium affectionum.
 Hæc ille. Videtur autem intelligētiarum ista diuersitas, ex ambigui-
 tate sermonis Græci processisse. Græca enim lectio habet *ἐν βραχίονι*
αὐτοῦ τῷ πνεύματι. Vbi si datiuus pneumati, accipiatur p̄ ablatiuo in-
 strumenti

strumenti, sensus est, Infremuit per spiritum: & potest intelligi per
 spiritum sanctum, vt dicit Theophylactus, vel etiam per spiritum suum
 humanum, eo quod à seipso fremitum illū voluntariē & ex electio-
 ne assumpsit. Si verò pro ablatiuo designate partem in qua vel secū-
 dum quam fremitus & cōturbatio facta est, sensus erit, Infremuit in
 spiritu & animo suo, ita tamen vt fremitum ipsum & conturbationē
 ab animo etiam ad exteriora corporis mēbra permiserit peruenire,
 & signis se aliquibus prodere. In spiritu enim initium fuit fremitus
 & conturbationis, quoniam (vt dictū est) voluntariē eam ipse assump-
 sit, nō passio mera iniecit, vel impressit. Si verò datiuus ille accipia-
 tur, non pro ablatiuo, sed vt terminū signet vel objectū ipsum in quō
 fremitus ille ferebatur, sensus habetur, quem apud Chrysostrōmū &
 partim apud Theophylactum eius asseclā audiuius: Increpauit vel
 arguit vel cohibuit spiritum, id est, affectum suum, ne scilicet immode-
 rata tristitia fieret & conturbatio pro amico, ne cū eiulatu (quod tur-
 pe esset tam graui viro) loqueretur interrogans. *Non potuit hic qui*
aperuit oculos cæci nati, &c. Chrysostrōmus & Theophylactus inimico-
 rum & calumniantium hæc esse verba existimāt, quasi miraculo præ-
 terito in cæco nato derogare Iudæi illi voluerint, & ex morte Lazari
 permittā, illud quoq; nō esse factū arguere. Veruntamē potest leuius
 aliquanto idem verbū legi & accipi, vt solum dubitationē & admi-
 rationem significet. *Domine, iam sciet.* Chrysostrōmus & Theophy-
 lactus verbum istud ex incredulitate dicūt Marthæ procedere, quasi
 existimaret ipsa impossibile, vt quatruiduanus & iā præ corruptone
 factorem exhalans possit resuscitari ad vitā. Pro qua sententiā vide-
 tur facere increpatio, quæ adiungitur: *Nōne tibi dixi, quia si crederis,*
videbū gloriam Dei? Beda verò sub disunctione dicit, vel dissidentis
 vel admirantis verbū esse. Atque id quidē satis est verisimile, Marthā
 non omnino dissimam, quæ iam antē confessā fuerat, posse illum om-
 nia quæ poposcerit à patre tacitē insinuans, etiam nūc in ipsius esse
 potestate vt mortuū resuscitet. Vnde potest accipi verbū istud Mar-
 thæ, vt sit admirantis, & nimiam reuerentiam erga præceptorē & do-
 minum monstrare volentis, cuius verebatur nares benedictas odore
 graui offendere: & forsitan tacitē hoc verbo postulare volebat, vt la-
 pide sic manētē & sepulchro operto resuscitetaretur frater, quod aquē
 sciebat illi possibile esse, ac post remotū lapidem de aperto eū resu-
 scitare sepulchro. Sicq; illa quæ videtur subiungi increpatio, in tardi-
 tatem & morā ad obediendū ferenda est: vel ad infidelitatis & inobe-
 dientiæ cuiusdam apparentiā, quam ipsa verba in superficie præten-
 debant, etiam si reipsa nec incredula nec inobediens siue inuolūtaria

disa extiterit. *Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me.* Notant Chrysostomus & Theophylactus, Christum non indignisse oratione ad faciendum miracula, qui & alias frequenter absq; forma orandi miracula fecit, voce potius iubentis vel imperantis quam deprecatis vis. Veluti cum dixit demonio, *Obmutescet exi de homine.* Item cum dixit laproso, *Volo, mundare.* Ac rursum, quando imperauit vento & mari, & facta est tranquillitas, aliasq; frequenter. Videlicet quoniam in se diuinam habebat virtutē, per quā miracula facere poterat, cum vellet, & quē ac pater, cui erat consubstantialis & virtute coequalis. Propter hoc, etiam modo tam grande patraturus miraculū, orationis forma non praeiungit, & in operato voce vitur imperatiua, dicens: *Martha, non timeas, nō deprecatoria, vt dicat: Pater resuscitauit Lazarū. Videlicet, ne forte existimēt homines, non fuisse intrinsicā ipsi virtutē qua haec fiebant stupenda. Voluit nihilominus patri gratias agere, vt monstraret suam erga patrem gratitudinē, q̄ agnosceret se omnia habere a patre.* *Ab illo ergo die cogitauerunt Iudaei interficere eum.* Graecū est *ὁρθε δεσποζυτε* synbulculanto, id est est, simul consultabant, & consiliū inibant, de modo videlicet tractantes, quo illū ad mortem adducerent. Tam enim definita sententia erat & cōclusa, q̄ morti esset tradendus. Id quod pulchrē etiam Theophylactus indicauit. Manifestum, inquiens, quod ab illo die sententiam confirmatū: & antea quidem eadem illius meditantur sed remissius, & questio magis erat quam sententia. Nūc autem, postremum iudicium & firma sententia. Simile quiddā paucis & Chrysostomus indicat. *In ciuitatem que dicitur Ephrem.* Graeci codices pro Ephrem, habent Ephraim.

ELUCIDATIO CAP. XII.

Iesus ergo ante sex dies pascha venit Bethaniam ubi Lazarus fuerat mortuus quem Iesus resuscitauerat. *Reuerunt autē ei conuēsi: & Martha ministrabat. Lazarus reuerunt enim erat ex*

OSTEA verò quam latuisset aliquandiu dominus Iesus, iam proxime imminente passionis tempore, sexto die ante paschalē solennitatē, prodiit, veniitque in Bethania locū ciuitati Hierusalem vicinū, ubi paulo antē stupendū illud miraculum resuscitauit Lazarū patrauerat. *Apparauerūt autē ei illo in loco conuiuium magnificum, quo eum vt hospitem gratissimum amicē exciperēt: eratq; Martha quae vntē Christum diligebat, & circa ipsius ministerium solita erat occupari, in illo conuiuio ministrabat, propter hospitis praecellentem reuerentiā, & nimia suā erga illū charitatē. Lazarus autem tra-*

ter eius, quē à mortuis quatrduanū dominus suscitauerat, vnus de numero conuiuarū mensae accūbebat. At verò Maria soror Martha & Lazari, quae erga dominū ardētiori deuotionis flagrabat amore, sorore in ministerio occupata, fratre verò ad mesam cum domino accubente, tota intēta quomodo eximij honoris signū aliquod posset exhibere, accepit libra pretiosi vnguenti, quod ex nardo pistico, id est fideli germano puro, probato & nō vitiatō confectum fuerat: accedensq; ad pedes eius, quos sciebat lōgo itineris labore fatigatos, cepit vnguentō illo eos inungere, atq; capillis capitis sui postquam abluisset, abstergere: ad hūc modū non modo externa sua bona, verū etiā ipsa sui corporis mēbra, in obsequiū Christi impendēs ob maxima quā erga illū gerebat in corde reuerentiā. Atq; hinc tāta fragrantia odoris emanauit, vt domus vniuersa odore huius vnguenti impleret: ita vt nullus esset angulus, ad quem nō huius vnguenti bonus odor peringeret. Quod factū vidēs vnus quidā ex discipulis Christi, Iudas à Scariot, qui post nō multū temporis futurus erat domini sui traditor, magna indignitate commotus, dixit ad cōdiscipulos: Cui tandē commodabit ista tā pretiosi vnguenti tā inutilis profusio: Nōne praestitisset vnguentū istud tricētis denariis vendi, atq; in pauperū necessitates pretiū illud tam gēs erogari? Dixit autē hoc ille, nō q̄ pauperū ex misericordia curā gereret, sed quia auaritia malo vexatus, futū meditabat. & officio sibi cōmissō gestiādī cōfusse mune marsupii (in quo seruabatur ea quae dabant in sustentationē familiae Christi) per auaritia abutēs, ex his quae in loculos ad cōmunē necessitatē inferebantur, ipse ad priuatā vtilitatē furto aliquā portione subtraheret propria sua, non domini, aut cōmunis collegij, aut pauperū, cōmoda quærēs. Sciens autē Iesus dolosum & auarū illius animū, p̄ Maria tacente, & causam suā ei cōmittēte, ita respōdit: Nō est tibi, dōlus, iusta ratio ob quā huic mulieri debeas esse molestus, vel aduersus eā iure indignari: sed permitte eā in pace & absq; murmure pagere quā cepit vt cū aduenit qm̄ pximo est dies sepulturę meae, seruet vnguentū

tum suum quod in me tunc desiderabit expēdere, sed ob resurrectionis meae nimiam accelerationem non poterit. Aestimare nūc eam dum tempus habet, illud mea permissione quasi praeueniendo facere, quod mihi sepulto facere uolet, & non ei dabitur. Quod enim nunc uidetur ante tempus effundere, tunc seruabit, quando effundendi tempus uidebitur. ^a Nam quod de pauperibus paulo ante obiectum est, nihil operis bonitati detrahit, neque mulieris factum exponit curia multa ex lumina. Donec enim in hoc cursu mundus perstabit, nunquā pauperes & inopes deerunt, quibus quoties & quantum licuerit atque libuerit, poteritis etiam post meum à uobis abscessum benefacere. ^b Me uero se- Jesum tantum, cundum corporalem hanc & uisibilem praesentiam, sed ut Lazarū non semper, imo non diu, uobiscum habebitis, neque uiderent, quem diu mihi poterunt huiusmodi humanitatis obsequia suscitauit a mor impendi. Propter quod, nequaquam est haec arguentis. ^c Cogitauerūt agat neque prodigalitas debet aestimari, haec eius erga autē principes me liberalis & munifica deuotio. ^d Plurimi itaque ex sacerdotū, ut & Iudeis (quoniam uicinus erat ciuitati locus) statim re Lazarū inter se sciuerunt Christum uenisse Bethaniam: propter quod, quia multi que de ciuitate, exierūt illuc, ut tanti miraculi de Lazari resurrectione (quod iam per omnes certissimo bant ex Iudaeis rumore spargebatur) cernerēt patratore: neque ipsum & credebāt in solum, sed cum eo pariter & Lazarum, in quo miraculum illud tam gloriosum patratum audierant. ^e Pro- e In crastinum praerea magis Bethaniam cōsuebant, ut uiderent re- autē turba mul suscitatore & resuscitatum simul asidere cōiuiuo, ta qua uenerat simul frui colloquio. ^f Atque hac de causa ipse quo- ad diem festum que Lazarus in odium iam uenerat principum facer- cum audissent eorum, ita ut agerent inter se etiam de illo simul cum quia uenit Je- Christo interficiendo: uidelicet quoniam uidebant sus Hierosoly- multos quotidie Iudaeos, fama miraculi huius certo- mā, acceperunt relatu inualecēte, infidelitate & perfidia Iudaeica ab- ramos palma- negata, Christo se per fidem adiungere: eiusque do- rum, & proesse ētrinae fauorē & fidem praestare. Videlicet ita glori- runt obuiā ei, et Christi inuidebant illi impij, ut pro ea suppressenda, clamabant o- etiam nobilem hominē & prorsus innocentem cogitarēt interimere. ^g Postridie uero eius diei, quo in Betha-

Bethania exceptus fuerat, plurimi ex eis qui causa fe- stiuitatis paschalis celebrandae ex variis habitationis suae locis Hierosolyma confluerant, cum relatu pre- currentium nūtorum audissent Iesum illum glorio- sum Prophetā, de quo tā multa iā audierant, à Betha- nia aduenire Hierosolymā, acceptis in manibus suis ramis palmarū, in signū honoris & laetitiae, cū gaudio & exultatione obuiam ei processerunt de ciuitate, ut cū gloria & triumpho quodā eū deducerēt, atque in ci- uitatem inducerēt, tanquā omni honore uerē dignū. Insuper & triumphales uoces addebant, clamantes & dicētes: Salua nos obsecro, Messia Saluator: p te qua- sumus, ueniat nobis diu optata & repromissa salus. ^a Tibi laus, honor, gloria, & omnis benedictio, qui ad a Benedicimus nos uenis in nomine domini, missus nobis à Deo, ut qui uenit in no- regnes super Israël, & regnādo illā nobis praestes quā mine Domini haecenus tantum promiserunt Prophetae, salutem. Vi rex Israël. delictis ita spiritu sancto disponēte, ita gesta dicta: fuerūt, ut ante imminentis passionis ignominia, tam signis quā uocibus protestarentur populi simplices b Et inuenit Ie- futuram Christi de morte uictoriam, ueturūque; eius sus asellum & in electis regnū, & cōferendā praedestinatis omnibus sedis super eum, yeram salutē. ^c Naactus quoque est dominus Iesus, Apo c sicut scriptum stolis adducētib; ex castello propinquo, uilem asel- lum, pullum asinae, qui cū matre fuit adductus: seditque d Noli timere super eum dominus, atque ita in humili hac magnifi filia syon, ecce centia per uia processit Hierosolymā. ^e Id quod tan- rex tuus uenit quam insigne aliquid & multa cōsideratione dignū, sedens super pul- olim fuerat per Prophetā Zachariā praenuntiatum in e Hac non ca- hierusalem, imò exulta & gloriari in domino Deo gnouerūt disci- pulos: quoniam ecce rex tuus ille diu desideratus, in tēpo puli eius pri- ris plenitudine ueniet ad te, ut uisitet, regat, ac saluet mūm sed quādo populū suum: in magna utique humilitate & man- glorificatus est stuetudine se tibi ostentans, nimirum humili uectus Iesus, tūc recor- asello, pullo insidens asinae subiugalis. ^f Huius au- dati sunt, quia tem processionis mysterium, nec ipsi quidem eius di hac erant scri- ptuli & Apostoli tunc cū gereretur, antequā pas- pta de eo, & sus esset & resurrexisset dominus: intelligebant: ne- hac fecerunt ei- que hoc ita à Propheta praedictum aduertebant. Ve-

rūm post ipsius domini glorificationem, postquam à mortuis suscitatus aperuit eis sensum, vt scripturas intelligerēt, ac deinde ad cælum assumptus spiritū sanctum misisset ad illos, qui eos de omnibus instrueret, tunc aduerterunt & cognouerūt, quod prius non aduerterant, processions huius mysterium, & quod iuxta per Prophetam fuisset prænuntiatum, & quod iuxta Propheticum varicinium ista sic in eo adimplessent.

a Testimonium ergo perhibebat turba que erat cum eo, quando Lazarus vocatus de mortuis & suscitatus eum à mortuis. **C**ausa verò quæ populum ad hunc tam insolitum triumphū Christo exhibendum, quantum ex ipsorum parte mouebat, hinc erat, quoniam multitudo magnorum qui simul aderat spectatores, quando Lazarum iam quatuor dies defunctum de sepulchro voce magna euocauit, sicque in oculis omnium à morte ad vitam rediit: hæc (inquam) spectatorum multitudo testimonium veritati perhibebat, rem quam oculis viderant nec valentes nec volentes celare, sed palam omnibus enarrantes, tam aduenis quam indigenis.

b Propterea & obuiam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum. **H**inc videlicet factum est, vt turba populi obuiam illi cum gaudio & exultatione procederet, propter tanti signi quod fide digno relatu ab eo patratum esse audierant, claritatem: ob quod merito, omni honore eum iudicabant dignissimum.

c Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos: Vide in qua nihil proficimus. **V**identes autem & audientes ista Pharisæi, quibus nihil erat æquè inuisum atque gloria Christi, indignatione commoti, coacto concilio, dixerunt adiuicem: Res ipsa & experientia quotidiana hoc monstrat, nos aduersus Christū hunc nihil proficere, quanquā tot iam consultationibus super ea re habitis, toties illi positis insidiis, tot viis, & modis à nobis iā sepe tētatīs.

d Ecce mandus post eum abiit. **S**iquidem his omnibus nihil obstaculis, videmus plures in dies à nobis abscedere, atque illi se per fauorem & fidē adiungere: & iā penē omnes eū sequuntur, fauentes & credentes ei.

e Erant autem quidam gentiles ex his qui ascenderant, vt adora- rent in die festo. **O**mnino igitur alio nobis est consilio opus: nec differēda est mors eius, vbi primū se cōmōda occasio obtulerit. **I**n illo autem tempore, adierat gentiles quidam ex eorū numero, qui ex deuotione erga Deum Israël (qui etiā in gentibus tū nosci & ex parte aliqua coli cōperat, appropinquante tempore conuersionis gentiū) ascenderant Hierosolymā, vt in

solca

solennitate illa paschali Deum Israël adorarent. **H**ic ergo et auditis iis quæ de Christo passim ferebantur, & quæ cesserunt ad Phiam forte viderant circa ipsum fieri, magno desiderio lippū, qui erat à tenebatur videri illum de quo tanta audierant, vt Bethsaida Galilee certius rem omnem aliis quoque enarrare possent. **L**æc, & rogabat eum ad suos perueniret. Sed cum per semetipsos non auerēt, præ humilitate & verecūdia Christum conuenire, accesserūt ad quendam ex discipulis eius: Philippū scilicet, qui erat à Bethsaida ciuitate Galilee:

b Domine, volumus Iesum videre. **R**ogaueruntque eum, dicentes: Domine nos magno tenemur desiderio magistrum vestrum Iesum, de quo tanta nobis narrata sunt, videri. **O**ramus tuam humanitatem, vt per eam nobis detur ad eius conspectū pertingere.

c Venit Philippus, & dixit Andree, d Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. **P**hilippus verò sic ab his interpellatus, & ipse præ humilitate non est ausus per semetipsos accedere præceptorē: sed Andream vt prudentiorem, hac in re, quid factū sit opus, consulit. **S**imul autem hi duo Andreas & Philippus, dominum cum reuerētia debita accedunt, indicantes ei desiderium & postulationem hominum illorum gentilium.

e Iesus autem respondit eis, dicens: **T**um Iesus exultans in spiritu, propter aduētum gentilium istorū (qui signum erat futuræ in proximo conuersionis omnium gētiū) ita loquutus est illis qui adierant tam

f Venit hora, vt clarificetur filius hominis. **A**postolis, quam aliis audientibus: **I**am in proximo est tempus à patre definitum, quādo ego in tempore factus homo secundū assumptam humanitatem glorificabor: quando & humanitas mea nunc inter homines despecta, apud patrem in dextera eius exaltabitur: & gloria nominis mei, quæ iam solis Iudeis, & iis quidē paucissimis est cognita, toti orbi & omnibus gentibus fiet manifesta.

g Amen amen dico vobis: nisi granum frumenti cadens in terram siccum fuerit, ipsum solum manet. **V**eruntamen, vt modum cognoscatis quo ad hanc glorificationē posterius sum perueretur, illud in veritate dico vobis, quod nisi granum tritici, aut aliud quodlibet in terram cadens, ram mortuum illic mortuum fuerit, & quasi corruptum ac putrefactum, non multiplicabitur in grana plura.

h Si autem mortuum fuerit, multum fructum asportet. **S**i vero postquam ceciderit in terram, in ea diu absconditū fuerit, ita demum multiplicabitur in grana plura, quæ in spicis ex ipsa enascentibus supernè prodibunt.

bunt

bunt opportuno tēpore. Ita & ego, donec per passionem & mortem totus reddar cōtempibilis, atque in sepulchro tanquam mortuus & prorsus inutilis recondar, nō multiplicabuntur fideles in me credētes. Post passionem verō & mortem resuscitatus fructum plurimū proferam in omnibus gentibus & populis, ubique habiturus fideles credentes in nomine meo: scilicet per abiectissimam humilitatē, ad summā exaltationem prouehetur mei nominis gloria. ^a Et nunc meo exemplo vos omnes mihi credētes inuitans & exhortans, dico vobis: Quisquis animam suam inordinato diligit affectu, sic vt temporalē istam vitā mihi praeponat, aut me abnegare malit, quā illā perdere, itē vt prauis vitā huius desideris velit magis obsequi, quā meis obtemperare mādatis, is sibi pessimē cōsulit, & animā quā videtur velle seruare, miserē perdit: dum vitam temporalem & carnalem supra Deum diligendo, mortis aeternae reus efficitur. ^b Contra verō, qui propter amorem meum in hoc tēpore exosam habet animam suam, sic vt vitam istam temporalem qua in hoc mundo viuatur pro meo nomine libenter expendere sit paratus, propriae quoque carnis desideria propter me sit paratus mortificare, is sibi optimē cōsulit: quoniam in vitam aeternam animam suam custodit, dum fideli hac & ordinata dilectione, qua Deum plus quā se diligit, vitam promeretur aeternam, omnibus Deum fideliter diligentibus repromissam. ^c Et generaliter, quisquis mihi rectē & fideliter seruire velit, ita se paret, animumque instituat, vt per eandem vias quibus ego prior incesi, & ipse posterior incedat, vt humilitatis, mansuetudinis, obedientiae, patientiae, ceterarūque virtutum exempla, quae ego inter homines agens in memetipso demōstrauit, sedulo obseruet & fideliter insequatur. ^d Qui autem mihi fidelis minister comprobatus fuerit, hunc ego tali remuneratione dignabor, vt vbi ego sum (modo quidem & semper, secundū diuinitatem: post paululum verō, etiam secundum humanitatem) illic & ipse peracto cursu vitā huius, futurus sit mecum: nempe in gloria patris mei, in beatitudine cęlesti, vbi sine fine mecum exulta

a Qui amat animam suam, perdet eam.

b Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternā custodit eā.

c Si quis mihi ministrat, me sequetur.

d Et vbi ego sum, illic & minister meus erit.

exultabunt fideles omnes ministri mei. ^a Neque ego a si quis mihi tātum magnificiam eos qui mihi ministrant, sed & ministraverit, pater meus cęlestis eodem eos affectu diligit, & eodē honorificabit eū dignabitur honore, habiturus eos vt filios domus suae pater meus. & cōiuuas mensae suae, propter fidem & dilectionem qua mihi adhaeserunt dum viuerent in hoc mundo.

^b Ne verō me existimetis, tanquam impassibilem & ^c Nunc anima humanarum affectionū expertem, facile de contemptenda vita praesenti velut philosophando tantum & cōtemplando disputare, ecce ex cōsideratione imminentiū mihi de proximo passionum turbatur nūc intra me naturalis animae affectio, propter naturalem vitā amorem & mortis horrore, volūtariē sic in me ipso susceptis naturae humanae necessitatibus, vt vobis in me ipso formam patientiae & contemptus praesentiae demonstrarem. ^e Et quid in tanta hac conturbatione naturali positus dicam? Putatis quōd ob hanc cōturbationem fugere velim quae mihi ex patris volūtate sunt perferenda crucis mortisque supplicia, vt postulē a patre, & dicam finali resolutione secundum rationis iudicium: ^d Pater saluifica me ex hora ista passionū imminentiū, vt super me illa nō veniant? Nūquid hoc pacto adueniēte passionis hora & morte imminēte, querere vellem subterfugium & euasione? Absit. ^e Imō verō ad hunc finem in horam istam & necessitatem quandam vltro & sponte mea veni, propterea homo factus sum & fini iā factus vicinus, vt calicem amarae passionis pro humani generis salute sustineam. Vnde licet naturalis affectio vitam diligat, ac mortem abhorreat, nolo tamen ab eo quod a patre decretum est, & a me vltro susceptum est duro mādato, subterfugium querere, aut petere euasione.

^f Sed hoc vnum concludens a patre meo secundum spiritum finali resolutione postulo, vt illud de me & in me faciat, in quo suum maximē nomen glorificetur, quicquid illud fuerit, quātumuis carni durum, aut animae secundū naturalem affectionem exosum non respiciēs ad meā infirmā carnis imbecillitatē, quandoquidem ad omnia quae ipse voluerit pro sui nominis gloria de me fieri, spiritus est prōptus atque paratus

e Et quid dicat?

d Pater, saluifica me ex hac hora.

e Sed propterea veni in horam hanc.

f Pater clarifica nomen tuum.

a Venit ergo tus. ^a Cum autem hæc ita orando diceret dominus vox de celo, dicitur: Iesus, vox interim audita est de celo adueniens, à patre ad filij gloriam formata, quæ in hæc sonabat: *b* Et clarificatum: ^b Iam ego ex parte aliqua nomen meum ac tuum clarificaui, & amplius illud clarificabo. Per te iam cepi nomē meum manifestare mundo, ac post paululūte glorificatio, amplius ipsum manifestabo, per orbem vniuersum. ^c Turba autem rudis & male caque stabat vi pax rerum celestium, quæ Christo astabat, audita hæc audierat, dicebat: *c* Turba autem rudis & male caque stabat vi pax rerum celestium, quæ Christo astabat, audita hæc audierat, dicebat: *d* Et clarificatum: ^d Iam ego ex parte aliqua nomen meum ac tuum clarificaui, & amplius illud clarificabo. Per te iam cepi nomē meum manifestare mundo, ac post paululūte glorificatio, amplius ipsum manifestabo, per orbem vniuersum. ^e Turba autem rudis & male caque stabat vi pax rerum celestium, quæ Christo astabat, audita hæc audierat, dicebat: *e* Turba autem rudis & male caque stabat vi pax rerum celestium, quæ Christo astabat, audita hæc audierat, dicebat: *f* Et clarificatum: ^f Iam ego ex parte aliqua nomen meum ac tuum clarificaui, & amplius illud clarificabo. Per te iam cepi nomē meum manifestare mundo, ac post paululūte glorificatio, amplius ipsum manifestabo, per orbem vniuersum. ^g Turba autem rudis & male caque stabat vi pax rerum celestium, quæ Christo astabat, audita hæc audierat, dicebat: *g* Turba autem rudis & male caque stabat vi pax rerum celestium, quæ Christo astabat, audita hæc audierat, dicebat: *h* Et clarificatum: ^h Iam ego ex parte aliqua nomen meum ac tuum clarificaui, & amplius illud clarificabo. Per te iam cepi nomē meum manifestare mundo, ac post paululūte glorificatio, amplius ipsum manifestabo, per orbem vniuersum. ⁱ Turba autem rudis & male caque stabat vi pax rerum celestium, quæ Christo astabat, audita hæc audierat, dicebat: *i* Turba autem rudis & male caque stabat vi pax rerum celestium, quæ Christo astabat, audita hæc audierat, dicebat: *k* Et clarificatum: ^k Iam ego ex parte aliqua nomen meum ac tuum clarificaui, & amplius illud clarificabo. Per te iam cepi nomē meum manifestare mundo, ac post paululūte glorificatio, amplius ipsum manifestabo, per orbem vniuersum.

etiam omne quod ipse est, & vniuersum humanum genus, siue omnes homines, quantum ex mea parte erit, redimam de potestate diaboli: per solutioque illie sanguinis mei pretio ad omnium redemptionem sufficietissimo, vniuersos mihi comparabo, & meos esse faciam, sicque ad me traham omnia. ^a In hoc autem verbo præsignabat dominus: modū passionis & mortis suæ, per quam ad patrem erat transurus, ac humanū genus de manu diaboli redempturus. In exaltatione enim illa à terra, manifeste satis indicauit supplicium crucis. ^b Responderunt autem ei quidam Iudeorum in turba circumstantium, dicentes: Nos ex scripturis sanctis legis atque Prophetarum didicimus, Christum victurum & regnaturum in æternum, vitæque eius & regni nullum fore terminū. Quomodo igitur tu, qui Messias haberi vis, & à plerisque æstimaris, salua veritate asserere potes, te in cruce exaltatum esse, & in ea moriturum? ^c Aut quis iste est filius hominis, de quo loqueris, & quem tu dicis exaltandum, vt ad te trahat omnia: An te ipsum putas, an forte alium aliquem quem nos ignoramus? ^d Respondit illis dominus: Adhuc aliquantulum temporis apud vos ego permaneo, qui sum verū lumē mundi: nō diu lumē istud quod modo vobis offertur apud vos demorabitur. Modicum quoque lucis & bonæ cogitationis in vobis adhuc esse demorabitur: hoc testificates, quod in æternum Christus permaneat. ^e In hoc igitur lumine quod adhuc vobiscum est, proficiēdo ambulare satagite, donec vobis offeratur: ne si oblatam gratiam modo respuatis, digni efficiamini quos tenebræ cōprehendant: nūc quidem tenebræ prauī erroris, vnde vobis nunquā cōtingat reprehendi. ^f Is autē qui ambulat sine lumine, in tenebris, incertis gressibus, nescit quō vadat: neque viam noscens per quam ambulat qualis sit, neque ipsam terminum siue exitū vix qualis futurus sit: atque ita in periculo est offensionis & perditionis. ^g Proinde dum apud vos lucem habetis me, (qui sum lux mundi) meamque doctrinam (quæ lumē est mundi) videte vt lucē propositam nō abiciatis, nec ab ea vos auertatis, per infidelitatis malitiam

a Hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus.
b Respondit ei turbæ: Nos audimus ex lege, quia Christus manet in æternitate: et quomodo tu dicis: Oportet exaltari filium hominis?
c Et quis est iste filius hominis?
d Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum lumē in vobis est.
e Ambulate autē lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant.
f Et qui ambulat in tenebris: nescit quō vadat.
g Dum lucem habetis, credite in lucem,

a **ut filij lucis** **fiu.**

b **Hac loquutus est Iesus, & abiit, & abscondit se ab eis.**

c **Cum autem tanta signa fecisset coram eis non credebant in eum.**

d **¶ Sermo Esaias impleretur, quem dixit.**

e **Domine, quis credidit auditui nostro?**

f **& brachium domini cui reuelatum est?**

g **Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias:**

h **Excecauit oculos eorum, & indurauit cor eo**

ut non videant oculis, & non intelligant

hanc sententiam quae loquutus est: Permisit Deus iusto suo corde, & conuertantur, & sanentur eos.

malitiam: sed ad ipsam potius vos conuertite, & toto corde in eam credite: ^a ut filij lucis ac Dei esse & appellari mereamini, non filij tenebrarum & diabolici: cuiusmodi sunt omnes qui in propositam lucem nolunt accedere ut liberentur, sed in tenebris suis sub antiqua Diaboli tyrannide magis eligunt permanere. ^b Haec atque alia plura his similia salutis aeternae verba audientibus turbis loquutus est dominus Iesus: sermo neque finito, cognoscens plurimum, qui illic aderat malitia & machinationes iniquas, abcessit inde, & abscondit se ab eis, cedere volens furori insano Iudaeorum, eo quod nouum aduenisset passionis hora, tametsi non longè iam abesset. ^c Et hactenus quidem multa & magna diuinæ virtutis signa, clara descriptione narrauimus, per Christum Iesum ad suae doctrinae confirmationem ex patre facta & exhibita, ante oculos omnium. Veruntamen haec omnia signa, tam multa, tam magna, tam apertè exhibita, per modicum in populo Iudaeorum fructum fecerunt, bona parte eorum in sua infidelitate perseverante, & paucissimis verè atque ex animo ad Christum conuersis. ^d Atque ita adimpleta est Prophetia Esaiæ, quæ ex persona prædicatorum veritatis, & potissimum eorum qui in plenitudine temporis gloriæ Christi prædicaturi erant protulit, dicens: ^e Domine, per paucos inuenimus in populo tuo, qui nostris sermonibus quos à te audiimus, & aliis prædicandos suscepimus, fidem habere vulerint: ^f & quibus brachium tuum illud gloriosum, benedictum filium tuum (ad cuius prædicationem nos destinasti) per fidem cognoscant, nimium rari sunt. Obstinato enim animo, penè omnes in illum credere recusant: & quæ de illo prædicandam nobis tradidisti doctrinam, despicere pertinacissimè renuunt. ^g Ac rursum per hanc illorum obstinatam infidelitatem, qua credere peruenire non videntur, eiusdem Esaiæ impleta est, qua de infidelitate ista in hanc sententiam loquutus est: Permisit Deus iusto suo corde, & conuertantur, & sanentur eos. ^h ita eorum corda peruersæ malitiæ proposito obdurati, & obfirmati: ut neque mentis oculis videre possint, aut

aut velint veritatem, tametsi luce clarius propositam, neque affectum voluntatis ad intelligendum illam inflectere, ex quibus deinde consequitur, ut nec conuerti possint à sua malitia, nec sanari à suis miseriis. Qui enim ea obstinatissimis animis repellunt, per quæ sola conuerti possent & sanari, his nulla spes conuersionis atque sanationis videtur esse relicta. ^a In hac sententiam multo ante Christi aduentum loquutus est Esaias, postquam vidisset maiestatem Dei in templo super thronum residentis, in medio Seraphim Deum laudantium: ^b haec de Christo loquutus est. Tametsi enim tunc visus fuerit illa tantum protulisse ad populum sui temporis, Prophetarum ex ore domini loquentium verba perennem: potissimum tamè notare voluit hæc scribès, illam quam in temporis plenitudine aduersus ipsum Prophetarum dominum illorum posteri erant monstraturi infidelitatem. ^c Attamen & ex præcipuis Iudaeorum, qui inter ceteros maiore autoritate pollere videbantur, non pauci de Christi doctrina aliqua ex parte rectè sentiebant, cognoscètes eum recta dicere, & veritatem atque vtilia docere. ^d Sed imperfecta fuit & insufficientis istorum fides, charitate sufficienti non formata: quoniam propter timorè Phariseorum implacabili odio Christum & qui ei fauebant pertinacissimè persequentium, non ausi sunt confiteri quod credebant: ^e ut non à synagoga eiicerentur, & à comuni Iudaeorum consortio separarentur cum ignominia: quæ poenitentiam antè per Phariseos erat constituta, iis qui confiterentur Christum. ^f Videlicet gloriam mundi huius, & honorem quæ est apud homines, stulti illi præponebant gloriæ veræ, quæ est apud Deum, & gloriæ illi qua glorificatur ipse Deus: dum propter temporalem confusionem euitandam, neglexerunt id quo Deus maxime glorificatur: id est, confessionem veritatis, & quod apud Deum vera ac solida gloria comparatur. ^g Dominus autem Iesus, ut infidelitatem Iudaeorum magis argueret, & suos discipulos in recta fide amplius firmaret, in loco publico palam omnibus, exaltata voce, velut conclusionem quandam & epilogum totius prædicationis suæ, ex magno affectu protulit, dicens:

a **Hac dixit Esaias, quando vidit gloriæ eius, & locutus est de eo.**

b **Veruntamen & ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter phariseos non confitebantur,**

d **ut in synagoga non eiicerentur.**

e **Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.**

f **Iesus autem clamauit, et dixit:**

P Si

a Qui credit in me, non credit in me, sed in eis qui misit me.

b Et qui videt me, videt eum qui misit me.

c Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in te- nebris non maneat.

d Et si quis audierit verba mea, et non crediderit, ego non iudico eum.

e Non enim veni ut iudicem mundum, sed ut saluificem mundum.

f Qui spernit me, et non accipit verba mea, habet qui iudicet eum.

g Sermo quem loquutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die.

Si quis in me credit, non putet ille se tantum in purum aliquem hominem credere, istum videlicet quæ oculis corporis videt, sed in me credendo, si recte credit, simul quoque credere debet in patrem meum qui me misit. Nam qui in me recte credit, tanquam in filium Dei patris & missum à patre credat, necesse est. Sic item qui me videt per fidem rectam, videt eadẽ fidem & patrem qui me misit: quoniam per fidẽ me cognoscit, scit vt filium patris, & ab eo missum. Ego qui ab æternam mundum veni, non à patre sicut lux coeterna de luce aeterna procedo, vt omnis qui credit in temporis hac plenitudine per assumptam humanam naturam veni in mundum, tanquam mundi lux vera, ad illuminandum vniuersos: vt quisquis per fidem voluerit ad me conuerti, non maneat in tenebris ignorantia: atque peccati, neque ad tenebras perueniat damnationis aeternae: sed per meam doctrinam, de tenebris mortis, ad lucem & vitam restituetur. Quod si quis meos sermones audierit quidẽ auribus corporis, sed non auditu mentis dignè exceperit, nec fideliter credendo & obediendo eos custodierit, ille tamen propter contemptum doctrinae meae dignus sit condemnatione, ego tamẽ in hoc tempore, in hoc meo aduentu primo (qui est humilitatis & misericordiae) illum non condemnabo. Non enim ad hoc ego humanam assumendo naturam in mundum veni, vt homines iudicem & condemnem: sed magis vt ad salutem & vitam aeternam perducam eos. Non veni vt iudex, sed vt aduocatus & magister nõ tanquam vltor, sed tanquam reconciliator: non perditor, sed saluator. Artamen qui nunc me in humilitate pro salute mundi apparatus contemnit & abiicit, quiq; sermones meos quos ego loquor ex patris voluntate non recipit, fidem eis aut obedientiam denegando, non speret ille se impune euasurum, sed habebit opportuno tempore vnde iudicetur & condemnetur, quum ad examen productus fuerit. Ipse enim sermo quẽ in mundo praedicauit ex iussione patris, & quem tam multis efficacissimis signis confirmauit, ipse in nouissimo die generalis retributionis, quasi accusator erit incredulorum hominum: & iudicio ac condemnatione dignos eos esse mon-

monstrabit: atque coram iustitia Dei ad poenam debitam tantae infidelitati deposcet & pertrahet illos.

a Idcirco autem merito damnabuntur, non credentes verbis meis: quoniam ego quæ in mundo loquutus sum, non dixi à meipso, absque patris iussione, eo modo quo nonnunquam homines ex vanitate sensus sui vana commentantur: sed pater meus celestis, qui me mundo misit doctorem & saluatorem, ipse mihi quasi ex praescripto mandauit quæ in mundo debeam loqui & praedicare: ipse mihi praescripsit quæ debeam hominibus proponere praemia, quæ dare praecipiam, quas poenas denuntiare transgressoribus, ad quæ item exhortari, à quibus debeam homines deterere: denique, quæ loqui & quæ celare, atque ita in ceteris omnibus.

b Et hoc ego certissimo noui, quod patris mei mandatum vita aeterna est, quod quisquis mandatis & dictis patris mei attendit, vitam per ea consequetur aeternam. Ego itaque quæ in mundo loquor, non ex meipso, quasi vanus homo proprii sensus figmenta loquor: sed ex iussione patris omnia loquor non tanquam mea, sed eius: in nomine ipsius nõ meo. Atque hinc iudicium est, & iusta condemnationis ratio incredulis hominibus, qui mea verba repellunt: quoniam videlicet non puri hominis (vt ipsi falso existimant) sed veri & aeterni Dei verbum contemnunt, & oblatam sibi à Deo tantam gratiam, impie respuunt.

c Et scio, quia mandatum eius vita aeterna est.

d Quæ ergo ego loquor, sicut dixi mihi pater, sic loquor.

e Et scio, quia mandatum eius vita aeterna est.

f Et scio, quia mandatum eius vita aeterna est.

Maria ergo accepit libram vnguenti pistici pretiosi. Genitiuus, pretiosus, rectius ad vnguentum iungitur, quam ad nardum pisticum. Est enim sensus: Accepit libram pretiosi vnguenti, ex nardo pistico: quanquam & ad nardum possit referri. Vtranque enim coniunctionem videtur indicare Augustinus, dicens: Nunc vnguentum pretiosum nardi pistici, nunc vnguentum nardi pistici pretiosi. Imprudenter verò quidam lectionem hic vulgaritatem redarguunt quod nardi pistici dicat, existimantes necessarium dicendum per foemininum genus, nardi pisticae. Siquidem & in neutro genere, nardum apud probatos auctores legitur: quemadmodum apud Plinium est videre, qui nardum rusticum dicit. Dicitur autem, pisticum nardum, id est, fidele germanum, syncerum.

syncerum, probatum, & minimè vitiatum. Siquidè pistis Græcè, fides Latinè dicitur, vnde pisticum, fidele, syncerum, purum, germanū, & inuitiatū. Ita interpretatur Alcuinus, dicens: pistici, id est, fidelis, nec extraneis speciebus adulterati. Augustinus verò, à loco aliquo vnguentum illud pisticum dictū putat. Sic enim ait: Quòd autè pistici dicit Evangelista, locum aliq̄ credere debemus, vnde erat hoc vnguentum pretiosum. Cuius sententiam viderit lector prudens, an iuste recentiores quidam subsannent atq; irrideant: quandoquidè & Theophylactus Græcus author & recentior, non multum dissimilem sententiam priori loco astruat, dicens, speciem quandam nardi esse, quæ pistica dicatur. Solent autem specierum nomina, frequenter à locis sumi: quemadmodū vinorum species secundum loca distinguimus, appellantes vna renensia, remensia, cretica, corfica, &c. Quanquā posteriori loco idē author & alterā sententiā adiungat. Sic enim habet, in Marci scribēs Euāgeliū: De nardo pistica scias, quòd est species quardā nardi, quæ pistica dicatur. Vel quòd syncera sit & non adulterata, vel cum fide confecta. *¶ Non quia de egenis pertinebat ad eum.* Hoc est, non quia pauperes cordi haberet, & pauperum verè curam gereret, vel causam ageret. Quemadmodum suprà cap. 10. de mercenario dictum est: *Non pertinet ad eum de ouibus*, pro eo quod est: *Non sunt ei cura vel cordi oues.* Alioqui sicut ad hunc verè pertinet de ouibus, id est, iuste cura siue necessitas curandi ei incumbit de ouibus, sic ad Iudam pertinebat de pauperibus, quoniam ex officio hoc ei cōpetebat, eo quòd loculos gestaret, vt de communibus eleemosynis egenis subueniret. Vnde & illud fuit, quòd cū in cœna nouissima dixisset ei dominus: *Quod facis, fac citius*, quidā discipulorum existimabant dixisse dominum, vt egenis aliquid daret. *¶ Sine eam, vt in dilecti sepultura mea seruet illud.* Sententiam quam in Elucidatione expressimus, apertè indicat Alcuinus, his verbis: Significat se moriturum, & ad sepeliendū aromatibus esse vngendum: vt idē Mariæ, cui ad venerationem mortui corporis multū desideranti peruenire non liceret, donatum sit viuenti adhuc impendere obsequium, quod post mortē celerī resurrectione præuenta nequiret. Idem ferè aliis verbis dixit Marcus: *Quod habuit (id est, potuit) hac fecit: præuenit vngere corpus meū in sepulturam.* Et apud Matthæum dicitur: *Mittens enim vnguentum in hoc in corpus meum, ad sepeliendū me fecit.* Chryostomus verò & Theophylactus, ad perstringendū occultè proditorē, sepulturæ hīc dicunt fieri mentionem. Rursus, inquit, Chryostomus, etiam propter proditorē rememoratus est sepulturæ, ac si dicat: Grauis sum tibi, & onerosus sed expecta parū, & abibo. Et hoc ostendit, cū subdit: *Pauperes semper habebis*

habebis vobiscum, me autem non semper habebitis. *¶ Videtis, quia nihil proficimus.* Potest hoc accipi, t̄quam ex inuidia prolatum, ab iis qui in Christi mortem coniuauerant Phariseis, ad eum modū quo in Elucidatione suprà expositū est. In quem sensum videtur accipere diuus Augustinus. Chryostomus verò & Theophylactus, magis putant dictum ab iis qui fauebant occultè, non tamen apertè audebant Christum defendere. Sic enim Theophylactus habet: Pharisei autè dicentes: Videtis quia non proficitis quicquā, non ex malitia hæc loquuntur. Non enim erant ex his qui mortem meditati erāt Iesui, sed beniuoli quidam esse videntur, nondum tamen liberè audentes loqui, eo quòd nō manifestè audebant resistere his qui contra dominū sauebāt. Et per occasionē tentant reprimere illos. Quasi dicant, Quæ vestra utilitas, ex multis contra hominem istum insidiis? Quantū enim insidiamini, tantū hic crescit, & augetur gloria eius. Nā mūdus, hoc est, omnis multitudo, post eū abitat: ita, quia nihil efficitis, cessate ab insidiis, vt ne frustra iniustitiā faciat. Notandū quoque, quòd in Græcorum codicibus tantum mundus ponitur, & nō rotus mundus, quomodo etiam legisse videtur diuus Augustinus, eo quòd in cōmētario sic dicat: Quid autem inuides cæca turba, quia post eum vadit mundus, per quem factus est mundus? *¶ Iesus autem respondit eis, dicens: Venit hora, &c.* Videtur hīc tacite indicari, quod non exprimitur: videlicet gentiles illos qui Christum videre cupiebāt, ad Iesum perductos esse, & admissos vt eum viderent: quo facto, ista deinde quæ sequuntur verba, coram illis & aliis astantibus discipulis atq; turbis hominum, proloquutus est. Non solitarium non fuisse Christum cū ista diceret, sed turbis magis immixtum, illud satis declarat quod non multo post dicitur: *Turba ergo qua stabat, & audierat vocem de calo factam, dicebat tonitruum esse factum.* Alij autem dicebant: *Angelus ei loquutus est, &c.* Intelliguntur itaque ista, post admissos & adductos ante conspectū Christi gentiles illos, in auribus discipulorum simul atque turbæ vniuersæ astantis prolata. *¶ Qui amat animam suam, perdet eam.* Beatus Augustinus dupliciter id exponit. Primo, ad hunc modum: *Qui amat, perdet: id est, si amas, perdes: si cupis vitā tenere in Christo, noli timere mori pro Christo.* Item altero modo: *Noli amare animam tuam, ne perdas eam: noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita.* Verūm posteriorem sensum hunc, dicit magis Euāgelicum habere sermonē, quem & nos solū in Elucidatione expressimus. Nā priori non videtur respondere, quod subditur de odio animæ, *Et quia odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Esset enim sensus correspondenter ex contrario. Si odis animam tuam, custodies

animam tuam. Si odis, & non vis habere vitam cum Christo, custodi animam tuam in vitam eternam. Omnino enim repugnant particulae ille adiectae, in hoc mundo, & in vitam eternam, ne per contrarium possit accipi sensus partis posterioris: quas quidem particulas, non dubium est ad partem priorem quoque referendas esse, in hunc modum: Qui amat animam suam in hoc mundo, in vita aeterna perdet eam: id est, non eam seruabit, neque custodiet ad vitam aeternam. Quare prior ille sensus non videtur esse de mente Euangelicæ loquutionis, Neque alium quam posteriorē ponunt Græci cōmentatores, Chrysostomus & Theophylactus. Omnis homo, inquit iste, qui præsentē vitam diligit, & animam suam amat, hoc est, sua desideria absurda facit, & permittit ei quod non oportet, nec contemnit mortem, perdet eam. Qui autem odit illam, hoc est, non indulget ei neque ab ea flebitur, hic eam custodit. Qui etiam hoc signanter annotauit in verbo, videtur, magnam indicari auersationem, quam habere debeamus erga concupiscentias animæ, sic vt extremo odio erga inordinatos animæ affectus simus dispositi: sic, quos odimus, eorum nec faciem videre, nec vocem audire omnino volumus. *¶ Vbi sum ego, illic & minister meus erit.* Potest hoc verbum dupliciter intelligi. Primo ad hunc modum: Quisquis mihi vult ministrare, debet in iisdem versari exercitiis virtutum, & in iisdem occupari studiis pietatis, ad implendū patrii voluntatē, in quibus me videt præcessisse: ita scilicet vacare pietati, mansuetudini, humilitati, patientiæ, orationi, & cæteris virtutibus. Atque ita ferè idē valet hæc particula, cum præcedēti: Si quis mihi ministrat, me sequatur. Alter sensus, præmissi spectat futuræ remunerationis, hoc modo: Qui mihi modo fideliter ministrauerit in terris, erit mecum in gloria in cælis, &c. Quæadmodum in Elucidatione supra expositum est prolixius. Atque hunc posteriorem sensum solum ponunt Augustinus, Chrysostomus, & Theophylactus: propter quod in Elucidatione nos quoque alium, quauis pulchrum satis & incundū, non expressimus. Exponit autē clarius hunc sensum, quod in textu subiungitur: *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.* *¶ Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, saluifica me ex hac hora, &c.* Passus iste satis clarè in Elucidatione expositus est, cōcorditer ad sententiam Augustini, Chrysostomi, atque Theophylacti. Illud autē notandū, quod secundum modū expositionis nostræ, illud: *Pater saluifica me*, quasi in interrogatione implicatur, ad hunc sensum: In hac cōturbatione positus, quid dicam? Nunquid illud dicā, Pater saluifica me ex hac hora? Quasi dicat: An precabor patrem, vt auferat à me mortem & calicem? Illud quod sequitur: *sed propterea veni in hanc*

ram hanc. Pater, clarifica nomen tuum, quasi correctio est præcedentis, & finalis resolutionis conclusio, ad patris gloriā. Quasi dicat: Nō dicam, Pater libera me ex ista hora, sed potius dicā: Ex quo pater propterea in ista horam veni, vt patiar & moriar, age tu quod pro tua est gloria, quod ab æterno decretū est liberè perfice, nihil meæ naturæ humanæ pertimescens infirmitatē, vitam naturaliter adamantē, atque à morte & passionibus abhorrentē, sed tuam solā attendens gloriā, quæ omnibus semper volo præponere meis cōmodis, & propter quæ omnia libenter expēdam & superimpēdam. Hanc sententiam & partium connexionem aperte satis indicat Theophylactus, cum ait: Docet nos Christus, vt etiam si moreremur & turbemur, non fugiamus mortē, quia & ego, inquit, cum turbor (homo enim verè sum, & permitto naturæ vt sua ostēdat) attamen nō dico ad patrem, vt saluet me ex hora hac. Sed quid dico: Clarifica nomē tuū. Hoc est, probet tibi vt ego suscipiā crucem, & periculū pro salute omnium. Possit tamen prædictorū verborū alia accipi diuisio, vt quasi per ordinē duas postulationes proponeret, quarū prior sit secundū naturæ infirmitatē, posterior secundum rationis iudiciū & spiritus finalē resolutionem, quæ etiam priorē velut corrigat, quæadmodum in agonia illa hortū nouissima & grauissima, prius quidē secundum naturæ infirmitatem orabat: *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste.* Et iterum: *Abba pater, omnia tibi possibilia sunt, trāsfer calicem hunc à me.* Posterius autem dicit: *Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Et: *Si fieri non potest nisi bibam illum, fiat voluntas tua.* Cui quidem posteriori petitioni sic inhaeret firmiter, relicta priorē, vt paulo post Petro volente agere ad ipsius liberationem, dixerit: *Calicem quem dedit mihi pater, non vis vi bibam illum?* Poterit autem secundum istum modū propositus Euangelij locus sic paraphrasticè exponi: Nunc, inquit dominus, intra me conturbatur anima mea, hinc quidem glorificationis & conuersionis gentiū (de quo iam verba feci) fructum desiderabilem cōtemplans, illinc verò ex opposito mortis & passionis, quasi de vicino imminētis horrore concipiens. In horum medio constituta anima mea, quasi hæsitabunda & perplexa conturbatur, quæ ex cōditione naturali dura carni ac tristitia refugit, læta verò & mollia eligit: ex rationis nihilominus iudicio & spiritus ductu, ea omnibus præponit quæ diuinæ nouerit esse voluntatis. Et quid in hac tā perplexa cōturbatione positus dicam? Quid eligam? Quid finaliter petam? Ecce tibi, pater, petitiones duas, eaque velut cōrarias secundum duplicem portionem animæ, & secundum geminā quæ est in me affectionē, proponam, vt quod optimum tuo iudicio videbitur eligas, & adimpleas. Equidem secundum

infirmæ carnis sensualem effectum, & secundum naturale animæ ipsius desiderium, hoc à te postularem, vt si fieri posset, transiret à me hora illa tantæ amaritudinis, quæ de proximo imminere mihi video: optata rem calicem hunc, si non esset necesse illum bibere, à me auferri, & non venire in hanc horam, in hac necessitatem, tam naturali sensu horribilem passionem atq; mortem perferendi. Sed quid ita frustra postulo? Ego enim noui, quod propterea in hanc horam venerim, quod ob hoc factus sum homo, & iam ad finem vsque temporalis huius vitæ peruenerim, vt in assumpta & adulta iam carne humana ista pariar. quæ sunt ab æterno decreta. Quare concludens, & quasi contra memetipsum sententiam ferens, priorémq; deprecationem subsequenti corrigens ac reuocans, hoc finaliter & conclusiuè te rogo pater, secundum electionem spiritus, & iudicium rectæ rationis tibi subditifimè, vt illud de me & in me facias liberrimè, quod maximè sit ad gloriam nominis tui, quòdq; tibi omnium maximè sit placitum, nihil naturæ assumptæ atcedens infirmitatem vel querimonias, sed tuam solum gloriam & voluntatem spectans, vt illam in me & de me adimpleas, per quæcunq; tandem aut quantumcunq; carni dura vel naturæ horribilia: quoniã ad hæc omnia, spiritus in te cõferrat us, & cõsequenter paratissimum. Hanc autem verborum cõsequentiam & connectionem sententiæ, satis videtur indicare Augustinus, qui illud quod priori loco dicitur: *Pater, saluifica me*, comparat cum eo quod post in horto dicitur erat: *Transfer calicem istum à me*: quod autem sequitur, *Clarifica nomen tuum*, cum illo; *Veruntamen non quod ego volo, sed quod tu*. Obscurius quoq; id ipsum ex Chrystostomi verbis potest deprehendi, cum ait: Ne dicerent Christum humanis carere doloribus, facile de subeunda morte philosophari, & in tuto nobis persuadere, ostendit, quod licet eam formidet, cum tamè vsus poscat non eam recuset. Hæc autem dispensationis sunt, non diuinitatis. Ideo inquit, *Nunc anima mea turbata est*. Neque enim aliter hoc procederet. Et dicitur: *Pater, saluifica me ex hac hora*, ita perturbatus est, vt etiam à morte absolui cuperet, si licuisset. Et quid dicam, inquit, cum mortem deprecetur? Propterea veni in horam hanc. Quasi diceret, Licet moueamur & perturbemur, non tamen mortem fugimus. Nam ita nunc perturbatus non recuso. Ferendum est quod inquit. Non dico enim (scilicet finali resolutione) libera me ex hac hora, sed: *Pater, clarifica nomen tuum*. Et licet perturbatio illud me dicere cogat, contrarium, tamen dico, *Clarifica nomen tuum*: hoc est, duc me iam ad crucem. *Omnia traham ad meipsum*.) Græci codices vulgati habent *αδύρας* pantas, id est, omnes. Atq; ita legissè Chrystostomum & Theophylactum, ex ipsorum enar-

enarratione satis cõstat. Interpretantur enim omnes homines, etiam gentiles. Augustinus verò (omnia) legit & interpretatur. Ait enim: Non omnes traham, dixit, sed omnia. Non enim omnium est fides. Non itaq; hæc ad vniuersitatem hominum retulit, sed ad creaturæ integritatè. Id est, spiritum, & animam & corpus. Omnia enim trahit post se. Ostendit nihilominus sensum aliud congruū, quo, omnia, pro, omnes, dictum accipi potest, cum subiungit: Aut si omnia ipsi homines intelligendi sint, omnia prædestinata ad salutem possumus dicere, ex quibus omnibus nihil ait esse periturum, cum supra de suis ouibus loqueretur. Aut certè omnium hominum genera, secundum innumerabiles differentias, quibus inter se præter sola peccata distant homines, ab excellentissimis vsque ad humillimos, omnia, inquit, traham post me, vt sim caput eorum, & illi membra mea. Nos in Elucidatione vniuersaliter omnes homines, p̄ Christi passionè in ligno crucis ad ipsum tractos indicauimus, quantum ex parte ipsius Christi fuit: quoniã abunde satisfecit pro omnium redemptione à captiuitate, qua detinebatur, ne ad eum possent libere accedere: sicq; quantum in ipso fuit, omnes traxit, sicut pro omnibus passus & mortuus fuit, & pro omnibus saluandis satis egit, ratione sufficientissimè sufficientiæ mortis eius. ¶ *Adhuc modicum lumen in vobis est*.) Duplicem huius verbi sensum in Elucidatione indicauimus, propter authorum veterum diuersitatem. Nam si (modicum) accipiat ut adiectiuum, determinans nomen, lumen, est sensus: Adhuc modicum luminis in vobis est. Quem sensum videtur accepisse Augustinus, dicens: *Adhuc modicum lumen in vobis est*. Hinc ergo est quod intelligitis, quia Christus manet in æternum. Quod enim vel hoc credebant æternum fore Christum, signum erat luminis aliquanti, quod adhuc in eis vigeat & splendebat. Alter est sensus, si modicum accipiat ut pro modico tempore, ad hunc modum: Adhuc modico tempore, vel modicum tempus, lumen in vobis est, siue vobis est: id est, ego qui sum lumen mundi, adhuc aliquantum temporis vobiscum transigam. Quem sensum expressè indicant exemplaria Græca, quæ habentur in manibus, quæ habent *μικρον χρόνον*, micron chronon, id est, modicum tempus: quantum aliqui suspicantur nomine chronon, tempus esse ab aliquo adiectum, propter tollendam ambiguitatè. Atque ita manifestè enarrant Chrystostomus & Theophylactus. Qui etiam hoc verbo respondi putant obiectioni propositæ Iudæorum: quasi ex ipso ostendat Christum, quomodo passio & mors nihil obstat ipsius æternitati. Sicut enim lux solaris, inquit, quando occidit, non omnino perit, sed iterum exoritur & rursum apparet, neq; vnaquam deficit: ita & mors Christi non est corruptio, sed occasus & translatio, iterumque exoritur per

resurrectionem, atq; ita nihil prohibet passio & mors, quia sit æternus. Neque prohibet ipsum esse Christum, quod sit exaltatus in ligno. Consimiliter & illud quod sequitur: *Ambulate dum lucem habetis*. Et deinde: *Dum lucem habetis, credite in lucē, variē accipitur, secundum proportionem ad id quod præcessit*. Vnde Augustinus id quod vltimo loco dictū est, sic interpretatur: *Dum aliquid veri auditu habetis, credite in veritatem, vt renascamini in veritatem*. Alij verò interpretantur: *Dum me habetis, in me credite, & in me ambulate*. (Propterea non poterant credere.) Non poterant, id est, non volebant. Non posse enim (vt ait Chryostomus) frequēter pro non velle vsurpatur, sicut posse, pro velle, veluti cum dicitur: *Qui potest capere, capiat*: id est, qui velit. Sed & in cōmuni sermone id vsurpari nōnunquam videmus, veluti cum quis dicit: *Non possum diligere illū, vehementiam voluntatis, potestatem appellans*. Idē ferē dicit Augustinus, cuius hæc ex multis pauca sunt verba: *Sic autem dictū est, nō poterant: vbi intelligendum est, quod volebant: quemadmodum dictum est de domino Deo nostro: si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest*. Sicut ergo quod dominus negare seipsum nō potest, laus est voluntatis diuinæ, ita q̄ illi non poterant credere, culpa est voluntatis humanæ. Theophylactus quoque consentit, dicens: *Hoc autē quod dicit, nō potuerunt credere, significat, noluerunt intelligere*. Nam malus & improbus homo nō potest credere, quādiu talis fuerit, mala scilicet eligens ac volens. Cæterum, quod dicitur: *Propterea non poterant credere, quia iterum prædixit Esaias, &c.* non sic intelligendum est, quasi propheticum vaticinium necessitatem peccādi imposuerit, & libertatem nō peccādi abstulerit ipsis Iudæis. Nō enim hic causam assignare vult incredulitatis Iudæorum, sed veritatem tantum scripturæ & adimpletionē propheticonū verborū vult exprimere. Debet ergo id quod hic dicitur secundū eundē accipi sensum, in quo illud supra acceptū est: *Nō credebant in eum, vt sermo Esaiæ impleretur, &c.* Vbi particula, vt, nō causæ sed euentus est nota, quod crassius dicere solemus, cōsequutiue nō causaliter accipi. Esset autē sine quæstiōe termo propositus, si absq; particula causali, loco eius qd̄ dicitur: *Propterea non poterant credere, quia iterū prædixit Esaias, dictū esset: Nō poterāt credere, iuxta qd̄ iterū prædixit Esaias*. Vnde potius in sermone, quā in re difficultas videt. Tractat vero hāc quæstiōē proluxius Chryostomus, his verbis: *Vide particulam, quia, nō causalem esse, sed euentus. Neq; enim quia dixisset Esaias, nō crediderunt, sed quia non erant credituri, ideo dixit. Sed quare non ita dixit Euangelista, sed incredulitatem à Prophetia, non autē Prophetiam ab incredulitate esse dixit,*

& sic

& superius hoc idem vehemēcius. Propterea non poterant credere, quia dixit Esaias: Hinc magnam vult scripturæ certitudine demonstrare, & quod nō aliter quā prophetatū sit, euenit. Et post pauca, Quæ prædixit Propheta, tanquā omnino futura prædixit. Nisi enim omnino futura nouisset, non sanē prædixisset. Ac rursum post pauca, Quod autem hoc in loco dicit Euangelista, ita intelligitur, quod impossibile erat Prophetam mentiri: nō tamen propterea impossibile erat vt crederet. Licebat enim, illis etiam credentibus, verum esse Prophetam. Non enim prædixisset, si fuissent credituri. Quid ergo, inquit, nō ita dixit? Quoniā proprietates quasdam habet scriptura, cuius legibus est cōcedendū. Hactenus ille. Quomodo autē Deus dicitur excipere oculos incredulorum, & indurare corda, apud Augustinum in commentario proluxius tractatum lector videre poterit.

ELVCIDATIO CAP. XIII.

ANTē illam Iudæis celeberrimam paschalem solennitatem, cognoscens dominus Iesus iam tempus adesse à patre definitum, quo post laboriosum vitæ suæ cursum peractū: mundum relicurus erat secundum visibilem istam corporis mortalis præsentiam, atque ad patris dexteram post mortem deiuitam assumendus, vt post laborem acciperet requiem, ac post opus, operis præmiū. ^b Postquā suos qui erant per omne tempus vitæ suos discipulos, & fideles quos in hoc mundo habebat, amore verē paterno semper dilexisset, (id quod & per omnem vitam suam patens demonstrauerat) ^c voluit item in finem vsq; eos diligere, ac circa vitæ suæ terminum peculiaribus quibusdam, tum operū, tum sermonum indicitijs, præcipuum suum erga illos amorem demonstrare. ^d Patet in cor, vt tradita paschalem agnum cū suis Apostolis māducarer, cū diabolo instigatus Iudas filius Simonis à Scarioth, vnus de Apostolorum numero, firmo iam proposito decreuisset, pactoque cum Iudæorum principibus iniussu spōdissit, præceptorem suum per opportunitatem tradere in manus eorum, ^e cognoscens dominus Iesus, quod omnium rerū ipse plenam haberet eanēque cum patre potestatem, ^f quōdque ab æterno

Antē diem festū paschæ sciens Iesus quia venit hora eius, vt transfretus ex hoc mūdo ad patrem, b cū dilexisset suos qui erant in mundo, c in finem dilexisset eos. d Et cæna facta, cū diabolus iam misisset Iudas in cor, vt tradita eum Iudas Scarioth, vnus de discipulis, vnus de quibus erat, qui dicitur Iudas filius Simonis, vnus de duodecim, qui dicitur Iudas Iscariot, qui tradidit Iesum, e sciens quia omnia dedit ei pater in manus, f quia à Deo exiit, & ad Deum vadit, à patre

a Surgit à coena, & ponit vestimenta sua: & cum accepisset linteam præcinxit se
b Deinde misit aquam in pelvum,
c & cepit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.
d Venit ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei Petrus:
e Domine, tu mihi lavas pedes?
f Respondit Iesus, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.
h Dicit ei Petrus: Non laabis mihi pedes in æternum.

à patre vt filius vnigenitus processerit, & in tempore ab eo secundum assumptam serui formam missus fuerit in mundum, quòdque ad ipsum vnde exierat, iam iam esset rediturus: vt exemplo semper memorabili discipulorum animis insingeret illam quã in se ipse prior ostenderat humilitatem, ^a surgit à loco suo vbi inter cenandum confederat: atque vt expeditior esset ad opus quod habebat in animo vestimentum superius exiit: allatòq; præcinctorio lineo, in modum ministrorum siue ancillarum se illo præcinxit. ^c De hinc aqua missa in peluim, discipulis residere iussis, magnoque stupore rei exitum præstolantibus, ^e ipse se patris vnigenitus, angelorum dominus, princeps regum terre, ante vilissimorum hominum, pedes in genua dedit: procubensque in terram, cepit lutulentos & sordidos illorum pedes aqua diligenter abluere: & blutòq; præcinctorio lineo magno affectu extergere, ita videlicet vilissimæ ancillulæ in se personam & officium transferens, vt discipulos suos humilitatem veram efficaci exemplo edoceret. ^d Vbi verò ad Simonem Petrum venisset dominus, vellètq; eius lauari pedes, re indignam ille existimãs, vt tam infimum ministerium sibi permitteret ab eo què tanti faciebat exhiberi, cepit obluçari primum & contradicere. ^e Quid hoc, inquit, est domine, quod agis? Tu ne præceptor & dominus, mihi vilissimo seruolo pedes lauabis? Aequũ ne est vt hoc ego patiar? Ego multo magis, si modo tu dignaberis meũ suscipere ministerium, tibi debeo præceptor discipulus, domino seruus pedes abluere. ^f Respondit magna vultus maturitate & vocis autoritate dominus. ^g Sine Petre agere me quod volo, suscipe humiliter quod tibi impendo obsequium. Et si modo non intelligas quid tibi velit hoc meum tam nouum ministerium, cognosces tamen post paululum mea eruditione instructus. ^h Petrus verò in suo proposito seruore illo qui ferè in eo se prodere solet persistens. Domine, inquit, rem tam indignã in æternum ego non feram. Non possum neque te tam vilem æstimare, neque me tanti facere, vt tam adieçtũ ministerium à te suscipiam. Et si tua humilitas

militas tibi vt hoc agas suadeat, mea e contrario fides ne à te mihi id fieri patiar prohibet. Quæso itaq; hac de re verbum vltra non facias. ^a Videns autem dominus Petrum ita obfirmato animo sibi reluctantem, vt ad obedientiam eum cogeret, verbum seueræ comminationis protulit, dicens. ^b Si non hac in re quã ego vt præceptor & dominus à te postulo, mihi acquieueris, non sis accepturus. ^c Qua comminatione tam graui ita apertè proposita, velut fulmine quodã perterritus Petrus, statim victus dedit manus: omnique contradictione omiçsa, sanctæ obedienciæ iussioni se submisit, dicens: ^d Si ita res tibi cordi est, si tam seriò id à me postulas, nequaquã tibi vltra contradicam: imò verò nõ pedes tantum quos tu postulas, abluendos offero, verteriam & manus & caput, & singula corporis membra antè patiar à te lauari, quàm à te velim separari. Nihil enim est mihi tua societate iucundius, nihil tua parte desideratius. ^e Respondit illi dominus, ^f Non ita necesse est cæteras corporis partes abluere, vt pedes. Qui enim semel lotus est, & in reliquis mundatus, ad plenam munditiam non eget nisi pedum abluitione: qui sicut plus aliis membris luto asperguntur & puluere, propter immediam terræ contactũ, ita frequentiori abluitione indigent. Sic & in anima qui baptismo semel ablutus est in remissionem peccatorũ, hic nõ opus habet iterum caput lauari, aut baptizari iterum: erit tamè necessarium, vt pedes animæ, id est, affectus, qui ex cõtractu terrenarum rerũ sepe immunditiam cõtrahunt, per penitentiam frequenter abluere & emũdare satagat. In huius videlicet signum, non caput abluo vobis, sed pedes tantum. ^g Et vos quidẽ, quòd ad plures vestrum attinet, mundi estis, nihil habentes in animo mortalis immunditiæ, à qua sitis mũdandi. ^h Veruntamen non vniuersi sic mundi estis, qui

a Respondit ei Iesus:
b Si non laueris pedes meos, sed & manus & caput.
c Dicit ei Simon Petrus:
d Domine, non tantum pedes meos, sed & manus & caput.
e Dicit ei Iesus, Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus.
g Et vos mundi estis,
h sed nõ omnes hic

a Sciebat enim hic adeptis. Est enim inter vos, qui malo & peruerso quisnam esset corde totus immundus inter mundos, solo numero non qui traderet eum. merito sociatus, versatur. **a** Sciebat enim per omnem **b** Propterea dei scientiam suam, quam nihil potest latere, quisnam esset qui ipsum erat traditurus: sciebat Iudæ Apostolice omnes. **c** Postquam erant lauisti pedes inquit, & iam in corde pessimo traditionis modum inquirentem. **b** Hunc videlicet notare volens, & sibi eorum, accepit manifestum facere, dixit: Non estis mundi omnes. **c** Post vestimenta sua: quam igitur per ordinem singulorum pedes lauisset, & cum recubuisse iterum, xuerat vestimentum superius: eoque indutus iterum dixit eis. **d** Scitis quid facerim vobis. **e** Vos vocatis me, magister & domine, & bene dicitis: sum etenim. **f** Si ergo ego laui pedes vestros dominus et magister, et vos debetis aliter aliter lauare pedes. **g** Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. **h** Amen amen dico vobis: non est seruus maior domino suo, neque Apostolus maior eo qui misit illum.

quo missus est maior. Non enim debet seruus pretiosorem se aestimare, quam dominus ipse se aestimet: ut quæ dominus agere aut ferre dignatur, ipse quoque non dedignetur agere aut pati. Unde & vos mei serui & Apostoli, non debetis illa dedignari humilitatis exercitia, tanquam vobis indigna, posteaquam ego dominus prior ea exhibui. **a** Postea verò quam hæc modo ex mea instructione cognoscitis, & intelligitis, non stertis vobis esse existimetis, ea audiuisse, aut vidisse, aut etiam intellexisse: eritis autem in spe beati, si quæ audistis & intellexistis, opere adimplere satagatis, sedulo vos exercitantes in huiusmodi humilitatis & charitatis obsequiis. **b** Quod autem dico, beatos vos fore, non ad omnes qui hunc meum auditis sermonem pertinet, quoniam non omnes audita curæ student. **c** Ego enim scio, qui ex vobis à me firma stabilitate electione sint electi, atque ad vitam predestinati: ex aduerso ite illum noui, qui inter vos secundum numerum manens est reprobis, atque ad damnationem predestinus. **d** Sed quid multa? Necessè est impleri scripturam, qua proditoris mei impietatem, sub mea persona loquens Psalmista describit, in hunc modum: **e** Homo mihi domesticus & familiaris, quem ego in familiam meam ascui, meamque mensam conuiuiam posui, cui nunquam ego nisi magna & multa amoris indicia demonstravi, hic omnibus meis beneficiis ingratus, mala pro bonis mihi retribuet, sceleratissimamque proditione me supplantabit, & in mortem traderet. **f** Hæc autem nunc priusquam eueniant vobis prænuntio, ut cum postea hæc ita ut dixi euenire compereritis, credatis, me verè illum esse, quem me esse prædicauit, & Dei filium, cuius solius est omnia nosse, etiam quæ futura sunt & occulta cordium. **h** Ne verò de meo abscellu nimium contristemini, neque solliciti nimium sitis, quid de vobis agendum sit post mortem meam, illud vobis in vera assertionem ad consolationem affirmo: **i** Quisquis vos in mundum à me Euangelij prædicandi gratia mittendos, benignè exceperit, quem vestra prædicationi credendo vobisque charitatis me accipit.

a Si hæc scitis, beateritis, si feceritis ea.

b Non de omnibus vobis dico. *c* Ego scio quos elegerim.

d Sed ut adimpleatur scriptura: *e* Qui mandauit mecum pacem, leuabit calcaneum meum.

f Amo lo dico vobis, priusquam credatis, me verè illum esse, quem me esse prædicauit, & Dei filium, cuius solius est omnia nosse, etiam quæ futura sunt & occulta cordium.

h Amè amén dico vobis.

i qui accipit si quem misero, & hospiti

& hospitalitatis obsequia exhibendo, hic mihi re faciet tam gratā, quā si memetipsum ita suscepisset. **a** Qui autē me accipit, accipit et qui me misit.

b Cū hac dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit:

c Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me. **d** Aspiciebant ergo adinucem discipuli haestantes de quo diceret.

e Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, & quem diligebat Iesus.

a Qui autem me accipit, vel post in membris meis, receperit, pater meus, id sibi factum reputabit, premio optimo beneficium illud compensaturus in tempore suo. Atque hinc vobis me absente postea ad Euangelij prædicationē exituris, à piis & fidelibus hominibus honor & opportuna exhibebuntur ministeria propter nomen meum, & propter spem retributionis aeternae. **b** Cū autē ista dixisset dominus Iesus, dolens super malitia & infidelitate Iudae discipuli, in spiritu suo conturbatus, & animo commotus est, quemadmodum solent homines iusti, considerantes rem indignam, spiritu conturbati: ex misericordia & compassione ad delinquentes & indignatione sancta contra peccatum. Simul quoque cum graui assertionē, quā rem indubitam testificatus est, dicens: **c** In veritate dico vobis, quod vestrum qui mecum huic mensae adfideis, quos ego ex omnibus hominibus singulariter in meos Apostolos elegi, vnus quidam, ante non multum temporis me est in manus hostium meorum traditurus. **d** Quod verbum piorum discipulorum cordibus haud dubie amarissimum, sic eos in stuporem conuertit, vt quasi extra se facti nouo modo in se inuicem vultus desigerēt, velut in perplexitate haestantes, quāsi illi esset de quo verbum istud tam durū præceptor tam seria assertionē protestatus fuerat. Vno enim Iudae excepto, ceteri omnes bene sibi conscij erāt & propter mutuam charitatē, de se inuicem tam malē suspicari nō poterant: verbum tamen præceptoris verum esse absq; vlla haestitatione credebant: quā sanē causa, merito illorum animos perplexos & haestitabundos reddebat, vnoquoque sibi ne fortē in tantum scelus labi posset metuente. **e** Erat autem vnus quidam discipulorum illic praesentium, super pectus domini Iesu recumbens, **f** ille videlicet adolefscens Ioannes, quem ipse peculiari quadā familiaritate, ob virginēam puritatem, & eximiam morum lenitatem, vitæq; innocentiam, præ ceteris quodam teneritudinis affectu diligebat

ligebat: qui cū proximus assideret præceptorī, verbum ab eo tam triste audiens, quāsi præ dolore & compassione seipsum non ferens, in pectus eius caput leniter reclinauit, vt solēt super matrū vbera dulces natī quiescere. **a** Huic itaq; Simon Petrus, qui longius à domino distabat, per nutū indicauit, vt dominū ipse interrogaret, quāsi ille esset quem generalis iā sermo pertrinxerat. Propter enim reuerentiā erga præceptorē, nō autē ausus est ipse per se interrogare rem odiosam: sed per illum cui non solebat indignari dominus: quiq; peculiarius ab ipso diligebatur, commo dius id fieri posse censebat. **b** Statimq; discipulus ille supra pectus Iesu recubens, viso nutū & cognito desiderio coapostoli, præceptorem confidenter interrogat, dicens: **c** Quasumus domine, manifestum nobis illum facere digneris qui te est traditurus, vt qui innocētes sunt, metu liberentur tanti criminis. **d** Cōpatiētiens dominus innocentum dolori, simul & Iudae impiam mentem tacitē ferire volens, non nomine quidem, sed indicio, proditorem prodidit, dicens: **e** Ille me est traditurus, cui ego panis bucellam iuri intinctam porrexero. **f** Statimq; panis bucellam in ius intinxit, tinctamq; porrexit Iudae filio Simonis à Scario. **g** Qua accepta, nihil ille melior factus, sed longē magis peruersus, eo q; animo malo & corde impio beneficia domini suscipere indignē, ex tunc magis q; antē in eo cœpit dæmon impius habitare, eumq; ad patrandum opere scelus mente conceptum, ardētius vehementiusq; instigare. **h** Quod videns dominus, quem nullum latet cordis secretum, Iudam videlicet in malitia cordis obstinatū, propositiq; suo pessimo pertinacissimē inherētē, ita vt iam nec benignitate nec asperitate ad sanam mentē se pateretur reuocari, dixit illi: **i** Quod facis, fac citius. Hoc est, Posteaquam ita recum res habet, posteaquam sic apud te decretū est, statq; irreuocabilis in animo tuo sententiā, vt præceptorem tuum tradas in manus hostiū, age fac otius quod meditaris, permitto tibi lib. eram protestatem faciendi hac in re quod velis: nō ego te prohibebo, nō impediam modum passionis meae, posteaquā à patre

a Intuit ergo huic Simō Petrus, et dixit ei: Quis est de quo dicit?

b Itaq; cū recubisset ille supra pectus Iesu, dixit ei,

c Domine, quis est? **d** Respondit Iesus:

e Ille est, cui ego intinctum panem porrexero.

f Et cū intinxisset panem, dicit Iudae Simonis Scariois.

g Et post bucellam, introiuit in eum Satanæ. **h** Dicit ei Iesus.

i Quod facis, fac citius.

Q ad

a Hoc autem ad hoc destinata aduenit hora.^a Illo autem verborum nemo sciuit discumbentium, ad honestè Iudam dominus arguit, vt nemo tamen egeret quid dixerit ei. rorū planè intelligeret, quid sibi verbū illud voluisset. Non enim poterant tam prauè de quoquam facile suspicari, donec apertius rē protulisset dominus: & erat ratio, quare in aliam sententiam dictū possent existimare.^b Quidam enim, propterea quòd Iudæ officium erat cōmunes gestare loculos, ac de rebus necessariis comparandis curam gerere, suspicabantur huc esse referendum verbum domini, vt tempestiuè sibi prospiceret Iudas, de comparandis iis quæ per instantem solennitatem forent necessaria: aut vt aliquid ex communibus elemosynis distribueret in pauperes, què admodū solitus erat interdū dominus superabundanti pietatis affectu, quæ sibi donata fuerant, aliis pauperibus & egenis communicare.^d Iudas ergo postquam buccellam illā de manu domini accepisset, ac deinde ex addito verbo se ac suum propositum non latere didicisset, vehemētissimè à diabolo agitatus, & propria conscientia vulneratus, non potuit vitra tam sancti sodalitiij ferre præsentiam: sed cōtinuò exiuit, factus apostata p̄ssimus, filius Belial, veluti taurus excussio iugo infaniens, vt parricidiū mente conceptum, opere perficeret.^e Erat sub noctè, cum exiret Iudas: quòd tempus ad peragendum malitiæ suæ desiderium, erat accommodum.^f Cum ergo ille exisset, separata palea à tritico, dixit dominus Iesus ad eos qui remanserant vndecim discipulos:^g Nunc ecce ego filius hominis, per verba efficacissimæ doctrinæ & signa potentissimæ virtutis glorificatus sum in mundo: & Deus patris à quo omnia mea sunt, & quæ doceo, & quæ ago, in me glorificatus est, quoniam eius gloriam in omnibus semper spectauit.^h Si autem Deus pater in me iam glorificatus est, ipse quoque me glorificabit per semetipsum, post paululum in mea passione magna ostensurus ad meam gloriam prodigia, ac deinde à mortuis me suscitaturus ad vitam immortalè, assumpturus quoque me ad dexteram suam, & iudicandus constituturus viuorum atque mortuorum, atque etiam

b Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quòd dixisset ei Iesus, vme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum, c aut egenis vt aliquid daret. d cum ergo accepisset ille buccellam, exiuit cōtinuò.

e Erat autem nox. f Cū ergo exisset, dixit Iesus. g Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. h Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso.

etiam per orbem vniuersum meum nomen signis admirandis clarificaturus.^a Neque in longum ista mea differenda est gloria, sed iam in proximo immineat. iam enim recta ad passionem pergo, post quam euestigio subsequetur hæc gloria.^b O mei dilecti discipuli, quos præ amoris tēderitudine filios vobis appellare, modicum tempus & modicum valde est, quo secundum corporalem hanc & visibilem præsentiam permanebo vobiscum. Citius enim quàm existimetis, auferat à vobis.^c Ac tunc meam requiritis præsentiam, mea dulci societate (vt antè soletis) perfrui desiderabitis.^d Sed quomodo nuper me audistis dicentem malignantibus Iudæis: Quo ego vado, vos non potestis venire: sic & vobis idem illud verbum nunc dico, nimirum quòd illuc quo ego per passionem & mortem pergo, nemo vestrum sua virtute potest peruenire: Ad patris enim dexteram quo ego post passionem & resurrectionem meam ascendam, nemo hominum propria virtute potest ascendere, nisi per me illuc assumptus siue attractus fuerit. Potissimum verò, isto nunc tempore quo ego passurus sum, vos non poteritis venire quo ego vado: quoniam nondū tempus aduenit passionis & mortis vestræ. Vobis enim adhuc in corpore isto permanendum est, ad prædicandum gentibus gloriam meam.^e Nunc itaque abscedens à vobis, non onera multa & grandia alligabo in humeros vestros: sed hoc vnū mandatum suauè & leuè, quasi ex mea præceptione iam innouatum, do vobis, vt vos inuicem in veritate diligatis, iuxta exemplum dilectionis meæ, qua ego dilexi vos, vt & vos sic meo exemplo instituti ad hanc formam proximos vestros diligatis. Videlicet, vt quomodo ego vos nihil de me bene meritos, propter patris mei amorem, dilexi, beneficiis quæ plurimis affecti, atque in viam salutis direxi, nunc etiam mortem pro vobis subire paratus: sic & vos, ob amorem mei erga proximos vestros etiam incognitos & extraneos, & omnino erga omnes, veram dilectionem habeatis, omnibus prodesse quibus poteritis modis & mediis laboretis, etiā vitā pro salute proximo-

a & continuo clarificabit eum. *b* Filios, adhuc modicum vobis cum sum.

c Queritis me, & sicut dixi Iudæis: *d* Quòd ego vado, vos non potestis venire, & vobis dico modo.

e Mandatū novum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem.

a In hoc cogno rum libenter superimpendere parati. ^a Per hoc enim scēt omnes, quia quasi certissimum signum, dignosci poterit ab omnibus, quod verē mei discipuli sitis, si fraternam charitatem erga proximos vestros habueritis, eamq; nō habueritis adin verbo tantum aut lingua, sed opere & veritate ostenderitis. Nec enim aliud est signum certius, nec alia distinctio- nis nota manifestior. ^b His ex ore domini sua uisimo auditis, Simon Petrus ultra se continere non ualens, dominū interpellauit, dicens: ^c Quid sibi uale- domine, quomodo ualeas, dominū interpellauit, dicens: ^c Quid sibi uale-

^d Respondit Te hitabo, quin & sequi te potero. ^d Respondit ei do- sus, quo ego ra minus: Quo ego nūc uado Petre, neq; tu, neq; alius do, non potes me aliorū me sequi modo poteritis. ^e Veruntamē post- modo sequi. ^e rarius, ubi tempus tuum aduenerit, sicut uenit nunc ho- e sequeris autē ra mea tunc me sequeris posterior quo prior ego pæ- postea. ^f celsi. ^f Petrus uerō necdum capiens mysterium uer-

^g Dicit ei Petrus: bi, iterum dixit. ^g Gaudeo profectō, quod uel tan- g Quare nō pos dem sequar. Sed quid obstabit mi domine, quo mi- sum te sequi mo nus, te iam nunc sequi ualeam? Non enim poterit do? quicquam mihi tam horrendum occurrere, propter quod te uelim dominum meum, & p̄ceptorem opti- mum derelinquere, aut à te separari. ^h Paratus enim

ⁱ Animam meam pro te po sum pro tuo amore, vitam istam corporis perderet, nam. Respondit magisque patiar animam hanc à corpore separari, ei Iesus: quam me à tua societate disungi. Ista quidem Pe- trus, non fictus nec simulatus, corde sincero, ex ma- gno erga p̄ceptorem zelo, tamen p̄sumptuosius aliquantulum, proferbat. Verū dominus, cui no- tum erat imperfectum discipuli, & quod in proximo imminerat periculum non erat occultum, ita illi re-

^j Animam tuā spondit: ^j Quid tu Petre ita nunc confideret loque- pro me ponet? ris? Audi magis quid ego tibi dicturus sum. Illud ego Amē amen di tibi in ueritate, ut certo euenturum assero, quod d hęc co tibi, non can- ipsa nocte, antequam gallus bis uocē cantus sui emi- tabit gallus, do- serit, tu me trina negatione abnegaueris. Obserua- nec ter me ne- quod dico: & cōsidera, quā iam istud cum tuis tam splen- ges. didis promissis conueniat.

In finem dixit eos.) Augustinus in finē interpretatur, in Christum, iuxta illud: *Finis legis Christus*. Ad hoc enim nos dilexit, inquit, ut nos ad se perduceret, faceretq; eo trāsire quo ipse p̄cessit: id est, ad patrē. Alteram quoq; intelligētiam reuēcit, tanquā humanam, non diuinam, qua significari uideretur, Christi vsq; in finem siue vsq; ad mortē (exclusiue uidelicet, ut dici solet) suos dilexisse, quasi morte finita sit eius erga suos dilectio. Illam tamē admittit qua significetur Christū adeo dilexisse suos, ut in finē vsq; siue ad mortē vsq; eos dilexerit: id est, ut mori pro eis dignatus fuerit. Chrysostomus, in finē dilexit, exponit semper dilexit, cuius signū subleuēter ponitur. Theophylactus sic enarrat: In finē dilexit, id est, nihil omisit eorū quæ facere decet eū qui multū diligit perfectamq; charitatē erga illos declarauit. Unde id quod dicitur Græcē *eis telos*, id est, in finem, tantundē ualere putat, quantū profectō, plenē & cōsummatē, sic uidelicet ut nihil desit. Potest & simpliciter sic intelligi: Cū per omne tempus quo cū suis in hoc mundo cōuersatus fuerat dominus, dilectionē erga eos magnam ostendisset, uoluit tamen circiter finē instante iam p̄gationis hora, singularia quædam erga ipsos ueræ dilectionis monstrare indicia: ut hoc notū fieret omnibus, quod ex mera charitate, quæ erat perlaturus supplicia, ultro susciperet, pro suorum salute, nō ex necessitate, propter ineuasibilem Iudæorū astutiam, uel insuperabilem eorū uolentiam, Hunc sensum in Elucidatione solum explicauimus, quod facilius uideatur, & magis obuius, uidenturq; illū accepisse in uerbis propositis diuus Cyrillus. *(Cœna facta.)* Intellige, nō cœna cōsummata & absoluta, sed cœna apparatus, uel cū cœna iam fieret, aut inter cœnandū. Nondū enim absoluta erat cœna, quā ad lauandū pedes discipulorū se Christus componeret, quandoquidē paulopost bucellam Iudæ tradidit, in tinctā paropside. Annotauit hoc ipsum & Augustinus: *Cœna facta, dictū est, inquit, iam parata & ad cōuiuantū mensam uisumq; perducta. (Cū diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas, &c.)* in Græcis codicibus, aliquantulum mutato ordine, sic legitur: *Cū diabolus iā misisset in cor Iudæ Simonis Scariotus, ut traderet eū. In sententiā nō est differētia. (Sciēs quia omnia dedit ei pater in manus, &c.)* Ad exēpli huius quod Saluator in memoriā sempiternā exhibere uoluit amplificationē, breuiter hic Euāgelista cōmemorat Christi potestātē & gloriā. Quasi dicat: Cū non ignoraret Christus, omnīū se habere potestātē, & patri se esse cōsubstantialē, atq; ad patris dexterā paulopost sessurū in maiestate & gloria vsq; adeo tamē se humiliavit, ut linteo p̄cinctus pedes discipulorū, ser-

vitam abscesserint, omnes autē plena & perfecta pōtētur requie. Hæ mansiones iam sunt in domo patris mei, ab origine mundi præparata & prædestinata sunt in regno cælorum: vt cum tēpus aduenerit, exultent in eis sancti in gloria. ^a Quod si aliter res haberet, si nullas pro vobis suscipiendis patris mei domus haberet mansiones, nō ego vana spe would lactare sed apertē & nudē iam olim aperuissem vobis. Nō enim is sum ego, qui mēdacibus promissis hominū animos mihi vel opus habeam vel optem conciliare. ^b Ecce enim in veritate, ppter hoc ego nūc à vobis per mortem sum ex hoc mundo transturus, vt apud patrem vobis locum parem, in quo mecū suscipiamini: quod fieri non poterit, nisi ego præcessero, quasi viam sternens nōdum calcata, & quasi mansiones cubiliæque aperiēs hæctenus oclusa mortalibus. Nam licet iam sint mansiones in domo patris, nondū tamen apertæ sunt hominibus, nōdum patefacta est via ad illas: sed per mortem meam portæ aperiuntur, via innotescat

^a Si quominus dixissem vobis:

^b Quia rado parare vobis locum.

^c Et si abiero et præparauero ad tempus à vobis, vobisque locum apud patrem præparauero, iterum ad vos veniā ego, in nouissimi examinis die ad vniuersos, atq; ad singulos sigillatim in d & accipiam, hora mortis temporalis, ^d & accipiam vos, omnesq; vos ad me ipsum meo mortini credētes mecum, quasi in sinum meum vt vbi sum ego, colligēdo eos, vt in eadem gloria qua ego sum apud & vos suis. ^e Et quod ego vado scitis, & viā deātur, quæ dico de meo habitu. Iam enim vos nostis, & terminum ad quem pergo, & viā ipsam per quam pergendum est ad hunc terminum. Videlicet id dixit dominus, significans illos patrem iam cognouisse per fidem, qui erat profectiois suæ terminus, & semetipsum filiū, qui est viā ad patrem. Verūm illi sensum

^f Dicit ei Thomas: Domine, verbi huius non capiebant. ^f Vnde vnus quidam ex nescimus quō modo est, quod dicit, nos & viam nosse & terminum? Nos scimus viam nē vtrunque nobis ignorare videmur. Primum enim scire? Dicit ei nescimus, quis sit tuæ profectiois huius terminus: Iesus: qui si nos latet, quomodo poterimus viam cognoscere

re qua sit proficiscendum? Qui enim quo pergatur ignorat, neque qua pergēdum scire potest. Rēpon- dit illi Iesus: ^a Imō vtrunq; iam nostis. Nam quan- tum ad viam attinet, me omnes iam probē nostis, & veritas & vita. quis sim creditis. Ego autem sum via, per quam ad pa- trem pergitur: nec via solum, sed veritas etiam ipsa erudiens, & vita viuificans animas hominum. ^b Ne- mo venis- mo quippe hominū ad patrem potest accedere, nisi ad patrem, nisi per me filium eius, quē ipse mediatorē, & quasi viam per me. quādam mediam cōstituit, inter se & genus homi- num. Ipse verō terminus est, ad quem & ego nūc per- go, & vos posterius oportuno tēpore proficiscemi- ni. Cū itaq; Thoma negas te pariter & viam nosse & terminū, videris neq; me neq; patrem agnoscere. ^c Quod si me cognoueritis fide recta & vera vt filiū, c Si cognouisse patrem quoque meū cognoscere debetis, qui mecum iū me, & patrē est vna substantia. ^d Et ex nunc illum cognoscitis co meum vti que gnoscetisq; amplius post resurrectionem meam, cū cognouissetis: per spiritū pleniū eritis instructi de omnibus: & iam d & amodo co illum vidistis per fidem, atque etiam insensibili voce gnoscetis eum, et audistis, omnes quidem ante aliquot dies, dicentem: vidistis eum. Et clarificaui, & iterum clarificabo: nonnulli peculia- riter etiam aliās in mōte tonantē: Hoc est filius meus dilectus. ^e Audiens hæc alius quidā ex discipulis, Phi- lippus nomine, nimium crasse verba Christi intelli- lippus: Domine, ges, dixit ei: Ego, quod equidem sciam patrem tuum ostende nobis pa- trem, & sufficit de visendum oculis, & erit nostro desiderio abunde nobis. ^f Hanc petitionem tam crassā audiens f Dicit ei Iesus præceptor Iesus, quasi per modū increpationis disci- pulum alloquitur: Quid tu, inquiens, Philippe, loque- robiscum sum. ris? Tot ego dies & menses, imō & annos aliquot vo- & non cognoui bificum egi, vobisque familiarissimē sum vsus, vt do- stis me? mesticis meis: & nōdū me quis sim cognoscitis? Nam g Philippe, quō id tua verba videntur indicare, quibus tibi postulas videt me, videt patrem ostendi, quasi hæctenus tibi nunquam osten- & patrem. dus aut visus fuerit. ^h Philippe, qui me in recta fide videt, patris verbum & imaginem eiusdem naturæ, h Quomodo in videt simul & patrem meum, qui mecum est vna sub- dicit: ostende no- stantia. ^h Quomodo igitur sic tu loqueris, dicens: bis patrem?

Q 5 Ostende

a Non credis, quia ego in patre, & pater in me est?

b Verba quae ego loquor vobis, à meipso non loquor, pater autem in me manens ipse facit opera.

c Non creditis, quia ego in patre, & pater in me est?

d Alioquin, propter opera ipsa credite.

e Amen amen dico vobis: qui credit in me, opera quae ego facio, & ipsa maiora horum faciet: quia ego ad patrem vado.

g Et quaecumque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam:

h Ut glorificetur pater in filio.

Ostende nobis patrem, perinde ac si nunquam illum videris? ^a An non credis, quod ego sum in patre, sicut & pater vicissim in me est, tanquam duae personae in una substantia, sicut gignens consubstantiale in consubstantiali genito, & sicut genitum consubstantiale in consubstantiali gignente: Omnino autem illud credatis necesse est.

^b Nam verba quae ego in mundo existis coram vobis loquutus sum, atque etiam nunc loquor, non ea loquor à memetipso primario, sicut nec sum à memetipso: sed à patre meo, unde habeo esse, ab eo & verba & opera habeo, ipse in me manens vnus mecum Deus, & mecum loquitur, & mecum operatur: ego ab eo loquor ipse per me loquitur: ego ab eo operor, ipse per me operatur.

^c Cum igitur tanta sit inter me & patrem societas, tam indivisibilis vnitas, an non credetis me esse in patre, & patrem in me? ^d Quod si forte absque probatibus sensibilibus testimoniis illud videatur difficile

creditu, opera illa tam multa, tam magna, tam excedentia omnem naturae virtutem, quae me vidistis in patris nomine operantem, ipsa vos commouere debent, ad credendum, rem ita se habere.

^e Et si nondum haec sufficiant, ad dico vobis, qui amplior confirmationem illud in veritate dico vobis, quod etiam ij qui in me credunt ut patri consubstantiale & vnus cum eo Deum, ex virtute huius fidei atque in coprobationem veritatis eius, opera eiusmodi miraculosa qualia me vidistis operari, imò & his maiora (vbi res poposcerit, aut se obtulerit occasio) facient: quod niam ego iam non ultra conuersabor secundum visibilem praesentiam in mundo, ut haecenus, sed ad patrem redeo unde exiui: atque ob hoc vbi ego assumptus fuero à vobis, relinquam potestatem faciendi necessaria miracula fidelibus meo loco substituendi, ad praedicationem Euangelij, & conuersionem gentium.

^f Insuper, in testimonium huius inseparabilis vnitatis, quicquid à patre meo petieritis in fide nominis mei credendo in me tanquam in filium patri consubstantiale, hoc vobis non dico. pater praestabit, sed ego praestabo, ex potestate mihi à patre tanquam consubstantiali filio suo concessa: ut sic pater in filio, & per filium glorificeris,

etur, dum & in nomine filij ipse rogatur, & per filium ipse exaudit rogantes. Vtrobique enim glorificatur pater in filio, dum in utroque, simul & patri & filio vna & communis ascribitur gloria. ^a Et ne forte male intelligentes quod dictum est, falso existimetis, non licere vobis me rogare, sed patrem tantum in nomine meo, hoc quoque adiicio: Si quid me petieritis, in me credentes & fiduciam habentes, tanquam in eum qui ex virtute diuina mihi à patre data hoc possum, ego praestabo vobis, vel hoc ipsum dando quod postulat, vel aliud magis utile. Et ego quidem, quod ad meum attinet affectum atque officium, nunquam vobis deero.

^b Vos autem, si me vultis vera dilectione amare, curate obseruatores esse, non tantum audires, mandatorum meorum. ^c Quod si feceritis, etiam cum à vobis abscessero, non ero immemor vestri, sed patrem meum pro vobis deprecabor: & ille per meam intercessionem mittere ad vos, loco mei iam assumpti, alium qui vos consolabitur, nempe ipsum spiritum veritatis, spiritum sanctum à patre, & à me communiter procedentem: qui eos quibus illabitur, sua vnctione interna, & magnifice consolatur, & perfecte omnem edocet veritatem.

^d Et huc sic dabit pater, ut non ad tempus tantum modicum vobiscum sit, quomodo ego secundum carnis praesentiam pauculum tempus egi in mundo, sed ut vobiscum & cum iis qui per vos in me sunt credituri, in aeternum vsque ad consummationem saeculi permaneat, ut sanctae Ecclesiae meae doctor & gubernator perpetuus: quo dirigete, in veritate salutis solida & immobilis semper persistat.

^e Quem quidem spiritum veritatis, homines mundi huius, qui obstinato corde in iis quae mundi sunt, (nepe in concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitae) ehigunt permanere: non possunt, donec eiusmodi sunt, recipere: quoniam in caecitate cordis sui illum, nec videre per fidem possunt, nec scire per experientiam, quam dulcis, & suavis sit vnctio eius.

^f Vos autem quos, ego de mundo impuro elegi, qui mundana iam olim reliquistis desideria, vos illum cognoscetis, per fidem & experientiam dulcedinis eius: quoniam

a Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.

b Si diligitis me, mandata mea seruare.

c Et ego rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, spiritum veritatis:

d quem mundus non potest accipere, quia non videt eum.

e Vos autem quos cognoscitis, quia apud vos manebit, & in vobis erit.

quonia ex munere patris apud vos permanebit, & in vobis inhabitabit, vos cōsolans, vos erudiens, vos laudans, vos corroborans, denique per omnia abundantantes vos constituens. ^a Ita non relinquam ego vos patre orbatos, quasi sine capite corpus, quasi sine gubernatore familiam. Tamen enim nunc per mortē abscedens ad tempus videbor abesse, ^b breui tamen ad vos redibo, & post resurrectionem iterum me vobis ostēsurus, & post ascensionem in cælos tali munere vos inuisurus. ^c Post paululum temporis, homines mūdi huius qui non nisi corporaliter præsētia videre sciūt, me non vltra videbunt, quando per mortem auferar ab oculis eorum. ^d Vos autē qui non estis de mundo, me semper videbitis, licet non oculis corporis, sed oculis mētis per fidem, quæ est rerum sensibus corporeis absentium. ^e Ego enim sicut viuus semper apud patrem, & viam etiam tunc cum me existimabit mundus mortuum, sic & vos in fide mea viuetis, per quam & me videbitis. ^f In illo tempore, cum hūc spiritum veritatis post meam assumptionem in cælos acceperitis in vobis, tūc intelligetis per illius eruditionem, quod modo nō ita captu facile vobis existimatur, quod ego sum in patre, vt vnum cum ipso, vt cōsubstantialis filius inconstitutiuali patre, sicut vicissim pater in me est vt mecum vnum. ^g Et non solū intelligetis, quod ego & pater vnū simus per essentiā, verū hoc insuper cognoscetis, quomodo vos in me sitis tanquam vnum mecum, & ego vicissim in vobis vt vnum vobiscum, non quidem per naturam, sed per gratiam, qui est supremus modus vnctionis creaturæ cum creatore. Nam vnitas secundum naturam creaturæ, in creatore esse non potest. ^h Hoc autem dico vobis: quisquis mandata mea postquam audierit, nō obliuiscitur, sed fideliter ea tenet in corde, & obse- rat in operatione, vitam secundum illa ducendo immaculatā ab hoc ego verē & seriō diligi me censeo: nō autem ab iis, qui verborū meorum sunt obliuiosi aut pigri tantum auditores. ⁱ Qui verō me sic diligit meritō gaudeat, & bene actum secum putet: quonia vicissim ipse diligitur à patre meo, qui diligit

*a Non relinqua-
vos orphanos:*

*b veniam ad
vos.*

*c Adhuc modi-
cum, & mūdus
me iam non vi-
det.*

*d Vos autem
videbitis me,
quia ego vi-
uo, & vos viue-
tis.*

*f In illo die vos
cognoscetis, quia
ego sum in pa-
tre meo.*

*g & vos in-
me, & ego in
vobis.*

*h Qui habet
mandata mea
& seruat ea, si-
le est qui diligit
me.*

*i Qui autē di-
ligit me, dilige-
tur à patre
meo: & ego*

git omnes me diligētes: ^a item & à me diligitur, quonia ego diligētes me diligo, & in signum meæ dilectionis ego me illi familiariter manifestabo, dabo illi per vnctionem spiritus, per fidem me cognoscere, hominem verum & Deum verum. ^b Huius autē verbi occasione, quidam ex discipulis nomine Iudas, non illa Scariot: quidem ille à Scariot qui iam Apostolorum collegium apostata factus reliquerat, prodendōque præceptoriam intendebat, sed alter cognomento Thaddeus frater Iacobi minoris, cōsobrinus domini, quæstionem ipsi proposuit, dicens: ^c Quid causæ est mi domine, quod peculiariter nobis te dicis manifestandū, & non mundo potius vniuerso? Quare non etiam toti mundo vis te ipsum facere manifestum, vt sit amplior tua gloria? Respondit illi dominus: ^d Quisquis verē me diligit, doctrinam meam & mandata mea fideliter & tenebit in corde, & obseruabit in opere, omnibus quæ ex patris mei volūtate in mundo prædicauit firma fide inhærendo, vitamque immaculatam iuxta exemplum conuersationis meæ, in illis agendo. ^e Hunc autem pater meus mutuo prosequetur amore, qui nō potest non diligere me diligentes. De me verō, multo minus dubium esse potest, quin & ego illum diligam me diligētem. ^f Neque verō inanis erit aut sine fructu hæc nostra, id est, mea patrisque dilectio. Veniemus enim ego & pater ad illum, & stabilem in anima illius mansionem constituemus. Spiritum sanctum mittemus in cor illius, atque per hunc animæ eius in templum nobis cōsecrabimus, in quo per gratiam permanenter inhabitabimus, ipsūque omni gloria & ornatu spiritualium gratiarum adimplebimus. ^g Qui autem non verē me diligunt, illi sunt, qui mandata mea cordi non habent neque obseruant, iis quæ ego loquor nō credentes, aut iis quæ mado contraria operantes: quod vtiq; nō facerent, si me diligerēt. Quibus quid ex illa sua inobedientia eueniet, per cōtrarium sensum facile patet. Huiusmodi enim ego & pater vicissim gratuita dilectione non diligemus, neque ad huiusmodi veniemus, aut apud huiusmodi demorabimur, sed lōgè ab illis fugiemus, & bonorum

*a diligam: eū,
& manifestabo
ei meipsum.*

*b Dicit ei Iu-
das, non illa Sca-
riotis:*

*c Domine, quid
sacrum est, quæ
manifestaturus
es nobis et ipsum,
& non mundo?
Respondit Iesus,
& dixit ei:*

*d Si quis dili-
git me, sermonē
meum seruabit:
& pater meus
diliget eum,*

*f & ad eū ve-
niemus, & mā-
sionē apud eum
faciemus.*

*g Qui non dili-
git me, sermo-
nes meos nō ser-
uat.*

a Et sermonem quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me, patris

b Hec loquutus sum vobis, apud vos manens

c Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, d ille vos docebit omnia, quaecumque dixero vobis.

e Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis

f Non quomodo mundus dat, ego do vobis.

g Non turbatur cor vestrum, neque formidet

norum omnium patientur egestatem. ^a Verba autem illa quae ex me audistis, non proprie mea verba sunt, procedit quasi iniustus ego loquar: sed verba sunt patris, quae mihi ille dedit & mandauit, vt loquerer mundo: propter quod, sicut merito à patre diliguntur qui ea feruant, ita merito repelluntur qui ea non custodiunt. Ecce in manifesto est ratio, ob quam me vobis, non mundo, dixi demonstraturum me ipsum. ^b Hæc autè quæ hætenus ex me audistis, ab eo tempore quo mecum estis conuersati: loquutus sum vobis, corporis visibili præsentia apud vos habitans. ^c Cæterum, vbi ego à vobis post paululum abcessero, per mortem & ascensionem ad cælos, tunc consolator ille alius cuius paulo antè memini, nempe spiritus sanctus, quem post meam ascensionem pater ad vos & in vos mittet, me intercedete & rogante pro vobis, item & propter fidem quæ in vobis est nominis mei: ^d tunc ille, inquam, longè alio modo, id est, in inspiratione interna erudiet vos de omnibus ad vestram aliorumque salutem necessariis, & per hunc ego tum absens corpore, suggeram inspiraboque vobis omnia quaecumque mihi visum fuerit significare vobis: & qui nunc per flatum oris sensibilem, modicè vos erudio in paucis, tunc per flatum spiritus inuisibilem, de omnibus plenè vos instruam, ita vt nullius ad salutè vtilis ac necessariæ rei vobis vestrisque vsque ad sæculi consummationem successoribus, patiar deesse cognitionem. ^e Abscedens autem à vobis, pacem ego pro testamento & dono magno relinquo vobis, pacem, inquam, meam, pacem spiritualem, pacem cælestem & sanctam ego do vobis, pacem cordis, solam veram pacem, quam nemo vobis auferre poterit. Ad hæc pacem ego vos vocauit, in hac mea eruditione vos institui in hac per spiritum meum ego vos in æternum firmabo. ^f Non illam autem pacem loquor, quam deceptor mundus suis dat amatoribus, pacem malam, pacem impuram, pacem turbulentem, pacem instabilem, & post paululum exitu pessimo terminandam. ^g Nec est, o filioli mei, quod immoderata tristitia cõturbari aut formidine nimia

anxiari

anxiari debeant corda vestra, de abcessu meo. ^a Iam ego dixi vobis vado, & venio ad vos. In quo verbo, potius vobis est materia gaudij, quam tristitiæ. ^b Si enim diligatis me, sicut vtique, quia gaudendum est meo nomine: quoniam ego (vt dixi) ad patrem meum pergo, qui me secundum humanitatem nunc angelis quoque inferiore, maior est, qui meam humilitatem exaltabit & glorificabit, humanitatem meam in qua nunc despectus appareo, locaturus ad dexteram suam. Ita omni iure, si me diligitis, meo nomine vobis gaudendū est, in eo quod dixi, me iturum ad patrem. Vt interim taceam, quanta vobis sit occasio gaudij etiam vestro nomine, ex eo quod adiunxi: venio ad vos. ^d Et nunc hæc prædixi vobis, o dilecti filij, antequam eueniant: non vt ego animos vestros tristitia grauem, aut lachrymas vobis excutiam, aut planum luctumque excuscitem, sed vt cum postea hæc omnia ita vt prædixi euenisse respiciatis, ipsa didiceritis, firmetur tunc in vobis hac ratione fiducia, qua etiam priusquam euenirent in me credidistis. ^e Posthac non multa vobiscum loquar verbo sensibili, non diu apud vos secundum hanc corporalem visibilemque præsentiam conuersabor aut colloquar vobiscum: sed quæ modo auditis, vel continuato sermone audietis, verba mea ad vos sunt ante mortem nouissima. ^g Iam enim princeps huius mundi diabolus venit contra me, vt quantotius me tradat in mortem. Ipse suos ministros impios ludæos & proditorem Iudam, iam excitat aduersum me, vt comprehendat me in mortem tradat: ^h tamen si in me nihil ipse sciat, nihil quod morti sit obnoxium aut propter quod sciat peccatum nullum est, ibi mortis princeps dominium nullum habet, ibi mors debitum non inuenit. ⁱ Quam autem mortis non sum ex me ipso debitor, attamen vt cognoscat orbis vniuersus, me patrem meum hi verè diligere, vt quæ omnes hoc indicio sciant me patri obedientiam perfectam & integram præstare: ^k & sicut mihi mandauit ita facere: ^l agite mei filioli

a Audistis quia ego dixi vobis vado, & venio ad vos.

b Si diligere me, gaudere- tis vti que, quia vado ad patrem: quia pater maior est, etior me est.

d Et nunc dixi vobis priusquam fiat,

e vt cum factum fuerit credatis.

f Iam non multa loquar vobiscum.

g Venit enim princeps mundi diabolus,

h & in me non habet quicquam.

i Sed vt cognoscatur sciat peccatum nullum est,

k & sicut mandatum dedit mihi vt cognoscat orbis vniuersus, me patrem meum hi verè diligere,

l sicut etiam mandatum dedit mihi: agite mei filioli

filioli, hilares mecum exurgite: atque ex loco hoc in quo securus ego possum vobiscum delitescere, abeamus ad locum alium, quo ego scio proditorem cum hostium manu veterum. Surgite, dicamus hymnum: hincnoque dicto, exeamus in montem oliuarum. In hoc siquidem omnes cognoscent, me non ex necessitate aut coactione mortuorum esse, sed ex obedientia tantum & amore patris: quoniam cum mortis debitor non essem, & omnia impiorum contra me machinamenta praescire, noluerim tamen fugere mortem, sed voluntarie locum ipse accesserim, quo hostes meos ad me comprehendendum sciebam esse venturos.

ELUCIDATIO CAP. XV.

Ego sum viti vera,

Post haec dominus Iesus coram discipulis verba ardentissimi affectus & familiarissimae dilectionis, quasi de plenissimi pectoris fonte ebulliens protulit, dixitque eis: Verè ego sum comparatus fructiferæ viti, qui sic vos in me continetis meos, membra mea, quemadmodum corporalis vinea suos in se palmites continet. Atque huius vitis cultor, pater est caelestis: qui me humanam naturam assumere voluit, ut secundum eam vitis esse possem, & palmites istos in me suscipere mihi que adiuungere. Ipse in modum vinitoris, si quem videt in me palmitem inutilem, per nudam fidem mihi tantum adhaerentem non facientem in fide mea fructum charitatis & boni operis, huc abscindet, proiciens eum per mortem & munione corporis mei. Quemcumque autem fidelium & vilium palmitum, in me fructum charitatis & boni operis viderit proferentem, ipse diligenter purgabit, impedimenta omnia profectus auferendos facietque; illum ad plura & maiora idoneum, ut magis magisque abundet. Neque verò haec dico, quasi vos immunditiae notare velim. Iam enim vos in amano mundi estis & puri à mortali malitia, propter verba doctrinae meae, quibus credendo & obediendo, sanctificati estis. Veruntamen, postquam mundi iam estis, curate, ut in hac munditia perseveretis.

b & pater meus agricola est.

c Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum.

d & omnem qui fert fructum purgabit eum, ut fructum plus afferat.

e Iam vos mundi estis, propter sermonem quem loquutus sum vobis.

f Manete in me & ego in vobis.

si est, si vos in me permanseritis. Si enim vos in me permanseritis, fructum charitatis & boni operis proferentes, & ego in vobis permanebo, per gratiam meam vestras animas irrigando & fecundando, ad copiosiorum indies praestantiorumque fructum proferendum. Omnino autem, ut in me permaneat vobis necessarium est: quoniam sicut non potest palme materialis fructum progignere, nisi in vite permanserit, ab ea vitæ suum humorè & vigorem accipiens, separatus autem à vinea omnino non potest: sic & vos fructum operis verè boni, operis verè Deo grati, & vitæ aeternae merito

facere non potestis nisi in me permanseritis, tanquam membra viva mihi per fidem & dilectionem adglutinati. Iterum dico, rectè me comparandum viti, vos autem palmitibus. Quemadmodum enim ex vite in omnes palmites debet vita & vigor & virtus omnis diffundi, sic à me in omnes fideles, membra mea spiritualis vita & vigor & quicquid est bone gratiae, debet deriuari. Vnde quisquis sic in me manet, ut & ego vicissim in eo permaneam, vitam & vigorem spiritualem influens hic fructum bonorum operum proferet copiosum. Nihil enim operis verè boni & Deo grati quisquam potest facere, sine me: id est, nisi per me, & ex me: nisi videlicet ego per influxum gratiae meae cooperer. Vnde quisquis in me fructificando permanere non curat, quisquis se vel per infidelitatem, vel per inobedientiam, à me separat, sic ut meae gratiae influxus ad opera Deo digna non suscipiat, hic tanquam palme inutilis à me diuidetur atque discabitur: & tanquam reprobis factus à conspectu meo, arefcet, priuatus vita & vigore animae: qui proinde in die visitationis, videlicet in hora mortis aut nouissimi examinis, colligetur, ut in fasciculos alligetur cum suis similibus, & in ignem proicietur aeternum. Ad nullum enim alium usum valent palmites, etiam excisi fuerint à vite, quam ut in fasciculos alligati effica fiant igni. Si verò per fidem & dilectionem sedulumque boni operis studium in me permanere curaueritis, & doctrinam quam ex me audistis credendo

a Sicut palme non potest ferre fructum à semet ipso, nisi manserit in vite.

b Ego sum viti, & vos palmites.

c Qui manet in me, & ego in eo manet, & hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere.

d Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palme, & arefcet, & colligetur eum, et in ignem mittent, & ardet.

e Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis preteritis, et fiet vobis.

a In hoc clarificatus est pater meus, et fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli.

b Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos.

c Manete in dilectione mea.

d Si praecepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut et ego praecepta patris mei seruauit, et maneo in eius dilectione.

e Hac loquutus sum vobis, et gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum implatur.

f Hoc est praeceptum meum, et diligatis inimicem, sicut dilexi vos.

& obediendo diligenter seruare, quicquid à me uale-
tis postulare, obtinebitis: uel id ipsum quod postula-
tis, si ad salutem sit necessarium, uel id quod est magis utile
eo quod postulatum est. Atque in hoc plurimum glori-
ficatur pater meus, ut vos copiosum bonorum operum
fructum proferatis, sicque ueri & germani discipuli
mei efficiamini. Nulla enim ratione magis in uobis
pater caelestis potest glorificari, quam si in filio eius
permanentes, studiosi sitis in omni opere bono: qua
etiã una ratione ueri & germani discipuli mei esse &
nominari debetis. Talis autem ego sum erga uos disci-
pulos atque fideles meos, qualis erga me est pater me-
us. Sicut enim ipse me amore praecipuo complexus est,
tanquam filium suum unicum, naturalem & consub-
stantialem: sic & ego uos amore complector, ut filios
meos & fratres secundum adoptionem. Proinde cura-
te, ut in dilectione mea permaneat: ut sicut iam à
me dilecti estis, sic & uos permaneat: ut sicut à me
dilecti estis, sic & uos permaneat: ut diligentes.
Quod si modum inquiritis, quo in mea dilectione
permanere ualeatis, ex meo exemplo uos erudiam. Si
praecipua mea fideliter obseruaueritis, fidem habentes
uobis & obedientiam praestantes mandatis meis, per-
manebitis à me dilecti & me diligentes, sicut ego pa-
tris mei praecipua diligentissimè obseruauit & obser-
uauit, & in eius dilectione permaneo, dilectus uidelicet
semper & diligens. Haec ergo nunc uobis, tam dul-
cia, tam amica, tam audita suauia uerba loquutus sum,
ut gaudium & laetitiam ex me accipiatis modo in cor-
dibus uestris, in hac tanta familiaritate & amicitia
mea, & gaudium uestrum illud de me plenius fiat post
meam resurrectionem, ac penitus impleatur in futuro
statu gloriae. Non enim uos cupio propter me deprimi
mente grauari tristitia, sed magis letari uos cupio in
me, quemadmodum posterius perfectio in me exulta-
bitis gaudio. Hoc est praeceptum meum praecipuum
& summarium, quod ego uobis studiosissimè com-
mitto obseruandum, ut proximos uestros propter
me ex animo diligatis, non lingua tantum aut ficta
simulatione, sed opere & ueritate: quomodo ego uos
propter

propter amorem patris, ex animo semper dilexi & di-
ligo diligamque imperpetuum. Inter homines qui-
dem non inuenitur maior dilectionis gradus, quam in uo-
bis pro amico suo quem diligit mortem ultro sus-
cipiat. Nam qui pro inimico mortem uelit suscipere,
inter homines ex naturali amore, non inuenitur.
Pro amico autem, interdum id contingit. Ego uero
pro hominibus adhuc inimicis secundum tempus, &
à Deo adhuc diuisis, mortem subibo: in quo argumētum
simul & exemplum ueræ meae dilectionis uobis demon-
strabo, ut ad hunc modum & uos, pro extraneorum quoque
& inimicorum salute, parati sitis libenter uitam expe-
dere corporalem. Neque tamen hoc dixerim, quod uos
ego mihi reputem inimicos. Vos enim iam estis & per-
manebitis amici mei & charissimi, si, ut haecenus feci-
stis, ita deinceps studiosè obseruaueritis mandata mea.
Reconciliatio enim illa & satisfactio quam pater ex-
pectat, iam in proximo est: & quasi iam perfecta sit, uos
ego amicos habeo, non inimicos. Jam non ultra ego
uos nominabo appellatione odiosa seruorum (quod
haecenus factum est, donec adueniret tempus recon-
ciliationis, in quo est resarcienda gratia) sed amicorum,
sociorum, & fratrum blanda ac honorifica nominatio-
ne posthac uos compellabo, in signum perfectae recon-
ciliationis & instauratae amicitiae. Qui enim adhuc
serui loco habetur in familia, huic nondum manife-
stantur à domino secretiora negotia, neque occulta
consilia, sed tantum eius opera & ministerio domi-
nus utitur ignari interim eorum quae aguntur. Post-
quam autem ad tantam peruenit seruus domini fami-
liaritatē, ut conscius sit omnium secretorum, ut om-
nem ei domini & administrationē committat, iam
non seruus ultra, sed amicus dicendus est. Ita profes-
sus uos merito ego dixerim amicos, quoniam omnia
quae uobis à patre meo audiui: id est, quae uobis
michi mandauit loqui in mundo: palam & aperte ex-
posui uobis: & si interdum aliis per parabolas inuo-
lucra rectius proposuerim Dei mysteria, uobis tamē
omnia separatim exposui, itidem per uos facturus om-
nibus qui ad consummationem usque seculi crediderint

a Maiorem hanc dilectionem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amico suo.

b Vos amici mei estis, si feceritis, quia ego praecipio uobis.

c Jam non dicam uos seruos,

d quia seruus non scit quid faciat dominus eius.

e Vos autem dixi amicos: quia omnia quaecumque audiui à patre meo, nota feci uobis.

a Non vos me in nomine meo. ^a Rursum & in hoc meam erga vos elegeritis, sed ego elegeri vos.

b et posui vos, ut eatis,

c et fructu affertur, et fructus vester maneat:

d ut quodcumq; petieritis in nomine meo, det vobis.

e Hac mando vobis, ut diligatis inuicem.

f Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit.

g Si de mundo fuissetis, mundus quod sum erat diligeret.

præcipuâ dilectionē monstraui: quod non vos ex vobismetipsis me priores elegeritis, vt me sequeremini: sed ego vos ex meo beneplacito prior elegeri ab æternò quidē secundū prædestinationem, in temporis autem hac plenitudine secundū vocationem temporalem: elegeri (inquam) vos, & ad fidē nominis, & ad statum Apostolatus mei. ^b Ad hoc autem elegeri vos, & in vocatione vestra stabiles constitui, nō vt posthac otio torpentes gloriemini, quasi ex sola vocatione securi: sed vt assiduo studio bonæ operationis proficere studeatis de virtute in virtutem, vt que in mundū vniuersum post meam ascensionē exeuntes, prædicetis Euangeliū in toto orbe terrarum: ^c sicque fructum, tam in vobismetipsis, quā in aliis, copiosissimū proferatis: qui fructus imperpetuum permaneat, & modo quidē in Ecclesia sancta vsque ad consummationem seculi, & post in æterna gloria. ^d Quo in negotio ad quod electi petieritis in nomine meo, quid patrem petieritis in nomine meo, quod vobis, vel pro vestra salute, vel ad vestri ministerij executionem, pro aliorum salute necessariū fuerit, ipse liberaliter daturus sit vobis. ^e Iterum repeto, vt vel sic frequenti iteratione vobis inculcem, quod præ omnibus in vobis desidero. Hoc vnum summarium mandatum, quasi pro multis: abiens commendo vobis, vt sincera dilectione inuicem prosequamini, affectuque & opere proximos diligatis. ^f Quod si vos econtra-riò prosequantur odio homines mundi huius, non id vos debet in odium & impatientiam cōcitare, vt pro malo malum reddatis: sed ad parandam in vobis patientiam, meum potius exemplum attendite. Nā me antè persequuti sunt odio grauissimo, cum ego nihil ob hoc beneficiorū illis impendere desinā, neque in villo de eis minus benè mereri studeam. ^g Causa autē huius odij quo vos prosequetur mundus, non vestra sunt facinora mala, sed dissimilitudo virtutis. Si enim de mūdo essetis, si moribus & vita similes essetis mundanis hominibus, ipsi vtiq; nō vos vt extraneos odiret, sed vt domesticos suos & socios carnali amplecterentur

tur, amore. ^a Nunc verò, quia mundani non estis, sed & ego vos per meam electionem & vocationē abstu-
mundo nō estis, li, & quasi diuisi à mundo, docens vos quæ mundus amat odire, quæ mundus odit diligere, propter hanc videlicet affectus & vitæ dissimilitudinē in qua vos ego institui, à mundanis hominibus odium & persecutiones sustinebitis. ^b Atque vt in occurrentibus malis huiusmodi: non deiciamini animo, vehementer expediēs fuerit, verbum illud subinde ad memoriam reuocare, quod paulo antè dixi vobis, non debere seruum se pretiosiorē æstimare quàm ipse se dominus æstimet: id est, ad quæcunque agenda vel ferenda se dominus dederit, ad eadem seruum quoque debere esse paratum. Indecēs enim est & infidelis serui argumentū, si quæ dominus sustinet ille sustinere recuset. ^c Itasi me persequuti sunt mūdi huius amatores improbi & carnales Iudæi, vos quoque seruos meos persequentur: & sicut ego odium & persecutiones illorum patienter fero, sic & vos meo exēplo edocsti sustinebitis patienter quæ vobis aduersa euenerint. ^d Et si meum sermonem, quem per os meum ipse Dei filius loquutus sum ad eos, non seruauerunt, nihil mirum vel nouum vobis videri debet, si vestros quoque sermones non suscipient neque seruabunt: & quomodo ego propter plurium infidelitatē nō desij erudire fideles & simplices, sic neque vos multorū incredulitas ad impatientiam debet adducere, vt propter illos cæteris quoque velitis occultare sermonē, aut omnino otiosi vacare silentio. ^e In omnibus autem huiusmodi aduersitatibus, hæc vobis in testimonio bonæ conscientie erit præcipua consolatio, quod ista omnia non propter vestra scelera, vt malefici: sed propter fidem nominis mei, sustineatis: quoniā videlicet me te excusati nolunt agnoscere eū qui misit me, nolunt credere me à patre missum esse in mundum. Ita videlicet propter me, omnis hæc Iudaici odij persecutio nisque tēpestas aduersum vos suscitabitur. ^f Veruntamen ipse, vbi tempus aduenerit vltionis, malitię sue peccatas luent, nec eis vlla suffragabitur excusatio. Nā siquidem ego non venissem ipse in mundū, & si ipse berent.

a Quia verò de mundo nō estis, sed ego elegeri vos de mundo, propterea odit vos mundus.

b Memēote sermonis mei quē ego dixi vobis: Non est seruus maior domino suo.

c Si me persequuti sunt, et vos persequentur.

d Si sermonem meum seruauerunt, et vestrum seruabunt.

e Sed hæc omnia facient vobis, propter nomen meū, quia nesciunt eū qui misit me.

f Si non venissem et loquutus fuissetis eis, peccatum non habuerunt.

eis nō fuissem ore proprio loquutus, nō ita magnū viderentur habere peccatum, si permansissent in peccatis suis, & aliquid viderentur posse rationabilis excusationis prætexere. ^a Nunc autē excusatio nulla excusationē non relicta est eis, postquam ad eos ipse descēdi, vt eos euahabens de peccatorem à cecitate sua, & noluerit sanari. ^b Et nē forte parum ipsi æstiment, hominem vilem odisse, illud ^b Qui me odit, sciant, q̄ quisquis me odit, is & patrem meū odit, qui & patrem meū mecum est vnus Deus & vna substantia. ^c Præterea, si inter eos apparens doctrinā meam non confirmasset. ^c Si opera non sem signis miraculorum, talia opera ædendo, tam manifestissem in eis, gna, tam multa, tam efficacia, quot, qualia, & quanta qua nemo alius nemo vnquam alius ante me fecerat, neq; quisquam fecit, peccatum facere posset, nisi ex virtute Dei, nō ita graue esset eorum peccatum. Nimirū hoc ab eis pro verisimili vtuntur, & rationabili excusatione videretur posse adduci, q̄ inter ipsos latuissem, & nullis indicis diuinitatem testificantibus meipsum demonstrassem. ^d Nūc & viderūt, & verō ipsi me in assumpta serui forma præsentē viderunt & me, runt oculis suis, signa quoq; aperta meam doctrinam ad patrem meū, cōprobantia, & q̄ ex Deo esse efficacissimē testificātia, ædentē: & his non obstantibus, odio implacabili in me exarserunt, & persequutiones suscitauerūt: ac proinde & patrem meū oderunt, cuius filium repulerunt, & cuius opera per me ædita etiā diabolo ascribere non sunt reueriti. ^e Bene autem per hanc istorum malitiosam rabiem illud impletur, quod de eis in Psalmis legitur, Psalmista ipso in persona mea fictus est: ^f Me Dei filiū, impij Iudæi sine causa contra fas & æquum persequuti sunt odio, & contradicōnes mihi immeritas suscitauerunt. Ne verō his de vestra persequutione auditis, grauius conturbemini aut deiiciamini animo, rursum vobis consolatoris iūlius cuius paulo antē memini, ingeram mentionē virtutemq; prædicabo. ^g Cū itaq; consolator ille, quem ego vobis post meam ascensionē in caelos, à patre mittam vobis, à multq; cū patre mittam (à quo patre, sicut omnia mea, patre spiritum ita & quod illū mittam habeo), ille, inquam, spiritus veritatis, qui à doctor omnis veritatis, qui à patre sicut & à me procedit, processione æternæ spirationis, atq; etiam tēporaliter

liter à patre simul & à me procedit, dum mittitur in animas fidelium, ille in cordibus vestris testificabitur de me omnē veritatem, quis sim, & vnde venerim: ^a ille testimonium perhibebit de me. ^b Et vos ex huius instructione confirmati, eiusq; gratia & consolatione corroborati, fidenter & intrepidē palam omnibus de me testificabimini: ^c atque monium perhibebitis, hoc etiam ex parte aliqua liberius & fidentius, quoniam niam ab initio prædicationis meæ, quādo manifestari cœpi mūdo, mihi semper indiuidui comites adfueris, omnium secretorum meorum optimē cōsej, testēsq; certissimi eorum quē in mūdo dixi vel egi, quorum pleraq; licet me vobiscum secundū carnē agente nondū caperetis, postmodū tamen per spiritum hunc illuminari intelligetis, & palam testificabimini eorum quæ vidistis & audistis plenam veritatem.

SUPER his quæ vobis post meum abscissum obtingent mei causā malis, vtile mihi visum est, antequā euenirēt vos præmonere: vt minus noceāt, cū venerint, multo antē præuisa pericula, nec subito illis aduenientibus pariamini scādalum: quod ferē euenire solet iis quibus ex improviso magni mali quippiam oboritur. ^e Hinc & rem amplius aggrauans, vobis prædico, incredulos Iudæos tanta vos pro meo nomine affecturos esse contumelia, vt à synagoga sua vos excludant, tanquam prophanos & execrandos homines vos arcentes à communione & commercio cœtus Iudaici, atque à legitimis gentis, ita vt nec in templo orare, nec sacrificium Deo offerre, nec in synagogam cum aliis cōuenire, nec aliquid huiusmodi vobis liceat: quæ proculdubio maximæ erit infamix & extremæ apud homines ignominix nota. ^f Insuper post paululum aderit tempus, crescēte in dies persequutione nominis mei, quando omnis cuiuscunq; nationis, siue Iudæus, siue Barbarus, damno aliquo quantumlibet præbet magno, imò & morte, vestrū q̄ in me creditis alistere Deo.

Hec loquutus sū vobis, vt non scādalizemini.

Absq; synagogis facietis vos.

Sed venit bonarū, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præbere Deo.

quem afficiens, existimabit se magnum & peculiari-
ter gratū in hoc Deo exhibere obsequium. Iudæi qui
dem zelo legis & Dei, quē habent non secundū scien-
tiam, vos persequuntur, vt in legem ac Deum blasphe-
mos: gētiles verō, zelo deorū suorū, quibus in hoc se
putabunt gratificari, quōd vos tanquā nouorū demoni-
orū aut recentū idolorū annuntiatores interficiāt.

a Et hæc faciēt Atque hæc omnia facient vobis, non propter vestra
vobis, quia non scelera, sed propter propriam cæcitatē suā malitiam:
nouerunt patrē quoniam neque patrem meū (quem se nosse dicūt, &
neque me. colere gloriantur) verē nouerunt, ne q. me eius filiū.
Patrem enim meum si verē agnoscerent, me eius filiū,
& vos eius nuntios non tam implacabili furore
persequerentur: & me, si quis sim, & vnde venerim, sci-
rent, aduersum vos persequutionem istam nō moue-
rēt, tam iniustā, tam modis omnibus irrationabilem.

b Sed hæc lo- Hæc autē omnia, licet aspera & dura auditu, aper-
quutus sum vobis: vt cum tē-
bit: vt cum vene-
rit hora, eorū remi-
niscamini, quia ego dixi
vobis. sciat quomodo ista implebuntur, tunc ad memo-
riam reuocetis verba mea, quibus ea multo antequā
fuerent prædixi vobis: sicque à scandalo, admonitio-
nis meæ huius memores præseruimini, vt nō succum-
batis tentationi, neque occurrētibus frangamini ma-
lis, sed animo multo antē ad ea perferenda præpara-

c Hæc autem vobis Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.

d Et nunc vado Et nunc vado ad eum qui misit me.

e Et nemo ex vobis Et nemo ex vobis interrogat me, quōd vadis.

to cōstantes perstetis atque immobiles. *f* Ab ipitio
autem vocationis vestræ, quando me sequi primū ex-
pistis, ista tam dura & grauiā vobis non aperui: quoniam
adhuc vobiscum ad tempus aliquantū me sciebam
permanfurū, ac proinde non opus erat ante tempus
superuacanea vos grauare tristitia, tunc maximē
quando vobis nondum in mea cōsuetudine firmatis
potuisset euenire scandalum. *d* Nunc verō, quando
iam iam mihi erit abeundum, vltra nō erant hæc dif-
ferenda. Nunc enim à vobis abscedens secundū cor-
poris visibilem presentiam, ad patrem meum redibo,
per ascensionē in cælos: à quo exiui dum homo fierem,
& cuius iussu de cælo in hunc mundum, secundū
allumptam serui formam, descendi. *e* Et nemo nunc
est vestrum, qui opus habeat vltra me interrogare,
quo vadam: quonia satis dilucidē iā id vobis aperui,
&

& quo pergam, & ad quid pergam. *a* Sed vos, vt vi-
deo, ex his meis sermonibus, quibus meum à vobis loquutus sum
abscessum indico, nimiam animo tristitiā concipitis, vobis, tristitia
durūmque nimis id vobis videtur, inter tanta mala impleui cor ve-
strum: quæ vobis euentura proposui, etiam mea carere præ-
sentia. *b* Veruntamen, vt id quod res est dicam, & cer-
tam vobis eloquar veritatem, omnino sic vobis vtile ratem dico: ro-
est, vt ego secundū corporis visibilem presentiam à vobis, expedit vo-
bis abscedam, atque ad patrem vnde exiui redeam. *bis* vt ego vadā.

Ego enim corpore absens, multo vobis abundantius
prodero quā presentens. *c* Nam si ego non abiero, para-
le consolator spiritus sanctus, cuius iam frequenter
memini, & per quem vobis magna promisi, nō mitte-
tur ad vos. *d* Cum autem ego à vobis assumptus fue-
rō in cælum, tunc ad patris dexteram residēs, post pau-
cos ab assumptione dies illum ad vos mittam, vt vos
impleat omnibus bonis. Sic enim à patre decretū est, ad vos.
nō prius mittere in terras speciali illa missione spiri-
tum sanctum, quā ego ipsius filius morte deuita
glorificatus, adque ipsius dexteram exaltatus fuero.

e Et ne fortē paruū vobis donum videatur iste spi-
ritus sanctus, hoc scitote, quōd ille cum ad vos vene-
rit, magna atque miranda operabitur in vobis. Cum
enim venerit ille, tali vos feruore accendet, tali firma-
bit constantia, tali illuminabit scientia, vt homines
mundi huius, quantumlibet aut potentes aut sapien-
tes, & valeatis & audeatis reprehendendo arguere de
de causis, nempe de peccato, de iustitia, & de iudicio.

f Primū quidem, arguet per vos spiritus mundum
de peccato grauissimo volūtariæ cæcitatē & infide-
litatis: quonia in me credere obstinatissimis animis
recusauerūt, meisque tor & tam efficacibus sermoni-
bus, tor item & tam validis diuinæ virtutis prodigiis
noluerunt acquiescere, vt credent & penitentiam
agerent. *g* Reprehendendo quoque increpabit mū-
dū spiritus de iustitia, nimirum quōd eam fidei iusti-
tiam, quam ego veni prædicare mundo, ex me vo-
luerunt audire, & suam iustitiam legalem volen-
tes constituere iustitiæ Dei noluerint esse subiecti.

a quia ad patrem vado, & iam non videbitis me.

b De iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus est.

c Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo.

d Cum autem venerit ille, spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.

e Non enim loquetur a semetipso, sed quaecumque audierit loquetur.

a Ego enim iam pergo ad patrem, & posthac non amplius conuersabor in mundo secundum visibilem praesentiam: quod in confusionem & redargutionem cedit illorum qui mihi contradicunt. Nisi enim vera fuisset & salutaris illa iustitia quam ego praedicaui in mundo, non me post peractum praedicationis negotium ad se pater caelestis redeuntem erat suscepturus. *b* De iudicio quoque spiritus sanctus mundum arguet: quoniam huius mundi princeps diabolus iam iudicatus & condemnatus est, ut eiiciatur foras, suamque aduersum electos potestate per meam mortem spoliatur. De hoc videlicet spiritus mundanos homines reprehendendo arguet, quod cum per meam mortem diabolus sit & iuste & potenter deuictus, suamque potestate spoliatus, ita ut nihil iam iuris habeat in omnes qui ab eius voluerint ditione abscedere, ipsi tamen per infidelitatem ceteraque peccata adhuc sub eius tyrannide voluntarie eligunt permanere, neque disruptas meo sanguine catenas excutere, iugumque eius abicere curant. *c* Et haec tenus quidem ex me multa audistis salutaria dogmata. Veruntamen & alia multa mihi restant vobis aperienda, partim ad plenam Dei cognitionem, partim ad rectam morum institutionem facientia: quae vos modo capere non sufficitis, vel ob temporis breuitatem, vel ob intellectus ruditatem, vel ob animi conturbationem, vel ob rerum dicendarum magnitudinem. *d* Cum autem post meum abscessum a me missus venerit in vos spiritus sanctus, doctor omnis veritatis, ille meo apud vos fungetur officio, ille vobis haec quae supersunt dicenda, & quae modo capere non sufficitis, interna sua vinctione suggeret: docebitque vos de omnibus salutis & directioni fidelium necessariis, tam credendis quam agendis, plenam & certam veritatem simulque capaces vos faciet eorum omnium quae ipse dicturus est vobis, ut quantalibet fuerint quantum opus erit, ea capere sufficiatis. *e* Non enim spiritus iste a semetipso loquetur (sicut nec a seipso est nec a seipso mittitur) quasi non ab aliquo habeat, quod loquetur: sed illa tantum loquetur vobis, quae a patre & a me audierit, a quibus procedit & mittitur: id est:

est, illa loquetur quae pater & ego iusserimus ut loquatur in mundo: propter quod, nihil nisi meram & certissimam veritatem loquetur vobis: sicut ego qui a patre semper loquor, non nisi veritatem loquor. *a* Peculiariter quoque vos faciet cognoscere quae ventura sunt: illa videlicet quae humana cognitione haberi non possunt, futuram remunerationem bonorum atque malorum, singulorum hominum iudicium, gloriam aeternam, & poenam iterum aeternam: de quibus omnibus testificabitur in vobis spiritus iste. Alia quoque multa per illum praescietis, poteritisque praedecere futura contingentia, ad confirmationem praedicationis vestrae & utilitatem fidelium. *b* Ipse me glorificabit, quis ego sum certissimo magisterio primum vos instruendo, deinde per vos & alius praedicando, cum ostensione signorum mirabilium, quae per vos ad gloriam meam operabitur in mundo. *c* Ideo, inquam, me glorificabit, quoniam de meo accipiet, id est, a me mittetur, & propter me glorificandum mittetur, & a me audiet quae annuntiabit vobis, sicut ego a patre accepi, & audiui quae annuntiaui vobis. Vnde sicut ego a patre missus & doctus in omnibus patris gloriam semper quaesivi, sic spiritus iste a me mittendus me quaeret glorificare in mundo. *d* Quod autem dico, spiritum sanctum de meo accipere, propterea dico, quoniam pater ab aeterno totam suam substantiam & quicquid est ipse, tanquam connaturali & consubstantiali filio mihi communicando, dat, ut a me procedat, sicut ab ipso, spiritus sanctus, atque: ut a me mittatur sicut ab ipso. *e* Ita videlicet intelligendum est quod dixi, spiritum sanctum de meo accipere, vobisque annuntiare: non quasi a me ipse proprie procedat, aut mittatur, aut loquatur: vel quasi ego, ut mittam, non habeam a patre. *f* Veniet autem statim tempus pusillum & modicum, quando ego iam non videbitis me: sed dies aliquot occulatus latebo, nec me videre poteritis secundum corporalem & visibilem praesentiam. *g* Et post modicum illud tempus occultationis, iterum vobis apparebo, secundum carnem ut ante visibilis: sed dies aliquot erit tempus hoc modicum, quoniam post dies aliquot redibo ad patrem. *h* In passione videlicet mea quae patrem:

a Quae ventura sunt annuntiabit vobis.

b Ille me clarificabit.

c quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

d Omnia quae cumque habet pater, mea sunt.

e Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

g iterum modicum, & videbitis me: quia vado ad patrem.

a Dixerunt ergo ex discipulis eius adiuuicem. nunc imminet, ad tridui tēpus subtrahar aspectū vestro: tertia autem die resurgens à mortuis, iterum me vobis demonstrabo in resuscitato corpore, ore ad os vt olim loquuturus vobiscum. Sed nō diu ita me presentem habebitis. Post dies quadraginta ad patrem ascendam, non iterum à vobis secundum corporalem presentiam in hoc mūdo conspiciendus, donec in secundo aduentu vt iudex apparebo in gloria. Hęc erant verborum domini Iesu sententia. ^a Verūm discipuli rudes & attoniti, nō intelligentes mysterium testamenti, intra semetipfos, atque etiam inter se inuicem submissiori voce mulsitantes cōquirebant, dicebātq; quia vado ad patrem? ^b Intelligis tu, quod iam nobis audientibus dixit magister: Modicum, & iam non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad patrem? In geminantēsq; prae admiratione nimia, & prae desiderio sciendi mysterium verbi, replicantes quæstionem, dicebant: ^c Quid putas sibi vult quid loquitur. hoc verbi quod loquitur magister? Omnino magnū aliquid videtur indicare, quod nos ex nobis nō capitem Iesus, quia cognouit autem Iesum, quia volebant eum interrogare, & respondere. Cognoscensq; ex eis aliquos iam eo esse animo, vt se interrogaret de intellectu verbi, ea familiaritate, qua solēt rogare explanationem verborum distulit, quā hoc in sermone vltimo præcipue curauit demonstrare, dixitque eis: ^e Sollicitas reddit mentes vestras, quod dixi, Modicum, & iam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, & de huius verbi intellectu ambigētes adiuuicem conquiritis. Ego autem vestrum desiderium cognoscēs, & petitionem præueniens, planē & aperte rem ipsam vobis explicabo. ^f Itaq; dico vobis cum protestatione veritatis, quod vobis quidem meis discipulis iam tēpus in statu luctus atque tristitiæ, quando vos ad tempus modicum meam desistit presentia, & mea desolati passione, ex amaritudine cordis etiā lacrymas copiose effunderetis oculorum? ^g cum interim homines mundani ambitiosi & superbi, hostes mei, magnificē gaudebunt & serōtrium

triumphabūt, tanquam victores capta præda & spolia diuidentes, tanquam accepta iam de me perfecta vltione: vos autem in tristitia & luctu ageritis. Atq; hoc erit illud prius modicum, de quo dixi: Modicum, & iam non videbitis me. ^a Veruntamen non diu in mœrore hoc perseuerabitis: sed post paululum subsequetur tristitia illam ingens gaudium, quando ego post mortem rursus me vobis viuente & gloriosum demonstrauero. Atque hoc erit postterius illud modicum, de quo dixi: Et iterum modicum, & videbitis me. ^b Et quo plenius iatelligatis quæ vobis immineant, similitudinem vobis propono mulieris parturientis: quæ vbi aduenit tempus pariendi, dolore vehemēti & vix ab homine tolerabili ad tempus afficitur, atque etiā partus tempore imminente, quando nondum ad partum peruenit, metu instantis pœnæ magna grauat tristitia: ^c Videlicet quoniam tunc aduenit hora eius, tempus quod secundum naturam semper dolorem illud secum adducit, & quem non datur euadere, si velit cū salute prolem parere. ^d Statim verò vbi pepererit mulier, postquam partu infans est editus in lucem, iam omnis oblita doloris ne meminit quidem vltra ad vltimam tristitiam afflictionis illius & angustia, quam in partu sustinuit, neque doloris tolerati eam pœnitet. ^e Propter subsequens gaudium quod concipit, cum fructum vteri sui cernit oculis, cum de se natū videt infantem: quo gaudio materno aliud nō est sub sole maius: quod gaudiū ita afficit maternum animum, vt nec tolerati doloris relinquat memoriam. ^f Quam similitudinem nostro accommodans proposito, dico, iam adesse vobis discipulis meis tēpus doloris & tristitiæ, & iā quasi partus hora vobis superueniet, eritq; dolor vester vehemens in modum mulieris parturientis. ^g Verūm post hoc tempus tristitiæ, subsequetur tēpus alterum consolationis & gaudij, quando resuscitatus à mortuis iterū veniam ad vos & manifestabor vobis, & vos me vidētes viuam qui fueram mortuus ex corde gaudebitis, & læticia inestimabili exultabitis, eo quod velut nouus homo reuixi ad vitam immortalē: ^h eritque hoc vestrum internum gaudium

a Et in illo die, Amen non rogabitis quicquam.

b Amen amen dico vobis: si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.

c Vt modo non petistis quicquam in nomine meo.

d Petite, & accipietis.

e Ut gaudium vestrum sit plenum.

f Hac in proverbij loquutus sum vobis.

g Venit hora cum iam non in proverbij loquar vobis, sed palam de patre annuntiabo vobis.

diū tam stabile & solidū, vt nemo illud vobis per vllā violentiam aut persuasione possit auferre, nec omnīū quidē principū furor, nec omnīū sapientū mūdi vana persuasio. ³ Et in tēpore illo, cum me post resurrectionē vobis iterū ostendero, nō opus erit vobis interire, aut sermonū difficilīū explanationem ex me rogare, quemadmodū autē solebatis. Nudē enim & apertē vobis tūc loquar de regno Dei, & iis quæ ad vestram pertinebūt salutarē instructionem. ^b Et ne fortē tunc propter meā absentīā arbitremini vos à patre meo relinquēdos, illud vobis dico cū testificatione veritatis, quōd quicquid rerū ad salutē vtilium, aut ad vestrū officīū debitē exequendū necessarium, patrem meum postulaueritis in fide nominis mei, ipse & liberaliter & libenter daturus sit vobis, nihilominus quā si adhuc assidua cōuersatione essem ego in medio vestri. ^c Et hætenus quidē, donec inter vos assidū sum verparus, nō consueuistis rogare patrē meum in nomine meo, videlicet mihi per omnia fidētes, atque in me spē omnē habentes repositā, ad quē & in periculis omnibus promptū semper habuistis refugīū: propter quōd meæ inhæretes corporali præsentīæ, non cōstueuistis ita ad patrē accedere in spiritu & veritate. ^d Nūc autē, me absente, discite ad patrē cēlestē confugere, eūmq; inuisibile in spiritu & veritate postulare: meq; ipsum, non solū vt in humanitatē olim me nouistis humilē, verū etiam (vt tūc credetis, & modo ex parte creditis) Deū excelsū: & vtique exaudietur, quā sic in fide perfecta effundetis, oratio: vt sic integrū & solidum fiat gaudiū de me vestrum, cū experientia didiceritis, nihil vobis, per corporalis meæ præsentīæ substractionem, spiritalis vtilitatis decessisse, imō accessisse magis: nec minorem patri mihiq; esse vestri curā, quā erat olim, cū adhuc præsens apud vos assidū diuersarer. ^e Eorum autem quæ hætenus in mundo sum loquutus pleraque in parabolis, sub figurarum inuolucris, cum difficultate sermonis proposui. ^f Iam verō in proximo tempus adest, quando non vltra per parabolā loquar, nec vlla verbōrū vtar obscuritate, sed nudē & apertē, sine ambagibus & inuolucris, eloquar vobis

bis simplicem veritatē, omne cōsiliū & omnem voluntatem patris mei vobis apertissimē manifestaturus: vt pote quare in mūdum me miserit: quare me pati velit & mori, quid de vobis decreuerit redimendis, quæ vobis ab æterno præparauerit præmia, & quibus mediis ad ea cōmodissimē pertingere valeatis, aliāq; huiusmodi, quæ posterius toti orbi per vos erunt predicanda. ^a In illo tēpore postulabitis, tam patrē, quā me, in fide nominis mei, nihil hæsitantes cū omni fiducia. ^b Et ne forrē existimetis, patris ex se nullū esse teis, erga vos affectū, nisi quantū ego pro vobis deprecans ad vos ipsum inlecto, nolo iam hoc vobis dicere ^c *quod ego patrem meum sum pro vobis deprecaturus, quasi rogabo patrē de vos ex seipso pater non diligit, aut quasi vobis non liceat etiā immediatē ad ipsum in spiritu accedere.* ^c Sed hoc dico: quōd ipse vos ex semetipso pater diligit, non solū ex me inductus: propter quod, & ipse ex semetipso paratus est vos exaudire, etiam si ego pro vobis non intercederem. Quōd ideo dico, vt maiorem vobis præstem & magis familiarem fiduciam accedendi patrem, ipsumque deprecandi in nomine meo. ^d Ideo (inquā) vos meritō amat pater, quia vos diligit, non solū ex me inductus: propter quod, & ipse ex semetipso paratus est vos exaudire, etiam si ego pro vobis non intercederem. Quōd ideo dico, vt maiorem vobis præstem & magis familiarem fiduciam accedendi patrem, ipsumque deprecandi in nomine meo. ^e Ideo (inquā) vos meritō amat pater, quia vos diligit, non solū ex me inductus: propter quod, & ipse ex semetipso paratus est vos exaudire, etiam si ego pro vobis non intercederem. Quōd ideo dico, vt maiorem vobis præstem & magis familiarem fiduciam accedendi patrem, ipsumque deprecandi in nomine meo. ^f Ideo (inquā) vos meritō amat pater, quia vos diligit, non solū ex me inductus: propter quod, & ipse ex semetipso paratus est vos exaudire, etiam si ego pro vobis non intercederem. Quōd ideo dico, vt maiorem vobis præstem & magis familiarem fiduciam accedendi patrem, ipsumque deprecandi in nomine meo. ^g *Exiui à patre, & ueni in mundum.* Verē enim ego à patre exiui, & secundum diuinam generationem ab æterno, & secundum humanā natiuitatem in tempore, descendēsq; per incarnationem, veni in hunc mundū, secundū assumptionem serui formā, inter homines homo visibilis apparē. ^h *Peracto autem cursu officij quod mihi pater in mundo quo exple iusserat, iterū ego mūdum secundū corpoream formam, inter homines homo visibilis apparē. ⁱ *Peracto autem cursu officij quod mihi pater in mundo quo exple iusserat, iterū ego mūdum secundū corpoream formam, inter homines homo visibilis apparē. ^j *Peracto autem cursu officij quod mihi pater in mundo quo exple iusserat, iterū ego mūdum secundū corpoream formam, inter homines homo visibilis apparē.***

tem & familiaritate nimiam, gaudētes, dixerunt illi:
a Ecce nunc patet & familiariter nobis
 tam loqueris, & amplius quam consueuisti loqueris, nullumque tuis
 proverbium nullum sermonibus admiscēs parabola tegumentum, aut alterius
 difficultatis inuolucrum. *b* Videris iam nunc
 praestare, quod postmodum te facturum promiseras.
b Nunc scimus, quod postmodum te facturum promiseras.
 qui scis omnia. Hoc argumento cognoscimus, & in fide quam olim
 de te habuimus amplius firmamur, certiq; redditi sumus,
 quod omnia etiam occultissima humani cordis,
 item & futura cōtingentia (quae sunt hominibus incognita)
 tu nosti, per diuinam tuam omniscientiam quam habes cum patre
 communem. *c* Neque quod opus est tibi ut quis
 te interroget. *c* Neque quod opus est tibi ut quis te interroget.
d In hoc credimus quod a Deo existi. *d* In hoc utique cognoscimus atque in fide nostra firmamur,
 ut sine haesitatione te vere Dei filium esse credamus,
 nullum a patre in mundum, ex quo & sermones & opera omnia tua
 credimus procedere. Nemo enim occulta cordium scire aut
 futura nosse potest, nisi Deus. *e* Quae ubi dixissent, quasi cum
 exultatione quadam in magistri verbis oblectati discipuli, magister
 quod proxime imminebat periculum subito illis intulit,
 dicens: *f* Vos quidem modo (ut dicitis) in mea fide cōfirmati estis,
 nec vlla vobis (quantum vestra
 testantur verba) superest haesitatio. *g* Ego tamen hoc dico vobis:
 Ecce iam adest, & iam aduenit tempus illud quo omnes vos
 dispergemini aufugientes, alius huc, alius illuc, vnusquisque
 in propria sua latibula, ubi praeter metu mortis vos abscondere
 valeatis: me autem in manus hostium traditum omnes relinquetis,
 timore mortis deterriti. *h* Nectamen ego solus permanebo,
 licet vestro comitatu priuatus. Semper enim mihi aderit pater,
 qui me non potest deserere, cum sit mihi cum eo vna substantia:
 ipse mihi aderit comes indiuiduus

diuus, adiutor meus & liberator, qui opportuno tempore,
 post transitam passionem, me liberabit, a morte resuscitando
 ad gloriam. *a* Omnia autem haec quae iam ex me audistis,
 partim tristitia, partim letitia, partim conturbantia,
 partim cōsolantia, eo animo & eo fine loquutus sum vobis,
 ut in mea fide stabiles permanētes, veram pacem meam obtineatis:
 ut praemoniti tam de aduersis quam de prosperis,
 inter vtraque medij nec cernere habeatis. *b* Illis deticiamini
 in desperationem, nec istis rapiamini in praesumptionem.
 Nam id ego vos aperte praemonco in mundo isto a mundanis
 hominibus vos a se sursum habebitis: *c* In mundo praesentium
 fictiōnem passuros, nec omnino spem vobis esse, ut ab aduersitatibus
 mundi penitus liberemini, donec in hoc mundo inter peruersos
 vitam ducitis. *d* Verum tamen nihil vos ista cōturbent,
 sed bono animo esto te, & viriliter agentes confortamini:
 quoniam ecce ego mundum victor superavi, ita ut nihil eorum quae
 in mundo sunt mihi potuerit praeualere: ut & vos meo exemplo
 confidatis, si constanti animo & firma fide in me permaneritis,
 posse vos in me & per me omnem mundi impetum & omnia
 eius aduersa cum gloria superare.

ELUCIDATIO CAP. XVII.

R

Ostquam verò haec, atque alia forsitan huiusmodi, tantae dulcedinis
 verba coram discipulis suis ardētissimo affectu protulisset
 dominus Iesus, conuersus ad patrem, oratione claudere voluit
 sermonem: oculisque in caelum ad patrem subleuatis, ad quem
 totus animi tendebat affectus, ita illum pro se primum,
 ac deinde pro suis deprecatus est, dicens: *f* Mi pater, iam
 aduenit hora, tempus iam adest ab aeterno definitum.
 Glorifica tu nunc & manifestum fac me filium tuum, ut &
 tu vicissim per me & in me glorificeris. Haestenus
 latui inter homines hominibus incognitus, aut pauculis
 tantum in Iudaea manifestus. Nunc verò, postquam
 calicem imminentem ebibero, a morte ad vitam me
 resuscita, & assumptum in dexteram tuam, misso in
 terras spiritu sancto me glorifica: ut ego a te glorificatus,
 vicissim te glorificem, tuumque

Haec Ioannes loquitur est Iesus, & subleuatis oculis in caelum, dixit:

f Pater, venis hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te.

*Sicut dedisti
mihi potestatem om-
nis carnis,
vt omne quod
dedisti ei, det eis
vitam eternam.*

*Hac est autem
vita eterna, vt
cognoscant te so-
lum Deum ve-
rum,
d e quem mi-
sisti Iesum Chri-
stum.*

*Ego te clarifi-
caui super ter-
ram, opus con-
summaui quod
dedisti mihi vt
faciam.*

*Et nunc clari-
fica me tu pa-
ter, apud te me-
ipsum, claritate
quam habui prius
quam mundus
fieret, apud te.*

nomen & tuam gloriam per Apostolos meos tibi orbi
prædicem. ^a Sicut dedisti mihi potestatem iudicium fa-
ciendi super omnes homines, sic tu me glorifica, & ta-
lem me manifesta, resuscitando me a morte, & assu-
mendo in dexteram tuam: vt cum ego sic glorificatus
fuero, electos & fideles meos omnes, quos ab æterno
secundum prædestinationem, atq; in tempore secun-
dum electionem, dedisti mihi, participes faciam glo-
riæ meæ, eisq; donem vitam æternam, quam nõ pos-
sum illis donare, priusquam a te glorificatus fuero: cũ
ego debeam esse primitiæ dormientium, & primoge-
nitus mortuorum, mihi que competat iure naturalis
filiationis, vt prior ascendam, ac deinde cæteros mi-
hi secundum adoptionem fratres factos, mecum as-
sumam. ^c Vita autem hæc æterna qua ego cupio
donare meos electos in hoc consistit, vt modo per
fidem imperfecte quasi in enigmate, ac post hanc vi-
tam per visionem claram, perfecte cognoscant te, qui
solus es verus Deus, & extra quem non est alius. ^d simul
quoque cognoscant me filium tuum consubstantialē,
quem temporaliter misisti in mundum, ad operandū
salutem generis humani: quem, cõgrua vtiq; appella-
tione, nominari voluisti Iesum Christum. Vita enim
æterna, & modo in anima incipit per gratiã siue per
fidem charitate formatam, & consummatur postmo-
dum in gloria per visionem fidei succedentem. Fides
autem perfecta non est, nisi simul & diuinitas & hu-
manitas in Christo mundi saluatore credantur. ^e Ego
pater officio meo sum sanctus, glorificando te super
terram, per assiduam prædicationem gloriæ tuæ, &
ostensionem signorū ex nomine tuo: ad agnitionē &
obedientiam nominis tui omnes quantum potui addu-
cendo, sic officium quod mihi iniunxisti, & cuius gratia
me in mundum misisti, expleui. ^f Tu nunc vicissim
pater me glorifica, quomodo ab æterno inter nos cõ-
stitutus est tu me propter tuam gloriã nimis humilia-
tum & abiectū, exalta & glorifica apud te ipsum
quam habui prius in dextera tua illa gloria quã ab æterno tecū habui,
ante mundi constitutionem, antequam vlla creatura
subsisteret. Fac vt illius gloriæ etiam humanitas mea,
quæ

quæ modo propter te est despecta & contemptibilis,
fiat particeps in dextera tua. ^a Nomen tuum & gloriam
tuam & voluntatem tuam & consilium tuum, ego ma-
nifeste prædicavi electis & fidelibus discipulis meis, quos
quos segregasti atque dedisti mihi ex mundo, quos ad
me vocasti & traxisti, quasi separando eos a mundo:
mundo, nihilq; eos celavi illorum, quæ tu mihi mandasti præ-
dicare in mundo. ^b Tui erant isti ab æterno secundum
prædestinationem, quoniam ab æterno prædestinasti
eos ad gloriam tuam. Et tu mihi eos dedisti ab æterno
quidem, prædestinando illos per me ad salutem addu-
cere, & filios tuos fieri: in tempore verò quando eos
vt me sequerentur traxisti, & vt in me crederent indu-
xisti. ^c Et hoc de eis phibeo testimonium, quod verba mea
quæ ex præcepto tuo loquutus sum eis, bono corde ex-
ceperunt & seruauerunt, fidem & obediẽtiam eis ex-
hibentes: propter quod digni mihi videtur, quos tibi
ex affectu commendem: vt pro acceptis donis grati,
maioribus mereatur donari. ^d Et hoc nunc firma fide
credunt, quemadmodum & ore protestati sunt, quod
omnia mea & verba & opera quæ tu mihi dedisti &
constituisti vt facerem, abs te sunt, & a te procedunt:
quod omnia loquar & faciam, non a meipso, sed ex
mandato tuo. ^e Nam verba tua quæ mihi præcepisti
vt ea loquar in mundo, hæc ego illis fideliter prædica-
ui atq; exposui: & ipsi quasi in terra bona semen
pretiosum, sic in corde optimo verbum tuum acceperunt,
cum fide & obedientia debita, ipsum custodiendo, ne
sine fructu pereat: ^f & verè hoc eis persuasum est,
quod a te exiit, secundum diuinam generationem ab
æterno, secundum humanam autem in tempore. ^g Et
hoc sine hæsitacione credunt, me a te pro salute hu-
mani generis operandã, & pro implenda tua volunta-
te, missum esse in mundum. ^h Vnde & merito, pater
sancte, pro eis rogo: non sine causa pro illis apud te
intercedo, vt eos habeas commendatos. ⁱ Non pro il-
lis rogo nunc, qui adhuc in mundo eligunt permane-
re, qui prædicatam sibi penitentiam respicientes, &
oblatam Euãgelij gratia suscipere recusantes, in infi-
delitate, aliisq; peccatis quibus plenus est mundus ex-
proposito

a sed pro his quos dedisti mihi

b quia tui sunt.

c et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt.

d & clarificatus sum in eis.

e Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, et ego ad te venio.

f Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: ut sint unum sicut et nos.

h cum essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo.

proposito malitiae eligunt perseverare, qui propter ingratitude suam nouis beneficiis non sunt digni, postquam priora contemnunt: ^a sed pro istis modo presentibus, atque pro istiusmodi omnibus etiam absentibus, qui boni sunt animi & promptae ad credendum atque obediendum voluntatis, apud te intercedo, sciens quod pro istis deprecantem me libenter exaudias: ^b quandoquidem tui sunt secundum praedestinationem & electionem, de quibus proinde tu gestis tuum implere propositum. ^c Neque hoc quod dico tuos, ita intelligi velim, quasi peculiariter tuos, sic ut non meos dixerim. Omnia enim nostra communia sunt, & mea omnia tua, & tua omnia mea: neque est inter nos aliquid peculiare & proprium, quorum vna prorsus est & indiuisa substantia. Vnde sicut tui sunt, ita & mei. ^d Et in eis ego sum glorificatus, sicut & tu, dum in me credunt sicut in te. ^e Causa vero ob quam eos nunc peculiariter hac oratione tibi pater commendo, haec est, quoniam ego secundum corporalem visibilemque praesentiam non diu cum eis permanebo in hoc mundo: ipsi tamen in mundo superstites remanebunt, & ego quantotius deuisa morte caelum conscendens ad te redibo. ^f Hinc tibi iamiam abscessurus supplico, pater sancte, ut eos in fide nominis tui stabiles conseruare, & ab omni scandalo innoxios praeseruare digneris, quos per speciale uocationis & electionis tuae gratiam dedisti mihi. ^g Ita, inquam, & ad hoc eos serua in nomine tuo, ut sicut nos unum sumus, secundum naturam atque substantiam, sic & ipsi unum sint nobiscum: non quidem secundum aequalitatem gradus, sed secundum proportionem suo quodam modo, eo videlicet quo creatura rationalis vniri potest creatori, nempe per assimilationem & adoptionem gratiae. ^h Donec ego eis ad essem secundum corporalem hanc & visibilem praesentiam, ego eos mea salutari institutione, tam per verba quam per exempla efficacia, seruabam a periculis tuis: & sicut nutrix infansem aut mater filium studiosissime obseruat, ne quicquam ei eueniat periculi, sic ego eos vigilantissima obseruaui custodia, nullis

nullis parcens in docendo laboribus, nullis in dandis exemplis parcens excessibus, nullis parcens in oratione vigiliis. ^a Quos tu mihi dedisti in Apostolos atque discipulos, ut eos ipse ore proprio instituerem, ac postmodum meos vicarios constituerem, paucos videlicet istos quos mihi dedisti secundum praedestinationem & certam electionem, ego diligenter custodiui donec praesens eis adfui: ^b ita ut nemo ex illis in mortis crimine perierit a te diuisus: sed in uocatione sua atque in gratia ad quam sunt vocati, omnes permanent ita biles, praeter unum illum ad damnationem aeternae mortis praesentem Iudam: qui licet numero fuerit coniunctus ceteris, non tamen merito & praedestinatione siue electione stabili. ^c De quo hoc iam impletum est, quod multo ante de ipso, de quo ipse malitia, ac deinde subsequutura poena, praedixit scriptura. Vnde constat, nunquam illum fuisse meum, secundum tuam praedestinationem, aut stabilem electionem, neque vnquam illum sic mihi a te datum esse ut ceteros dedisti mihi. ^d Nunc vero mi pater, omnibus peractis aut peragendis in proximo quorum gratia tu me in mundum miseras, letus & gaudens ad te redibo, ab his charissimis meis secundum visibilem corporis praesentiam auferendus. ^e & hac omnia tam quae ante ad ipsos, quam quae modo ad te loquor, ipsis audientibus dixi, ac dico priusquam abscedens a mundo, ut videntes suam salutem tam mihi esse cordi, sequi: a me tanta affectus teneritudine diligenter ex hoc in animis suis concipiant de me plenum & integrum gaudium, quod in omnibus mundi prefluris eos sufficiat consolari. ^f Ego, mi pater, fideliter eis tradidi & exposui verba omnia quae praecipisti mihi ut loquar in mundo: atque huius rei gratia, mundi huius amatores, ambitiosi & superbi Iudaei, tumidi quoque mundi odio habuit, sapientes, odio illos habent & habebunt amplius: ^g quoniam per doctrinam tuam caelestem, a mundi affectibus facti sunt alieni, neque ea quae sunt in mundo desiderant: sicut & ego de mundo non sum, neque quae sunt in mundo afficior, sed tuam tantum quaero gloriam. Quae affectus morumque dissimilitudo sicut in me odium prouocauit mundi & amatorum eius, sic & in

a Quos dedisti mihi, ego custodiui.

b et nemo ex eis periit nisi filius perditionis.

c Et scriptura impletur.

d Nunc autem ad te venio.

e et haec loquor ad te in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.

f Ego dedi eis sermonem tuum: & mundus eos non seruat, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.

a Non rogo ut illos prouocat & prouocabit amplius. ^a Non hoc rogo, mi pater, ut eos quantotius a mundo auferas per mortem corporis: quoniam nondum aduenit hora, & est per eos ante pradicandum Euangelium, noméq; meum manifestandum orbi terrarum. ^b Sed hoc rogo, ut eos in medio nationis praué & peruersé, in medijs tumultibus inquieti & procellosi huius mudi, ab omni veré malo, ab omni scandalo & peccato custodias, táquam lilia inter spinas, tanquam inter zizania triticum electum: ut non ipsi abundantia iniquitatis supprimantur aut scandalizentur, & pereant. ^c Tamen enim in mundo adhuc vitam agant, atque in medio mundanorum hominum commorentur, ipsi tamen nequaquam de mundo sunt, mūdānis hominibus affectu & moribus non consentiunt. ^d sicut & ego, licet in mundo uiuam, non sum tamen de mundo, sed per omnia ab illo dissentio. ^e Proinde tu pater, qui es omnis sanctitatis fons, & principium omnis sanctificationis, sanctifica eos, obsecro, confirma & stabiles effice, atque immobiles in veritate, ut eam nullis unquam tétationibus scandalizati, aut laboribus fracti, derelinquant. ^f Veritas autem hæc in qua eos per te cupio sanctificari & stabilitate perpetua confirmari, ipsa est doctrina mea, quam ex tua iussione eis prædicaui. ^g Atque ad hanc veritatem prædicandam, sicut tu me misisti in mūdum, hominemq; fieri voluisti, ut notam facerem hominibus voluntatē tuam & consilia tua, ^h sic & ego istos destinaui post meam glorificationem mittere in mundum uniuersum, ad eandem veritatem ubique locorum prædicandam. Cui tanto muneri nequaquam poterunt sufficere, nisi per te in hac veritate quam corā gentibus & regibus debebunt profiteri, valde sint sanctificati & confirmati. ⁱ Et ego, mi pater, tam illos habeo cordi, ut pro eis meiplum sanctificem, id est, in sanctam oblationem & hostiam sacram dare paré, iam iamq; daturus sim: ut ipsi per meam hanc sanctificationē & immolationem sanctificetur in veritate, ut reconciliati ipsi per meum sanguinem, mereantur à te confirmari per spiritum sanctum, in hac veritate quam eos ore proprio docui.

Non rogo ut illos prouocat & prouocabit amplius.

b Sed hoc rogo, ut eos in medio nationis praué & peruersé, in medijs tumultibus inquieti & procellosi huius mudi, ab omni veré malo, ab omni scandalo & peccato custodias, táquam lilia inter spinas, tanquam inter zizania triticum electum: ut non ipsi abundantia iniquitatis supprimantur aut scandalizentur, & pereant.

c Tamen enim in mundo adhuc vitam agant, atque in medio mundanorum hominum commorentur, ipsi tamen nequaquam de mundo sunt, mūdānis hominibus affectu & moribus non consentiunt.

d sicut & ego, licet in mundo uiuam, non sum tamen de mundo, sed per omnia ab illo dissentio.

e Proinde tu pater, qui es omnis sanctitatis fons, & principium omnis sanctificationis, sanctifica eos, obsecro, confirma & stabiles effice, atque immobiles in veritate, ut eam nullis unquam tétationibus scandalizati, aut laboribus fracti, derelinquant.

f Veritas autem hæc in qua eos per te cupio sanctificari & stabilitate perpetua confirmari, ipsa est doctrina mea, quam ex tua iussione eis prædicaui.

g Atque ad hanc veritatem prædicandam, sicut tu me misisti in mūdum, hominemq; fieri voluisti, ut notam facerem hominibus voluntatē tuam & consilia tua, sic & ego istos destinaui post meam glorificationem mittere in mundum uniuersum, ad eandem veritatem ubique locorum prædicandam.

i Et ego, mi pater, tam illos habeo cordi, ut pro eis meiplum sanctificem, id est, in sanctam oblationem & hostiam sacram dare paré, iam iamq; daturus sim: ut ipsi per meam hanc sanctificationē & immolationem sanctificetur in veritate, ut reconciliati ipsi per meum sanguinem, mereantur à te confirmari per spiritum sanctum, in hac veritate quam eos ore proprio docui.

docui. ^a Neque verò, mi pater, ad pauculos istos vn- ^a Non pro eis decim numero, Apostolos, híc modo presentes, tantū autē rogo tan- ^a Non pro eis se extēdit affectus iste meus quo loquor ad te, neque ^a Non pro eis tum, sed & pro ad istos solos peruenire desidero finalis huius oratio- ^a Non pro eis nis meæ affectum: sed omnino ad omnes, siue iam na- ^a Non pro eis sunt per verbis tos, siue in futuris generationibus vsque ad consum- ^a Non pro eis mationē sæculi nascituros, quicunq; per istorum aut ^a Non pro eis aliorum posteriorū prædicationem credituri sunt in ^a Non pro eis me: ^b vt in vniuersum omnes istiusmodi per fidem & ^a Non pro eis b vt omnes vnū charitatem vnā in spiritu vno adinuicem vniantur, sint: ^a Non pro eis & quasi vnum corpus fiant, vt sint adinuicem quasi ^a Non pro eis vnus corporis mēbra, eodē spiritu viuificata, & me- ^a Non pro eis cum, sint vnū, sicut membra cum capite. ^c Sicut (in- ^a Non pro eis c sicut tu pater quam) tu pater in me es & mecum vnum, ac vicissim ^a Non pro eis in me, & ego in ego in te sum & vnū tecum: sic & ipsi sint in nobis, & ^a Non pro eis te, vt et ipsi in vnū nobiscū, suo quodā modo, quantū potest creatu- ^a Non pro eis nobis vnū sint: ra rationalis cū Deo vnum fieri. Videlicet vt quomo- ^a Non pro eis do nos per naturam vnum sumus, sic ipsi per gratiam ^a Non pro eis d vt credat mō & adoptionem nobiscum vniantur. ^a Vt per hanc ^a Non pro eis d vt credat mō vnionē gratiæ & adoptionis, cognoscāt homines qui ^a Non pro eis dus, quia tu mo in mundo hoc sunt, & qui ex mundo credere volue- ^a Non pro eis missi. rint, q; tu verè me misisti in mūdum. Dum enim cre- ^a Non pro eis dentes meæ prædicationi facis vnum tecum, tuosque ^a Non pro eis secundum adoptionem filios, manifestē cōprobas, q; ^a Non pro eis verè à te missus sum prædicare mundo. ^e Ego pater, ^a Non pro eis e Et ego clari- gloriam illam & claritatem quam mihi secundum hu- ^a Non pro eis tatem quam tu manitatem quantotius daturus es, similiter illis dare ^a Non pro eis dedisti mihi, de- testamento disposui, postquam commissum sibi mini ^a Non pro eis di eis, steriū fideliter impleuerint, facturus eos (vt fratres ^a Non pro eis meos & filios) participes regni tui, & gloriæ tuæ: ^f vt ^a Non pro eis f vt sint vnū ipsi per hanc adoptionis gratiā sic suo quodam modo ^a Non pro eis sicut et nos vnū vnū sint nobiscum, sicut nos secundum naturam vnum ^a Non pro eis sumus. sumus. Ita pater, ego illos per me tibi inseram, & vnū ^a Non pro eis tecum efficiam. ^g Ego in eis ero per gratiam, & ^a Non pro eis g Ego in eis, et adoptionem spiritus sancti, quam de mea plenitudi- ^a Non pro eis in in me. ne accipient: tu autem in me es ab æterno, & secun- ^a Non pro eis dum naturam. Atque ita per me & ipsi erunt in te, ^a Non pro eis & tu in eis per me. Propter hoc enim ego filius tuus ^a Non pro eis vtranque habeo naturam, vt per me, quasi mediato- rem & medium, homo Deo, & Deus vniatur homini.

a ut sint cōsummati in vnum, & perfecti in vnitatem nobiscum: atque ex hoc, quicquid cognoscatur per orbem credere voluerint, experientiam atque intermūdus, quia tu non ipso sensu discernere valeant, quod verum ego filius tuus me misisti. *b* dilexisti in me credū, ac per me in te, vero tu amplectaris amicos, sicut & me dilexisti, sicut me filium tuum semper te cognoscentem ab aeterno dilexisti. Erit enim vnitatem illa certum argumentum veram dilectionis: quoniam eos qui in te sunt & vnum sunt tecum, non potes non diligere. Denique, orationem concludens, summam hoc a te postulo mihi pater, pro omnibus electis meis a seculo praeteritis, modo praesentibus, & in consummationem usque saeculi futuris, quos tu mihi ab aeterno dedisti secundum praedestinationem, ut in me credant, & per me salui fiant: *d* pro his, inquam, hoc cupio & rogo, ut ubi sum ego, & illi ego post cursum vitae meae peractum apud te ero, illi sint mecum. & ipsi post vitam bene transactam mecum sint, videlicet ut videant ceterum in regno gloriae tuae: *e* ut illi mecum agentem claritatem meam deant, & in seipsis de mea plenitudine participando quam dedisti mihi percipiant, gloriam illam inextimabilem, quam secundum diuinitatem ab aeterno dedisti, & secundum humanitatem quia dilexisti te modo daturus es mihi: *f* quoniam dilexisti me dilectione infinita & aeterna, ut naturale & substantiationem mundi, vale filium tuum, antequam esset creatus mundus, aut *g* pater iuste, vlla subsisteret creatura. *h* pater sancte & iuste, qui mundum te non omnia quae facis (sive eligendo, sive reprobando) in cognouit. vero iudicio & iustitia facis homines mundi huius, qui ex affectu & proposito malitiae suae eligunt permanere in infidelitate, & ceteris peccatis suis, isti te non cognouerunt: quoniam si cognoscerent, non ita tuam voluntatem contemnerent. *i* Ego autem te cognoui perfectissima cognitione, tanquam eum qui mecum est *j* & hi cognouerunt, quia tu me misisti. vna substantia. *k* Sed & isti mei discipuli te cognouerunt, cognitione imperfecta per fidem, nimirum a me eruditi in fide & agnitione nominis tui: & hoc peculiariter crediderunt, quod tu me misisti in mundum, praedicare

c Pater, quos dedisti mihi,

d volo, ut ubi sum ego, & illi sint mecum.

e ut videant ceterum in regno gloriae tuae:

f quia dilexisti te modo daturus es mihi:

h Ego autem te cognoui:

i & hi cognouerunt, quia tu me misisti.

k Et notum feci eis nomen tuum,

& operari inter homines voluntatem tuam. *l* Et ego te manifestavi illis, nomen tuum eis praedicando, & quis aut qualis sis, quam bonus, quam iustus, quam sanctus, quam

quam verax quam pius, & misericors erga genus humanum, quam sapiens in consiliis, & alias omnes perfectiones tuas manifestavi eis: *a* atque etiam amplius eis manifestabo, partim post meam resurrectionem ore, partim post ascensionem in caelos per spiritum meum, per quem eos docebo omnem veritatem. *b* Ad hoc inquam (illis & praedicavi, & praedicabo nomen tuum, ut sicut me semper dilexisti naturalem tuum filium, sic me in ipsis sit, & istos in te per meam praedicationem recte credentes, tanquam adoptiuos filios tuos diligas: *c* & ego in eis per fidem & dilectionem inhabitem, atque cum eis vnum fiam. Hanc enim veritatem & hanc communionem summopere desidero, cuius gratia omnem hunc laborem suscepi, & passionem etiam imminenter libenter aggredior.

ELVCIDATIO CAP. XVIII.

*H*aec cum dixisset

VM verò haec & huiusmodi magnae consolationis verba, ex ardenti peccatore, coram discipulis protulisset dominus Iesus, egressus iam ante locum coenaculi, peruenit usque trans torrentem Cedron, a cedrorum videlicet frequentia sic nominatum, ad villam Gethsemani, ubi erat hortus in quem introiit ipse & cum discipulis suis, ut illic sciebat autem orationem funderet ad patrem in abscondito, & ad etiam Iudas qui traiderat discipulos suos induceret. *f* Hunc autem locum sic consuetudinariè Christus cum esset Hierosolymis quia frequenter visitabat & frequentabat, ut ipsi Iudaei qui dominum Iesum conenerat erat post paululum traditurus, imò in traditionis ope iam erat occupatus, non esset ignotus: nec dubitabat ipse, quin post cenam peractam, iuxta consuetudinem, circiter tempus noctis illuc esset venturus, ad pernottandum ibi in oratione. *g* Quae spe atque confidentia, impius ille traditor cum ad satisfaciendum suis ministeris, suo comitatu milites ex cohorte, quae in Hierusalem à Romanis posita erat ad seditiones tumultuque primendos, ac praeterea alios à pontificibus & Pharisaeis, et armis.

xis ministros, qui negotium ardetius prosequerentur, venit ad locum illum iam supra designatum, cum lateris & facibus, ad illuminandum noctem, & perquirendum in tenebris Iesum: item & cum armis diversis, utpote gladiis & fustibus, ut per vim eum comprehenderent. ^a At vero dominus Iesus, praecius omnium passionum, quae sibi ex patris voluntate, & pro humani generis salute imminabant, ut ostenderet voluntarie se pati, & libenter omnia illa suscipere, non fuga sibi consuluit, tamen tunc tempestive satis, imo multo antea praecius illis venturos ad locum: quietiam ipse eis obuiam processit, forti animo & inuicta pectore imminetibus malis semetipsum offerens: & ne quomodo videretur velle latere, prior ipse clara & intrepida voce eos alloquutus est, dicens: ^b Quem hic vos, o viri, modo in tenebris tanto tumultu quaeritis? Illi tumultuantes, incertis clamoribus, dixerunt: Nos huc misi sumus, ut quaeramus hominem seditiosum a Nazareth, qui vulgato nomine dicitur Iesus. ^c Tum Christus clarissimo verbo semetipsum prodidit dicens: Ecce coram adest quem quaeritis: Ego qui loquor vobiscum, ego sum Iesus ille a Nazareth. ^d Cum autem sic obuiam procederet turbis dominus, traditor impius cum ministris illis, tanquam dux & praecursor eorum stabat, ab Apostolorum collegio separatus, & latronum cohorti sociatus, plenus cogitatione pessima. ^e Statim vero ubi verbum illud, Ego sum, verbum breue, sed efficax, syllabis & literis modicum, sed potestate plenum, ore suo benedicto protulisset dominus, ^f tota illa impiorum caterua, quasi fulmine percussa, aut ariete aliquo grauissimo pulsata, siue bellico tormento concussa, subito in terram prostrata est, cecideruntque omnes resupini in terram quasi mortui, ita ut nec membrum vllum possent mouere: Iesu interim in suo gradu citra perturbationem consistente. Ut vel hoc tam manifeste diuinae virtutis miraculo discerent illi impii, nihil se Christo nocere posse, nisi quando & quantum ipse permitteret. ^g Postquam vero aliquantulum ita prostrati illi iacuisent, velut trunci inanimes,

a Iesus itaque sciens omnia quaeritura erant super eum: processit et dixit eis:

b Quem quaeritis? Respondens autem eis: Iesum Nazarenum.

c Dicit eis Iesus: Ego sum.

d Stabat autem et Iudas qui iradebat eum cum ipsis.

e Ut ergo dixit eis: Ego sum.

f Abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram.

g Iterum ergo interrogauit eos:

dominus Iesus reddita eis ex sua voluntate virtute pristina, erectos iam in pedes (ut probaret, cum in luce malitiae proposito persisteret, nullumque eius relinqueret exultationis locum) iterum eos interrogauit ut antea, dicens: ^a Quem vos, o viri, modo in tempestate nocte, hic in loco deserto quaeritis? ^b Illi nihil emendati tam patienti signo, quod in se iam persenserant, respondens ut antea responderant, se inquirere hominem seditiosum, dictum Iesum a Nazareth. ^c Tunc Iesus videns impios illos in sua malitia obduratos, nec tam aperto signo quicquam emolitos, nolens passionem suam impedire, permisit eis in se potestatem, dixitque eis: Iam semel dixi vobis, & iterum dico, me illum esse illum Iesum quem vos quaeritis. ^d Postquam ergo vobis, ita decretum est, postquam a vestra malitia proposito (ut video) non vultis respicere, ecce do vobis in me potestatem agendi quod libet. ^e Veruntamen istos meos discipulos nolo contingatis, ad nocendum quos dedisti mihi, sed abire eos permittite liberos. Iam enim venit hora mea, sed nondum illorum tempus aduenit. ^f Ita enim voluit discipulos suos a nocumeto seruari, ut sermo ille plenius impleretur, quo paulo ante patre pro illis orans dixerat: Quos dedisti mihi, non perit ex eis quisquam. Quod licet de perditione secundum animam abundantiam videatur intelligendum, simul tamen ex potissimum etiam secundum corpus voluit impleri. ^g Cernens autem, Simon cognometo Petrus, in praecceptorem suum impios Iudeos magno imperu irruere, magnaue irreuerentia manus in eum iniicere, exarscens ira, gladium quem gestabat subito exemit, vnaque ex feruis potissimum qui ceteris forte audacius impudentiusque in Christum insuliebat percutiens, ictu in dexteram partem (vel seruo declinante, vel Deo sic disposito) deflexo, aurem illi dexteram amputauit. ^h Atque Iesus Petrus: Mite gladium tuum in vaginam. Dominus autem Iesus, nolens passionem suam impediri, cum increpatione quadam Perum propositum compescuit, dicens: Recode Perre gladium in locum suum: non est nunc tempus defensionis, sed patientiae. ^k Omnimodis enim necessarium est,

a Quem quaeritis?

b Illi autem dixerunt: Iesum Nazarenum.

c Respondens Iesus: Dixi vobis quia ego sum.

d Si ergo me quaeritis,

e finite hos abire.

f Ut impleretur sermo quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non peridi.

g Ita enim voluit discipulos suos a nocumeto seruari, ut sermo ille plenius impleretur, quo paulo ante patre pro illis orans dixerat: Quos dedisti mihi, non perit ex eis quisquam.

h Erat autem Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit simonem, & abscidit auriculam eius dexteram.

i Dixit ergo Iesus Petro: Mite gladium tuum in vaginam.

k Calicem quem dedi non bibam illum?

est,

a Cohors autē est vt, calicem istum quem mihi pater proposuit, eb-
 & tribunus & bam: vt amaritudine instantium passionum, & mor-
 ministri Iudeo- tis quā me pater pro generi humani salute sustinere
 rum, comprehē- ab aeterno decreuit, obediēter ad finem vsque perfe-
 derunt Iesum, ram. Et tu quis es, qui patris hāc velle debeas, aut pos-
 & ligauerunt sis impedire voluntatem? *a* Milites itaque cohortis,
 eum, quæ in Hierusalem ad reprimendas seditiones à Ro-
b & adduxerūt manis erat cōstituta, & qui illis erat militibus præfe-
 eum ad An- ctus chiarchos siue tribunus, vnā cum ministris Scri-
 nam primum. . barum atque Phariseorum, manus violentas mitten-
c Erat enim so- tes in Iesum, cōprehenderunt eum, & vinculis alliga-
 ter Cayphæ, qui uerunt, quæ admodum illis fieri solet, qui propter sum-
 erat pontifex mania scelera morte plectendi comprehenduntur.
 anni illius *b* sicque vincitum per noctem, multa exultatione ad
d Erat autem ciuitatem pertrahētes, adduxerunt eum prius ad do-
 Cayphas, qui cō- mum Annæ sacerdotissquæ illis prior occurbebat in
 filium dederat via quā domus Cayphæ. Idcirco autem ad Annam
 Iudæis, quia ex- tamentū illius anni non esset pontifex summus, eum
 pedir vnum ho- adduxerunt: quoniam is qui eo anno summo sacerdo-
 minū mori pro tium fungebatur, nomine Cayphas, gener erat Annæ
 populo propter quod, ad eū primum, vt seniorem, & ætate di-
e Sequebatur gniozem, prius illum adducebant. *d* Cayphas verò
 autem Iesum si idem ipse erat, qui (vt supra à nobis narratum est) cō-
 mon Petrus, & gregatis in cōcilio Iudæis, de morte Christi consiliū
 alius discipulus . proposuit, dicēs, expedire vt pro salute totius gentis
f Discipulus au vnus homo Christus interficeretur. *e* Cū autem ca-
 tem ille erat no- ptus & vincitum in ciuitatem pertraheretur dominus,
 tus pontifici, & Simon Petrus aliqua ex parte memor magnifici pro-
 introiuit cū te- missi sui, ex amore erga præceptorē, prolequutus est
g Petrus autem su in atrium pō- eum: sed à longē tantum, ob timorem periculi: atque
 uisus. cū hoc alter discipulus ille, quem peculiararius dilige-
h Petrus autem bat Iesus. *f* Qui quidem discipulus cū esset iis qui
 stabat ad ostiū de domo erat pontificis satis probē notus, fiducia fa-
 foris. miliaritatis huius atque notitiæ, introiuit cum Iesu
b Exiuit ergo in atriuū pontificis, quo primum adductus est à mini-
 discipulus alius stris. *b* Petro vt incognito & extraneo adhuc præsto-
 qui erat notus lante ante ianuam, donec ex Ioanne resciret, num tu
 pontifici, & di- tō sibi liceret incredi. *h* Itaque discipulus ille alter qui
 xit ostiariæ, & erat notus pontifici ac familiaris eius, postquam intro-
 introduxit Pe- isset cum Iesu, vidissetque nihil ob stare quo minus
 & Pe

& Petrus ingredi posset, rursus exiuit ad vocandum *trū*. Dicit ergo
 Petrus, & postquam ab ancilla seruante ostium facul- Petro ancilla o-
 ratem obtinuisset, egressus vocauit, & introduxit eū: *stuarie*:
 Verū Petro ingresso, puella quæ ostiū obseruabat,
 defixis in eum oculis, attentius eum aspiciens, dixit:
a Nonne tu vnus es ex numero discipulorū hominis *a* Nunquid et
 istius, qui modo huc à ministris ex iussione princi- *tu* ex discipulis
 pum vincitum adducitur? *b* Statim ille qui tā magnifica *es* hominis
 magistro sponderat, ad vnus ancillulæ vocem per- *istius?*
 territus, dum mori corporaliter timuit, aeternæ vitæ *b* Dicit ille: Nō
 authorem negauit apertē denegās se Christi esse di- *sum*.
 scipulū. *c* Stabant verò ad ignem carbonarium in *c* Stabant autē
 trio cōpositum, milites atque ministri qui Christum serui et mini-
 cōprehensum adduxerant: quoniam pro temporis cō *stri* ad prunas,
 ditioem, frigus erat satis vehemens, & frigus quod fo- *quia* frigus
 ris in aère & vento contraxerant ignis calore de- *erat*, et calefa-
 pellere satagebāt. *d* Quibus etiam se adiunxit & im- *ciabant* se.
 miscuit Petrus, stans cum eis & calefaciēs se, vel vt sic *d* Erat autem
 audacia simulata suspicionem illis adimeret, vel quo- *cum* eis, et Pe-
 niā frigore vrgebatur, præter temporis inclementiā *trus* stans, et ca-
 etiam timore ipsius membra infrigidate. *e* Dominus lesaciens se.
 autem Iesus mox vt domum pōtificis est ingressus, in *e* Pontifex er-
 locū interiorem deductus est, & coram Anna sacer- *go* interrogauit
 dote exhibitus. Qui velut autoritatē habens, & par- *Iesum* de discipu-
 tē administrationis sacerdotij, quo gener ipse tum *lis* suis, et de do-
 fungebatur, interrogauit eum signanter de doctrina *strina* eius.
 sua, de iis quæ populū docuerat, nimirū quæ hæc es-
 sent, & vnde ea didicisset, & cuius autoritate vel ius-
 su ea prædicaret, aliāq; huiusmodi: item & de discipu-
 lis suis, quorū haberet numero, & cuiusmodi essent, & *f* Respondit ei
 vbi eos reliquisset, aut illi vbi eū reliquissent. *f* Pius Iesus, Ego pa-
 autem Iesus de duobus interrogatus, ad id quod erat *lam* loquutus
 præcipuum respōsionem conuertens, dixit pontifici: *sum* mundo, ego
 Ego quicquid hæctenus egi, palā omnibus egi. Ego *semper* docui in
 omnibus hominibus qui voluissent audientibus, pa- *synagoga*, et
 li loquutus sum, à meis sermonibus excludens nemi- *in* templo, quo
 nē. Ego frequentissimē docui in locis publicis, vt sy- *omnes* Iudæi cō-
 nagoga & tēplo, ad quæ omnes Iudæi audiendi verbi *ueniunt*, et in oc-
 Dei gratia, ex instituto & consuetudine conueniunt: *culto* loquutus
 & omnino nihil sic in angulo aut intra parietes do- *sum* nihil.
 cui

a *Quid me interrogas? interrogas eos qui audierunt, quid loquutus sum ipsis.*
 b *Ecce hi sciunt, quae dixerim ego.*
 c *Hac autem cum dixisset, unus assistens ministrorum de dit alapam seorsu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit Iesus:*
 f *Si male loquutus sum testimonium perhibe de malo.*
 g *Si autem bene, quid me caedis?*
 h *Et misit eum Annas ligatus ad Caypham pontificem.*

cui, ut ipsum latere cupiam, aut metuum in lucē pro-
 palari. Quorsum igitur nunc me interrogas de do-
 ctrina mea, quam ita aperte corā toto mundo prae-
 caui, quasi hactenus ego in latibulis docuerim, quae ve-
 lim abscondita, nunc autem occulta prodere cogas?
 Quod si adhuc fortē, quae sit mea doctrina ignoras,
 illos potius interrogare debebas, qui me praedicantē
 audierunt, quorū est ingens numerus. Ecce hi sciunt
 quae ego docuerim, atque ab his melius audire & disce-
 re poteris, hoc sanē articulo, quam a me. Ego enim,
 quoniā ut reus examinor, non ut doctor interrogor,
 si quid fortē respōdero, putabor ex metu periculi, vel
 minus dicere, vel aliter dicere, quam olim praedica-
 verim cū liber essem. Maior autē fides habebitur aliis,
 de mea doctrina perhibentibus testimonium. Quae
 verba, prudentiae utiq; magnae & rationabilis mode-
 stiae, cum protulisset dominus Iesus, unus quidam ex
 ministris pontifici ut iudici & domino suo assistens,
 graue nimis alapam ictum impexit in os eius sacratissi-
 mum, dicens: Sic tu homo vilis, coram tribunali hie
 assistens, respōdere audes te examinanti pōtifici? Ita-
 ne decet, tam immodestē & inuerecundē, reos loqui
 iudicibus? Dominus autem Iesus, ut patientiam &
 mansuetudinem quam verbo semper docuerat, nunc
 quoque exēplo demonstraret, percutienti se non ma-
 ledixit, non conuiciatus est, aut iniuriam pro iniuria
 reddidit: sed animo imperturbato, eum humilitate &
 mansuetudine (ut suam innocentiam tueretur, atque
 in pōtificem nihil se peccasse declararet) ita respōdit
 illi qui se percussit: Si (ut tibi videtur) malē & alie-
 ter quam deceat loquutus sum, nō ita statim tuo iudi-
 cio erat inferenda ultio, sed prius tibi probandum &
 declarādum erat peccatum meum, ac deinde quod a
 iudice fuisset decretum, tu quasi minister iustitiae per-
 fecisses. Si autem bene loquutus sum, neque cum rati-
 one quisquā id possit docere, quod aliter quam de-
 ceat pontificem sim alloquutus, non iuste tu ita sine
 causa me caedis, nec quasi minister iustitiae, sed tanquā
 seruus iniustitiae, dolore simul & cōtumeliam mihi
 inferis. Cū autem videret Annas nihil se in Chris-
 to

to facile inuenturum quod ad condemnationē ipsius
 posset producere, misit eū ita ut erat vincitū, ad Cay-
 pham generū suum, apud quē congregati erant prin-
 cipes Iudaeorum, Christi aduentum prestolantes. Si-
 cū autē Petrus ut suspicionem auferret, simulata fi-
 ducta accessit ad carbonarium ignem, illic cum mini-
 stris astās & calefaciens se. Quem attentius intuen-
 tes quidā ex illis, dixerūt ad eū? Nonne tu vnus es di-
 scipulorū hominis istius, qui modo cōprehensus est?
 Petrus verō magis sibi metuēs, ut periculum effugeret,
 negationi priori adiecit secūde, sancte allerēs, nihil si-
 bi esse cū homine illo cōmerci, neque se eius aliquādo
 familiari vsu cōsuetudine. Cū autē haec a pluri-
 bus Petro obiicerēt, quidā ministrorū, Malchi cu-
 ius Petrus auriculā amputauerat cognatus, magis au-
 dacter illum aggressus est, dicens: Quid tu tam im-
 pudēter negas quod certissimū est? Nonne ego te hi-
 see oculis iam nūc in horto consexi cū homine isto?
 Nonne tu ipse ille es, qui iustitiam impedire, ac reū
 istum defendere conabar, cū educto gladio, pontifi-
 cis ministro, meo cognato, aurem praecinderēs? Hic
 verō Petrus grauissime perterrefactus, quod non so-
 lum ut discipulum Christi, sed insuper ut defensorem
 eius & aduersarium Iudaeorū, se notari intelligeret,
 prioribus duabus tertiam adiecit infelix negationē.
 Qua perfecta, statim gallum canentem aduertit, iu-
 xta verbū domini: ut eo excitatus, & domini misera-
 tione respectus infidelitatis suae poenitentiam ageret.
 Postquam verō apud Caypham in cōcilio publico
 Iudaeorū examinatus & cōdemnatus fuisset dominus,
 atque a ministris turpiter illusus (quae ut ab aliis Euā-
 gelistis plene satis descripta relinquimus) adductus
 est deinde a domo Cayphae ad domum praetoris siue
 praedidit. Mane autem erat scūm eum adducerent,
 quoniā eius mortem anhelō spiritu, priusquam a
 populo moueretur seditio, accelerare studebant.
 Ipsi verō in praetoriam domum non sunt ingres-
 si, ne ex commercio hominis gentilis (cuiusmodi
 erat praeses) contaminarentur. Nam erat eis tunc
 māducaedus cibus paschalis, vel ipse paschalis agnus,
 a Erat autem Simon Petrus stans, & caies-
 ciens se
 b Dixerunt er-
 go ei: Nonquid
 & tu ex discipu-
 lis eius es?
 c Negauit ille,
 & dixit: Non
 sum.
 d Dixit ei vnus
 ex seruis ponti-
 ficis, cognatus
 eius cuius absci-
 dit Petrus auri-
 culam:
 e Nonne ego te
 vidi in horto cū
 illo?
 f Iterum ergo
 negauit Petrus,
 & statim
 gallus cantauit.
 h Adducunt er-
 go Iesum a Cay-
 pha in praetoriū.
 i Erat autem
 mane:
 k & ipsi non
 introierunt in
 praetorium, ne
 non contamina-
 rentur,
 sed ut mandis
 carere pascha.
 vel

vel panes azimi, quos per septem dies māducare debebāt ex legis præsripto: quæ paschalis cibi manducatio, munditiem in manducantibus requirebat. ^a Cū Pilatus ad eos igitur isti sibi illicitum ducerent prætorium ingredi, foras et dixit: ^b Quam accusa- tionem afferis aduersus hominem hunc? ^c Responderunt ei: ^d Si nō esset hic malefactor, non tibi tradidisset eum. ^e Dixit ergo ei Pilatus: ^f Accipite eum vos, et secundū legem vestram iudicate eum. ^g Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quemquam.

Vel panes azimi, quos per septem dies māducare debebāt ex legis præsripto: quæ paschalis cibi manducatio, munditiem in manducantibus requirebat. ^a Cū Pilatus ad eos igitur isti sibi illicitum ducerent prætorium ingredi, foras et dixit: ^b Quam accusa- tionem afferis aduersus hominem hunc? ^c Responderunt ei: ^d Si nō esset hic malefactor, non tibi tradidisset eum. ^e Dixit ergo ei Pilatus: ^f Accipite eum vos, et secundū legem vestram iudicate eum. ^g Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quemquam.

cientem aduersus eum decretum est. ^a Ita enim fieri oportebat, & sic Dei voluntas erat, vt per Iudæos genti præsidī Christus traderetur: per quod impletus est sermo ille, quem ante passionē in via ascendens Hierosolymam dominus prædixerat, de morte sua loquens, cū diceret se tradendum principibus sacerdotū, & condemnandū morte ac deinde gentibus tradendum ad illudendum & flagellandum & crucifigendum. ^b Cū autem certi nihil ex Iudæorum accusa- tione percepisset Pilatus, relictis eis, domum ingressus est, & vocauit ad se Iesum, vt secretō eum examinaret, si quid fortē certius posset ex eius responsione cognoscere. ^c Interrogauit igitur eum, & dixit: Quid sibi vult quod isti aduersum te tumultuātes clamitant, te dixisse, quōd rex sis Iudæorum? An verē ita se res habet? Tu ne es verē rex Iudæorum, aut tale aliquid vnquam iactasti? ^d Cui præsidis interroga- tioni non definit respondit dominus, sed prius interroga- tionem aliam cum modestia illi proposuit, dicens: ^e Quod tu hac de re me interrogas, vtrum id ex animo tuo facis, quod tibi de hoc vel opinio vel suspicio sit, an tantum ex aliorum relatu, vt pote ex iis quæ isti modo calumniantes aduersum me obiiciūt. Nam si non ex temetipso hoc quæris, sed tantum ex horū incerto clamore, meritō suspectam habere debes istorum accusationem. Et sit tale quid, cuiusmodi illi conantur mihi impingere, tentassem, non potuisset hæcenus illud tibi esse incognitum, qui huic ciuitati Cæsaris loco præsidis, ad quem vel maximē referebat ea de re cognoscere. ^f Pilatus Christi verbum benignē accipiens, ita ei respondit: Ego sanē homo gentilis sum, non Iudæus, nec mihi res Iudaicæ cordi sunt, nec quæ inter eos geruntur scite mihi curæ est, nisi quatenus ad officium meum attinet ea cognoscere, vt pote cū meum requiritur iudicium. Vnde quod nunc interrogo, non nisi ex iis quæ modo isti accusantes proponunt interrogo. ^g Isti enim homines gentis tuæ, & pontifices populi tui, te mihi vincitum adduxerunt: & hoc in te videntur accusare, quōd regem te esse dixeris Iudæorum. ^h Tu igitur

^a Vt sermo Iesu impletur quem dixit, significans quæ morte esset moriturus.

^b Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, et vocauit Iesum, et dixit ei: Tu es rex Iudæorum?

^c Respondit Iesus: Quod tu mihi dicis, an alij sibi dixerunt de me?

^d Respondit Pilatus: Nunquid ego Iudæus sum?

^e Gens tua et pontifices traderunt te mihi.

^f Quid fecisti?

a Respondit Iesus:

b Regnum meū non est de hoc mundo-

c Si de hoc mundo esset regnum meū, ministri mei usque decertarent, vt nō traderer Iudæis.
d Nunc autem regnum meum non est hinc.

e Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu.

f Respondit Iesus: Tu dicis, quia rex sum ego.

g Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum vt testimonium perhibeā veritati.

h Omnis qui est ex veritate, audivit vocem meā.

tur mihi in ea re quā mea refert cognoscere, responde, dic planē, quid est ob quod te isti mihi tradiderūt? ^a Audiens pius Iesum tam rationabiliter interrogatam iudicem gentilem, planam ei super proposita quæstione dedit responsum, dicens: Regem me esse non nego. ^b Verūm regnum istud meum non est regnum huius mundi, quod in temporali imperio consistit, corporeisq; fulcitur exercitiis, pompis, & diuitiis, quod in multitudine exercituum, principū, & militum, in virtute armorum, & equorū firmatur. ^c Si enim huiusmodi esset regnum meum, haberem utiq; ministros plurimos, qui pro me ad mortem vsq; decertarent, ne traderer in manus hostium meorum qui sunt Iudæi: quemadmodū solent reges huius mundi, per ministros suos à periculis hostium seruari. ^d Iam verò non de hoc mundo est regnum meum, non mundanū est, non externum, nō temporale. Propter quod, non est aduersariis meis iusta accusationis causa, si me regē esse dixerō: cū per hoc nemini principium (quod illi videntur velle) iniuriam faciam. ^e Quibus auditis, intulit Pilatus: Igitur, vt audio, verē rex es tu, tametsi iuxta formam mūdi huius tibi nollis vsurpare regnum. ^f Huic illationi cūm humilitate & modestia ita respondit dominus: Rectē tu quidem id colligis, & verē sic res habet vt dicis, verē rex sum ego. Veruntamen (si patienter me audieris, quandoquidem docilem te reperio) quale sit hoc meum regnum, tibi paucis indicabo. ^g Ego quidem ab æternō apud patrem existēs secundū diuinitatem, ad hoc natus sum in tempore secundum assumptam humanitatem, & ad hunc finē à patre missus veni in mundū, vt mundo prædicem veritatem, vt veram salutē & veram salutis viam ex patris voluntate homines doceā, sicq; veritati credentes, & obediētes, salutem veram cōsequantur. ^h Et omnes qui sunt ex veritate ista, qui veritatem istam diligunt, atq; ad eam sunt à patre prædestinati, hi vocem meā qua illa prædicatur acquiescūt, credēdo & obediendo omnibus quæ loquor in mundo. Atq; hoc est regnū meum spirituale, quo in omnibus electis meis regno, per fidem in cordibus eorum. Pilatus

^a Pilatus verò non satis intelligens abstrusum istum de veritate sermonē, Christū interrogauit, quid esset illa veritas, cui ipse testimonium perhibere venerat. ^b Verūm proposita quæstione, non expectans solutionem, statim exiit ad Iudæos: vel quod illi tumultu excitarent ante fores, vel quia rei quam non cauebat parum affectus esset, vel quia iam sibi comperit tam satis esse putaret Christi innocentiam. Egrefusq; ad Iudæos, dixit eis: ^c Obrulistis mihi hunc hominem, & quasi mortis reum puniri illum deposeistis. Ego verò, & vobis interrogatis, & illo examinato, nullam valeo inuenire vel probabilem causam, ob quam sit morte plectendus. ^d Inueni autem ego meritum, liber dimitti possit: Est enim vobis consuetudo à Romanis concessa, vt in solennitate paschali (in memoriam beneficij vobis olim à Deo præstiti) vnum aliquem ex iis qui mortis sunt rei dimittam liberum. ^e Itaque si vobis ita placebit, ad satisfaciendum consuetudini, Christum hunc vobis dimittam liberum, qui rex dicitur Iudæorum: in quo aliud nihil videtur accusatione dignum, nisi quod se regem dixerit Iudæorum. Ita enim vestræ satisfiet, & innocens aduersus quem sufficiens mortis causa proferri non potest, seruabitur, atque interim verē nocentum aliquis, qui pro consuetudine foret dimittendus, ad meritas penas (quod dicitur iustitia) tenebitur. ^f Quibus Pilati verbis auditis, turbæ omnes per Iudæorum pontifices concitate, magnis vocibus clamauerunt, dicentes: Non hunc nobis postulamus dimitti pro consuetudine liberum, sed alium nomine Barrabam præligimus. ^g Barrabas autem iste quem Christo prælegebant, homo erat insigniter malus, qui in seditione etiam homicidium commiserat. Tanta erat cæcæ plebis huius insania, vt huiusmodi hominem cuius scelera omnibus erant manifesta, præbaret innocenti, aduersus quem nulla potuit probari accusatio.

a Dicit ei Pilatus: Quid est veritas?
b Et cum hoc dixerit, iterum exiit ad Iudæos & dicit eis:

c Ego nullam inuenio in eo causam.
d Et inueni consuetudinem vobis, vt vnum dimittam vobis in pascha.

e Vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum?

f Clamauerunt rursus omnes dicentes: Non hunc sed Barrabam.
g Erat autem Barrabas latro.

Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, et flagellauit.

Um itaque videret Pilatus, se non posse cum gratia Iudeorum Christum profusum impunitum dimittere: ne festi quidem occasione, cogitauit poena aliqua media eum afficere, quae & ipsum non extingueret, & hostes placaret. Propter quod, apprehendens eum, quasi reum ad punitionem, flagellis eum caedi per ministros

b Et milites plebs et coronam de spinis, imponunt capiti eius:

Postquam autem crudeliter nimium esset flagellatus, lasciuu milites, ut dolori adderet opprobrium, pungentes spinas, iuncosque acutissimos accipientes, plexerunt quasi in coronae similitudinem, eamque benedicto illius capiti imponunt, vique multa fortiter imprimunt: Vestem quoque purpuream & coccineam chlamidem antiquam atque reiectitiam circumdederunt ei, data & arundine in manibus eius pro sceptro: ut his modis ei quasi falso & merito regi illuderent, tanquam illi qui sibi falso regnum usurpauerat, nec ad ipsam posset pertingere.

d Et veniebant ad eum, et dicebant, Aue rex Iudaeorum:

Insuper, quoniam mos est regum a ministris honorari, & officiose salutari, et hac ex parte eum irriserunt, accedentes ad eum, & Rexis genibus cum ironia, dicentes: Salue rex nobilis, princeps inclite Iudaeorum. Atque ut manifeste ostenderent, haec omnia ad illusionem a se facta, alapis eum cum magno contemptu, quasi vile mancipium, caedebant: Quibus ita per ministros in Christum crudeliter peractis, Pilatus visa Christi tara, tam ex afflictione, quam ex illusionem, miseria, sperans iam se posse eum de manibus inimicorum liberum dimittere, foras iterum

e Et dabant ei alapas.

Exiuit ad Iudaeos, dixitque eis: Ecce iam nunc educam quia in eo nullum ad vos hominem istum quem mihi obtulistis conde-

f Exiuit iterum Pilatus, et dicit eis:

ne, ut cognoscatis me nullam in eo inuenire causam, etiam post acrem examinationem flagellis in eo tentatam: nec proinde alia poena, praeterquam quam sitis pra meritum iam tulit, dignus videtur. Vocatus ergo a Pilato dominus Iesus, procedit foras, tanquam spectaculum miseriae exhibendus ante oculos populorum, gestans in capite illam qua a ministris fuerat afflicta spineam coronam purpuramque; illam reiectitiam, qua ad illusionem fuerat circumdatus.

g Ecce adduco roborem eius foras, ut cognoscatis quia in eo nullum inuenio causam.

Quibus ita per ministros in Christum crudeliter peractis, Pilatus visa Christi tara, tam ex afflictione, quam ex illusionem, miseria, sperans iam se posse eum de manibus inimicorum liberum dimittere, foras iterum educam quia in eo nullum ad vos hominem istum quem mihi obtulistis conde-

h Exiuit ergo Iesus foras, portans coronam spinis, et purpuream, et purpureum vestimentum.

Et dicit eis: Ecce homo.

Pilatus Iudaeorum animos ad compassionis affectum commouere. Ecce, inquit, hominem istum miserum nimis, afflictione pariter & illusionem plenissimum, cuius miseriae vel ferrea corda merito compati debeant.

a Sed nihil hoc consilio iniquo. Pilati impia pietas profecit. Christo enim in tantis miseriis ad spectaculum educto, pontifices atque ex his pendentes ministri, clausis & obduratis implacabili odio visceribus suis stridit clamabant, in morem rabidorum canum amplius insanientes, atque dicentes:

b Crucifige, crucifige, eleuatis vocibus clamauerunt, dicentes: Non crucifige eum, ista impio poena sufficit. Non corripiendus tantum, sed interficiendus est, & crucis affigendus patibulo.

c Quorum irrationabili furori grauiter indignatus Pilatus, dixit eis: Quandoquidem nec tanta correptione contenti, contra iustitiam, obstinatissimo odio ad mortem hunc hominem postulatis, vos ipsi eum accipite, si potest: & hoc in eum facite, quod de eo quasi dictata sententia faciendum pronuntiatis: Ego causam sane post longum ac diligens examen, nullam hactenus valeo inuenire causam rationabilem, ob quam illum morti adiudicem, nec proinde a me vobis est expectanda.

d Iudaei vero cum suis insanos clamores cernerent apud Pilatum sine ratione non effecturos propositum, necessitate compulsi, ceperunt causam adducere, ob quam ad mortem eum deposcerent, dicentes: Nos Iudaei legem habemus, & secundum legem obseruatam, in qua nobis permittum est a Roberto mori, quia uere: & secundum hanc legem morti est hic filius Dei se fecit.

e Cum ergo auertisset Pilatus, Pilatus amplius timere cepit, eo quod tantis hunc sermonem iam & poenis & ludibriis illum affecisset. Talia namque in Dei filium exercere, horrendum nimis uidebatur scelus.

f Propter quod, ad certius aliquid hac de re cognoscendum, Pilatus a turba intro se recessit in domum, Iesumque aduocatum, aut secum adductum secreto interrogauit, unde esset: quae est tu?

g Nos legem habemus, & secundum legem obseruatam, in qua nobis permittum est a Roberto mori, quia uere: & secundum hanc legem morti est hic filius Dei se fecit.

h Quibus audiisset Pilatus, Pilatus amplius timere cepit, eo quod tantis hunc sermonem iam & poenis & ludibriis illum affecisset. Talia namque in Dei filium exercere, horrendum nimis uidebatur scelus.

i Propter quod, ad certius aliquid hac de re cognoscendum, Pilatus a turba intro se recessit in domum, Iesumque aduocatum, aut secum adductum secreto interrogauit, unde esset: quae est tu?

i Propter quod, ad certius aliquid hac de re cognoscendum, Pilatus a turba intro se recessit in domum, Iesumque aduocatum, aut secum adductum secreto interrogauit, unde esset: quae est tu?

i Propter quod, ad certius aliquid hac de re cognoscendum, Pilatus a turba intro se recessit in domum, Iesumque aduocatum, aut secum adductum secreto interrogauit, unde esset: quae est tu?

i Propter quod, ad certius aliquid hac de re cognoscendum, Pilatus a turba intro se recessit in domum, Iesumque aduocatum, aut secum adductum secreto interrogauit, unde esset: quae est tu?

a Iesus autem respondens non dedit ei.

b Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? *c* Neque quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?

d Respondit Iesus:

e Non haberes potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset desuper.

f Propterea qui me tradidit tibi, maioris peccatum habet.

videlicet eius esset generatio, à quo loco, & à quibus progenitoribus prodiisset mundo, vt ex his posset cognoscere, an verè Dei filius esset. ^a Verùm quia Pilatus iam ad iniustitiam cœperat inflecti, non ita promptum inuenit vt ante dominum, ad responsum: & tanquam indignus ampliora audire mysteria, qui prioribus iam auditis malè vsus fuerat, nullum ab eo meretur accipere responsum. ^b Quam taciturnitatem admirans præses, dixit ad eum: Quid hoc sibi vult bone Iesu, quòd mihi interroganti nihil respondes? ^c An ignoras in mea situm esse potestate, vt liberum te dimittam, atq; ab inimicorum tuorum manibus eripiam, vel vt illorum voluntati satisfaciam, teque crucis patibulo appendam. Quæ est ista vel pessillanimitas vel confidentia, vt iudici in cuius manu est tua salus atque perditio, responsum dare recuses: quasi vel tantam potestatem nihil metuas, vel tuam ipsius vitam pro nihilo pendas? ^d Hic dominus Iesus Pilatum audiens de sua potestate velut gloriantem videns quoque Pilatum suam taciturnitatem, quasi in contemptum ordinariæ potestatis interpretari, sic illi respondit: ^e Noui vtiq; quam habeas potestatem. Veruntamen eam quam habes, à temetipso non habes. Non enim habes in me vllam potestatem, nisi tibi sit concessa desuper. Primùm quidem potestatem tuam iudiciariam habes à Romanis, quorum locum obtines. Deinde hæc ipsa potestas, prorsus nihil aduersum me posset, nisi pater meus celestis & virtus diuinitatis mee desuper tibi permitteret in me agere quod libet. Mihi enim, nisi Deo volente & permittente, nulla potestas humana nocere valebit. ^f Et quoniam sic non liberam habes à temetipso potestatem, propterea ij qui me tibi per inuidiam tradiderunt Iudæorum principes, longè peccant grauius, quàm tu peccaueris me sine causa flagellado, aut quàm tu peccabis me cruci affigendo. Dum enim tu ex metu superioris potestatis cui seruis, inuitus & quasi coactus facis, quod nequaquàm faceres, si aliam superiorè quàm timeres potestatem non haberes, hæc ex parte leuior est tua culpa, quàm sit illorum qui ex mera inuidia, &

certa malitia me innocentem tradiderunt, teque aduersum me impellunt, imo te contra temetipsum (id est, propriæ tuæ conscientie dictamen) sententiam ferre compellunt. ^a Quo verbo tam rationabili ex ore Christi audito, Pilatus firmo proposito decreuit, rebat Pilatus di quantumlibet reclamantibus Iudæis, ab accusatorum inuidia eum absolueret, liberumque & impunitum dimittere: & iam opportunitatem id faciendi perquirebat. ^b Verùm improbi illi Iudæi, vbi Pilati animus istum cognouissent, & se iam à causa casuros clamabant, di intellexissent, eleuatis vltra solitum clamoribus, auda centes: ci sua & effreni impudentia, minas cœperunt intendere iudici, dicentes: ^c Si hominem istum Pilate liberum dimiseris, Cæsaris (cuius locum tenes, & cui fidem debes) amicus non esse, euidentissimo hoc argumento comprobabis. ^d Omnis enim qui in Iudæa, non accepta à Romanis potestate, regem se asserit, Romanorum Imperatori contradicit, qui à Iudæis regium nomen abstulit, atque in se transtulit, vt nulli posthac Iudæorum liceat citra Cæsaris offensam, regis sibi nomen vsurpare. ^e Ad hæc vocem Pilatus autem Pilatus, qui hætenus fortiter satis pro innocenti seruanda egerat, minis Iudæorum exterritus, & Cæsaris metu percussus, animo frangitur, victusque manus dat iniustitiæ. Innocentem Iesum, tanquam reum & cõdemnandum foras iterum producit: consensò que tribunali, vbi solent rei condemnari, tanquam iudex ad pronuntiandũ debita cum solennitate sententiam, illic in tribunali refedit, ^f in loco qui Græcè in loco qui dicebatur Lithostratos, id est, stratum aut pauimentum lapideum. Hebraicè autem dicebatur Gabatha, ios, Hebraicè autem quod sonat excelsum. Nam & vario lapide stratus, & dem Gabatha excelsus erat locus ille iudicii. ^g Erat autem cum hæc ageretur, dies proximè sabbatum paschale antecessens, quæ Græco nomine parasceue solet appellari, eo quod in illo die parari debebat quæ necessaria erant, in sequentem proximè diem sabbati, ^h eratque hora quasi media inter tertiam & sextam, magis ad sextam declinans. ⁱ Quum autem iam pro tribunali confedisset Pilatus, & Christum ad tribunal iussisset addu-

a Ecce rex vester.
b Illi autē clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum.
c Dicit eis Pilatus: Regem vestrū crucifigā?
d Responderūt pontifices: Non habemus regem nisi Cæsarem.
e Tūc ergo tradidit eū illum,
f ut crucifigeretur.
g Susceperūt autem eum milites Iudæi, ad quos spectabat executio per ipsum latrōnem. Sententiæ: & reindutum propria vestimenta eduxerunt eum. Et baiulans eum qui dicitur Caluaria locum, Hebraicè autem Golgotha,
 adduci, conscientia remorsu perseuerante, pro eius liberatione Iudæis iterum loqui cœpit, dicens: ^a Ecce modo astantem tribunali regem vestrum, quem vos improbis clamoribus ad mortem deposcitis: aduersus quem aliud nihil, nisi quod fe regem vestrū dixerit, accusationis proponitis. ^b Iudæi verò in suo proposito perseuerantes, magnis vocibus inclamabant, dicentes: Aufer de vita maleficum, seductorem tolle de medio. Non enim fas est eum viuere. Imò morte turpissima pereat, crucis affixus patibulo. ^c Respondit illis Pilatus: Quæ verò est hæc vestra tam irrationabilis postulatio, vt regem vestrum crucifigam, vt eum de quo magna est & multorum opinio, quod verè sit rex vester, & in quo nulla culpa alia arguitur, tam scædo afficiam supplicio? ^d Responderunt ex omnium nomine, Iudæorum pontifices. Nos alium regem non agnoscimus neque suscipimus, nisi Cæsarem. Hunc suscepimus, & huic nos ipsos iam subiecimus, eidem quoque subiecti permanemus, nec mutamus dominum. ^e Postquam igitur, multis verbis vltro citroque habitis, vidisset Pilatus, Iudæos non habituros requiem, donec propositum obtinerent, sibi que malum ab illis imminere, si non postulata perficeret, humanam fauorem timori Dei præponens, & avaritiam ambitionemque iustitiæ, aduersus innocentem Iesum sententiā tulit mortis omnium ignominiosissimæ: ^f sicque eum illis tradidit, vt iuxta illorum voluntatem eum crucifigi præciperet. ^g Sententia verò prolata mox eum susceperunt milites ministri Pilati, ad quos spectabat executio per ipsum latrōnem. Sententiæ: & reindutum propria vestimenta eduxerunt eum. Et baiulans eum qui dicitur Caluaria locum, Hebraicè autem Golgotha, cui ipsemet post paululum erat affigendus, sic in tanta afflictione & ignominia exiit à domo præsidis versus locum supplicij, qui appellabatur Caluaria: locus, Hebraicè Golgotha, quod caluariam sonat: videlicet à multitudine craniorum, siue caluariarum, quæ illic abundabant ex frequentia damnatorum, vt in eius-

eiusmodi locis ferè videri solet. ^a Quo cum peruenissent, ibi eum in cruce quasi netuum in arcu extenderunt, fossisque manibus ac pedibus eidem affixerunt, ac deinde affixum cruci, in altum eleuauerunt. ^b Simul quoque eum eo crucifixi erunt alios duos nequam & latrones, alterum à dexteris, alterum à sinistris, ita vt Iesus ipse pederet inter vtrumque medium, tanquam plus illis mortis reus, quasi latronū dux aut princeps, caputque malitiæ. ^c Scribi quoque iussit Pilatus, & cruci desuper in loco patèti affigi, titulum mortis causam experimentem, qui mos erat Romano rum ad hoc institutus, vt iustū probaretur iudicium neque sine causa per calumniam quisquam damnaretur. ^d Titulus autem iste in hunc habebat modum: Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Per quem titulum manifestè etiam damnato testimonium innocentia perhibuit Pilatus, quum in eo nulla exprimeretur verba causa supplicij. Non enim ideo dignus erat morte, quia Iesus, id est, saluator: nec quia à Nazareth erat, nec quia rex Iudæorum, quum ob hoc potius omni esset honore dignissimus. ^e Hunc itaque titulum cruci desuper affixum, multi Iudæorum legerunt, quoniam locus ille publici supplicij, in quo crucifixus erat dominus, non longè à ciuitate aberat: propter quod, plurimi illuc ex Iudæis ad spectaculum confluxerant, occasione modicæ huius distantia. Multi item ex iis qui ad ciuitatē veniebant ex locis aliis, eo quod iuxta ciuitatē, circa ferè publicā viam, locus supplicij situs erat, titulum hunc cum admiratione legebant. ^f Erat autem triumphalis iste titulus Christi, triū præcipuum idiomatum varietate descriptus, nempe literis Hebraicis, Græcis, atque Latinis: vt omnes possent non solum Iudæi, sed & Græci, & Latini titulum illum legere atque intelligere. Quæ videtur consuetudo fuisse magnanimitatis & magnificentiæ Romanorum, hac re velut protestantium, in nullum esse ferendam mortis sententiā, nisi qui palam omnibus reus mortis monstrari possit. ^g Hunc itaque titulum cum vidissent pontifices Iudæorum, faciliè intelligentes eum magis ad honorem esse crucifixi, quàm

ad ignominiam, secundam formam illam in qua
Noli scribere. Pilato fuerat descriptus, dixerunt ad eum: ^a Non
rex Iudæorum, rectè habet forma iam descripti tituli, in quo scribitur
quia ipse ait tur, rex Iudæorum: sed aliter scribendum foret,
cius Rex sum In quòd se falso regem esse dixerit Iudæorum. Proin-
 de muta Pilate titulum, & aliam accipe tituli for-
 mam, ne nos potius quàm reum ipsum notare vi-
 dearis. ^b At vero Pilatus in proposito persistens,
 quod scriptum erat ratum habens, formam tituli
 mutare constàter recusauit, dicens: ^c Quod scrip-
 sisti, ea ut scriptum est forma immutatum permanebit,
 neque vel iota aut apicem minimum ob vilius gra-
 tiam mutauero. Nimirum spiritus sanctus qui Pi-
 lato hanc dictauerat triumphalis tituli formam, ni-
 hil eum passus est hac in re à præscripta forma im-
 mutare. ^d Improbi verò illi impietatis ministri,
 quorum manibus crucifixus iam erat dominus, eo
 pendente ad spolia sunt conuersi: accipientesque in
 manus suas sanguinolentas sacra illa indumenta, quibus
 agni innocentis membra tegi solebant, vestimen-
 tum alterum in quatuor partes diuiserunt, ^e iux-
 ta crucifigentium numerum, vt eorum singuli suam
 portionem acciperent. ^f Simul quoque & tunicam
 alterum vestimentum acceperunt. ^g Verùm hæc tuni-
 ca non commodè sicut vestimentum prius diuidi
 poterat, quoniam erat non cõsuta ex pluribus panni
 partibus, sed ex superioribus partibus texturæ arti-
 ficio per totam latitudinem ac longitudinem suam,
 vsque ad partes inferiores vno contextu composita,
 ita vt si ex parte aliqua scinderetur, iam tota fieret in-
 utilis. ^h Propter quod, adinuicem dixerunt milites
 Non in partes hæc tunica diuidatur, vt de vestimento
 altero fecimus, sed integra & inconscissa permaneat,
 & nos sortem pro ea mittamus, vt alicui ex nobis to-
 ta cedat in possessionem. Sic enim vnus aliquis ex no-
 bis commodum ex ea referre poterit, quæ si diuida-
 tur, proficiet nemini. ⁱ Atq; ita in ista partitione pul-
 chre adimpletum est, quod multo ante Propheta Da-
 uid in persona Christi de eius passione loquens, pla-
 nè & apertissimè hac de re prædixerat in huc modum,
 Fode-

^b Respondit Pi-
 latus:

^c Quod scripsisti,
 scripsisti.

^d Milites ergo
 cum crucifixis essent
 eum, acceperunt
 vestimenta eius

& fecerunt quatuor
 partes,

et vnusquisque
 sibi partem:

^f & tunicam.

^g Erat autem tunica
 in cõsutiis,
 de super contexta
 per totum.

^h Dixerunt ergo
 adinuicem: Non
 scindamus eam,
 sed sortiamur
 de illa, cuius sit.

ⁱ Vt scriptura
 impleretur, dice-
 rent:

^a Foderunt manus meas & pedes meos, & dinumera-
 runt omnia ossa mea. Ipsi verò considerauerunt & in-
 spexerunt me, diuiserunt sibi quasi in predam vestimè-
 tū meum, singuli ex eo partem fumentes: & super ve-
 stem meam alteram inconsutilem, miserunt sortem,
 quæ eam totam tolleret. ^b Et milites quidem illi im-
 probissimi, quæ iam enarrauimus peregerunt, iuxta
 quod in scripturis prædictum fuerat. ^c Interim verò
 dum hæc agerentur, Christo iam in ligno pendente,
 astabat non longè à cruce, quasi ex opposito aliquan-
 tum elögata, mulieres quædam deuotæ, ex iutimo
 cordis affectu crucifixo compatiètes: quarum prima
 erat benedicta illa & gloriosa virgo mater eius, eiq;
 erat socia & comites Maria soror eius mater Iacob:
 minoris & Ioseph, & altera Maria dicta Magdalene,
 soror Lazari. ^d Pississimus itaque Iesus, matrem suam
 dilectissimam videns, tam cõstanti animo, & fidei pe-
 ctore sibi adhærètem, vt damnatum & suspensum fi-
 lium nequaquam erubesceret: videns quoq; eam do-
 loris ebriam, & (iuxta Simeonis Prophetiam) com-
 passionis gladio perfossam: simul quoque altantem
 cernens cum matre discipulum illum quem præcæte-
 ris speciali quodã teneritudinis affectu diligebat, fi-
 liali affectu quo semper matrem vnice coluerat, nunc
 quoque, licet in tanta pèdens angustia, eius curam
 de cruce eam alloquitur, dicens: O mulier, inter
 omnes mulieres benedicta, ecce Ioannem istum, qui te-
 cum hic astat, in filium tibi trado, atque in meum lo-
 cum substituo. ^e Deinde dixit discipulo: Ioannes di-
 lecte, meam matrem tibi moriès commendo, vt eam
 vt filius matri per omnia sis auxiliò atque solatio.

^b Et milites
 quidem hæc se-
 cerunt.

^c Iuxta crucè Ie-
 sus mater eius, et
 soror eius, et
 Maria Cleo-
 phæ, et Maria
 Magdalene.

^d Cum vidisset
 ergo Iesus ma-
 trem, et discipulum
 quem diligebat,

et dicit matri
 mulier, ecce
 filius tuus.

^e Deinde dicit
 discipulo: Ecce
 mater tua.

^f Et ex illa ho-
 ra accepit eam
 discipulus in
 suam.

^g Et ex illa ho-
 ra accepit eam
 discipulus in
 suam.

^h Et ex illa ho-
 ra accepit eam
 discipulus in
 suam.

ⁱ Et ex illa ho-
 ra accepit eam
 discipulus in
 suam.

^j Et ex illa ho-
 ra accepit eam
 discipulus in
 suam.

^k Et ex illa ho-
 ra accepit eam
 discipulus in
 suam.

^l Et ex illa ho-
 ra accepit eam
 discipulus in
 suam.

^m Et ex illa ho-
 ra accepit eam
 discipulus in
 suam.

ⁿ Et ex illa ho-
 ra accepit eam
 discipulus in
 suam.

^o Et ex illa ho-
 ra accepit eam
 discipulus in
 suam.

^p Et ex illa ho-
 ra accepit eam
 discipulus in
 suam.

Postea sciens Iesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur scriptura, dicit:

b Sitis.

c Vna autem erat possum acetum plenum. d Illi autem spem plenam acetum hysopo circumfontes obtulerunt ori eius.

e Cum ergo accepisset Iesus acetum, dicit:

f Consummatum est.

g Et inclinato capite, tradidit spiritum.

dubium, quin illa vicissim discipulum materno affectu ut filium dilexerit, fouerit, atque instruxerit. ^a Quibus ita pie dispositis, sciens dominus Iesus, iam pendere omnia esse consummata, & opere exhibita, quae de ipsius passione pater decreuerat, ut consummaretur scriptura Psalmorum, quae ipsum praedixit in siti sua accipiendo potandum, quae adhuc restabat implenda, neque vel minimū aliquid ommitteretur, quod non penitus adimpleretur, ^b alterum adiecit verbum, quo sitim suam intimauit, sitim sanē etiam corpoream indicans, quae nihil mirū si grauius premebatur, tanto effuso sanguine, & omni exhausto vigore: potissimū tamen sitim mysticam intendens, quae omnium etiam inimicorum audidissimē desiderabat salutem. ^c Erat autem iuxta crucem dispositum vasculum plenum acetum: procuratore indubiē inimicorum, ut ex eo potum darent pendenti, si forte desideraret. ^d Milites itaque statim ubi audissent eū de siti conqueri, gaudentes occasione se accepisse amplius illudendi & affligendi crucifixum, spongiam accipiunt, eamque acetum intinctam & impletam, arundini longae ex hysopo circumponunt, quam usque ad os eius porrigentes, sic illi verē plusquam melleo fonti, acetum propinat acrimoniam, & suauissima illa labia nectar distillata salutis mordaci accedine illiniunt. ^e Quomodo ergo (propter scripturam implendam & signandum mysterium) gustasset quidem, sed non bibisset porrectum sibi acetum dominus, verbum ordine penultimum proloquutus est, dicens: ^f Nunc consummatum est, quicquid de meo in terris conuersatione & passione, à patre ab aeterno decretum fuit, vel per Prophetas sanctos in scripturis praedictum, aut per legales caeremonias in umbra praesignatum: neque superest quicquam, nisi ut certamen istud decenti fine perficiam, & cursum huius meum moriendo absoluam. ^g Vnde post paululum clamans voce magna, ac dicens: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, capite in partem alteram aut in pectus inclinato, potestatiue à semetipso animam suam posuit, mortemque dispensatorie ad tempus vitae venae suscepit, & genus humanum omne morti

mortui obnoxium à morte eximeret. ^a Quoniam verò ^a Iudaei ergo, dies ille quo agebantur proximē sabbatum antequoniam paradebat, qui dicitur parasceue, id est, preparationis dies, sciebat, ut non solliciti erant Iudaei, ut corpora ista crucifixorum non remanerent in crucibus per diem sabbati. ^b Nam dies cruce corpora sabbati semper in multa reuerentia habebatur Iudaeis, & praeter omnibus, illum sabbati diem, qui in paschali solennitate occurrebat, praecipuo honore dignum aestimabant. Visa autem eis fuissent quaedam sabbati fieri irreuerentia, si vel in sabbato cadauera illa de cruce fuissent deposita, vel in crucibus suspensa Pilatum, ut fieri solent (maximē quod prope ciuitatem & iuxta viam esset gerentur eorum locus supplicij) per totum sabbati diem permansissent. ^c Propter quod Pilatum accedunt Iudaeorum principes, rogantes, ut ob imminentis festi reuerentiam, crucifixorum illorum crura iuberet confringi, atque interfectos ante solis occasum de cruce deponi. ^d Quo annuente, & postulari fieri iubente, milites illi crucifixores, ad exequendam praesidis iussionem accesserunt: & primum quidem crura fregerunt duorum illorum latronum, qui cum Iesu crucifixi fuerant, eo quod nondum essent mortui, ut posterius toto impetu in medium Iesum desceirēt, ignoantes eum iam vita esse defunctum. ^e Vbi verò ad eum peruenissent, quomodo eum mortuum esse aduenterent, superuacaneū existimauerunt eius crura frangere, quem vitam iam defunctum non opus habebant interficere, neque sensu priuarum dolore potuerunt afficere. ^f Vnus tamen ex militibus, siue casu aliquo, siue ex proposito, vel praeter uimia petulantia, vel pro habenda uitae aut mortis certitudine, lancea militari sacrum latus perforauit. Statimque aperto latere, sanguis & aqua, diuinae virtutis miraculo, ex corpore illo exangui, & proflus omni vigore exhausto profluxerunt, in mysterio redemptionis & regenerationis credentium. Sanguis enim in redēptionis pretium, aqua profluxit in regenerationis lauachrum. ^g Et ne vana quis ista quae dicuntur existimet, testor me horum descriptorem praesentem illic adfuisse ubi haec gesta sunt, & hisce oculis omnia exactissimē perspexisse: ac proinde, meo testimonio

a Et ille scit, sunt.

quia vera dicit:

b ut vos credatis.

c Facta sunt enim haec, ut scriptura impleretur.

d Os non comminuetis ex eo:

e Et iterum alia scriptura dicit:

f Videbunt in quem transfixerunt.

g Posthaec autem rogauit Pilatum & auctoritatis, nomine Ioseph ab Arimathia,

h (eo quod esset discipulus Iesu, ob cuius causa terra tradere) ut tolleretur corpus Iesu.

monio iure fides haberi debet, cum de illis tantum perhibeam testimonium, quae mihi optimè comperta sunt. ^a Et ego qui haec descripsi, non tanquam verisimilia aut possibilia tantum ea describo, neque sub dubitatione propono, sed certissimè cognoui ea omnia vera esse, & nulla est omnino haesitatio, ^b ut & vos qui ea legitis, non eo modo, quo ferè solent huiusmodi res nouae legi suscipiatis, tanquam noua quaedam & extranea, possibilia aut verisimilia, aut suspecta, aut dubia, sed absque vlla haesitatione credatis haec ita in veritate ad omnium salutem gesta esse.

^c Per hoc autem quod Christi in cruce non fuerant confracta crura, sed tantum latus fuit apertum, bene impletum agni (quatum ad prius attinet) quod in lege sub typo agni paschalis de Christo vero paschali agno dictum fuerat: ^d Os non confringetis ex eo. Per hoc enim quod in esu typici agni filij Israel verabitur eius ossa comminuere, signatum fuit, Christi, ossa in immolatione & passione non esse confringenda.

^e Quantum verò ad posterius attinet, per laeris forationem bene impleta est Prophetia illa Zachariae Prophetæ, qui in tempora nouissima respiciens, quando ad Christum populus Israel conuerteretur, ita prophetauit, dicens: ^f Effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiae & precium, & aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super unigenitum. Ita videlicet tunc, videbunt per fidem sibi ad salutem nepotes, quem patres olim transfixerunt clavis viuum, a lancea mortuum. Videbunt quoque ipsi eum crucifixores ad damnationem, quum ad iudicandum secundò aduenient.

^g His verò ita peractis, vir quidam magnae dignitatis rogauit Pilatum & auctoritatis, nomine Ioseph ab Arimathia, ut corpus mortui in cruce Iesu, ut ipsum pro sua voluntate posset de cruce deponere, atque honesta sepultus in terra tradere. ^h Erat enim ipse discipulus Iesu, ob cuius causam eum libenter audire solitus, tamen propter metum Iudeorum principum, qui in omnes Christorum, ut tolleretur fauente unanimiter conspirauerant, & graues penas

nas decreuerant, usque ad id temporis palam illum non ausus fuisset confiteri, neque eius se doctrinae auditorem aut fautorem ostendere. ^a Pilatus vero, cognito quòd iam mortuus esset Christus, facile illius annuit postulationi: tum pro dignitate viri postulantis, tum pro compassione eius quem innocenter sciebat esse damnatum. ^b Obtrita itaque hac facultate, vir ille rem indignam in Christum Iesum peractam nimium dolens, & indignatione animi

^c Venit autem subministrante Iudaeorum insaniam quam haecenus pertinuerat iam nihili pendens, confidenter accessit ad crucem, & inde corpus praecceptoris sui multum cum reuerentia deposuit. ^d Eodem animo eademque fiducia & alter quidam ex Iudaeis, imò ex discipulis, Nicodemus nomine, quem supra dicimus ferè in initio Euangelij huius, ad Christum sub noctem clanculum aliquando venisse, atque cum eo de rebus diuinis colloquutum fuisse, tunc cum prius manifestari cepisset eius praedicatio, qui ex tempore non malè affectus fuit doctrinae eius, licet & ipse propter metum Iudaeorum suam sententiam non proderet: ^e & hic (inquam) ad locum supplicij, officij gratia, venit, secum adferens magnum pondus unguentis bene delibutum atque conditum, eo ritu, quod solent apud Iudeos viri honesti aut nobiles sepeliri.

^f Circa locum autem hunc in quo crucifixus erat dominus Iesu, inuoluerunt ipsum, ac ligauerunt pannis candidissimis, in sindone munda, quae ad hoc Ioseph mercatus fuerat: prius tamen aromatibus & vnguentis bene delibutum atque conditum, eo ritu, quod solent apud Iudeos viri honesti aut nobiles sepeliri.

^g Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto nouum, in quo nondum quisquam positus erat.

^h Ili ergo propter parasceuen Iudaeorum quia iuxta erat monumentum, potestatem paschalem solennitatem, & loci opportunitatem, eo quòd non multa esset distantia, multa cum reuerentia fideles illi discipuli praecceptoris corpus

a Et permisit Pilatus.

b Venit ergo, & tulit corpus Iesu.

c Venit autem qui venerat ad Iesum nocte, prius.

d Eodem animo eademque fiducia & alter quidam ex Iudaeis, imò ex discipulis, Nicodemus nomine, quem supra dicimus ferè in initio Euangelij huius, ad Christum sub noctem clanculum aliquando venisse, atque cum eo de rebus diuinis colloquutum fuisse, tunc cum prius manifestari cepisset eius praedicatio, qui ex tempore non malè affectus fuit doctrinae eius, licet & ipse propter metum Iudaeorum suam sententiam non proderet: & hic (inquam) ad locum supplicij, officij gratia, venit, secum adferens magnum pondus unguentis bene delibutum atque conditum, eo ritu, quod solent apud Iudeos viri honesti aut nobiles sepeliri.

e Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto nouum, in quo nondum quisquam positus erat.

f Ili ergo propter parasceuen Iudaeorum quia iuxta erat monumentum, potestatem paschalem solennitatem, & loci opportunitatem, eo quòd non multa esset distantia, multa cum reuerentia fideles illi discipuli praecceptoris corpus

g Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto nouum, in quo nondum quisquam positus erat.

h Ili ergo propter parasceuen Iudaeorum quia iuxta erat monumentum, potestatem paschalem solennitatem, & loci opportunitatem, eo quòd non multa esset distantia, multa cum reuerentia fideles illi discipuli praecceptoris corpus

in hoc

in honore recondunt: suo hoc obsequio piè illud im-
plentes Prophetici: Erit sepulchrum eius gloriosum,
sepultura gloriosa, aut requies eius honor & gloria.

ELUCIDATIO CAP. XX.

VNa autem
sabbati,

Maria Magda-
lena venit &c.
Vidit lapidem
sublatum à monu-
mento.

Cucurrit er-
go, & venit ad
Simonè Petrū,
& alium disci-
pulum, quem
amabat Iesus,
& dicit illis:
d Tulerunt do-
minum de mo-
numento, & ne-
scimus ubi po-
suerunt eum.

Exiit ergo Pe-
trus, et ille alius
discipulus, & ve-
nerunt ad mo-
numentum.
f Currebāt au-
tem duo simul,
& ille alius
discipulus pra-
currit citius Pe-
tro, & venit pri-
mus ad monu-
mentum.

h Et cum se in-
clinasset, vidit
posita lintea
mina.

PRIMA verò post sabbatum die, quæ
prima est dies septimanæ, Maria dicta
Magdalena amoris impatiens, primo
mane, nondum plenè exorto sole, cum
adhuc ex magna parte essent tenebrae,
& lux tantum illucescente aurora promicare incipe-
ret, ad monumentum venit, vt illic magistri corpus
inuiseret, & (si daretur) vnguentis ad hoc allatis per-
ungeret. ^b Accedensque propius, vidit lapidem illum
quo oclusum & obfiguratam fuerat sepulchrum, ab
ostio eius esse reuolutum. ^c Quòd vbi illa vidisset, ad-
mirans secum de lapidis amotione, & apertione se-
pulchri, festinàs properauit ad eos qui videbantur es-
se præcipui inter Apostolos Christi, Simonem Petrū,
& Ioānem filium Zebedæi, què Iesus peculiari sem-
per amore dilexerat, eisque per ordinem quæ viderat
aperuit, dixitque illis: ^d Sublatum est de monumento
corpus domini nostri, quemadmodum inspecto mo-
numento his oculis vidi: & quo translatum sit nescio,
quoniam ipsum in locis propinquis requirès, nusquā
inuenire valeo. ^e Quo tam nouo rumore audito, stan-
tīm illi Petrus & Ioānes, vt certius aliquid cognosce-
rēt, de loco in quo cum aliis Christi anniculis, & ipsa
eius matre latebant, surgentes, venerunt ad monu-
mentum. ^f Præ vehementia autem desiderij, quo
veritatem huius rei scire affectabant, ambo ipsi per
viam festinato gressu currebant. ^g Ioannes tamen,
partim vi amoris peculiaris erga dominum, ac vicis-
sim domini erga ipsum attractus, partim corporis &
agilitate, diutius currendo Petrum anteuertit,
ita vt prior ad monumentum peruenerit. ^h Ac sine
mora, dilationis impatiens, quum se inllecteret deor-
sum ad prospectandum in interiora monumenti, vi-
dit à lōgè pannos illos lineos quibus inuolutum fue-
rat corpus dominicum, separatim positos, non ultra
corpus

ore
es q̄ e
zierē
eres, q̄ v
s fiestas
las dicha
esto hiz
zieren lo
manos, è
al, o en f
cōtrade
del mur
cōfessor
a delit

minist
conced
ia y el
lo su
enti
sag
otro
offici
vn
al, le

a los
les C
la n
gent
esq̄
pi-

corpus ipsum inuolutes. ^a Noluit tamen, donec ^a non tamen
 adueniret Simon Petrus, in monumentum intrare, sed introiuit.
 foris stabat illius aduentum expectans. ^b Quum au- ^b Venit ergo Si-
 tem post paululum aduenisset Petrus, ea qua potuit ce- ^c mon Petrus se-
 leritate illius insequutus vestigia non contentus ipse ^c quens eum, &
 oculorum iudicio, vt tactu quoque rei disceret verita ^d introiuit in mo-
 tem, in monumentum interius introiuit: quo cum in ^e numentum, & vi-
 troisset, distinctius quam ante omnia cospexit, linte ^e dit linteamina
 mina videlicet quibus corpus fuerat inuolutum posita ^f postea & suda-
 videns in loco vno, & sudarium quo caput fuerat ob- ^f rium quod fue-
 uolutum, & facies operata, non simul cum linteaminib⁹ po ^g rat super caput
 situm, sed separatim in loco distincto velut conuolu- ^g eius, non cum lin-
 tum: ita vt ex hac distinctione manifeste posset ad- ^h teaminibus po-
 uerti, corpus ipsum abesse. ^h Quum autem prior ita Pe- ⁱ situm, sed sepa-
 trus introisset, atque ista sic vidisset disposita, tunc & ⁱ ratim inuolutum
 alter ille discipulus Ioannes, qui Petro vt seniori in ^j vnum locum.
 deferens, prior noluit intrare posterus ingressus est, ^k Tunc ergo in-
 vt eadem ipse quoque videret: non quod Petro pa- ^k troiuit & ille di-
 rum fideret, sed quoniam eadem oculis videre aman- ^l scipulus qui ve-
 tis animus desiderabat. Ingressus autem, eadem vidit ^m nerat primus ad
 quae illae prior conspexerat, atque ex his visis credidit ⁿ monumentum,
 iis quae ante a maria audierat, domini corpus in se- ^o et vidit, & cre-
 pulchro non esse. ^o Prius enim quam oculis vide- ^p didit.
 rent, non poterant credere rem ita habere, eo quod ^q Nondum enim
 nondum intellectum haberent earum scripturarum sciebant scripta ^r
 quae de Christi resurrectione testimonium perhibet: ^r ram, quia oportu-
 quod si vt postmodum intellexissent, facile Mariae teret eum a mor- ^s
 corpus abesse nuntianti credidissent. ^s Quum itaque ^t tuis resurgere.
 certum nihil nisi de corporis absentia discipuli habe- ^u Abierunt er-
 rent, non audentes nimiam illo in loco moram pro- ^v go iterum disci-
 trahere, iterum redierunt ad locum hospitij sui, vbi ^w puli ad semet-
 inter sese in silentio ad tempus commorabantur, vt quae ^x ipsos
 viderant, aliis enarrarent, & rei exitum in quiete & ^y Maria autem
 silentio expectarent. ^y Maria vero amore praee- ^z stabat ad monu-
 ptoris ebria, discipulis abeuntibus non recedebat, ^z mentum foris
 sed affectu foemineo foris extra monumentum per- ^{aa} plorans.
 stabat, largiter plorans, eo quod desiderabile domini ^{ab} Dum ergo ste-
 corpus quod quaerebat, non inuenisset. ^{ab} Quum ^{ac} ret, inclinavit
 itaque sic in fletu perseveraret, inclinavit se deor- ^{ad} se, & prospexit
 sum, & monumentum prospexit: ad eum modum ^{ae} in monumentum,
 quo

*a et vidit duos
angelos in albis
sedentes, vnu ad
caput, et vnum
ad pedes, vbi po-
suum fuerat cor-
pus Iesu.*
*b Dicunt ei illi:
Mulier, quid
ploras?*
*c Dicit eis: Quia
tulerunt dominum
meum, et nescio
vbi posuerunt
eum.*
*d Hac cum dixisset,
conuersa illa
est retrorsum, et
vidit Iesum stantem,
et non sciebat,
quia Iesus est.*
*Dicit ei Iesus:
Mulier, quid
ploras? Quem
queris?*
*f Illa existimans
quia hortulanus
esset, dicit ei:*

quo solent rem quamlibet vehementer desiderantes, & studiosè perquirètes, locum in quo latere existimatur quod quaritur, sepius inspicere, non contenti semel aut iterum inspexisse: sicque prospiciens, duos angelos intus in monumento sedentes vidit, albis & candidis vestimentis (vt ipso habitus splendore gloriam resurrectionis declararent) amictos: qui sic sibi inuicem erant ex opposito, vt alter ad locum vbi corpus Christi positum fuerat, alter verò ad locum pedum eius resideret. *b* Qui Mariam blanda voce alloquentes, dixerunt ei: Quid habes, bona mulier, quod te sic angit, quod te facit tam copiosas profunderè lachrymas? *c* Illa dolore plena respondit: Corpus domini ac præceptoris mei quod querebam, ablatum video à monumento, & inuenire locum nõ valeo, quo deportatum sit aut translatum. Hæc est doloris & fletus mei causa iustissima quoniam sacratissimum illud corpus amplecti & delinire vehementissimè cupio. *d* Quæ cum intus residentibus angelis illa loqueretur, subito sibi à tergo adesse quempiam percipiens, conuersa est retrorsum, vt videret quisiñam ille esset: viditque propè astantem sibi Iesum, sic tamè in specie aliena, & habitu extraneo, vt ipsa non agnosceret, Iesum eum esse qui sibi apparebat. Alloquens autem Mariam dominus Iesus dixit ei: *e* Quid est bona mulier, quod te malè habet, propter quod tam amaras profundis lachrymas? Et quis est què tam sollicitè hic extra turbam sollicitaria quæritas? Nõ enim mediocri videtur esse dolor qui te cruciat, nec modica quæ te angit sollicitudo. *f* Illa verò dominum quis esset non agnoscens, & hortulanum quempiam eum esse putans, qui circa locum illum alicubi in hortu aut agro laboraret, confidens certi aliquid se accepturam ex eo, vt pote qui singula illic vicina loca, & quæ ibi gerebantur exactè cognita haberet, magno affectu dixit ad eum: *g* Quæso bone vir, qui me desolatam tam sua uerbo alloqueris, si tu illum quem tanta sollicitudine ego quærito, qui totum meum affectum possidet, qui in loco hoc ante triduum (quod te scire non dubito) sepultus fuerat, hinc sustuleris,

*g Domine, si tu
sustulisti eum,
dicitio mihi vbi
posuisti eum,*

sustuleris, vt mihi indicare digneris locum, ad quem ip sum transtuleris: *a* & ego eum inde auferam, nec erit tibi ex eo vlla molestia. Non enim infelix ego tollam. mulier quiescere potero, donec illum meo cordi desideratissimum inuenero. *b* Tunc verò piissimus dominus, non vltra dissimulare valens quis esset, neq; afflictam mulierem diutius in dolore volens relinquere ipsam proprio suo nomine vocauit, dicens: *c* Maria: tanta energia & efficacia vocis nomen illud proferens, vt ex eo solo statim ipsa certissimo cognosceret, dominum suum esse illum qui se eam vocaret. *d* Propter quod, statim ipsa toto corde & corpore ad dominum conuersa, quæ antè fuerat paululum ab eo auersa, (tam mente, propter ignorantiam infidelitatem, quàm corpore, propter verecundiam pudorem) voce blandissima, qua illum adhuc viuentem appellare solita erat, dixit ad eum: *e* Rabboni: quod Hebraici idiomatis verbum, in nostra lingua sonat, magister mi. Nam aliud ipsam loqui non patiebatur immodicum animi gaudiũ, quod prolixiorẽ solet impedire sermonem. *f* Cũ autem ipsa, præ deuotione nimia, procidens in terram sacratissimos domini pedes, quos antè lachrymis lutulentos abluerat, iuxta antiquæ familiaritatis consuetudinẽ vellet apprehendere, dixit ad eam dominus: *g* Noli me tangere, ita familiariter contingere. *h* Nondũ enim in corde tuo ego ad patrẽ ascendi, hæctenus imperfecta fuit fides tua, quæ me nondũ nisi in sepulchro defunctum nouit perquirere, neq; ad illam quam habeo cũ patre communẽ diuinitatis virtutẽ nouit assurgere. Propter quod, non satis digna es quæ modo meos gloriosos pedes sic cõtingas, vt olim familiari eos cõsuetudine ante glorificationẽ tractare solebas. *i* Abi autem hinc festina ad Apostolos meos, quos ego vt fratres habeo charissimos, & dic illis quæ videris & audieris: & peculiariter hoc illis dices ex meo nomine. *k* Qui ante triduum mortem in cruce suscepit, nunc à mortuis victor mortis resurrexi, idemq; post paululũ in resumpta natura humana ex virtute diuinitatis, ad patrem conscendam locum accepturus in dextera eius,

*a Et ego eum
erit tibi ex eo
dissimulare
afflictam
relinquere
dicens:
Maria.
conuersa illa,
dicit ei:
Rabboni: quod
magister
ster.
f Dicit ei Iesus.
Noli me tan-
gere
Nondum e-
nim ascendi ad
patrem in eum.*

*b Dicit ei Iesus:
c Maria.
d Conuersa illa,
dicit ei:
e Rabboni: quod
magister
ster.
f Dicit ei Iesus.
g Noli me tan-
gere
h Nondum e-
nim ascendi ad
patrem in eum.*

*g Noli me tan-
gere
h Nondum e-
nim ascendi ad
patrem in eum.*

e *et* *patrem* eius: ^a qui sicut meus pater est per naturam, ita & vester pater amodo per me dicitur, secundum adoptionem: quoniam per me filium suum naturale, vos quoque nunc reconciliati, facti estis filij eius per gratiam. ^b Item sicut Deus meus dicitur, sic & vester amodo Deus dicitur: meus quidem præcellenter, quatenus in mea humanitate plenitudo inhabitat totius diuinitatis corporaliter: vester autem, secundum participationem: quatenus de mea plenitudine gratiæ mensuram aliquam omnes accipitis. Hæc (inquam) ad illos ex meo nomine perferes nuntia, vt in me consolentur, & plenum ac perfectum de me habeant gaudium, iuxta quod illis ante abscellum pollicitus fuerat. ^c Disparente autem domino, Maria Magdalena festino cursu ad discipulos venit, optimi nuntij baiula, sanctè ac verissimè asserens coram eis, dominum Iesum Christum in resuscitato corpore se vidisse viuentem, ^d in super & hæc ad eos nuntia ab ipso accepisse. Nondum verò toti Apostolorum collegio seipsum dominus monstraerat, neque apparuerat, vsque dum vespera adueniret eius diei quo à morte surrexerat.

¶ Venit Maria Magdalena, annuntians discipulis: Quia vidi dominum, & hæc dixit mihi.

e *Cum ergo sero* esset, luce solis abeunte, & tenebris aduenientibus, ipso die illo dominicæ resurrectionis: ^f qui primus est inter dies septimanæ, essentq; ostia domus, in qua congregati discipuli latitabant, obserata & obfirmata, quod Iudæorum principes crudelitate insatiabiles timerent, ne fortè mali quippiam ab eis paterentur, ^g tunc venit ad eos dominus Iesus ianuis clausis: stetitq; in medio eorū, tanquam pastor in medio ouium suarū, tanquam præceptor in medio discipulorū. ^h Et ⁱ *et dicit eis:* ne ex subita ipsius præsentia conturbaretur, pacis imprecatione eis obtulit, dicens: Pax Dei vobiscum sit, ^k *Et cum dixisset, & vobiscum permaneat.* ^l Quo dicto, ostendit illis manus & latus, vt ex ipsis vulneribus, aut vulnerum cicatricibus agnoscerent, ipsum esse eundem qui ante triduum clavis perfossus, ac cruci affixus fuerat. ^m *ergo discipuli* scipuli verò dominum videntes coram in medio suo ⁿ *visi domino.* assistere, nihil hæsitantes de veritate resurrectionis eius,

eius, maximo sunt perfusi gaudio: finitoque eam partus tēpore iuxta promissum domini, de nouo homine nato seu resuscitato vehementem dolore subsequuta est ingens lætitia. ^a Illis itaque nihil hæsitantibus, *a* *Dixit ergo eis iterum: Pax vobis.* Nimirum hac replicatione significans pacem, quam ex eo erant accepturi firmam stabilitatem, quæ longè abest à pace huius seculi. ^b Ac deinde ad ^c *Sicut misit me pater, et ego dicam nomen suum, & manifestandum gloriam suam: ita ego vos post paululum mittam, & ex nunc mittendos decerno in mundum vniuersum, ad prædicandum nomē & Euangelij vni omni creatura.* ^d Atque hæc dicens, vel factio sensibili ostenderet exterius, quod interius inuisibili operatione agebat, ducto ab imis præcordiis anhelitu flatū emisit in eos, & dixit eis: ^e *Vt eorum quæ vobis sunt committenda idō: tēi ministri esse valeatis, spiritum sanctum ego vobis infundo.* ^f simulque vobis eam tradendo ligandi atq; soluendi in Ecclesia mea potestatem, vt quorum vos hīc in terris peccata remiseritis, legitime vestra vtentes potestate, illis verè apud me & patrem sint remissa: ^g *quorum verò peccata hīc in terris vos retinueritis, quos à peccatis suis legitime vtentes vestra potestate non duxeritis absoluedos, illis verè apud me & patrem sint retēta, & nō dimissa.* Sic apud me ac patrem erunt rata in cælis, quæ per vos meos vicarios, atque item per eos qui vestri loco in Ecclesia subrogandi erunt vsque ad seculi cōsummationem agentur in terris. ^h In hac autem manifestatione iucundissimè, Thomas vnus ex numero duodecim Apostolorum, quos ante passionem suam dominus elegerat, qui cognominabatur Didymus, aberat Didymus, non Apostolorum collegio: tunc cum venisset dominus, erat cū eis, quantum & discipulis manifestasset. ⁱ *Cui proinde reuertentem, maximo gaudio gestientes, dixerunt condiscipuli hī ceteri, qui dominum viderant: Nescis Thomas, quō ei alij discipuli, quantum damni tibi ista attulit absentia. Nos enim quotquot hīc adsumus, te absente dominū nostrum iudicimus in resuscitato corpore viuētem: manus eius & pedes*

ELVICIDATIO CAP. XXI

derant, exundo descendissent in terram, viderunt carbonarium ignem illic accensum, & super ardentes carbones piscem vt assaretur superpositum, ac panem iuxta appositum. Hac enim dominus ita per miraculum sine humana opera illic disposuerat, vt esset tanto familiarior ostensio, cum se velut patrem familias pro domesticorum victu sollicitum demonstraret.

a Dicit en Iesus: Afferte de piscibus quos prœdulsis nunc. b Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piscibus, c centum quinquaginta tribus.

Dixit autem ad illos iam nauim egressos dominus: Adferte huc aliquos ex piscibus quos nunc comprehendistis, vt ex labore vestro primi vos fructum capiat, quemadmodum laborantem agricolam oportet primum de fructibus edere. *b* Statimque obediens Simon Petrus, tanquam caput negotij, confensa nauis traxit rete ad terram, quod plenum erat magnis piscibus: *c* numero centum quinquaginta tribus, in quo numero mystico, designatur Ecclesie sancte perfectio. Vsq; adeo bene illis successit piscatio, præsente domino, in signum conversionis populorum multorum, quos per suam prædicationem domino cooperante sancte Ecclesie erant congregaturi, atque ad stabilitatem supernæ gloriæ, quasi in solidam terram, posterius adducturi. *d* Et hoc in piscatione ista speciale erat miraculum, quod cum in tanta & magnitudine & multitudine pisces rete contineret, rumpi tamen aut frangi ipsum non potuit: in signum post congregandæ per Apostolorum prædicatione Ecclesie: quæ licet plurimos omnis generis & conditionis homines, bonos atque malos, indifferenter suscipiat, ipsa tamen integra semper & illæsa permanet, vt nec portæ inferi aduersus eam præualeant.

d Et cum tot essent, non est scisum rete.

e Dicit en Iesus: Venite, prandete. f Et nemo audebas discumbentium interrogare eum: Tu quis es? a scientes quia dominus est.

Tractis itaque ad terram piscibus, post laborem discipulos dominus benigne inuitat ad refectorem, dicens eis: Venite, & comedite, vt exhaustum labore corpus, per cibum repararetur viribus. *f* Discipuli autem ex eis ausus est illum interrogare, quis ipse esset, aut unde veniret, propter nimiam quam erga ipsum gerebant cordis honesti reuerentiam. *g* Postea enim Ioannes quoque Petro dixisset quia dominus est, & Petrus

IN IOANNEM.

Petrus in mare se eius causa misisset, nemini illi præsentium dubium erat, quin verè dominus Iesus esset qui apparebat. *a* Dominus autem discipulis suis familiariter se adiungens, ita vt solet cum adhuc apud suos, & accepit eos, visibiliter versaretur, accepit panem in sacrificiis, & distribuit discumbentibus discipulis: similiter & piscem assum diuisit, atq; distribuit. *b* Hac iam tertia vice, atque hoc tertia apparitione modo, manifestauit, dominus Iesus semetipsum comunitè congregatis discipulis postquam surrexisset à mortuis, tamen & alia quædam peculiare vni aut alteri, aut mulieribus aliquibus facte intercesserint apparitiones. *c* Postea verò quam absolutum esset conuiuium, post debilitata labore corpora cibo refecta, cum ergo dixit dominus ad Simonem Petrum: *d* Simon fili Iohanna, quid tibi videtur? putas amplius tu me diligis, cui ceteri tui isti cõdiscipuli: Tu quidem zelo vbi que videris ardētior, sed nunquid vero amore te plus aliis mihi putas esse coniunctum? *e* Petrus memor præsumptionis pristinæ cum passione imminente dicere: Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scandalizabor, & quem præsumptio illa exitum habuerit nodum oblitus, atque hac ex re modestiam in loquedo edoctus, ita temperauit responsum, vt de se quidem quid cõscientia testificaretur dicere, de aliis autem faceret. *f* Ita enim domino respondit: Vtique domine tu cognitor humanorum cordium nostri, quod verè te diligam. An autem plus aliis nihil audeo pronunciare qui aliorum nequeo conscientias perscrutari. *g* Respondit ei dominus: Committo tibi plenam ouilms mei curam, vt agnos meos fideles in me credes, ex potestate & auctoritate tibi commissa, verbo & exemplo pasce: constituo te meum in terris vicarium, & generalem tibi trado totius Ecclesie curam pastoralem. *h* Quod cum dixisset, iterum eum interrogauit, eadem ferè interrogatione qua prius, nisi quod particulam illam vltimam ad quam Petrus respondere erubuerat, subiicit, dicens: Simon fili Iohannis, putas te mihi vero esse amore coniunctum? *i* Petrus in fiducia bonæ cõscientiæ, pròptè secundo respon-

e Et venit Iesus, & accepit panem, & dadas manus suas, & distribuit discumbentibus discipulis: similiter & piscem assum diuisit, atq; distribuit. *b* Hoc iam tertio manifestauit dominus Iesus discipulis suis, cum surrexisset à mortuis. *c* Postea verò quam absolutum esset conuiuium, cum ergo dixit dominus ad Simonem Petrum: *d* Simon fili Iohanna, quid tibi videtur? putas amplius tu me diligis, cui ceteri tui isti cõdiscipuli: Tu quidem zelo vbi que videris ardētior, sed nunquid vero amore te plus aliis mihi putas esse coniunctum? *e* Petrus memor præsumptionis pristinæ cum passione imminente dicere: Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scandalizabor, & quem præsumptio illa exitum habuerit nodum oblitus, atque hac ex re modestiam in loquedo edoctus, ita temperauit responsum, vt de se quidem quid cõscientia testificaretur dicere, de aliis autem faceret. *f* Ita enim domino respondit: Vtique domine tu cognitor humanorum cordium nostri, quod verè te diligam. An autem plus aliis nihil audeo pronunciare qui aliorum nequeo conscientias perscrutari. *g* Respondit ei dominus: Committo tibi plenam ouilms mei curam, vt agnos meos fideles in me credes, ex potestate & auctoritate tibi commissa, verbo & exemplo pasce: constituo te meum in terris vicarium, & generalem tibi trado totius Ecclesie curam pastoralem. *h* Quod cum dixisset, iterum eum interrogauit, eadem ferè interrogatione qua prius, nisi quod particulam illam vltimam ad quam Petrus respondere erubuerat, subiicit, dicens: Simon fili Iohannis, putas te mihi vero esse amore coniunctum? *i* Petrus in fiducia bonæ cõscientiæ, pròptè secundo respon-

f Etiam domine, tu scis quia amo te.

g Dicit ei: Pasce agnos meos.

b Dicit vltimum Simon Iohannes: Tu scis quia amo te.

*a Dicit ei: Pa-
sce agnos meos.
b Dicit ei ter-
tio Simon Iona,
amas me?*

*c Contristatus
est Petrus, quia
dixit ei tertio,
amas me? & di-
xit ei:*

*d Domine, tu
omnia nosti, tu
scis quia amo te.*

*e Dicit ei: Pafce
oues meas.*

dit, dicens: Vtique domine, tu scis quod verè dili-
gam^a Et dominus iterum ad illum vt prius: Comit-
to tibi, inquit, generalem ouilis mei curam, vt meo lo-
co, pastorem bonū agas in vniuersa Ecclesia mea, &
pastoraliter regas fideles meos, ^b Necdum verò con-
tētus dominus adiecit tertio Petrū interrogare, num
se verè diligeret. Videlicet in hoc ostendens, eum qui
alibi debeat in cura pastoralis præesse, in charitate Dei
stabilitū esse debere, nec pastori sufficere, vt qualicū-
que sit charitate præditus, tanquā vnus aliquis ex vul-
go fidelium, sed præcellere & præminere in eo debe-
re charitatem Dei: hoc potissimū in eo spectandum
esse, vt pastorem curam non propter quæstum aut
ambitionem suscipiat, sed ex amore erga Deū, & de-
siderio salutis ouium. Propter hoc scilicet dominus Pet-
rum interrogat, non de genere, non de diuitiis, non
de doctrina humana, sed de dilectione: nec semel in-
terrogasse contentus, tertio eandem replicat interro-
gationem, vt illam esse maximè necessariam, & ante
omnia requiri intelligamus: ^c Petrus verò audiens
dominum semel iterum, & iam tertio illam de amore
quæstionem sic replicare, metuēs ne fortè mali quip-
piam sibi à domino prædiceretur, quomodo paulo an-
te passionem magna iactanti lapsum suum prædixe-
rat, cœpit animo contristari: propter quod ingemiscēs,
magno affectu dixit ad illū: ^d Mi domine, tu omnia
nostri, etiam occultissima cordis humani: & per hanc
tuam omniscientiam, quam nihil potest latere, tu no-
sti, & me melius nosti, quod ex sincero affectu te dili-
gam. ^e Tunc respondit illi tertio dominus, vt bis iam
dixerat, curam ei committēs suarum ouium. Videli-
cet ita tertio voluit Petro oues committere, non con-
tētus semel commississe: tum vt affectus indicaretur
Christi tam serio commendantis erga oues commen-
datas: tū vt intelligeret curam suscipiens pastorem,
quāta debeat super oues custodia vigilare: intelligat
quoque aliam esse curam adhibendam incipientibus
tenellis agnis, aliam proficientibus, alia iis qui viden-
tur esse perfecti: quorum primos sub prima, secundos
sub secunda, tertios sub tertia commedatione, distin-

ctum

ctim licebit accipere. Deniq; vt intelligat pastor Chri-
stianus, tribus modis pascendas esse Christi oues, ne-
pe verbo, exemplo, & oratione. ^a Quoniam verò qui
omnium Christi curam suscipiūt, pro eis etiam animas
ponere debent, Petrus suam passionem consequenter
indicat, dicens. Tu, quidem Petre cum iunior esses. in
batas rō, et ambu-
atate minori, priusquam tibi Ecclesiæ cura incube-
ret, te ipsum cingebas pro tua voluntate, & quò libe-
bas. ^b Postquam autem ad aetatem
vim vllam inferebat. ^b Postquam autem ad aetatem
maiorē perueneris, postquam in officio pastoralis cur-
sum tuum expleueris, tunc apprehensus à persequen-
toribus fidei & nominis mei, cogaris extendere, atq;
etiam voluntarie ex charitate extendes manus tuas.
ad vincula suscipienda: & alius vel tyrannus vel tor-
tor te alligabit, quasi maleficum & reum mortis, & ad
supplicia ac tandem ad mortē te pertrahet, à quibus
tu secūdam carnis sensualē affectum (qui omnia cor-
poris odit incōmoda) abhorrebis, tamen secundum
spiritū pro meo amore libenter illa sustinebis. ^d Hoc d
autē quasi parabolico sermone, significare voluit Pe-
tro dominus, modum passionis & exitum mortis sue,
quam propter gloriam Dei patris & Christi filij eius, sicut
pro veritate Euāgelij Dei erat perlaturus ab infideli-
bus persecutoribus. ^e Quo dicto, vt etiam sensibili
signo idē illud significaret, quod iam verbo indica-
uerat, dixit ad Petrum: ^f Sequere me nunc gressu cor-
poreo qui tibi in signum sit eius sequelæ, qua poste-
rius me sequeris similitudine passionis. ^g Cum autem
sequi Christū Petrus inciperet, conuersus vidit Ioan-
nem discipulum à Christo peculiariter dilectū, ^h cui
speciali priuilegio cōcessum fuerat in cœna nouissi-
ma supra pectus domini Iesu, præ teneritudine amo-
ris caput reclinare, ⁱ qui in cœna eadem dominum de
suo proditore generali sermone loquentem inuēte
Petro, ausus est interrogare, dicens: Domine, quis est
qui te tradet, ex omnibus nobis: Hunc (inquā) Petrus
vidit sequentem vltro dominum, cum ab eo non esset
nominatim ad sequendum vocatus: in quo significata
est promptitudo animi, quæ erat in Ioanne æquē atq;
in Petro,

*a Amen amē
dico tibi: cum es-
ses iunior, cinge-
bas te, et ambu-
labas ubi vole-
bas.*

*b Cum autem
senueris, exten-
des manus tuas:*

*c et alius te cin-
get, & ad ducet quò
tu non vis.*

*d Hoc d
dixit, significās
qua morte clari-
ficaturus esset
Deum.*

*e Et cum hoc
dixisset, dicit ei:
f Sequere me.*

*g Conuersus Pe-
trus, vidit illum
discipulū, quem
diligebat Iesus
sequentem,*

*h qui et recu-
buit in cœna su-
per pectus eius
et dixit:*

*i Domine, quis
est qui tradet
te?*

in Petro ad subeundū pro Christo martyrium, tametsi dominus eum noluerit persecutorum manibus interfici. ^a Hunc ergo Ioannem, qui inter ceteros videbatur præcipuus & peculiariter dilectus, intuirus Petrus dixit ad Iesum: ^b Domine, iā ego quæ pro tuo amore sum passurus audiuī. Verum tuus iste dilectus discipulus Ioannes quo sine consummabitur, qualem habebit exitum? An nō & ipse simili sine cursum consummabitur, aut fortè parcetur eius teneritudini? ^c Dominus nolēs Petrum de iis quæ ad se nihil attinebant curiosius perquirere, sed iis quæ sibi dicebatur intendere, ita Petro respōdit, vt certum nihil ex responso, de eo quod interrogauerat possēt cognoscere. Dixit itaque ad eum: ^d Quid tua refert Petre, quem hic sit habiturus exitus? Si ego eū velim ita in corpore manere, donec ipse ego veniam ad auferendum eum de mūdo in pace, & nolim eum à persecutoribus interfici, quem admodum tibi continget, tua quid interest? Mihi enim liberum & licitum est, pro mea voluntate, alij hunc, alij illum statuere exitum. ^e Tibi sufficiat quod ad te attinet, quæ tibi imminēt considerare, atque ad ea animum præparare: tu me viriliter sequaris vide, & ne iterum, vt nuper fidem violes vigilāter obserua. ^f Ex hoc autem verbo Christi nō bene intellesermo istē inter cetero fama inter Apostolos vulgata est, quod discipulus fratres, quia discipulus iste non esset moriturus. ^g Verum non hoc dixerat scipulus ille non dominus, discipulum illum non esse moriturum: sed hoc tantum, ad refutandum Petri curiosam quæstio- ^g Et non dixit nem, respōderat: Si eum sic velim manere, donec veniat Iesus, non moriturus, quid ad te? Quo sanè verbo, non illud significatur: sed. Si eū tur, quod discipulus ille non esset moriturus, primum volo manere deo quidem, quia conditionalis est sermo, non absolutus: nec veniā, quid deinde etiam si absque conditione fuisset prolatus, ne ad te? sic quidem indicaretur, nunquam moriturum discipulum, sed tantū ad tempus non moriturum, donec ipse h hic est discipulus, illē, qui adueniret Christus, eūque auferret è mundo. ^h Hic testimoniu perhibet de his, etiam aliās subinde sub persona tertia, ipse idem est i & scripsit qui hęc nunc affirmat, i quique sanctum hoc Euangeliū iuxta ea quæ vidit ipse & audiuit, ad gloriam Christi

Christi & salutem omnium in eum credētium, fideliter descripsit. ^a Et hoc meritō credant omnes, quem ^a & scimus: admodum & ego certissimè cognoui, verū esse testimoniu eius. Cū enim quis de illis quæ vidit & audiuit fidele perhibet testimonium, nihil dubiu, quin huic vt vero & firmo scriptori aut narratori fides debeat. ^b Ne verò quis existimet, hoc modico volumine vniuersa Christi gesta contineri, neque alia superesse, sicq; nostra hac diligentia Christi gloriæ contingat detrāhi, illud in fine operis huius apertè protestor, ea quæ hic à me descripta sunt admodum pauca videri, comparatione ad alia plurima, quæ per eum sunt gesta, aut dicta: ^c quæ tot sunt actanta, & tam omni consideratione dignissima, vt sigillatim ea detur per singula, scribere, & singula ad comprobationem veritatis aut morum institutionem ab eo dicta & facta, simulque eorum circumstantias exprimere, ^d vix posset humanum ingenium: neque mūdus ipse vniuersus videtur capax omnium librorum qui forent conscribendi de eo, dictisque ac gestis eius, qui in tempore factus homo, cum patre viuuit Deus, per omnia sæcula æternus. Amen.

FINIT ELVCIDATIO PARRAPHRASTICA EVANGELII SECVNDVM IOANNEM.

Deo semper & ubique gloria. Vna, Vni. Vnde, eo omnia.

LVGDVNI, EXCVDEBAT MATHIAS BON HOMME.

HIERONYMVS IN CATALOGO scriptorum Ecclesiasticorum.

IOANNES Apostolus quem Iesus amavit plurimum, filius Zebedaei, frater Iacobi Apostoli, quem Herodes post passionem domini decollaverat, novissimus omnium scripsit Evangelium, rogatus ab Asiae episcopo adversus Cerinthum, aliosque hereticos, & maxime tunc Ebionitarum dogma confurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Vide & compulsus est divinam eius naturam edicere. sed & aliam causam huius scripturae ferunt, quod cum legisset Matthaei, Marci, & Lucae volumina, probaverit quidem textum historiae, & vera eos dixisse firmaverit, sed unius tantum anni, in quo & passus est, post carcerem Ioannis, historiam texuisse. Praetermissis itaque anno, cuius acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis antequam Ioannes clauderetur in carcerem, gesta narravit, sicut manifestum esse poterit his qui diligenter quatuor Evangeliorum volumina legerint. Quae res, etiam diaphoniam, quae videtur Ioannis esse cum ceteris, tollit. Scripsit autem & unam Epistolam, cuius exordium est: Quod fuit ab initio, quod audivimus & vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostrae contrectaverunt de verbo vitae, quae ab universis ecclesiasticis & eruditis viris probatur. Reliquae autem duae, quarum principium est: Senior electae dominae & natis eius: & sequentis, Senior Caio charissimo, quem ego diligo in veritate: Ioannis presbyteri asseruntur, cuius & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostenditur, & nonnulli putant duas memorias eiusdem Ioannis Evangelista esse: super qua re cum per ordinem ad Papiam auditorem eius ventum fuisset, differemus. Quartodecimo igitur anno, secundum post Neronem, persecutionem movente Domitiano in Patmos insulam relegatus, scripsit Apocalypsim: quam interpretantur Iustinus martyr et Hieronymus. Interfecto autem Domitiano, et actis eius ob nimiam crudelitatem a senatu rescissis, sub Verinae, principe rediit Ephesum: ibi, quae usque ad Traianum principem perseverans, totas Asiae fundavit, rexique Ecclesiarum, et consecutus senio, sexagesimo octavo post passionem domini anno mortuus iuxta eandem urbem sepultus est.

Faint, illegible text is visible on the left page, appearing as ghosting or bleed-through from the reverse side of the leaf. The text is arranged in several horizontal lines across the page.

The right page is almost entirely blank, showing significant wrinkling and discoloration of the paper. There are some very faint, illegible markings scattered across the surface, likely due to the paper's condition or bleed-through from the adjacent page.

